FRONTERA OBERTA, 22

FRONTERA OBERTA

Aquesta col·lecció publica lliurement estudis i testimonis sobre el passat de Catalunya i l'actual problemàtica catalana.

RECORDS D'UN SINDICALISTA LLIBERTARI CATALÀ

JOAN MANENT I PESAS

RECORDS D'UN SINDICALISTA LLIBERTARI CATALÀ

1916-1943

© Editions Catalanes de Paris
Portada dissenyada per RICARD VILADEVALL

Edicions Catalanes de París
1 9 7 6

ISBN 2-85041-032-2

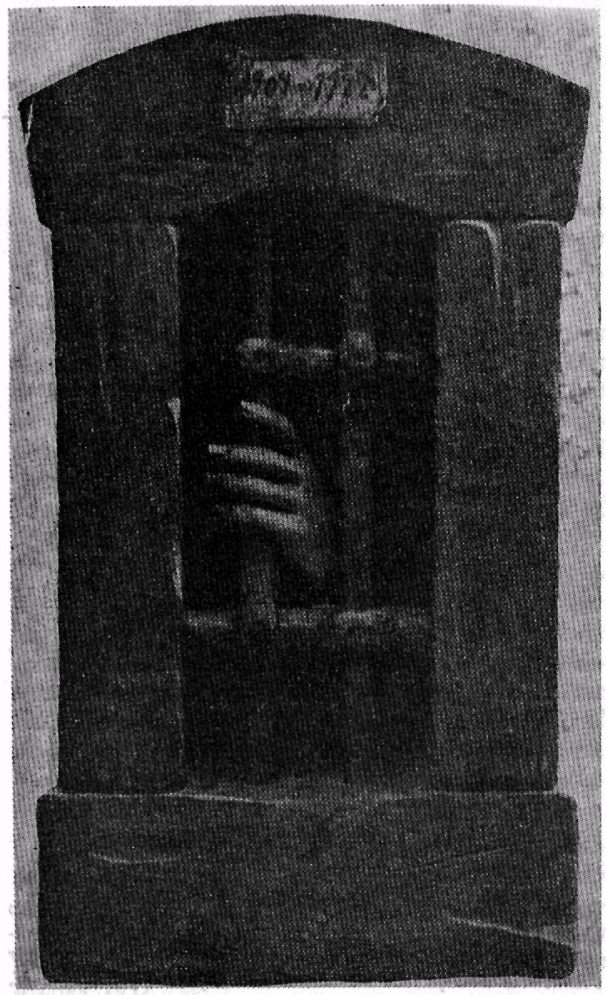

NOTES BIOGRÀFIQUES

Com es diu en el pròleg d'aquest llibre, en Joan Manent va començar a treballar als 10 anys. De seguida va pertànyer a la Confederació Nacional del Treball, de la qual el seu pare n'era un actiu militant.

Quan a penes tenia 15 anys, ja ostentava càrrecs diversos en les societats obreres i en els Sindicats Unics de la ciutat de Badalona. Als 18 anys, i quan tot just havia començat la repressió del general Severiano Martínez Anido —novembre de 1920—, fou elegit Secretari General dels Sindicats Unies de l'esmentada ciutat marítima, càrrec que ostentà fins a primers de l'any 1942 és a dir, fins que va haver d'exiliar-se a França.

Durant tota l'època de la Dictadura de Miquel Primo de Rivera, «saltà» moltes vegades els Pirineus, per tal d'aportar el seu concurs i esforç als companys cenetistes que lluitaven a dintre d'Espanya per a enderrocar el règim d'oprobi que imperava en el nostre país. Foren moltes les missions que el Comitè Nacional de la C.N.T., en el període que va del 1926 al 1930, li confià i les portà al seu terme, tot i les grans dificultats que existien en aquells moments.

En sobrevenir la Segona República, retornà «oficialment» a Catalunya. Pocs dies després, l'organització obrera confederal badalonina el tornà a elegir Secretari General del Consell de la Federació Local dels Sindicats obrers de Badalona, càrrec que ostentà fins a l'any 1932.

Reixa de presó, obra de l'escultor sabadellenc Josep Centelles i Vilamunt. D'aquesta reixa de presó se n'editaren centenars de milers de tarjes postals per a demanar l'Amnistia dels presos i exiliats dels anys 1909, 1917 i 1922.

En Manent es formà, doncs, a dintre els Sindicats obrers i a l'Ateneu Sindicalista Badaloní.

Quan es produí el problema trentista, ell conjuntament amb 46 militants destacats de la localitat de Badalona, foren expulsats de la C.N.T. Aquesta mesura provocà un gran enuig en la immensa majoria dels treballadors, puix que de cap de les maneres no hi estaven d'acord. D'aquí que disminuïssin moltíssim els afiliats als Sindicats.

Les temptatives revolucionàries del mes de desembre del 1933, i molt especialment la del 6 d'octubre del 1934, demostraren als elements extremistes i als intransigents dels medis llibertaris que els trentistes eren tant o més revolucionaris que ells. Tant fou així que, des d'aquell moment, la febrada anti-trentista començà a baixar considerablement. Almenys a Badalona. I ho prova el fet que aleshores les relacions entre els companys d'un sector i de l'altre esdevingueren més cordials en tots els aspectes. Per això, uns mesos abans de la celebració del Congrés Nacional que la C.N.T. va celebrar a Saragossa el mes de maig de 1936 —Congrés de la reconciliació confederal—, a Badalona ja s'havia segellat la unificació.

Molt sovint en Manent va sofrir persecucions i empresonaments, que afectaren també alguns dels seus familiars. Malgrat els empresonaments, les persecucions i els processos que hagué de sofrir, mai no va ésser condemnat.

El company Manent i altres 32 militants cenetistes crearen l'any 1932 la Cooperativa Obrera de Construcció «La Union», la qual va fer parlar molt en aquell temps, essent desaforadament combatuda per la burgesia local. Tot i les enormes dificultats contra les quals hagué de lluitar, aquella cooperativa s'obrí camí i arribà a defensar-se prou bé. Quan la sublevació franquista,

passà a integrar-se a la Col·lectivitat Obrera del Ram de la Construcció de la ciutat de Badalona.

Moltes altres coses es podrien dir i explicar del company i amic Manent. Algunes el lector les trobarà en el pròleg i moltes d'altres han estat recollides en aquestes memòries. Actualment viu, ja retirat, a Prada del Conflent.

E. Montornès

Badalona, 1 de maig del 1976

PRÒLEG

Quan l'autor d'aquest llibre em demanà que li fes la presentació de la seva obra se'm plantejà un problema, perquè jo mai no he escrit per al públic.

Em penso que presentar un llibre d'un escriptor conegut no deu ésser difícil, com tampoc no ho deu ésser, per a una persona coneguda del públic, presentar un autor desconegut. Però, en aquest cas, ni ell ni jo no som coneguts.

Tanmateix, no he pogut declinar la invitació de l'autor i em veig obligat a complir l'encàrrec. Procuraré fer-ho, doncs, de la millor manera que sabré. Començaré per presentar l'autor.

Joan Manent i Pesas va néixer a la ciutat de Badalona, el 22 d'abril de 1902. Fill d'una família de modestos treballadors, formada pels pares, dues germanes i ell. Els seus estudis quedaren limitats a l'escola primària. Va concórrer a les classes de l'Escola Moderna, que patrocinava i propagava Francesc Ferrer i Guàrdia, i, després d'ésser clausurada pel govern, a les de l'Ateneu Obrer, que dirigia el mestre senyor Casals, un dels millors pedagogs d'aquella època. Quan tot just tenia onze anys va començar a treballar d'aprenent als tallers de marroquineria i articles de viatge de Josep Arquer. Des del primer moment que entrà en contacte amb el treball i els treballadors va sentir la inquietud de col·laborar en la lluita per aconseguir les justes aspiracions dels seus companys de treball i de tots els treballadors del món. Ins-

pirat per la conducta dels militants de la Confederació Nacional del Treball, la C.N.T. —organització de la qual el pare d'en Manent era un fervent i actiu militant, que sofrí persecucions i empresonaments—, no vacil·là i, quan tenia dotze anys, ingressà al sindicat obrer confederal de la seva professió.

Joan Manent, com a sindicalista, podríem dir que fou deixeble de Joan Peiró. Sempre va sentir molt d'afecte i veneració per aquest gran dirigent obrer, amb el qual col·laborà en moments molt difícils. Aquest afecte i veneració ha continuat sentint-los després de l'assassinat de Peiró, pel règim franquista, l'any 1942.

Joan Manent ha llegit i llegeix molt. És un autodidacte.

La seva contribució a la lluita contra el capitalisme, i la seva labor en els sindicats, ha estat molt important. Espero que algú amb més autoritat i documentació que jo voldrà contar-la. La seva activitat en els sindicats obrers el conduí més d'una vegada a l'exili, a França, i quan no pogué escapar-se de la policia o de la guàrdia civil hagué d'anar a raure a la presó: la presó Model de Barcelona el tingué diverses vegades com a hoste, així com també fou hoste de la de Burgos.

Si bé no va signar el cèlebre manifest dels «trenta», tanmateix sempre se sentí «trentista».

Un badaloní, dirigent de l'Esquerra Republicana de Catalunya, deia: «Si en Manent hagués abraçat la religió catòlica, sempre estaria passant el rosari». Crec que aquest badaloní tenia raó, si volia remarcar el rigor amb què Manent ha professat sempre les seves idees, a les quals ha adequat totalment el seu comportament.

Durant la guerra d'Espanya, mal anomenada «guerra civil», estigué des de la primera hora al servei del poble. Formà part del Comitè de Salut Pública de Badalona, ciutat de la qual fou alcalde durant aquells temps difícils. Exercí el càrrec de secretari particular de Joan Peiró,

quan aquest fou ministre d'Indústria del govern republicà, en representació de la C.N.T.

En acabar-se la guerra, Joan Manent es trobava lluitant en una unitat d'infanteria, com a simple soldat. Ferit, hagué d'exiliar-se, una vegada més, a França, i del vaixell-hospital «Provence» fou traslladat al camp de concentració de Barcarès i, més tard, al d'Argelés. Avui encara viu a l'exili, a França, amb la seva admirable companya Antònia Gené.

Abans del juliol del 1936, fastiguejat pel boicot del qual era víctima per part de la patronal, i per tal de viure d'un treball independent, es convertí en «fabricant» de lleixiu. Ell mateix venia el seu producte i altres articles de neteja, anant de casa en casa. La majoria dels seus clients, per no dir tots, eren amics i companys. Per necessitats de la seva «indústria» comprà un carret i un ruc, que batejà amb el nom de «Nanu». Si el carretó no s'aguantava, l'animal gairebé no podia ni amb la seva ànima. Un amic seu, i més tard cunyat, Ramon Junqueres, que vivia a casa d'en Manent, contava sovint aquesta anècdota: «Un vespre plujós d'hivern, gairebé entrada la nit, estàvem la seva companya i jo esperant-lo amb inquietud, per l'hora avançada que era i pel mal temps que feia, quan em vaig decidir a sortir al carrer per veure si el veia arribar. I quina no fou la meva sorpresa en veure'l venir sota la pluja al costat del ruc, ajudant-lo a tirar el carro, bo i parlant-li així: «Arri, Nanu, tira una miqueta més, que ja arribem a casa...». Jo —continuava contant en Junqueres—, vaig agafar la tralla, i fustigant el ruc arribàrem ben aviat a casa, i aleshores vaig dir a en Manent: «Veus, és així com cal tractar un ruc, com un carreter, i no com un anarquista, com ho fas tu!».

Aquest recull de records que en Manent publica avui, l'hauria pogut titular «Pàgines viscudes», perquè els fets que conta gairebé tots han estat viscuts per ell, i els personatges que hi descriu han estat, o són encara, si no

amics de l'autor, persones ben conegudes d'ell. La qual cosa ens autoritza a afirmar l'autenticitat del que conta.

Qui vulgui trobar en aquest llibre una obra literària no cal que el llegeixi. Aquest recull és desproveït de tota literatura. L'autor diu les coses com quan parla, sense pretensions literàries.

En aquesta obra, els de la generació que han viscut els temps que evoca en Manent, així com els de les generacions posteriors, hi descobriran, enmig de coses conegudes, moltes d'ignorades. Estic segur que, de totes, en podran treure lliçons ben profitoses per la causa obrera, de la que l'autor ha estat —i és— un abnegat defensor i al servei de la qual ha sacrificat el millor de la seva vida. En aquest sacrifici li han fet costat els seus.

Malgrat el seu aferrament a la causa proletària i les seves fermes conviccions ideològiques, que el condueixen gairebé al fanatisme, Joan Manent és un home just, objectiu, equànime i humà. Sap aplaudir i encomiar els contraris quan s'ho mereixen i, també, reprovar i censurar els seus amics i companys d'idees, si d'això els considera mereixedors.

V. MORRALLA I COSTA
París, 1 de maig de 1976

A LES NOVES PROMOCIONS JUVENILS

Aquest recull de records de fets socials i polítics el dediquem a tota la joventut de casa nostra. A aquesta joventut que demostra el seu anhel de conèixer les lluites del passat. Un passat ric i exuberant d'idees belles i generoses, al servei de les quals tantes i tantes vides se sacrificaren i tanta de sang es vessà.

Els el dediquem amb l'esperança que, coneixent aquelles lluites, les estudiaran, les analitzaran, les contrastaran i les superaran, i en sabran treure tot el profit de cara al present i el futur.

Els demanem, però, que siguin comprensius i justos en llurs judicis sobre si aquells homes d'ahir actuaren bé o malament, encertadament o desencertadament. Que en jutjar tinguin en compte que aquells lluitadors van tenir gairebé sempre barrades les possibilitats de poder expressar, propagar i defensar lliurement llurs idees; que gairebé sempre hagueren d'actuar en un clima de tempesta i de repressió —com ho han de fer avui alguns joves de casa nostra—, i que, a la gran majoria, àdhuc els mancà la instrucció primària, talment que foren molts els qui hagueren d'aprendre de llegir i escriure ja grans, i alguns aprofitant el temps passat a la presó.

Per la nostra banda, ens donarem per satisfets si els joves d'avui, a més de conèixer i comprendre les lluites d'ahir, les lluites que emprenguin són amarades d'humanisme i despullades de tota mena de sectarisme. Si són sempre, i en tot moment, inspirades i dirigides pels ideals més purs de llibertat.

J.M.

París, 1 de maig de 1976

I

UNA TAL AMÀLIA ALEGRE...

Any 1917: any de supremes esperances per part del poble. Esperances que es manifestaren arreu del territori de l'Estat espanyol: abatre l'arcaica i putrefacta monarquia dels Borbons, instaurar un règim de plena llibertat ciutadana, anivellar en els aspectes econòmics i morals les condicions de vida de tots els ciutadans i abolir els enormes privilegis que existien. Esperances que anaven augmentant en intensitat i en contingut revolucionari. Aquell any tot bullia i tothom s'agitava per veure realitzats els somnis de llibertat. Els militars, que per primera vegada en la història s'organitzaven col·lectivament — deixant a part els generals— en Juntes de Defensa, feien públic, el dia primer de juny d'aquell any, un manifest vibrant i enèrgic en el qual declaraven que a Espanya calia canviar moltes coses que, fins en aquell moment, s'havien cregut fonamentals i intocables, Í revisar les estructures polítiques del país per a perfeccionar-les. Aquelles Juntes de Defensa eren dirigides per alguns militars que, per fi, havien comprès una mica quina havia d'ésser llur missió, Entre ells, el coronel de l'arma d'infanteria, aquell home bo, generós, dinàmic i honrat: Benito Màrquez.

Aquell manifest de les Juntes de Defensa, que va fer augmentar l'entusiasme i el fervor revolucionari de tot el poble, incità el diputat republicà d'esquerra Marcel·lí Domingo a publicar en el diari «La Lucha», de

Barcelona, el famós i memorable article titulat *Soldados*,[1] en el qual invitava la tropa a sublevar-se i a posar-se al costat del poble, quan aquest sortiria al carrer per a foragitar la monarquia i les oligarquies del país. L'entusiasme de les masses populars augmentava encara més quan veien que una bona part dels diputats republicans, socialistes, reformistes i, fins i tot, els de la Lliga Regionalista, alguns carlins i alguns monàrquics liberals es desentenien de la monarquia i es reunien públicament, amb tota llur responsabilitat, a Barcelona, constituint-se en Assemblea de Parlamentaris. Molt més: la tensió revolucionària augmentava en assabentar-se el poble que les dues centrals obreres, la C.N.T. i la U.G.T., havien concertat un pacte de reivindicacions i de lluita violenta. Calia, doncs, només una petita empenta i sortir al carrer.

Aquesta empenta es produí a mitjan mes d'agost: la vaga general revolucionària a tot Espanya. Hi hagueren topades sagnants a Catalunya i a Astúries. Això espantà la majoria dels dirigents republicans, i, no cal dir, als «lligaires» d'en Cambó, als monàrquics liberals i als reformistes que, dies abans, s'havien «sublevat», constituint l'Assemblea de Parlamentaris al Restaurant del Parc de la Ciutadella de la capital catalana. Els mateixos militars van titubejar, i, finalment, traïren el coronel Màrquez i els altres que, amb ell, estaven decidits a secundar el poble. Aquell moviment revolucionari de tanta amplada i tan prometedor per a l'esdevenidor d'Espanya fracassà d'una manera estrepitosa, i la repressió governamental es va fer sentir de seguida amb l'empresonament i condemna dels homes d'avançada i especialment dels militants de la C.N.T. i de la U.G.T.

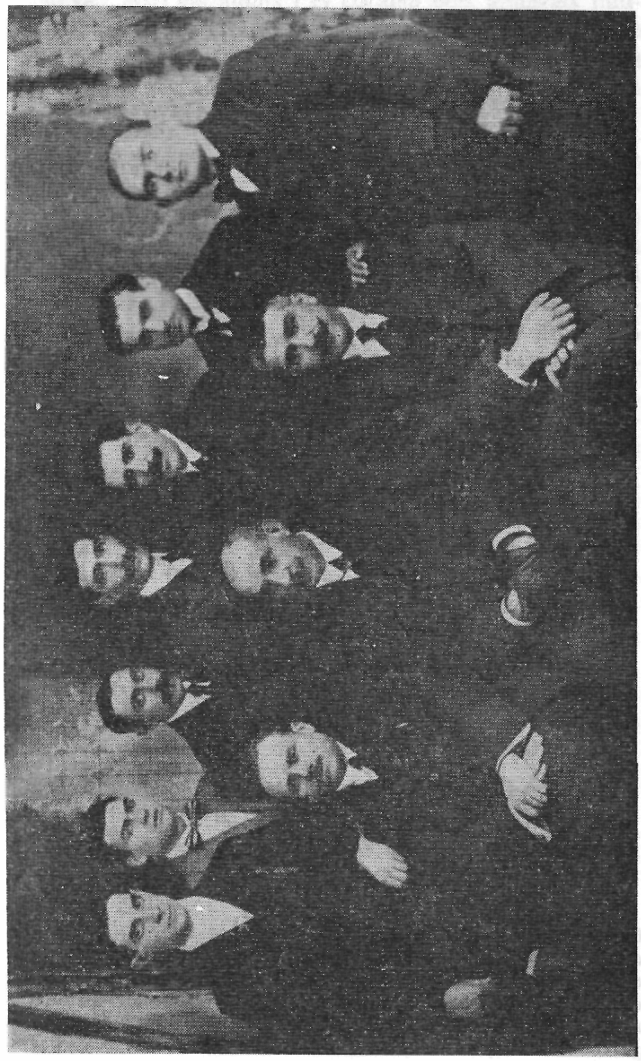

[1] Publiquem el text integral de l'article «Soldados», aparegut al diari «La Lucha» de Barcelona el juliol del 1917, a l'Apèndix n° I.

No per això els ànims i el coratge dels abnegats militants d'aquelles dues organitzacions, tan netament de casa nostra, es deixaren abatre, ni, tampoc, es deixà abatre el poble, que anhelava de començar la lluita i de vèncer fos com fos.

Mentrestant, la guerra europea, que ja feia tres anys que durava, causava veritables estralls en vides humanes i enormes pèrdues d'ordre material. Pertot arreu on passava, edificis, pobles i ciutats enteres eren esventrats o totalment destruïts. Res no va ésser estalviat en aquella horrible matança. Fins i tot les catedrals i esglésies sofriren d'aquella abominable i boja aventura. No parlem dels cementiris —aquests llocs que, segons sempre ens han dit els qui creuen en Déu i el prediquen, cal respectar, puix que en ells regna la «pau del Senyor»—, que també foren devastats, sense cap mena de pietat, llançant ací i enllà les restes dels cadàvers. Dant, en la seva Divina Comèdia es va quedar curt...

Tanmateix, els dirigents i governants que organitzaven aquelles destruccions dels cementiris, de les catedrals, de les esglésies, de ciutats i pobles, matancers sanguinaris de milions d'homes, de dones, de vells i de criatures es deien cristians i creients en Déu. En el seu Déu, naturalment! Uns lluitaven, deien, per venjar la sang vessada a l'atemptat de Sarajevo, a Sèrbia. Els altres, deien que lluitaven per la llibertat dels pobles...

Hom pogué evitar que Espanya intervingués en aquell conflicte sanguinari, tot i que les classes d'alta graduació de l'exèrcit espanyol, els conservadors i la mateixa monarquia, personificada per Alfons XIII**,** eren obertament germanòfils i partidaris de prendre part en la guerra, al costat de les potències centrals: Alemanya, Austria-Hongria, Turquia i Bulgària. Això provava, una vegada més, la gran mentida dels sentiments religiosos de tots ells, puix que els alemanys professaven,

Grups de cenetistes que composaven la Junta de Defensa dels serveis de correus de Barcelona. Al primer rengle, d'esquerra a dreta, el segon és el President de les Juntes de Defensa de l'exèrcit espanyol, Benito Màrquez,. Al segon rengle, d'esquerra a dreta, el quart i el cinquè són els germans París, el setè, en Tomàs Castellote.

en la seva majoria, el protestantisme, i els altres, els búlgars, austríacs i turcs, l'ortodòxia, el catolicisme i la religió musulmana, respectivament, mentre que els espanyols, militars, conservadors, carlins i la noblesa professaven la religió catòlica, apostòlica i romana... En canvi, les classes que es deien liberals, els republicans i una part de la burgesia eren partidaris de les potències aliades. Espanya, doncs, en aquell conflicte, no hi intervingué d'una manera directa, si bé hi hagueren més de sis mil catalans que s'allistaren voluntaris en els rengles francesos, per anar a morir, una bona part d'ells, en les cruels batalles del Marne.

Però, quines coses i quins contrastos té la vida! Si bé Espanya no intervenia directament en aquella guerra, dita europea, els grans magnats de la indústria i de la finança feien, amb la guerra, el gran negoci, fabricant per als aliats els seus productes, arrasant bona part de la riquesa forestal per a vendre-la a França, exportant grans quantitats de bestiar i de queviures a les nacions dites democràtiques, les quals ho pagaven tot amb or i al preu que se'ls demanava. Això, sense comptar amb els negocis fraudulents que feien els germanòfils, proveint els submarins alemanys. Tots, els uns i els altres, s'enriquiren, acumularen l'or a carretades. Mentrestant, el poble, que havia intentat d'acabar amb els privilegis i reconquerir les seves llibertats, ho va pagar de mala manera: el govern racionà els queviures i totes les matèries necessàries per a la vida dels ciutadans. El poble cada dia passava més gana. Les jornades de treball eren esgotadores, de deu i onze hores diàries. Els sindicats obrers eren condemnats a la clandestinitat. Els seus militants s'esforçaven, en tot el que podien, per fer front a aquella situació d'inferioritat en què es trobaven les classes treballadores. Però la impotència era quasi total, perquè la repressió policíaca era forta i implacable.

Fou durant aquell hivern del 1917 al 1918 quan uns grans brogits i avalots, estridents i amenaçadors, despertaren la ciutat de Barcelona. Què passava? A què eren deguts? A les dones del poble, que, cansades de passar fam i misèria, es revoltaven pels carrers i assaltaven les fleques, els comerços i les cases dels rics, cercant pa i altre menjar per a elles i per a llurs fills. Al cap davant d'aquelles dones, que van fer furor de debò, hi anava la simpàtica, la coratjosa Amàlia Alegre. En molts pobles de Catalunya hom cantava:

«Una tal Amàlia Alegre
que de molt mal humor estava
un paper va escriure un dia
dient al governador:
— Volem menjar *barato,*
i si això no logrem,
algú pagarà el *pato!*—
Ai... Ai... Ai...
Per les dones va ésser
una mala setmana,
quan anaven pel carrer,
cridant: Ai!... Ai!... Ai!...
que tenim gana».

Les autoritats, a les quals aquell moviment popular va sorprendre, intentaren de reaccionar. Però les càrregues de la policia i de la guàrdia civil contra aquella multitud de milers i milers de dones fracassaren, perquè les dones van fer front a les forces policíaques amb un coratge poques vegades igualat. Més d'un policia i més d'un guàrdia civil fou estomacat i hagué de tornar a casa sense pantalons, ensenyant el que volien tenir d'homes.

Els avalots i els assalts continuaren durant gairebé una setmana. Finalment, les autoritats es veieren obligades a parlamentar amb les dones. L'Amàlia Alegre va ésser la qui davant el governador, va portar la veu cantant de

totes. La victòria va ésser esclatant: els queviures baixaren d'un trenta per cent i tots els comerços es proveïren en abundància, perquè el govern de Madrid, espantat pel que passava a Barcelona, restringí força les exportacions al països bel·ligerants.

Uns anys més tard, vam tenir la sort de conèixer i de fer una bona amistat amb l'Amàlia Alegre, que vivia al carrer de l'Om, número 31, en un tercer pis, a Barcelona. En els seus darrers anys ja havia perdut quasi del tot la lluminositat dels seus ulls. Era vídua i vivia amb la seva filla, que la cuidava amb molt d'afecte.

L'Amàlia Alegre va ésser una bona amiga, molt bona amiga i com una gran mare de tots els militants sindicalistes revolucionaris que actuaven *a* la C.N.T. A quants i quants no amagà a casa seva quan eren perseguits per la policia! Digna, honesta i honrada aquella dona, l'Amàlia Alegre, que figurarà en el anals de la història del moviment revolucionari obrer de Barcelona.

II

LA REVOLTA DE LES CRIADES

Quin terrabastall no van armar les criades de Barcelona quan es manifestaren pels carrers de la ciutat comtal l'any 1918, per tal de cridar l'atenció de l'opinió pública sobre la situació d'esclavatge a què eren sotmeses, des de temps immemorial, per part del «senyors»!

En efecte, una criada —una minyona, com diuen a Catalunya— era, i és encara actualment, la noia que, des de molt joveneta, els seus pares, que generalment viuen en les contrades i poblets camperols de l'alta Catalunya,

de l'Aragó o de Galícia, porten a «servir» a Barcelona, Madrid, etc. ¡*A servir a los señores!* Aquests *señores* eren gent de la noblesa, militars, grans industrials, comerciants, metges i altres persones de posició més o menys elevada que podia permetre's el luxe de tenir criada. Això de tenir servei, abans —i pensem que ara també—, «vestia» molt, i així, certa gent explicava amb orgull: «fins i tot tenim criada!». N'hi havia que fins en tenien tres o quatre!

El que no explicaven aquells *señores* eren els salaris que pagaven a aquelles desventurades ventafocs, que s'havien de sotmetre a tot; eren salaris tan esquifits que, fins i tot, fa vergonya recordar-los. Generalment, eren allotjades en una habitació miserable, llòbrega, a les golfes de la casa. Les feien menjar a la cuina i gairebé sempre les alimentaven a base de les deixalles que *los señores* no havien pogut o volgut menjar. Les vestien d'una manera rudimentària i quasi totes anaven, es pot dir, uniformades: vestit negre, davantal blanc i sabates baixes. Per a arrodonir més les coses, les obligaven, els diumenges al matí, de bona hora, a anar a missa. El que volia dir, doncs, que l'Església, una vegada més, com sempre ha fet, aprovava i fins i tot santificava la conducta escandalosa d'explotació de què eren víctimes aquelles pobres criatures.

I no parlem de les criades que no havien vist el món per un forat, que eren la majoria, perquè a aquestes, una vegada col·locades a ciutat, ja es cuidaven prou els *señoritos* i alguns *señores* d'ensenyar-los-hi, aquest món i el forat... D'ací el fet vergonyós que moltes, tot d'una, es veien amb el ventre ple, i llavors eren acomiadades grollerament per les *respetables amas de casa,* i havien d'anar a infantar allà on podien, i després a parar als prostíbuls per guanyar-se la vida, donant a dida els seus fillets.

L'organització obrera confederal, la C.N.T., va voler

posar terme a aquell estat de coses d'infàmia i de vergonya que imperava a Barcelona. La Federació Local de Sindicats Unics d'Obrers barcelonins encarregà a Àngel Pestaña la missió d'organitzar totes les criades de la capital. En aquella època —oh, feliços temps d'abnegació i desprendiment material dels militants sindicalistes revolucionaris!—, Àngel Pestaña, tot i exercir aleshores la funció de director del diari portaveu de la C.N.T., «Solidaridad Obrera», acceptà amb entusiasme la nova feina que li encomanava l'organització, sense deixar la direcció del diari confederal. Es convocà les criades de Barcelona perquè assistissin a una reunió a «El Globo», una amplíssima sala de ball que hi havia davant el Parc de la Ciutadella, que les criades coneixien prou bé, perquè els diumenges a la tarda, únic migdia de festa de què disposaven, hi anaven a ballar amb els soldats, alguns dels quals coneixien per haver nascut al mateix poble.

L'espaiós local d'«El Globo» resultà insuficient, car per a poder acollir totes les criades barcelonines haurien calgut tres «Globos» més. Gairebé totes les assistents se sindicaren. Elegiren una Junta, i el Sindicat quedà constituït. Es discutiren i s'aprovaren unes bases de millores que, de seguida, van ésser presentades als seus «senyors». En aquestes bases es demanava augment de sou, reducció de la jornada de treball, un dia i mig de festa la setmana, és a dir, tot el diumenge i els dijous a la tarda. Els «senyors», i no cal dir les «senyores», s'esveraren de mala manera. «Com podia ser que les criades, les «seves criades», es deixessin ensibornar pel gandul i vividor d'en Pestaña?» —deien aquelles insignes «matrones». Pregaven a Déu, a la Verge, als capellans confessors, als governants i a la policia perquè la revolta de les criades cessés. «On s'és vist això? A aquests sindicalistes i anarquistes cal perseguir-los, empresonar-los i matar-los!», afegia encara la *gente bien*, la gent d'ordre. Sortosament per a elles, les criades, a qui escoltaren

—i amb quina devoció!— era a en Pestaña, perquè hi veien l'home senzill, sense cap mena de pretensió, que en els seus discursos clars, nets i comprensibles sabia interpretar les seves ànsies de reivindicació i millora social. Les criades es manifestaren diverses vegades pels carrers de Barcelona, i la policia del *«casco»*, amb els seus cavalls, intentà a cops de sabre dissoldre aquelles manifestacions, pacífiques però enèrgiques. Mai, però, no va passar res greu.

Finalment, les criades guanyaren la batalla. Totes les reivindicacions foren satisfetes pels seus patrons, els quals, a més, hagueren de reconèixer, malgrat que petaven de dents, el sindicat obrer de les criades de Barcelona.

Aquell triomf de les minyones barcelonines ho va ésser també de l'organització obrera confederal, la qual, per primera vegada al món —això es pot dir ben alt i amb tota dignitat—, defensà en tots els terrenys aquelles noies que, fins llavors, havien estat deixades de la mà de Déu i del diable. Quin honor per a la C.N.T. i per als seus militants d'aquella època gloriosa!

III

AQUELL 26 D'AGOST DE 1918...

Hi ha coses a la vida que no es poden oblidar mai, que no s'han d'oblidar. Una d'elles és la que esdevingué aquella nit del 26 d'agost de l'any 1918, en què la sang obrera, tràgicament acusadora, tacà els carrers de la ciutat de Badalona. Aquella nit, els màusers de la guàrdia civil, al servei d'una poderosa empresa estrangera, dispararen contra una massa indefensa de treballa-

dors, assassinant-ne quatre i ferint-ne una bona cinquantena. Aquella nit tot li va ésser permès, a la guàrdia civil, a Badalona. Després d'haver matat aquells quatre obrers indefensos i malferits els altres, galopà amb els seus cavalls per tota la ciutat, sabrejant a mansalva els ciutadans que trobava. Aquella nit, els carrers badalonins foren regats amb sang. Amb sang proletària, que ha estat sempre —i és encara— la més barata del món.

Què motivà aquella borratxera criminal de la guàrdia civil? Per a il·lustració de les noves generacions, cal que ho expliquem.

Feia algunes setmanes que els obrers de la fàbrica de productes químics Cros, S.A., la més important de la població, s'havien declarat en vaga per qüestions de reivindicació de salaris. La vaga era secundada unànimement pel dos mil treballadors que ocupava la fàbrica. L'empresa, abans que accedir a les demandes justes i raonables dels obrers, va recórrer a totes les astúcies per tal de fer fracassar aquell moviment de vaga: anar a buscar esquirols per les terres murcianes i andaluses; subornar alguns dirigents del Sindicat Obrer de Productes Químics, per exemple, el seu president Fermí Borràs —el qual, després d'ésser repudiat i expulsat de l'organització obrera confederal badalonina, esdevingué, uns anys més tard, un dels més importants comerciants de ciments i materials per a la construcció de Sant Adrià de Besòs—; allotjar dintre de la fàbrica un destacament important de la guàrdia civil de cavalleria per tal de defensar la «llibertat del treball». Defensant-la, naturalment, a la seva manera tradicional: a cops de sabre i amb descàrregues de fusell.

El matí del dia 26 d'agost, el governador civil de la «província» de Barcelona, Gonzàlez Rothwos, que estava al servei de la Casa Cros d'una manera descarada, envià a Badalona alguns agents de policia, els quals, acompanyats de diverses parelles de la guàrdia civil —i

sense advertir la primera autoritat municipal—, es presentaren a l'estatge social de la Federació Local de Sindicats Obrers, situat al carrer de la Conquista, 55, 57 i 59, on van practicar escorcolls a totes les dependències. Com sigui que no trobaren res de delictiu, volgueren justificar el servei realitzat i s'emportaren detinguts dos obrers vaguistes de la Casa Cros, anomenats Salvador Ruiz Pérez i Emili Belmonte Fernàndez i el conserge del local, Josep Poblet. Se'ls acusà d'exercir coaccions sobre els obrers que, segons la nota publicada a la premsa de Barcelona per l'autoritat governativa, volien anar a treballar a la fàbrica Cros. Però, ¿on tenien el cap aquells policies, aquells guàrdies civils i el mateix Ponç-governador de la «província» de Barcelona? ¿Com podien exercir coaccions aquells tres homes detinguts en el local dels Sindicats obrers, si aquest local estava situat a una distància de la fàbrica Cros, almenys, de tres quilòmetres? No hi valgueren les protestes dels incriminats, ni les de molts altres obrers que eren presents. Els tres obrers foren detinguts i se'ls emportaren a la caserna de la guàrdia civil. L'atropell comès va produir una gran indignació entre els vaguistes, els quals, a mitja tarda, van seguir en manifestació la policia i la guàrdia civil, quan conduïen els detinguts a l'estació del tren per tal d'ésser traslladats a Barcelona. En arribar a la plaça de Roca i Pi, la manifestació obrera havia augmentat d'una manera considerable. Els manifestants volien impedir que els seus companys fossin traslladats a la capital catalana. Llavors la guàrdia civil va donar algunes càrregues i aconseguí de dissoldre'ls.

Tol seguit els vaguistes, en nombre d'alguns centenars, es presentaren a les Cases Consistorials per tal de parlar amb l'alcalde i demanar-li que reclamés la llibertat dels presos. Davant el fet que el senyor Jaume Martí i Cabot, batlle de la ciutat, era absent, els manifestants van convenir amb el cap de la guàrdia municipal, senyor Josep

Canudes, que tornarien a les nou del vespre perquè justament a aquella hora s'havia de celebrar reunió plenària de l'ajuntament.

A l'hora indicada uns milers d'obrers, vaguistes i no vaguistes, entre els quals hi havia centenars de dones, emplenaren la plaça de les Cases Consistorials. Una nodrida comissió pujà a parlamentar amb l'alcalde i va ésser rebuda immediatament. La comissió li demanà que s'interessés, com a batlle de la ciutat, prop del governador civil per a obtenir la llibertat dels seus tres companys detinguts. L'alcalde els va prometre que faria tot el que estigués al seu abast per tal d'aconseguir aquella llibertat.

Els comissionats demanaren a la primera autoritat local permís per a comunicar el resultat de la seva gestió a la multitud congregada a la plaça, des del mateix ajuntament. L'alcalde, senyor Martí Cabot, hi accedí i, fins i tot, també volgué parlar ell.

Parlà en primer lloc l'alcalde i després els comissionats. Tots van ésser rebuts amb joia per la gran multitud que emplenava, a més de la plaça, els carrers immediats. Però, de sobte, s'esdevingué quelcom d'inesperat i que ningú no es podia explicar: començaren a sentir-se descàrregues de fusell i crits de dolor. Els milers de manifestants congregats emprengueren la fugida corrent en totes les direccions, espantats i boigs de terror. Les tres parelles de la guàrdia civil que eren apostades als pòrtics de les Cases Consistorials havien estat els que- havien començat a disparar contra aquella massa imponent de gent, essent secundades per altres parelles de guàrdies que, prèviament havien estat situades estratègicament als carrers veïns de la plaça. La gent es trobà, doncs, encerclada enmig del foc dels fusells de la guàrdia civil, que tirava sense discriminació i al dret. Per sí això no fos prou, la guàrdia civil de cavalleria, vinguda de la Casa Cros, va fer irrupció a la plaça de les Cases Consistorials

i carrers dels voltants, repartint cops de sabre sense miramen de cap mena. Aquells guàrdies feien la impressió d'estar borratxos de sang.

La plaça quedà neta... Només hi quedaren estesos alguns cadàvers i els cossos dels obrers malferits que es rebolcaven sobre la pròpia sang.

D'aquella destrossa de carn humana en resultaren morts els obrers i militants de la C.N.T. Francesc Terrades (a) «Trompet», Josep Gatell (a) «Josepet», Emili Segarra i Pius Bel, tots amb ferides al pit. Francesc Forcadell sofria ferides greus, de resultes de les quals li hagueren d'amputar una cama; Manuel Licer i Andreu Navarro sofriren també ferides greus. Sense comptar la bona cinquantena d'obrers i ciutadans que resultaren ferits de més o menys gravetat. Una dona, que va ésser sabrejada, va estar a punt de perdre un pit.

A mitja nit, una comissió de regidors de l'ajuntament es traslladà a Barcelona per a protestar davant el governador civil pels fets esdevinguts. El governador, Gonzàlez Rothwos va «lamentar» la tragèdia i prometé que faria el possible perquè el jutjat alliberés el presos. Això volia dir, doncs, que contra ells no pesava cap mena d'acusació greu. Tanmateix, llur detenció havia provocat tota aquella tragèdia de sang i de dolor que sofria el poble de Badalona!

L'endemà, dimarts, dia 27, la Federació Local de Sindicats Obrers decretà la vaga general a Badalona. La vaga va ésser unànimement secundada, i àdhuc van tancar, en senyal de protesta i de dol, els comerços i espectacles de la ciutat.

Per a «pacificar» la població, el governador civil envià un tinent coronel i un capità de la guàrdia civil, que comandaven un altre esquadró de cavalleria, enviat com a reforç.

A la nit d'aquest mateix dimarts, van ésser alliberats els tres presos. El mal, però, ja estava fet.

Plaça de l'Ajuntament de Badalona, on ocorregueren els fets sagnants de la nit del 26 d'Agost de 1918.

L'endemà, dimecres, continuà la vaga general. A la nit del mateix dia, un capità i dos tinents de la guàrdia civil que seien d'una manera provocativa en un dels cafès més importants de la ciutat, prop de les Cases Consistorials, foren agredits a trets de pistola per un grup d'individus. Aquest fet, que no ocasionà cap víctima, donà motiu perquè la guàrdia civil de cavalleria patrullés per la ciutat, provocant una altra vegada els ciutadans. A Madrid, el ministre de la Governació va donar una nota a la premsa diària en la qual afirmava que la força pública havia estat agredida per elements agitadors, la qual cosa havia obligat la guàrdia civil a defensar-se. Era la clàssica justificació de sempre, la que usen els governants de tots els països per tal de cobrir i justificar els excessos que cometen llurs sicaris. Aquella vegada, però, la nota oficial del govern de Madrid valgué una resposta enèrgica de l'ajuntament badaloní, el qual envià al ministre de la governació el telegrama següent:

«Arran lamentables fets esdevinguts anit en aquesta ciutat, s'ha publicat en els diaris versió oficial desproveïda de fonaments i de realitat.

»No és cert que el públic agredís la força armada; aquesta, sense previ avís ni els tocs d'atenció reglamentaris, disparà contra el públic i ocasionà quatre morts i set ferits greus.

»Ajuntament en ple, sense distinció de fraccions polítiques i tot el poble de Badalona, protesten indignats per l'injustificat procedir».

El tercer dia de la vaga general, el Consell de la Federació Local de Sindicats Unies va fer repartir uns fulls impresos en els quals s'afirmava que la vaga general continuaria mentre i tant no fossin exigides les responsabilitats als autors de la criminal agressió de què havia estat víctima el poble badaloní.

El mateix dia, al vespre, es reuní l'ajuntament de Badalona, en sessió extraordinària, amb assistència de

tots els regidors, que representaven els partits polítics següents: republicans catalanistes d'esquerra i republicans radicals, que formaven la majoria, i els de la Lliga Regionalista i els carlins, que formaven la minoria. En la sessió hom llegí un escrit en el qual la Federació Local dels Sindicats Obrers sol·licitava de l'ajuntament que aconseguís la destitució dels individus de la guàrdia civil causants de la tragèdia, que s'obrís una informació popular per tal d'establir les responsabilitats, i en el qual s'anunciava, alhora, que la vaga general no s'aixecaria mentre no fos retirada la força pública dels carrers de la ciutat.

Seguidament es va llegir la proposició següent, que va ésser subscrita per tots els regidors de l'ajuntament:

«La magnitud dels luctuosos successos acorreguts la nit del passat dilluns, dia 26 del corrent, i l'atropellament de què fou víctima part del poble reunit pacíficament davant aquestes Cases Consistorials, sense que amb !a seva actitud correcta en donés motiu, imposa a V.E. el deure i l'obligació de formular la més enèrgica protesta davant les autoritats i els poders públics, així com d'adoptar els acords pertinents per a vetllar per la dignitat ultratjada de l'ajuntament i poder ostentar dignament la representació de la ciutat de Badalona, atropellada iniquament en la persona dels seus veïns, a l'extrem d'haver de passar pel cruel i tristíssim cas de veure'n córrer la sang pels seus carrers.

A tal efecte, els regidors que subscriuen tenen l'honor de posar a l'aprovació de V.E. els següents extrems, creient amb això interpretar dignament l'unànime pensar de tot el poble de Badalona:

»Primer. Protestar amb tota energia pel fet que sense que hi hagués hagut cap agressió, ni individual ni col·lectiva per part del públic, la força armada disparés contra el poble, sense donar els tocs d'atenció reglamentaris que disposa la llei.

»Segon. Recabar de les autoritats governatives i judicials la més ràpida i eficaç justícia, la depuració dels fets i l'immediat càstig dels culpables.

»Tercer. Mentre no s'esclareixin degudament els fets, aquest ajuntament creu indispensable que siguin traslladats els autors directes dels dolorosos successos, per constituir la seva presència en aquesta ciutat una manifesta excitació.

«Quart. Que es consigni el sentiment de la corporació municipal per la conducta observada per les autoritats governatives, adoptant disposicions i dictant ordres, prescindint de l'autoritat del senyor alcalde, desconsiderant-lo i vexant d'aquesta manera la seva dignitat i minvant la seva força moral de què obligatòriament ha d'estar revestit.

»Cinquè, Aprovar la digna conducta del senyor alcalde, testimoniant-li la més completa adhesió i solidaritat.

»Sisé, Consignar categòricament que l'ajuntament desitja i espera que es faci justícia, donant a la ciutat i al poble de Badalona les satisfaccions pertinents i la reparació deguda, En compliment d'aquest desig, tan raonable com just, la corporació acorda esgotar tots els mitjans que tingui al seu abast, puix que tot li semblarà poc, davant la indignació, que comparteix amb tot el poble de Badalona, pels tristos successos ocorreguts. Fent constar que si bé, de moment, l'alcalde i els regidors continuaran en els seus llocs, serà perquè ho consideren un deure sagrat fins a aconseguir aquell fi; fent la declaració expressa, terminant i solemne davant el poble, que si a la major brevetat no es castiga els culpables de l'atropellament o no es donen a la ciutat les reparacions degudes, l'ajuntament dimitirà col·lectivament, per a demostrar complidament la seva solidaritat amb el poble que li

atorgà els seus vots i no sancionar amb la seva presència la impunitat del delicte i la infracció de tot ordre legal i moral.

«Setè. Que per a intervenir directament en la sanció dels fets en representació del poble, la confiança del qual creiem usufructuada en aquests moments, l'ajuntament acorda prendre part en el sumari que s'instrueixi.

»Vuitè. Que acordi V.E. emparar i socórrer les famílies de les víctimes, a la vegada que associar-se al dol que en aquests moments els afligeix.

»Això és tot el que els signants han cregut que tenien el deure de posar a la consideració de V.E., que, amb el seu alt criteri, dictarà la resolució definitiva.

»Cases Consistorials de Badalona, a vint-i-vuit d'agost de mil nou cents divuit.»

Finalment, les forces armades de la guàrdia civil van ésser retirades dels carrers de la ciutat. Davant d'això, l'organització obrera confederal va aixecar la vaga general, i el dilluns següent, dia 2 de setembre, tots els treballadors reprengueren el treball.

Mentre durà la vaga general badalonina, el portaveu de la C.N.T., el diari «Solidaridad Obrera», de Barcelona, que dirigia Àngel Pestaña, publicà extenses informacions dels fets, com ho va fer també la quasi totalitat de la premsa diària de la capital catalana. Per altra part, el Comitè Nacional de la C.N.T. envià el seu secretari general, Manuel Buenacasa, a Badalona, per tal de documentar-se àmpliament dels fets i solidaritzar-se, en nom de la central sindicalista revolucionària, amb la lluita que els obrers badalonins sostenien en aquells moments com a protesta pels assassinats comesos.

Aquells dies, Joan Peiró, que, des de l'any 1905, residia a Badalona, es trobava amb el seu company Josep Martí, a Jerez de la Frontera, com a secretari general i vice-president, respectivament, de la Federació Nacional de la Indústria Vidriera d'Espanya, en missió de propaganda.

Quan s'assabentaren del que havia passat a la seva ciutat, hi retornaren immediatament. La setmana següent, en el setmanari confederal badaloní «La Colmena Obrera», que dirigia en Peiró, va aparèixer a primera pàgina i amb grans titulars l'article *Remember*, en el qual es fustigava d'una manera violenta la Casa Cros i la guàrdia civil, i se'ls feia responsables dels fets ocorreguts. Unes setmanes més tard, Joan Peiró va ésser detingut i processat per les autoritats militars per *insultós a la fuerza armada*.

Revinguda la tranquil·litat a la ciutat de Badalona, el governador civil Gonzàíez Rothwos no va contestar mai la petició que l'ajuntament badaloní li havia dirigit en demanda de justícia. Com tampoc no va fer res per ajudar a resoldre el conflicte de la Casa Cros. Al contrari, atià encara les passions enviant més forces de la guàrdia civil. Per altra part, els autors de la massacre continuaven passejant-se pels carrers de la població, armats amb els seus fusells, desafiant a tot el poble amb llur presència. Davant de tot això, i en compliment dels acords presos anteriorment, l'ajuntament de Badalona va dimitir de manera irrevocable i total, i no s'acostà més a les Cases Consistorials ni l'alcalde ni cap regidor.

Tota la vida municipal va quedar paralitzada: no es podien concedir permisos per a construir, ni per a les instal·lacions industrials, ni s'aprovaven factures, ni es discutien els pressupostos per a l'any 1919. Com tampoc no es feia la distribució dels cabals ni es pagà durant uns mesos els funcionaris municipals. Creiem que. aquella situació, tan paradoxal, va ésser única, fins aleshores, en la història del nostre país.

Situació que va durar fins al dia 31 de gener de 1919. Els dirigents de la Lliga Regionalista, un d'ells Francesc Cambó, no podien admetre de cap de les maneres que els seus consocis badalonins es revoltessin contra l'Estat, encara que llur revolta fos justa, i van ordenar-los de reintegrar-se a l'ajuntament i prendre en mà els destins

municipals de la ciutat. Aquells homes de la dreta badalonina, que tan dignament s'havien comportat, juntament amb la majoria republicana, quan es produïren els fets sagnants del 26 d'agost, i durant els cinc mesos següents, es doblegaren, abaixaren el cap, i es prestaren a fer el trist paper d'esquirols, de botiflers, de traïdors als sentiments del poble de Badalona, i així, el dia primer de febrer de 1919 es presentaren a les Cases Consistorials i ocuparen els llocs de govern de la ciutat. Aquest acte, que, segons ells, es veieren obligats a fer per disciplina de partit i per «patriotisme», va ésser molt mal acollit per tota la població badalonina i escandalitzà una bona part dels ciutadans.

Uns mesos després, l'autoritat governativa nomenà un ajuntament, força restringit, composat amb elements de la Lliga Regionalista, carlins i quatre o cinc elements del Partido Republicano Radical. L'alcaldia la va ocupar Joaquim Pujol, (a) «Castellets», fabricant, que era de la Lliga.

D'aquesta manera acabà aquell moviment de protesta de tot un poble, que, ferit en els seus més profunds sentiments de ciutadania i de justícia, fou vexat i escarnit de manera escandalosa, sense cap mena d'escrúpols, per part dels governants espanyols, i pels eterns botiflers de la Lliga Regionalista i del Partido Republicano Radical, de Lerroux, traïdors als interessos dels treballadors i del poble català.

Els obrers de la Casa Cros perderen la vaga. Hi hagué més d'un centenar de seleccionats, ço que volia dir condemnats al pacte de la fam.

Que en tenia, de raó, en Bruguera, aquell vell republicà federal badaloní supervivent de la primera República del 1873[1] quan més d'una vegada ens havia dit:

[1] En Bruguera era avi, per via materna, del dissortat amic i company cenetista badaloní, Joan Serret i Bruguera.

«Veus, el poble de Badalona va tenir la mala sort, l'any 1846, que li toqués la loteria, sense que ni tan sols hagués adquirit cap participació, pel fet que, en el seu terme municipal, s'implantés la fàbrica de productes químics que un francès anomenat Cros va tenir la pensada de portar-nos!».

L'any 1923, els obrers de la Casa Cros, S.A. —des del 1904 s'anomenava així— tornaren a reivindicar millores socials. Es declararen en vaga. La perderen, també. L'any 1931, quan feia pocs mesos que s'havia implantat la segona República, altra volta els obrers de la Casa Cros, S.A. es llançaren a la lluita, amb l'esperança que, aquesta vegada, en sortirien victoriosos. Vana il·lusió! Tornaren a perdre i foren seleccionats —acomiadats— 46 obrers militants del Sindicat. La Casa Cros, malgrat la proclamació de la República i de les promeses que els homes que la dirigien havien fet de justícia social, continuava essent la gran potència industrial i financera —no era el comte de Romanones un dels seus més importants accionistes?— que no tolerava, sota cap concepte, que els seus obrers s'organitzessin en sindicats de la C.N.T.

Calgué que arribés la victòria electoral de les esquerres del 16 de febrer de 1936, perquè l'organització obrera confederal pogués vèncer, per primera vegada, la casa Cros, de Badalona, obligant-la a readmetre tots els acomiadats, a reconèixer el Sindicat obrer i a concedir millores de tot ordre. Però, d'això, ja en parlarem en una altra ocasió i ben extensament.

IV

ELS SINDICATS LLIURES

Els obrers catalans conservem un tràgic record del que van ésser els mal anomenats «Sindicats Lliures» a Catalunya. I, d'una manera particularíssima, dels que actuaven a la província de Barcelona. Els historiadors d'aquella època —i els d'ara, també—, quan parlen dels esmentats Sindicats, generalment es limiten a dir que foren l'obra i l'instrument dels dos «gloriosos» generals de l'exèrcit espanyol Severiano Martínez Anido i Miguel Arlegui Bayones, i que foren subvencionats per la burgesia catalana. Si bé això és veritat en gran part, cal dir, també, que la creació d'aquells «Sindicats Lliures» va ésser obra d'un conjunt de circumstàncies i de fets més o menys tenebrosos i inconfessables. Caldria fer una anàlisi i un estudi ben serens, ben objectius, del perquè es produí aquell estat de coses que tanta de sang costà. No podem pas fer-ho en aquest treball, entre altres raons, perquè no hem pogut consultar els arxius. Però, en canvi, el fet d'haver viscut personalment aquella luctuosa i vergonyosa època, creiem que ens dóna dret a dir-ne alguna cosa, i que sigui pres en consideració el que exposarem.

Començarem per dir que, abans de la creació dels «Sindicats Lliures», ja hi havia hagut uns altres sindicats que sortiren a l'actuació pública amb el nom de Sindicats Catòlics. L'any 1907 s'havia fundat la primera «Union Profesional de Dependientes y Empleados de Comercio» pel pare Gabriel Palau. El sindicalisme agrari catòlic va començar a prendre una certa empenta cap al 1915, en constituir-se, a la ciutat de Valladolid, la Federacíón Católica Agrària de Castilla la Vieja y León. Culminà l'esmentat moviment amb el naixement, a Madrid, de la Confederación Nacional Catòlica Agrària l'any 1917.

Dos anys més tard, el 20 d'abril de 1919, se celebrà el Primer Congrés Nacional de Sindicats Catòlics, amb 60.000 afiliats. Els dominicans Pedró García i Pedró Gafo crearen, també, els Sindicats Catòlics Lliures, els quals, amb la incorporació dels «Sindicats Lliures» de Barcelona, i d'altres de similars de tot Espanya, fundaren, l'any 1942, la Confederación de Sindicatos Libres de España. Aquest conglomerat d'associacions catòliques i reaccionàries va arribar a tenir representació directa a l'Assemblea Nacional creada per la Dictadura de Primo de Rivera, per reial decret del 29 de juliol de 1929, en virtut del qual es concediren cinc llocs a la U.G.T., dos als Sindicats Catòlics i dos altres als «Sindicats Lliures». Amb el que acabem de dir queda provat que l'Església catòlica va ésser la instigadora i organitzadora dels esmentats Sindicats, fent sortir gent molt addicta per a constituir-los. I no solament a Espanya, sinó a tot Europa, especialment a Àustria, Alemanya, Bèlgica, Itàlia i arreu on veien que els treballadors s'organitzaven i lluitaven sota l'emblema de la Primera Internacional dels Treballadors. Era la consigna donada pel Vaticà, d'acord amb el capitalisme i tots els governs. I, a tot arreu, feien sortir els capellans i frares que ells consideraven més capaços per a convèncer els treballadors que el camí que havien escollit els portaria a l'infern... En aquesta tasca d'intimidació es valgueren de tots els trucs. Àdhuc, més d'una vegada, intentaren d'entrar en polèmica amb militants destacats de l'obrerisme, per exemple, amb la figura prestigiosa d'Eleuterio Quintanilla, asturià i mestre d'escola, amb el qual els pares Medina i Gafo sostingueren dues animades controvèrsies en dos hotels de Gijón els anys 1930 i 1935, respectivament, de les quals sortiren ben mal parats tots dos[1]. Un d'ells, per cert, el pare Medina, quan s'acabà la guerra d'Espanya era capellà de la presó del Coto, a la ciutat de Gijón, en la qual va demostrar el seu «obrerisme» i la seva «bondat sacerdotal» tractant cruelment els condemnats a mort, dient-los: *«Así como las reses olfatean la sangre en el matadero y se resisten a entrar en las naves del sacrificio, vosotros —los rojos— presentis el fin de vuestros malvados días, que nadie ni nada podran impedir y, como las reses destinadas al sacrificio, moriréis pese a toda inútil resistència.* [2]

En el cas concret de Catalunya, més ben dit, de Barcelona i província, un dels principals creadors i animadors d'aquells moviments sindicals catòlics va ésser el famós canonge Montagut, acompanyat d'altres capellans i dels elements més combatius del Requetè, o sigui, de les joventuts organitzades del carlisme.

El canonge Montagut exercia el seu «ministeri» a la barriada de San Andreu de Palomar, de Barcelona. Tenia, a més, fortes ramificacions i «influències sensuals femenines» i activitats sindicals catòliques al barri de Sarrià i a la ciutat de Badalona. A Sarrià i a la barriada de Sant Andreu el carlisme era fort i ben organitzat i de sempre d'un esperit força bel·licós.

Quan l'Església catòlica d'Espanya s'adonà, cap a l'any 1915, que els treballadors catalans cada dia se sentien més interpretats pels homes que actuaven i dirigien els sindicats obrers addictes a la C.N.T. i que s'hi incorporaven en massa, donà el crit d'alerta. «No, allò no podia ésser de cap de les maneres i calia fer tots els possibles, costés el que costés, per paralitzar aquella febrada revolucionària dels treballadors de casa nostra». «Costés el que costés», encara que s'hagués de fer sang, s'havia de frenar aquella «bogeria anarquitzant», i comença a crear associacions i sindicats d'obrers catòlics a diferents llocs industrials, la missió dels quals, la més

[1] Ramon ALVAREZ: Eleuterio Quintanilla. (Vida y obra del Maestro), Mèxic, Editores Mexicanos, S.A., 1973, p. 293.

[2] Ibid, p. 294.

important, era la de fomentar l'esquirolatge i rebentar les vagues reivindicatives que els autèntics sindicats obrers, els cenetistes, declaraven per millorar la sort dels treballadors, en tots els aspectes morals i materials[3] Aquella intromissió en les lluites sindicals per part de l'Església va provocar, naturalment, topades violentes i sagnants. Ben aviat, però, els Sindicats Catòlics desaparegueren de Catalunya, car foren repudiats per la immensa majoria dels treballadors, els quals no van voler d'aquell pa beneït que els oferia la Santa Mare Església Catòlica, Apostòlica i Romana.

Que en vas costar, de drames, de persecucions i de sang aquell refús dels treballadors catalans de no voler combregar amb els propòsits interessats i tortuosos de l'Església! Perquè, llavors, aquesta es concertà amb la burgesia i les autoritats per tal d'aixafar les organitzacions obreres conscients i revolucionàries i genuïnes de la nostra terra. Aquesta conducta de l'Església va preparar el terreny al que havien d'ésser més tard els «Sindicats Lliures».

No cal dir que emparada amb el suport espiritual de l'Església, la burgesia catalana, amb el consentiment i l'ajuda de les autoritats, creà i finançà les bandes d'elements provocadors i assassins recollits en els baixos fonts de la societat. Alguns dels elements provocadors els «pescaren» dintre els mateixos sindicats obrers confederals i en alguns grups anomenats anarquistes, com els Rull, Roigé, Eduard Ferrer, Bernat Armengol, Paulí Pallàs, Inocencio Feced, entre altres. Aquests elements es posaren al servei dels policies Tresols, Martorell, Bravo Portillo, Espejo, Polo i dels generals Martínez Anido i Miguel Arlegui. Com comptaren, també, amb el cèlebre

[3] Àdhuc el Pare Claret, que el Vaticà ha canonizat, va anar a fer d'esquirol, per ajudar a trencar una vaga dels obrers teixidors de la ciutat de Sabadell, a les darreries del segle XIX.

espia alemany Fritz Golman (a) «Baró de Koenig». La missió de tots ells era exterminar els militants de més relleu de la C.N.T., assassinar alguns patrons i col·locar artefactes explosius a les cases particulars de burgesos i als locals socials dels sindicats obrers, per tal de donar als governants pretext per clausurar els locals sindicals i perseguir els militants cenetistes més destacats. Contra aquesta ofensiva brutal i sense entranyes, començada ja l'any 1918, i abans i tot, a l'organització obrera confederal no li va tocar més remei, no va trobar cap altra solució que fer front a la violència amb la violència.

Però, ¿qui va començar la violència?, es preguntarà més d'un lector, sobretot entre els qui no van viure aquells anys de terror i de sang. Seria molt interessant de poder arribar a escatir-ho i llavors es comprendrien moltes coses de les que van passar a casa nostra i del perquè van ésser tan enverinades. L'explotació patronal contra els treballadors en va ésser força responsable. Escoltem, si no, què va dir la màxima figura del capitalisme català, Francesc Cambó, en una conferència donada a l'Ateneu Democràtic de la barriada del Poble Nou, de Barcelona, el dia 30 de juny de 1919: «Sense les associacions obreres, sense els sindicats obrers, la situació de l'obrer a Catalunya i en tot el món empitjoraria. Ningú no fa concessions espontàniament... Es fan a base d'una reclamació present o futura».

Ah!, però quan els treballadors catalans demanaven i exigien millores de sou i la reducció de les hores de treball a la burgesia, a una burgesia que com mai s'enriquia i emplenava les seves arques de cabals, aprofitant-se que Espanya es mantenia neutral en la guerra mundial del 1914-1918 i treballava i comerciava amb tots els països bel·ligerants, es tancava en el seu egoisme més dur i la seva resposta a les peticions obreres era un «no» permanent. Davant d'això, els treballadors catalans adherits a la C.N.T. comprengueren que havia arribat l'hora

de cercar els mitjans més adients i eficaços per combatre el poder dels patrons. I els trobaren en el Congrés Regional de Sindicats, celebrat a la barriada de Sants, de Barcelona, els dies 28, 29 i 30 de juny i primer de juliol de 1918, en constituir els Sindicats Unics, que tanta ressonància internacional van tenir i que tants triomfs obtingueren per la classe treballadora. Un dels primers moviments que organitzaren els Sindicats Unics va ésser aquell tan memorable de «la Canadenca», de Barcelona, que va paralitzar la vida industrial de Catalunya durant 44 dies, és a dir, des del 5 de febrer al 19 de març de 1919.

Un fet que cal remarcar: quan els sindicats obrers declararen la vaga de «la Canadenca», les garanties constitucionals eren suspeses des de feia més d'un mes, la qual cosa volia dir que els sindicats es trobaven al marge de la llei, llurs locals clausurats i llur premsa prohibida. Per si aquestes mesures draconianes no fossin prou, el general Milans del Bosch, capità general de Catalunya, decretà l'estat de guerra, la qual cosa volia dir que cercava la violència, malgrat que la vaga obrera era pacífica. Així ho reconeixen alguns historiadors, en escriure: «Una *tercera observación es requerida por el caràcter generalmente disciplinado —no violento— de una huelga tan extensa en el campo y en la duración. Los actos de violència —la bomba de la calle de Córcega, la muerte de tres esquiroles, por ejemplo— constituyeron una excepción en el curso del conflicto»* [4]. Això i les manifestacions fetes per Cambó en la seva conferència a la barriada del Poble Nou, de Barcelona, no impediren que el polític de la Lliga Regionalista i advocat dels grans interessos del capitalisme català sortís al carrer, i amb ell 8.000 homes del Sometent —compost per patrons, comerciants i carlins— armats amb fusells, els quals «vetllaven per la pau

[4] .Jesús Pabon: Cambó, Vol. II, Iª part. Barcelona, Editorial Alpha, 1969, p. 110.

i la tranquil·litat que ells, i ningú més que ells, havien pertorbat, en no satisfer les justes demandes de millores que havien fet els obrers de «la Canadenca». I això no ho diem pas nosaltres sols, ans també va dir-ho, i amb més duresa, el senyor Burgos Mazo, que era ministre de la Governació, en declarar: «*Hay que decirlo con toda claridad, sin temor alguno, como debido tributo a la verdad: la clase patronal y otros directivos de Barcelona son los principales culpables de ese horrible estado social que allí existe hoy... Esa generación proletària que hoy se presenta ante ellos como su verdugo, es la que ellos inconscientemente han formado... la que constituye la expiación de un pecado colectivo social semejante a otros que de vez en cuando registra la Historia...*» [5]

Mentre passaven aquestes coses, n'esdevenien d'altres, i força sagnants, que impressionaren tot el país i fins i tot fora les nostres fronteres com, per exemple, l'espionatge de l'ambaixada alemanya. El representant diplomàtic d'aquest país, Von Ratibor, es valia del comissari de policia Manuel Bravo Portillo —al qual subvencionava, i ben llargament— per a impedir que els vaixells espanyols que transportaven material de guerra a les nacions aliades arribessin a llur destí. Bravo Portillo i la seva banda, formada per l'Antoni Soler (a) «El mallorquí», Paco el Rubio, Lluís Fernàndez i altres, quan un d'aquells vaixells sortia d'un port espanyol, especialment del de Barcelona, advertien els submarins alemanys i aquests els torpedinaven, i causaven, a més de la pèrdua del material bèl·lic, la mort dels tripulants. Un fet que va produir un gran escàndol fou el torpedinament del vaixell «Joaquín Mombrú». Per cada un d'aquells «serveis», Bravo Portillo cobrava, personalment, 1.500 pessetes de l'ambaixada alemanya. L'actuació de Bravo Portillo no quedava limitada a contribuir que fossin enfonsades naus

[5] BURGOS Y MAZO, *Para otras páginas*, pp. 452, citat per PABON, *op. cit*, II, la part, p. 155.

espanyoles, ans s'estenia, també, a perseguir i torturar els militants de la C.N.T. i a fer-ne assassinar molts, entre els quals el destacat militant del Ram de l'Aigua de Barcelona, Pau Sabater (a) «El Tero». I no solament militants obrers, ans també patrons. D'aquests, caigueren en Trinxet i l'enginyer Barret, que tenia uns tallers on fabricaven material de guerra per a França i els aliats. Per dur a terme l'assassinat d'aquest darrer, Bravo Portillo, d'acord amb l'ambaixada d'Alemanya, va tramar quelcom de monstruós i criminal a base de corrompre, de primer amb amenaces i, finalment, amb diners, Eduard Ferrer, que ocupava la presidència del Sindicat Únic de la Metal·lúrgia de Barcelona, i Bernat Armengol, militant cenetísta, també, els quals, amb altres elements de la seva banda de mercenaris, van assassinar en Barret. Després d'un fet tan odiós, la policia, a les ordres de Bravo Portillo, va desencadenar una violenta repressió contra la C.N.T. i els seus militants, acusant-los d'haver mort en Barret. Només un gran assassí i un fariseu com era Bravo Portillo podia maniobrar d'aquella manera. Oi més quan l'esmentat policia no ignorava que el Capità General de Catalunya, Milans del Bosch, havia declarat *«que creia difícil prescindir de sus servicios»*.

L'Any 1920, uns mesos després d'haver-se acabat el locaut patronal, que va durar nou setmanes a tot Catalunya, els sindicats de la C.N.T. tornaren a actuar a la llum pública i amb més força que mai. Novament van produir-se vagues reivindicatives i alguns excessos de caire violent. La indústria metal·lúrgica de Barcelona quedà, també, totalment paralitzada, amb motiu d'unes demandes d'augment de sou i d'algunes millores d'ordre moral que demanaren els obrers a llurs patrons. Aquesta vaga dels metal·lúrgics va ésser el pretext perquè el govern de Madrid, presidit per Eduardo Dato, i que tenia com a ministre de la Governació el comte Gabino Bagallal, accedissin a les exigències de la burgesia catalana i de la

gent anomenada «d'ordre», i nomenessin el general Severiano Martínez Anido com a governador civil de la província de Barcelona i a Miguel Arlegui com a Cap Superior de Policia. Aquests dos personatges van iniciar immediatament la gran repressió contra els obrers confederals i llibertaris, alhora que contra els homes més destacats del republicanisme d'esquerra catalana i fins i tot contra alguns que pertanyien al Partido Republicano Radical, així com contra els advocats que s'atrevien a defensar davant els tribunals de justícia els militants obrers[6]. Aquells dos monstres no s'acontentaren amb clausurar els locals socials dels sindicats obrers i els Ateneus Sindicalistes, amb suspendre llurs publicacions, amb empresonar o deportar a terres llunyanes els militants obrers més destacats, ans començaren també —amb quin salvatgisme!— a fer assassinar els elements que ells consideraven més intel·ligents i perillosos de la C.N.T., de l'anarquisme i dels partits polítics d'esquerra. Per aquesta «tasca depuradora», com la qualificaven aquells dos generalots que manaven a Barcelona, es valgueren d'una colla de policies sense escrúpols de cap mena i dels mercenaris que en la seva immensa majoria procedien del carlisme, dels baixos fons de la societat i, alguns, dels mateixos sindicats de la C.N.T. i renegats de l'anarquisme. La caça de l'home esdevingué una

[6] Entre els advocats que defensaren els militants de la C.N.T. recordem Rafael Ulled, Rafael Guerra del Río, José del Val, Puig d'Asprer, Julio Gimeno i Jesús Ulled, pertanyents al Partido Republicano Radical. Jesús Ulled va ésser agredit i ferit en el seu despatx, el mes d'abril de 1921, pels assassins del «Sindicat Lliure». També defensaren —í sempre amb perill de perdre la vida— els militants de la C.N.T., els advocats Francesc Layret, assassinat en temps de Martínez Anido, Lluís Companys i Jover, Joan Casanovas i Maristany, Ramon Aguiló i Arrufà, F. Boixader, Eduardo Barriobero, Serrano Batanero, Pedró Cul, Santiago Casares Quiroga, Àngel Galarza, Pedró Rico, entre altres.

atracció horrorosa als carrers de Barcelona i en d'altres poblacions catalanes. Quan els obrers militants cenetistes sortien el matí de llurs cases per anar al treball, no sabien mai, ni ells ni llurs familiars, si al vespre d'aquell dia tornarien a la llar. I si hi tornaven, la qual cosa volia dir que els pistolers del «Sindicat Lliure» no els havia caçat a trets de pistola, durant el dia, llavors sorgia una altra preocupació angoixosa: «No vindrà aquesta nit la policia o la guàrdia civil per empresonar-me o per assassinar-me en una cantonada?», car això havia esdevingut a d'altres companys[7]. Àdhuc, per si aquella temença no hagués estat prou, hi havia la d'ésser detingut i portat a la presó Model del carrer d'Entença, i que l'Anido o l'Arlegui donessin ordre al director d'aquella presó barcelonina d'«alliberar» determinats empresonats, tant sí estaven processats o detinguts en qualitat de governatius, a les primeres hores de la matinada. Se'ls havia d'«alliberar» ràpidament, perquè una vegada es trobessin al carrer, i en un lloc solitari, se'ls havia d'assassinar, aplicant la famosa «llei de fugues». Aquell director de la presó Model de Barcelona, que tan de gust acatava les ordres que li eren donades per Martínez Anido o per l'Arlegui, no era altre que el tristament famós Ródenas, el qual, a més a més, completava la seva acció anant a comunicar personalment al pres, a la cel·la que ocupava, la seva «llibertat», i amb la punta

[7] Mossèn Josep Maria Llorens, capellà mort a l'exili, ha escrit: «Horroritza, avergonyeix a l'home honest, digne, al cristià conscient i bo, pensar que, cada vegada que queia pels carrers de Barcelona un obrer assassinat pels agents dels patrons o del Govern civil de l'esmentada ciutat, molta gent de dreta i de l'Església donaven la seva aprovació i aplaudien un crim horrible que haurien hagut de condemnar amb totes les seves forces. Però no: per a aquesta gent de «bé», allò tan monstruós era treballar per l'Ordre», Vegeu Josep Maria LLORENS: *L'Església contra la República Espanyola*, Tolosa de Llenguadoc, 1960, p. 85.

del seu espasí desembeinat li donava pressa perquè sortís de la cel·la i de la presó, perquè anés més aviat a trobar la mort que l'esperava al carrer. D'aquell director de la presó, Ródenas, n'ha quedat un tràgic record a la ciutat de Barcelona.

Si bé va ésser en el mes d'octubre del 1919 que es va constituir a l'Ateneu Legitimista, carlí, el «Sindicat Lliure» de Barcelona, aquest, de fet, no va entrar en funcions fins al mes de novembre del 1920, concretament el dia 9, en què Martínez Anido va prendre possessió del càrrec de governador civil de Barcelona, L'Arlegui, en aquella data, feia temps que ocupava la direcció de la policia. Els qui donaren la cara en la constitució d'aquells «Sindicats Lliures» van ésser Salvador Anglada, que havia estat conseller municipal de l'ajuntament de la capital catalana i que era una personalitat força destacada del carlisme a Catalunya, Ramon Sales i Amenós, Joan Laguia i Lliteras i Feliciano Baratech i Alfaro, tots carlins. La primera mesura que prengueren, d'acord amb els dos xacals que feien ï desfeien a Barcelona i amb la patronal, fou de constituir noves bandes d'assasins, els quals, com ja hem dit, van ésser reclutats, en la seva immensa majoria, en les files car-lines, entre la pitjor xurma de Barcelona i, per desgràcia, alguns, fins i tot, dins la mateixa C.N.T. i l'anarquisme.

A Barcelona, els pistolers del «Sindicat Lliure» que més es destacaren van ésser: Andreu Hortet, Baró, Carles Baldrich (a) «l'oncle», Joan de la Manta, Ramon Ròdenas, Fulgencio Vera (a) «Mirete», els germans Alvarado, Nicanor Costa, Joan Gascón, Paulí Pallàs, Juan Marín, Oller (fill d'un cenetista), Juan de la Cruz, Julio Alarcón Pérez, Ginés Gascón Arroyo, Inocencio Feced Calvo, «ex-anarquista», Andreu Homs, advocat que havia estat del Comitè Pro Presos de la C.N.T. de Catalunya; Baltasar Domínguez, Francesc Cervera i Padrós, Garcia Sánchez, Armengol, ex-cenetista, Amadeu Buch,

Manuel Simón, Anselm Roig, Marc Roig, Antoni Olivares, Josep Cinca, el cambrer Salari, en Miralles i Lluís Calderón, entre altres. No hi mancava, com a apèndix, la famosa banda d'en Lasarte, que es dedicava també a assassinar militants cenetistas, emparada i protegida pels patrons i les autoritats.

En algunes poblacions de Catalunya, especialment de la província de Barcelona, hi havia també altres elements destacats dels «Sindicats Lliures», i alguns de força anomenada i de «prestigi» com a pistolers, els quals, moltes vegades, anaven, a actuar a Barcelona o a altres indrets. A la ciutat de Badalona, per exemple, n'hi havia una bona collita: Joan Torrents, Pere Montgay, Enric Sanjosé, Seculorm, tots carlins, i els ex-anarquistes Josep Arqués i Bru Codina i Solé, els quals eren assessorats i dirigits pels ex-anarquistes Miquel Rovira, Jaume Rosés, Josep Rius i Josep Garriga i Arquer. Aquest darrer, per més escarnis, havia estat un dels fundadors de la C.N.T., l'any 1910. A aquests, cal afegir-hi, encara, els germans Olària, Rossend Recasens, tots vidriers, que havien pertangut als rengles confederals i anarquistes i que van jugar un gran paper dintre els «Sindicats Lliures».

A Berga hi havia els anomenats Vilajoana (a) «El Tronqui» i en Serra, els quals anaven a actuar a Barcelona, i que a Manresa prengueren part en l'atemptat contra Àngel Pestaña, el mes d'agost de 1922,

A Manresa també n'hi havia alguns. El més destacat era en Vinyals.

A Sabadell, bé que els «Sindicats Lliures» no pogueren arrelar-hi, no hi mancaren tampoc alguns pistolers que anaven a exercir el seu «ofici» a la capital catalana. Un, per cert, era en Florenci Grímau i Pallàs. Tanmateix, foren ells qui a la capital del Vallès Occidental assassinaren el militant cenetista Josep Artigas, cl dia 2 de setembre de 1921.

A Mataró, el qui feia d'indicador i assenyalava els cenetistes a abatre, no era altre que L. Mas.

Hi havia també pistolers del «Lliure» a Reus i en algunes altres localitats catalanes.

Aquest estol de «personatges» que acabem d'esmentar eren la flor i nata dels «Sindicats Lliures» a Catalunya. Darrera, hi havia una colla d'homes i alguns organismes que els prestaven suport i els finançaven. Per exemple, la Unió Patronal, que presidia Fèlix Graupera, de la qual formaven part com a directius Francesc Junoy, Joan Miró i Trepat, Modest Batlle, Francesc Combes, Ignasi Comes, Eloi Detouche, Felip Pons i Solanes i Pere Renom; el Fomento del Trabajo Nacional i els potentats i reaccionaris Alfons Sala, el comte de Caralt, Josep Bertran i Musitu, Gaietà Vilella, Lligé, Joan Ventosa i Calvell, Francesc Cambó i molts altres que farien interminable aquesta relació. I no era cap secret, tampoc, que eren també tolerats, secundats i fins i tot subvencionats per les caixes secretes de l'Estat, per Eduardo Dato, president del consell de ministres, per Gabino Bugallal, ministre de la Governació, i pels generals Mílans del Bosch, Miguel Arleguí, Severiano Martínez Anido i Emilio Barrera. Milans del Bosch i Emilio Barrera mentre exerciren la Capitania General de Catalunya, els anys 1920 i del 1923 al 1928, respectivament.

Aquells tristament famosos «Sindicats Lliures» foren coberts i sostinguts per la policia. Entre els policies que s'hi distingiren, i força, podem citar el comissari general de la Jefatura Superior de Policia, de Barcelona, Agapito Marín, i els inspectors Honorio Inglés, Pita, Romero i Polo. No cal dir que, també, la *benemèrita guàrdia* civíl aportà el seu concurs a aquella obra criminal. I no parlem del Sometent, que s'ajupí i acceptà de perseguir els militants obrers de casa nostra.

A Badalona, els assassins del «Lliure» van ésser ajudats, de manera oberta i sense cap mena d'escrúpols, per molts patrons. Els que més es distingiren foren els

directors de l'empresa italiana Metalgraf, el cèlebre Lluís Humet i Cortés, director de la fàbrica de filats de Salvador Casacuberta. No hi mancà, tampoc, la col·laboració del canonge Montagut, com ja hem dit anteriorment, i la del capellà Josep Capella i Estrada, el qual, pel carrer, no s'estava de fer ostentació de la pistola, que portava amagada sota la sotana.

Aquí volem recordar els noms d'alguns dels qui caigueren víctimes d'aquella persecució contra la classe obrera confederal i llibertària i els homes del partits d'esquerra, en la qual d'una manera tan destacada participaren els anomenats «Sindicats Lliures». Bé que molts dels noms que donem a continuació ja han estat donats a conèixer manta vegada[8], en facilitem alguns que no han estat mai publicats. La relació comprèn des de l'any 1918 a comenaments del 1931.

A la ciutat de Barcelona van ésser assassinats: Joan Alemany, Ramon Archs, Josep Aicart, Josep Aymerich, Benito Bailo, Ramon Batalla, Miquel Beltran, Eveli Boal, Manuel Bermejo, Josep Calduch, Pau Sabater (a) «Tero», Josep Castillo, Josep Canela, Agustí Canet, Aurelio Cerdeiro, Emili Cervera, Canes, Josep Clara-monte, Rafael Climent, Albert Coll, Àngel Corominas, Josep Cristóbal, Antoni Coll, Jaume Crusset, Emili Desplà, Josep Domínguez, Josep Duch, Jaume Espino, Josep Pérez, Josep Estrada, Gregori Febes, Antoni Feliu, Jaume Figueras, Joaquim Fortuny, Joan Figuerola, Josep Gaspar, Rossend Giménez, Rafael Gironès, Ramon Gomar, Miquel Garcia, Hilario Helipe, Juan Yragari, Francesc Jordan, ex-secretari del Comitè Nacional de la C.N.T. com ho havia estat, també, l'Eveli Boal. Hermenegildo Latasa, Francesc Layret, advocat i diputat a les Corts de Madrid, Joan Llobet, Miquel Llopart, Ricard Pi, Vicari Piferrer, Fèlix Lozano, Miquel Mas, Josep Meléndez, Benito Menacho, Josep Piqueras, Llorenç Planas, Josep Planellas, Josep Prades, Josep Mestre, Enric Miquel, Ramon Miró, Pedró Pueyo, Alfons Peiró, Francesc Ràfols, Pedró Ramos, Domingo Ribas, Josep Monclús, Josep Montserrat, Josep Pagès, Josep Palau, Josep Riera, Baptista Roca, Armand Ròdenas, Ramon Panella, Jaume Parra, Jesús Parrado, Jaume Rubinat, Jaume Molins, Antoni Samper, Francesc Sans, Josep Solano, Ramon Peris, Josep Soler, Dídac Subirà, Agustí Subirà, Albert Tolón, Jaume Torrecasana, Pere Vandellòs, Evarist Villaplana, Jaume Villanueva, Andreu Ventura, Felipe Vicente, José Rivero, Joan Rius, Jaume Carallar, Joan Solanes, Felipe Giménez, Salvador Seguí (a) «Noi del Sucre», Joan Pey, Francesc Comes (a) «Parones», Moisès Bustamante, Rafael Guirau, Pere Martí, Josep Guitart, Alfredo Gómez, Jaume Albaricias, Agustí Subirats, Gaspar Alòs, Amalio Cerdeño Alcano, Agustí Flo, Vicenç Flo, Manuel Campos, Toribio Sobreviela, Eusebi Bau i Silvestre Gené i Sambola. Aquest darrer, sastre, com a petit industrial, no pertanyia a cap sindicat obrer. En el moment que emprovava un vestit a un client, que tenia un bar a la barriada de Sants, on es reunien militants confederals, es presentaren alguns pistolers del «Sindicat Lliure», començaren a disparar i mataren el sastre Gené.

A Badalona, els assassinats van ésser els següents: Josep Gatell, Francesc Terradas, Emili Segarra, Pius Bel i Àngel Carboneras, assassinats per la guàrdia civil, i Francesc Montgay, Eduard Alsina (a) «Cinto de la Palla», Josep Torres, Jaume Gual, Ramon Gil, Sebastià Canals, Ramon Bonjorn, Francesc Giménez i Casimir Domènech, assassinats per elements del «Sindicat Lliure».

A Mataró, els pistolers del «Lliure» assassinaren els militants cenetistes Josep Ventura i Roca i Joan Sans.

A Sabadell, assassinaren el militant anarco-sindicalista Josep Artigas.

[8] La majoria de noms que donem en aquesta relació e publicà per primera vegada a l'opuscle *Ideas y tragèdia*, que publicà el Comitè Pro Presos de Catalunya (C.N.T.), a darrers del 1922.

Al militant cenetista Tàpias, de Sant Cugat del Vallès, els sicaris del «Sindicat Lliure» l'assassinaren a Vallvidrera (Barcelona) mentre estava treballant en el seu ofici de paleta. Tot i que els autors de l'assassinat van ésser detinguts per dos soldats, originaris de Galícia, el dia del judici foren alliberats per ordre de Martínez Anido.

En total, doncs, foren assassinats 132 cenetístes.

Els militants cenetistes que caiguren ferits en atem-tats perpetrats pels pistolers del «Sindicat Lliure», alguns dels quals, com Pere Massoni, Àngel Pestaña i Sebastià Vera, moriren anys després a conseqüència de les ferides rebudes, foren, entre molts altres, els següents: Gregorio Ambrosío, Gonzalo Barcelona, Antoni Bargués, Joan Barrachí, Jaume Bart, Francisco Bravo, Boi Bardoy. Andreu Cabré, Gregori Daura, Emilio Fuertes, Jaume Gras, Josep Hernàndez, Tomàs Herreros, Ramon Llobera, Oleguer Miró, Pere Massoni., Francesc Monturiol, Lluís Oliveras, Julià de Pedro, Àngel Pestaña, Magí Palau, Elias Quer, Antoni Elias, Josep Torres, Lluís Tubau, Joaquim Vilarasa, Sebastià Vera[10], Antoni Bolea,

[9] Gregori Daura i Raduà va ésser la primera víctima de l'aplicació de l'anomenada llei de fugues. El dia 5 de desembre de 1920, creient que era mort, el portaren al Dipòsit Judicial de l'Hospital Clínic de Barcelona. Els metges, però, s'adonaren que encara vivia i aconseguiren de salvar-lo.

[10] A Sebastià Vera, com a l'esmentat Daura, també li aplicaren la llei de fugues, l'any 1921. Tanmateix, com Daura, aconseguí sobreviure. A darrers del 1930 va publicar en el setmanari sindicalista-revolucionari «Acción» de Barcelona, i a primera pàgina, un article titulat, amb grans caràcters: *Yo acuso*, en el qual explicava, amb tota mena de dades, quins van ésser els qui intentaren assassinar-lo. Tanmateix, ni llavors, ni després de la proclamació de la Segona República, cap autoritat judicial ni governa-tiva, malgrat les proves aportades per Vera, no obrí cap sumari o expedient. El cos d'en Vera portava onze ferides a conseqüència de les quals va morir, a l'exili, després de la guerra civil, a la ciutat de Narbona, a França.

Lleó Portet, Joan Cusi, Jaume Ramon, Diego Parra, Josep Garrigós, Diego Barranco, Lluïsa Barranco, Ramon Salvador, Juan Cercillo, Manuel Salvador, Vicenç Martínez, Josep Rivero, Jaume Foix i Jesús Ulled, aquest advocat.

A Badalona van ésser ferits Francesc Forcadell i Francesc Vila, ex-president del Sindicat Únic de la Indústria Vidriera, els quals van morir un temps desprès a conseqüència de les ferides rebudes.

A Mataró, a conseqüència de l'atemptat del bar «Cal Aragonès», comès el dia de Pasqua —28 de març de 1921— resultaren dos morts, com ja hem dit, i, a més, foren ferits, més o menys greument, Miquel Jubany, que era un gran invàlid, Joan Renté, Miquel Jornet i Albert Claveria[11].

Aquests 49 ferits, pertanyent tots a la C.N.T., sumats

[11] «... una remor estrepitosa, estranya, desacostumada a la ciutat pacífica per excel·lència, un estrèpit esglaiador seguit de crits de dolor i de confusió apagava la rialla de tot Mataró, li arrencava el vestuari de joia i els rostres dels seus fills mostrava al defora el dol que sobtadament s'havia apoderat del seu cor.

»Per la Riera [el passeig], corria sang de germans nostres. Dos d'ells donaven l'ànima a Déu, mentre les ferides d'altres sis eren amb cura amorosides pels elements de la Creu Roja i pel digníssim Cos de Metges i pel públic en general, que no sabia el que li passava.

«Era l'estrèpit esgarrifós de la pistola «Star», que, disfressada, havia pogut penetrar a casa nostra. Potser així s'arreglarà la qüestió social? Cada bala que surt de la pistola, no serveix més que per acabar d'enverinar la sang humana, fecundant el germen d'odi que dissortadament ha donat a llum la paorosa qüestió social. No és així com es vengen els cristians. Nosaltres només podem venjar-nos perdonant. No és així com es resoldrà el conflicte social. L'odi no farà altra cosa que destruir, enrunar». Fragment d'una crida titulada *Al nostre poble cristià*, feta pel rector de l'església de Sant Josep, Pere Canas, i per Josep Samsó, ecònom de Santa Maria, de Mataró, publicada al «Setmanari de Mataró i la Comarca», el dissabte, 2 d'abril de 1921.

als morts anteriorment citats, fan un total de 181 víctimes. Evidentment, la relació és molt incompleta. Només cal recordar que hom va calcular en uns 300 els militants dels sindicats obrers confederats, morts o ferits, caiguts durant aquella època tràgica. I ara, després de més de cinquanta anys, és molt difícil de poder arribar a concretar el nombre de totes les víctimes, d'un costat i de l'altre, d'aquella gran bogeria col·lectiva. Aquella bogeria col·lectiva fou provocada per la incapacitat i manca de voluntat de la burgesia catalana i de les autoritats, tant de Catalunya com de Madrid, per resoldre els conflictes socials. La burgesia catalana, que no havia fet més que enriquir-se treballant pels països bel·ligerants en la guerra del 1914-1918, mentre obligava als obrers a treballar deu i dotze hores per dia, pagant-los amb «quatre xavos», no volia de cap manera ajupir-se a concedir les millores que els obrers li demanaven. La burgesia de casa nostra —com la de quasi tot arreu— tenia el concepte que els treballadors eren unes bèsties de treball i que l'única manera de domar-los era fer-los treballar com a veritables esclaus. I si intentaven rebel·lar-se, la policia, la guàrdia civil, l'exèrcit i els tribunals ja s'ocuparien de fer-los entrar «en raó». Només cal veure com pensava Francesc Cambó, advocat i conseller suprem d'aquella burgesia catalana, respecte al poble, quan uns anys després, el 1930, en referir-se a l'època que comentem, va tenir l'atreviment de dir: «Recordo que, en aquells moments, vaig comprendre que la massa no té dret a intervenir en les grans revolucions que decideixen la sort dels pobles, puix que és segur que... a les nostres latituds, la massa votaria la solució més desencertada». Aquesta confessió del prohom de la Lliga Regionalista explica moltes coses i actituds de la seva vida. Per exemple, que el 1919 sortís pels carrers de Barcelona amb el fusell a l'espatlla, per «salvaguardar» l'ordre públic que, segons ell i tots els seus, pertorbaven els treballadors catalans. En Cambó, doncs, prengué sempre l'actitud que li semblà més favorable als interessos capitalistes que sempre va defensar, sense tenir en compte el que havia dit en la conferència que donà a l'Ateneu Democràtic de la barriada del Poble Nou, de Barcelona, a la qual anteriorment ens hem referit.

Insistíem a dir que aquella bogeria col·lectiva, que costà tanta sang en un costat i altre de la barricada, ningú més que la burgesia la va provocar i iniciar, perquè no va voler permetre ni tolerar que els treballadors s'organitzessin en sindicats per a reclamar llurs drets i quan els hi eren negades llurs reivindicacions es poguessin declarar en vaga legalment. I quan els obrers feien ús d'aquestes armes legítimes en defensa del seu pa quotidià, els governants, sense pèrdua de temps, ajudaven els patrons, perseguint els obrers, amb el pretext que pertorbaven la pau ciutadana. En l'obra repressiva es valien de tots els mitjans coercitius de què disposaven, sense cap mena d'escrúpols, fins i tot dels militars, puix que aquests eren —i són encara, per desgràcia— els més expeditius i més «exemplars» en la repressió i en la manera de «fer justícia». Recordem aquell Capità General de Catalunya, Juan Zapatero, que era anomenat el general *«cuatro tiritos»*, que tan durament va reprimir la primera vaga general de Catalunya, pel juliol de 1855, que organitzaren les associacions obreres. La gent li donava aquell sobrenom perquè sempre deia que les qüestions socials calia resoldre-les *«a tiritos, a tiritos, a tiritos, a tiritos»*, repetint el mot quatre vegades. Recordem també aquell altre capità general de Catalunya, Valeriano Weyler, el qual, com a revenja «pels "èxits" militars que va aconseguir a Cuba» —diguem-ho així—, amb motiu de la vaga general de Barcelona de l'any 1902, va fer unes declaracions a la premsa, amb la finalitat d'espantar els treballadors vaguistes, i va dir allò tan «cristià» de: *«He dado orden de cerrar los hospitales y las cárceles. Solo quedaran abiertos los cementerios»*. I, finalment, recordem les

declaracions del general Martínez Anido, fetes el 17 de juliol de 1927, a la ciutat de Zamora, amb motiu del banquet que en el seu honor va organitzar el Col·legi de metges d'aquella ciutat, en les quals va dir, sense immutar-se gens ni mica:

«Vaig recomanar als obrers del Sindicat Lliure que per cada un dels seus que caigués havien de matar deu sindicalistes». També cal recordar una altra declaració del mateix Martínez Anido: és la que consta en la carta trobada a l'arxiu personal de l'Arlegui, en la qual Martínez Anido, comentant l'assassinat de Salvador Seguí, li escrivia: *«Ese ya no vera nuestro sepelio»* [12]. Ens sembla que no cal recordar les frases d'altres generals i alts caps de l'exèrcit espanyol, el qual, quasi sempre, s'ha distingit pel seu comportament cruel contra les classes laborioses del poble[13].

Finalment, les forces d'opressió, coaligades i amb la benedicció de la major part de les altes jerarquies de l'Església, acabaven de fer el pes per aixafar sempre tot el que signifiqués progrés i justícia social, si bé —cal dir-ho en honor a la veritat— sempre hi ha hagut alguns alts dignataris de la «Santa Mare Església» que, davant l'enorme responsabilitat en què incorrien la immensa majoria dels seus germans en religió, es manifestaren —i es manifesten encara avui— a favor dels humils i dels treballadors. Recentment, a més de l'actitud digna de l'arquebisbe Helder Càmara, del Brasil, cal

[12] Aquesta carta fou trobada per la policia a l'arxiu personal de l'Arlegui, que guardava el seu gendre, el Capità Luís Cavanne, al seu domicili de Cuenca, el 5 de juny de 1931.

[13] Tanmateix, hi hagueren alguns militars d'alta graduació de l'exèrcit espanyol que, amb llur actuació, demostraren —quan intervenien en conflictes sociales— tenir un alt concepte dels treballadors i de la justícia de llurs reivindicacions. Per exemple, el coronel Julio Amado, Benito Màrquez i uns pocs més.

recordar la de l'arquebisbe d'Albi (França), que en unes declaracions ha dit que «el catòlic té adversaris a convertir, no enemics a combatre».

Però, tornem al nostre tema.

Quina va ésser, veritablement, la influència que van tenir els «Sindicats Lliures» a Catalunya? Podem afirmar, sense por d'ésser desmentits per ningú, que fou ben migrada.

És cert que en alguns moments, sobretot els anys 1921 i 1922 i, després, durant els primers anys de la Dictadura militar de Primo de Rivera, especialment els anys 1926 i 1927, arribaren a imposar-se pel terror en alguns indrets, per exemple, de la mateixa Barcelona, Badalona, Fígols, Súria i en ben pocs llocs més. A Barcelona, on van exercir una gran pressió, va ésser als importants tallers metal·lúrgics de Can Girona, al Vulcano i a la Hispano-Suiza i en el ram de l'aigua, i no cal dir entre les seccions de cambrers i de flequers. Igualment aconseguiren de fer forat, creant una associació que portava el nom d'«El Crisol», a la secció de Contramestres del tèxtil «El Ràdium». Així mateix s'imposaren, pel terror, en una bona part de la indústria vidriera, assassinant alguns militants de la C.N.T.[14].

Tanmateix, l'any 1923, perderen quasi totalment la poca influència que tenien, perquè després de desaparèixer de Barcelona els generals Martínez Anido i Miguel Arlegui, els Sindicats Unics dels obrers confederals van poder tornar a actuar a la llum pública, i la majoria dels treballadors, alliberats de les coaccions i de les pistoles del «Sindicat Lliure», ingressaren novament al seu antic sindicat, la C.N.T. Ah!, però després d'instaurada la Dictadura de Primo de Rivera, pel setembre de 1923, els «Sindicats Lliures» foren novament sostinguts per

[14] Com, per exemple, el militant cenetista del Ram de la Fusta, que mataren dintre mateix de la fàbrica Unió Cristallera, de Badalona, a mitjan novembre de 1920.

Martínez Anido, que ocupà el ministeri de la Governació, i tornaren a fer de les seves. Per exemple, el dictador els «regalà» el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria, el CADCI. Però, a desgrat de tot, no van poder aconseguir mai l'adhesió dels treballadors catalans. Per provar aquesta afirmació, n'hi ha prou amb recordar les xifres d'afiliats que els mateixos «Sindicats Lliures» van fer públiques, en l'anomenat Congrés, que celebraren a Barcelona l'any 1925 [15]:

	Sindicats Lliures	*C.N.T.*
Barcelona	88.642	168.240
Badalona	3.886	12.000
Manresa	2.136	7.542
Igualada	775	5.000
Fígols	740	[16]
Santa Coloma de Gramenet	686	1.000
Rubí	225	1.200
Sabadell	42	10.800
Mataró	402	7.000
Montcada	178	2.000
Terrassa	38	6.700
Copons	88	[16]
Manlleu i comarca	278	2.000
Sentmenat	16	[16]
Teià	24	[16]

Els «Sindicats Lliures» declararen en l'esmentat Congrés del 1925, celebrat, com hem dit, en plena Dictadura, que a la província de Barcelona tenien 105.486 afiliats; a la de Lleida, 130; a la de Tarragona, 91, i a la de Girona, el seu fracàs fou tan gran, que hagueren de reconèixer que no hi tenien ni un sol afiliat. Per tant, declararen que a tot Catalunya, en plena Dictadura, tenien 105.607 afiliats.

La C.N.T., en els períodes de normalitat d'aquella època, controlava, a Catalunya, 300.000 afiliats. Per tan, existia la diferència enorme de 194.330 afiliats a favor de la C.N.T. Això tot i que, com hem dit repetides vegades, la immensa majoria dels treballades inscrits als «Sindicats Lliures», ho eren per la por d'ésser assassinats.

A la resta d'Espanya, quants afiliats comptaven els esmentats «Sindicats Lliures»? Els següents:

Madrid	1.720	afiliats
Navarra	842	»
Guipúscoa	707	»
Biscaia	1.528	»
Astúries	748	»

Per tant, en tot Espanya, els Sindicats Lliures» tenien, segons ells mateixos, 111.015 afiliats.

Què significava aquest nombre d'adherents davant els dos milions de treballadors que en tot Espanya pertanyien a la C.N.T. o a la U.G.T.? I, a més, davant els 65,000 o 70.000 afiliats amb què comptaven els Sindicats Catòlics? Una solemne ridiculesa. Una solemne ridiculesa, que els patrons i les autoritats tenien un gran interès a mantenir, per tal de poder aixafar un dia, amb violència, les altres organitzacions proletàries, la C.N.T. i la U.G.T., especialment la primera, per la combativitat revolucionària que sempre havia demostrat.

El fet més evident que demostra que les classes treballadores de Catalunya i de la resta d'Espanya no volien saber res d'aquells «Sindicats Lliures», va ésser que quan la segona República, proclamada el 14 d'abril

[15] Les xifres d'adherents a la C.N.T. es refereixen a l'any 1923, abans de passar a la clandestinitat a conseqüència de la Dictadura de Primo de Rivera, les que donem dels «Sindicats Lliures» corresponen a l'any 1925, en plena Dictadura, i són les mateixes que ells facilitaren públicament, en uns moments que gaudien de la protecció del Dictador.

[16] La xifra d'afiliats a la C.N.T. no consta.

de 1931, els va posar fora de la llei, no en va quedar ni el rastre. Tanmateix —cal dir-ho, també—, en el transcurs de l'any 1932, amb el suport d'alguns patrons, intentaren de ressuscitar, disfressats amb noms diversos. Àdhuc es va descobrir, una mica rnés tard, que alguns policies de Barcelona havien facilitat permisos d'arma a alguns destacats elements del «Lliure», entre ells a en Ramon Sales, fet que va provocar una tempesta de protestes en alguns periòdics de l'Esquerra Republicana de Catalunya, especialment en el setmanari «La Rambla».

I com que continuava l'interès, per part de la reacció, que els «Sindicats Lliures» existissin, costés el que costés, i a desgrat d'ésser repudiats pels obrers, el 28 de juliol de 1935, durant el bienni negre en què manaven Gil Robles, Lerroux i el mateix general Franco, amb la complicitat d'Alcalà-Zamora, tornaren a funcionar. I aquesta vegada foren autoritzats per decisió judicial. Fins i tot, el mes de juny de 1936 —un mes abans de l'alçament franquista—, Ramon Sales va tenir el desvergonyiment de declarar que «l'únic i autèntic feixisme que existia a Espanya era el que representaven els Sindicats Lliures, que ell representava com a màxim portaveu». Confessió tardívola, puix que de fet responia a les reals intencions del perquè van ésser creats l'any 1919.

Durant el darrer període de la seva vida, els «Sindicats Lliures» comptaven amb un setmanari titulat «Union Obrera», del qual mai no hem pogut verificar el tiratge que tenia, però que sabem que era molt reduït[17]. Comptaven també amb el setmanari «La Protesta», que si bé era editat per ells, anava disfressat de carlí[18]. Aquest darrer setmanari es va distingir, quan s'editava els anys 1923-1924, per les seves campanyes d'escàndol i d'incitació a l'assassinat dels militants de la C.N.T. i dels homes de més relleu del republicanisme d'esquerra. Àdhuc publicava fotografies dels homes més o menys destacats del cenetisme i del republicanisme, per tal que fossin més fàcilment reconeguts pels qui tenien la missió de fer-los desaparèixer. Fotografies que hom va descobrir que eren facilitades per la «Jefatura» Superior de Policia de Barcelona.

Aquesta és, a grans trets, la trista, tràgica i vergonyosa actuació que van tenir els anomenats «Sindicats Lliures», a Catalunya, els quals visqueren per obra i gràcia, no ens cansarem mai de repetir-ho, dels generals Martínez Anido i Miguel Arlegui, dels governants de Madrid í de Barcelona i de la burgesia catalana que els subvencionava.

Sí, ja sabem que se'n podrien dir moltes més coses, i més documentalment, de l'actuació nefasta i criminal dels «Sindicats Lliures»[19]. Precisament per això, en el capítol que en aquest volum dediquem a Salvador Seguí, invitem els historiadors de casa nostra que es decideixin a estudiar aquella època i a analitzar per què es va produir aquell gran vessament de sang humana, que tantes conseqüències va tenir a la nostra terra.

[17] El primer número del setmanari «Union Obrera» va sortir el 26 de març de 1921, a Barcelona.

[18] El setmanari carlí «La Protesta» va sortir per primera vegada, a Barcelona, el dia 29 d'abril de 1923.

[19] Vegi's, a l'Apèndix n° II, altres informacions.

V

L'«ATEMPTAT» CONTRA EL GENERAL MARTÍNEZ ANIDO

«Del atentado que ha dado origen a nuestra destitución no hay por què hablar mas». Així s'expressà el general Severiano Martínez Anido, en arribar a Madrid, uns dies després del dia 22 d'octubre de l'any 1922, data en què fou destituït de manera fulminant pel cap del govern espanyol, José Sànchez Guerra, del càrrec de governador civil de la «província» de Barcelona, juntament amb Miguel Arlegui, que ocupava la «Jefatura» Superior de policia de la mateixa ciutat.

Per haver viscut en part la història d'aquell «atemptat», ens creiem en el deure d'explicar el que sabem que passà aquella nit fatídica del 21 al 22 d'octubre de 1922, en què moriren tres treballadors i un policia.

Des de feia prop de dos anys —és a dir, des de primers de novembre de 1920, quan el general Martínez Anido havia estat nomenat governador civil de Barcelona—, la repressió contra els treballadors que militaven a la C.N.T., a Barcelona i a la seva «província», es feia més viva, cruel i salvatge. Eren ja prop de tres-centes les persones que havien caigut assassinades, centenars els ferits i milers els empresonats i els qui havien hagut de fugir a l'estranger per a evitar d'ésser exterminats. Els militants de la C.N.T. que quedaven, els qui encara lluitaven, es defensaven de la millor manera que podien, amb els mitjans que tenien a llur abast. La majoria d'aquests militants eren joves de 17 a 21 anys. En les reunions clandestines que celebraven, s'havien plantejat la qüestió d'aquella repressió salvatge que sofrien els militants i s'havien preguntat si no havia arribat l'hora de jugar-se el tot per tot, per tal d'acabar amb aquella persecució. Mentre discutien aquesta qüestió,

i quan menys s'ho esperaven, el govern de Madrid, presidit per José Sànchez Guerra, aixecà la suspensió de les garanties constitucionals que pesava damunt la «província» de Barcelona des de finals de l'any 1920, o sigui, des que Martínez Anido havia pres possessió del Govern civil.

Aquest retorn a la normalitat constitucional molestà enormement el general Martínez Anido, perquè l'impedia d'acabar de dur a terme l'exterminació dels sindicalistes, dels anarquistes, dels liberals i dels republicans. També molestà els patrons, perquè preveien que, de bell nou, els obrers i els seus Sindicats Unics tornarien a «fer de les seves demanant augments de sou i altres coses impossibles». Pel que fa referència als militants de la C.N.T., l'aixecament de la suspensió de les garanties constitucionals volia dir que els sindicats obrers podrien tornar a actuar «legalment» sense cap trava. Però això era en teoria. En la pràctica, no veien gens clar que pogués ésser així, perquè els responsables de tants de crims comesos continuaven ocupant llurs càrrecs, començant per Martínez Anido i l'Arlegui, passant pels policies que s'havien destacat martiritzant els presos i aplicant la «llei de fugues» i acabant per alguns jutges i magistrats de l'Audiència de Barcelona que havien condemnat treballadors innocents a molts anys de presidi, quan des del Govern civil de Barcelona se'ls manava de fer-ho.

Tanmateix, els homes de la C.N.T., guiats per aquella bona fe que sempre els ha caracteritzats — qualitat que els ha estat negada en campanyes interessades que pretenien de fer creure el contrari—, acordaren que l'organització obrera confederal havia d'aprofitar aquella obertura de llibertat que se'ls concedia, i començaren a reunir-se d'una manera menys clandestina. En una d'aquestes reunions s'acordà d'anar al Govern civil a sol·licitar la legalització dels sindicats obrers i la reobertura dels locals clausurats. El general Martínez Anido

El General Severiano Martínez Anido, de tràgic record a Barcelona i a la seva «província». Foto Alfonso.

s'hi oposà rodonament: *¡Yo me cisco con la orden del levantamiento de las garantías constitucionales dada por Sanchez Guerra. Aquí, en Barcelona y en su provincia, mando yo y no él. Marcharos en seguida de mi presencia, si no queréis pasar un mal rato.»* Així respongué l'Anido a una comissió de cenetistes de Barcelona, presidida pel vell militant Jesús Vallejo, del Sindicat de Metal·lúrgia, que anà a demanar-li l'obertura dels sindicats,

Davant d'aquella nova fanfarronada del «Trepoff» de Barcelona, el Comitè de la Confederació Regional del Treball de Catalunya reaccionà i convocà una conferència de tots els sindicats catalans a Blanes, població situada a la «província» de Girona. El governador civil d'aquella «província», prèvia consulta al govern de Madrid, autoritzà la celebració d'aquella reunió, malgrat la pressió que exercí damunt seu el general Martínez Anido, governador civil de la «província» de Barcelona. La conferència se celebrà els dies 8, 9 i 10 de juliol de 1922. Hi concorregueren representacions de gairebé tot Catalunya. Entre els militants destacats de la C.N.T. que hi assistiren, recordem a Joan Costa i a Bru Lladó, que representaven els sindicats clandestins de Sabadell i comarca; Adrià Arno, Ladislau Bellavista i Josep Lleonart, els de Mataró; Boronat i Adolf Ballano, els de Vilassar de Dalt; Ramon Martínez i Joan Manent, els de Badalona; Joan Espinalt, els de Manresa i comarca; Jesús Vallejo i Francesc Arín, el sindicat metal·lúrgic de Barcelona; Marcel·lí Rico i un altre delegat, el sindicat de carrossers de Barcelona; Pena, el sindicat de la construcció de Barcelona; Manolo i Narcís Marcó, els de Canet de Mar; Antoni Puig, els de l'Escala; Domínguez i «El Boter», el Sindicat Unic de Treballadors de Blanes; Sebastià Clara, el Sindicat Unic de Treballadors de Salt; «Arrespierre», el Sindicat Unic de Treballadors de Girona; Àngel Pestaña, el Sindicat de Rellotgers, de Barcelona; Francesc Albarícies i Joan Pey, el Sindicat Unic de la Fusta, de Barcelona; Acrato Vidal i Martí Barrera, el Sindicat Unic d'Arts Gràfiques, de Barcelona; Antoni Mariné i Antoni Soler, el Comitè Regional de la C.N.T. de Catalunya; Joan Peiró i Galó Díez, el Comitè Nacional de la C.N.T.; Font i Francesc Isgleas, els Sindicats Unics de Sant Feliu de Guíxols; Joan Espasa, el Sindicat Unic dels Treballadors de Caçà de la Selva; Francesc Comes, «Parones», el Sindicat Unic d'obrers vidriers de Barcelona; Sebastià Sunyer, el Sindicat Unic de Treballadors de Castellfollit de la Roca; Jaume Segalà, el Sindicat Unic de Treballadors de Figueres; Pere Bonet i Andreu Colomer, els Sindicats Unies de Treballadors de Lleida i Juneda; Joan Saló i Manuel Sirvent, el Sindicat Unic de Treballadors de Sant Pere Pescador, i d'altres que en aquest moment no recordem. Les sessions de la Conferència tingueren lloc al local del cinema de Blanes, sempre amb l'assistència de nombrosos treballadors d'aquella població i de les comarques veïnes que volgueren presenciar les tasques d'aquella reunió, que significava als seus ulls la resurrecció de la Central Sindical Revolucionària del nostre país. Els acords que s'adoptaren en aquella conferència foren tots de capital importància; tanmateix, la major preocupació de tots els assistents va ésser la de saber si els Sindicats Unies serien, o no, legalitzats a Barcelona i «província».

Ben aviat els dubtes desaparegueren. La sang proletària tornà a ésser vessada pels carrers de Barcelona i en alguns indrets de la seva «província». Novament els pistolers del «Sindicat Lliure», a sou de la Unió Patronal, i sota les ordres de Martínez Anido, de Miguel Arleguí, del comissari general de la «Jefatura» Superior de Policia, Agapito Marín, i de l'inspector Romero, feren de les seves, assassinant, sempre coberts per la polida i la guàrdia civil, a militants destacats de la C.N.T. Ara bé, com que els homes de la C.N.T. no creien gaire en aquella sentència de Jesucrist, que recomana que si et peguen en una galta, en lloc de tornar-t'hi,

cal oferir l'altra, no tingueren altre remei que defensar-se amb totes les conseqüències. I tornà a crear-se una situació tràgica d'extermini i de crims.

Enmig d'aquella situació arribà el mes d'agost d'aquell any 1922. L'organització obrera de la ciutat de Manresa, bé que clandestina, preparà una conferència pública, a càrrec de Bru Lladó i d'Àngel Pestaña, sobre temes relatius als problemes sindicals. L'anunci d'aquesta conferència desvetllà una gran curiositat en l'opinió pública i un gran entusiasme entre els treballadors manresans i de la comarca de Bages. Ah!, però, a la «província» de Barcelona continuava manant Martínez Anido. I, manant ell, no podia tolerar, de cap de les maneres, que Àngel Pestaña parlés en públic. Per tal d'impedir-ho, destacà a Manresa el bo i millor dels pistolers del «Sindicat Lliure»: en Laguia Lliteras, en Joan de la Manta, l'«Oncle», de Sant Andreu de Palomar, l'Andreu Hortet, en Viñals i altres, amb l'ordre d'assassinar, costés el que costés, Àngel Pestaña, abans que parlés en l'acte públic anunciat. Així ho feren aquells assassins mercenaris. Àngel Pestaña fou atacat pels pistolers del «Lliure», els quals, però, no aconseguiren de matar-lo. Pestaña fou greument ferit, i aquelles ferides havien de contribuir, anys després, a la seva mort, pel desembre de 1937, al poblet de Begues, prop de Barcelona. Pestaña fou recollit i traslladat a l'hospital de Manresa. Els agressors, emparats per la policia i la guàrdia civil es feren escàpols. Sortosament, o per «miracle», com dirien els catòlics, Pestaña pogué sobreviure. Quan Martínez Anido s'assabentà que el dirigent cenetista no havia mort, no pogué contenir la seva ràbia. Les parets del Govern civil de Barcelona tremolaren a causa de les imprecacions i crits histèrics que llançava. Calia que Pestaña morís, i per això ordenà al sicaris de la policia i dels «Sindicats Lliures» d'assaltar l'hospital de Manresa i de rematar en el seu llit al capdavanter de la C.N.T. Aquesta vegada, però, es produí una *fuite*, com diuen

els francesos, i l'ordre criminal de Martínez Anido arribà a oïdes del president del consell de ministres d'Espanya, el senyor Sànchez Guerra. Sànchez Guerra, que no ignorava cap de les provocacions, de les fanfarronades i la desobediència reiterada del governador civil de Barcelona al poder central, i que estava tip i retip d'aquell comportament, donà ordre directa a la guàrdia civil de Manresa i a les autoritats locals que fessin cercar l'hospital on hi havia allitat Àngel Pestaña, i que ningú, a part dels serveis mèdics i dels familiars del ferit, s'hi pogués acostar. D'aquesta manera Pestaña pogué salvar-se de l'odi de Martínez Anido.

Aquest fet, que venia a sumar-se a la persistència dels atemptats contra militants cenetistes i llibertaris, va fer desbordar la copa, i de quina manera! El criteri de la immensa majoria dels militants obrers va ésser que s'imposava de prendre mesures enèrgiques per tal de fer front a la nova ofensiva que Martínez Anido i Arlegui, amb la complicitat de les autoritats i del Patronat, estaven duent a terme contra els militants dels sindicats de la C.N.T. S'establiren contactes, es celebraren entrevistes i reunions per tal d'estudiar quina havia d'ésser la tàctica a emprar, per més violenta que fos, per a paralitzar aquella nova allau d'assassinats. Una d'aquelles reunions es va celebrar, un diumenge a la tarda, a començaments del mes d'octubre, en un bosc de Llavaneres, prop de Mataró. Hi assistiren representants del sindicats obrers de Badalona, Barcelona, Canet de Mar, Mataró, Premià de Mar i Vilassar de Dalt. En aquella reunió es prengueren acords d'una gravetat extraordinària. Es convingué que havia arribat l'hora en què, morir por morir, valia la pena de morir matant. Que aquell vessament de sang proletària era ja massa gran i que no es podia permetre que durés ni un moment més.

Mentrestant, l'Anido i l'Arleguí havien preparat un parany als sindicalistes i anarquistes, per mitjà de

l'advocat barceloní Andreu Homs, que era l'advocat-trànsit del Comitè Pro Presos de Barcelona, i del personatge repulsiu que era l'Inocencio Feced, del qual hem parlat en altres ocasions, i del qual mai no es pogué saber per quins mitjans ni per mediació de qui va aconseguir d'introduir-se en els grups anarquistes de Barcelona, i diem bé en els grups anarquistes, perquè mai no va pertànyer als sindicats de la C.N.T., perquè mai no havia treballat. Aquests dos elements —l'advocat Homs i en Feced—, d'acord amb Miguel Arlegui i el comissari general de la «Jefatura» Superior de Policia de Barcelona, Agapito Marín, aconseguiren d'introduir en un grup anarquista, el d'en Claramonte, un individu anomenat Florentino Pellejero, que era policia, fent-lo passar per un *«compañero»* que havia arribat, perseguit, procedent de Bilbao. Els components del grup Claramonte, en una reunió a la qual assistia el nou membre, el policia Pellejero, tractaren de la situació de Barcelona, i, en aquesta reunió, el confident Inocencio Feced proposà de matar el general Martínez Anido. La proposició de Feced va ésser acceptada per tot el grup. Van escollir, fins i tot, una data determinada: la nit del 22 al 23 d'octubre d'aquell any 1922, perquè sabien que el general havia d'assistir a una representació al teatre «Eldorado», que es trobava situat a la plaça de Catalunya, de Barcelona. «Ho sabien», perquè en Feced els ho va dir i, a més els va indicar l'itinerari que havia de recórrer el cotxe oficial de í'Anido. Per tal de realitzar l'acte projectat, els elements del grup Claramonte es procuraren una moto amb *sidecar* «Indian», diverses pistoles, i fins i tot unes bombes de mà, gràcies, precisament, a les gestions del nou *«compañero»* Pellejero i de l'Inocencio Feced.

Mentre es preparava aquest «atempat» contra Martínez Anido, el confident Feced emprengué una altra acció de provocació. Feced, que coneixia què havien acordat els cenetístes reunits al bosc de Llavaneres,

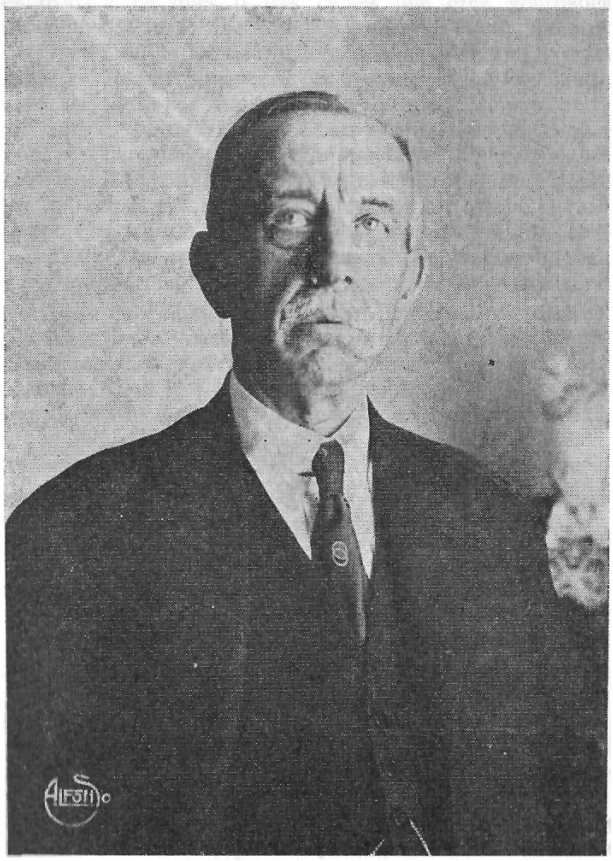

s'acostà a alguns d'aquells companys i els oferí de suministrar-los unes pistoles, municions en quantitat i algunes bombes de mà. Els digué que tot aquell material es trobava en dues o tres caixes que eren guardades als dipòsits de la factoria de l'estació dels ferrocarrils del Nord, de Barcelona. Per aconseguir-lo només calia disposar de mil pessetes i de tres homes de confiança, amb un taxi, per transportar-lo on calgués. Feced va fer aquest oferiment als companys que eren al capdavant de l'organització obrera confedera! clandestina de Badalona. Aquests cenetistes pogueren trobar de seguida les mil pessetes, que prestà Esteve Pujol, que en aquell temps era militant cenetista, i que, més tard, fou conseller de Cultura de l'ajuntament de Barcelona, en representació del partit Unió Socialista de Catalunya. L'organització confederal de Badalona encomanà d'anar a fer-se càrrec d'aquell material als companys Guillem Martí i Texier, Vicenç Soler i Juan i Joan Manent. Tots tres s'havien de trobar amb l'Inocencio Feced, el dilluns, 21 d'octubre, a les tres de la tarda, al bar «La Campana», situat al carrer, avui avinguda, Vilanova, que és a pocs metres de distància de l'estació del Nord, de Barcelona. D'acord amb la missió rebuda, els tres xicots badalonins, a l'hora indicada, s'assegueren davant un vetllador de la terrassa de l'esmentat bar. No cal dir que cada un portava, amagada, una pistola. L'Inocencio Feced també fou puntual a la cita. Sense ni tan sols asseure's, els demanà les mil pessetes. Les hi foren lliurades, i els digué: «Ara vaig a pagar el transport de les caixes, i amb un taxi que tinc preparat a la mateixa estació, jo tot sol les carregaré. Espereu-me aquí, que de seguida vindré, i amb tot el material «filaremos» cap a Badalona». El Feced desaparegué en direcció a l'estació del Nord. Encara no havien passat un parell de minuts, quan una allau de policies —uns sortiren de l'interior del bar i els altres arribaren pel carrer— s'abalançaren brutalment, pistola en mà, sobre els tres «co-

El General Miguel Arlegui Bayones, cap superior de la policia de Barcelona els anys 1920-1922. Foto Alfonso.

nillets» badalonins. Trompades, cops de peu, cops de puny i de culata de pistola caigueren sobre els tres xicots, fins a fer-los sagnar de tot arreu. Aquesta fou la «proesa» dels sicaris de l'Arlegui i de l'Anido contra aquells joves cenetistes. Seguidament els emmanillaren i, lligats braç contra braç, els conduïren, a peu, passeig de Sant Joan avall, continuaren pel de la Indústria, el del Marquès de l'Argentera, i, fent-los travessar el Pla de Palau, els introduïren a la «Jefatura» Superior de Policia que, en aquell temps, era instal·lada al Passeig de la Duana. En aquest local començaren de bell nou les trompades a dojo, i, finalment, els baixaren als soterranis d'aquell sinistre edifici, on tants i tants idealistes havien sofert horribles martiris i, alguns, fins i tot, hi havien deixat la pell per haver lluitat per la llibertat. Una vegada tancats a les cel·les d'aquells soterranis, quedaren rigorosament incomunicats.

Poc després d'haver-se practicat aquestes detencions al bar «La Campana», uns altres tres militants cenetistes, Genaro Tejedor, del Sindicat de la Metal·lúrgia, «El Madriles», del Sindicat de la Construcció, i un altre company, del Ram de la Pell, de Barcelona, eren detinguts a la plaça de Catalunya, en un parany semblant. També allí esperaven que el Feced els portés unes «bombes i unes pistoles». En lloc d'això, reberen les trompades i els cops de puny, de peu i de culata de pistola dels policies. També foren traslladats a la «Jefatura» de policia.

Cap d'aquells sis homes, tots joves, que havien estat detinguts, no sabia res de la preparació per a aquella mateixa nit d'un atemptat contra el general Martínez Anido. Tots sis havien estat «caçats» amb l'engany de facilitar-los unes bombes i unes pistoles que volien guardar per tal de poder-les fer servir més tard, en les accions violentes que s'havien proposat de realitzar per tal d'acabar amb els crims que es cometien contra els militants obrers i els homes d'esquerra, d'acord amb el

que s'havia convingut en la reunió del bosc de Llavaneres.

A la una de la matinada començaren a fer pujar els sis cenetistes detinguts, d'un a un, al despatx del «Jefe» Superior de Policia. Cada u, en entrar-hi, veié assegut en una butaca, prop de la taula-despatx, un home d'uns seixanta anys, d'estatura regular, que l'esguardava amb una mirada inquisitiva i perforant. Era l'Arlegui, el qual digué, més o menys, a cada un dels sis joves:

—¡No te da vergüenza, mocoso, de que te hayan detenido llevando una pistola encïma?

—Con que no quieres responder, ¿eh? ¿Para què llevabas esa pistola? La conoces, ¿no? ¡Mírala, està aquí! ¡Cojela, hombre!

Davant el fet que aquell xicot callava i no prenia la pistola, que era la que li havien ocupat, í que cadascú prou havia reconegut, l'Arlegui n'agafava una per la culata i, aguantant-la pel canó, cridava:

—Coje tu pistola, y, si tienes c..., pica tan fuerte como puedas en mi cabeza. ¡Cobarde!

I inclinava el cap, com si l'oferís perquè li esberlessin d'un cop de culata. Però l'Arlegui prou sabia que cap dels detinguts no ho faria, perquè si algun hagués tingut la temptació de fer-ho, el seu braç no s'hauria acabat d'aixecar, perquè a totes les portes del despatx hi havia policies amb la pistola a la mà.

Llavors començà a sortir de la boca de l'Arlegui un repertori de mots molt dignes d'ell, com tenen costum de fer tots els policies en interrogar els detinguts indefensos. I continuava l'interrogatori:

—¿Quiénes son los que llevan la organización de la C.N.T. en Barcelona, en Badalona y en los pueblos de la costa? ¿Qué clase de atentados queréis cometer y contra quién?

Silenci absolut de l'interrogat.

—¿Con que no quieres hablar, eh? ¡Hijo de p...!

¡Pues prepàrate a morir y pronto! Esta misma madrugada tú también iràs a hacer compañía a los muertos, a tus compañeros que ya están cayendo!

Això darrer, l'Arlegui ho va dir de manera solemne i sentenciosa, martellejant els mots. De seguida, una colla de policies colpejaren i insultaren, amb els mots més baixos que puguin existir en l'idioma castellà, els militants sindicalistes revolucionaris.

Una vegada acabat l'interrogatori dels sís detinguts, la policia els tornà a emmanillar fins a fer-los sagnar els canells, i els lligaren pels braços de dos en dos, com si els portessin a matar, com l'Arlegui els havia anunciat que farien. En baixar les escales de la porta principal de la «Jefatura», uns trets de pistola foren tirats des del carrer en direcció als detinguts i als policies que els conduïen. Trets de pistola enlaire, però.

—¡*Cabrones! ¡Hijos de p...!,* cridaren uns policies.

—¡*Son sus compañeros, que los quieren liberar!,* responien uns altres.

—¡*Nada hombre, què tantas contemplaciones! ¡vale más que los matemos aquí mismo, y así nos ahorraran el tener que andar!,* —deien uns altres, encara.

Els sis joves cenetistes, tot i les pallisses que havien rebut des que havien estat detinguts, continuaven impertorbables. De tant en tant es miraven els uns als altres, amb mirades de fermesa i d'abnegada convicció. Finalment, els feren sortir al carrer. Eren les dues de la matinada aproximadament. De tant en tant es creuaven amb algun noctàmbul, que, amb cara d'espant, mirava aquella corda de presos, conduïts per un grup de policies. Enfilaren a peu per la Via Laietana amunt, Llavors el silenci esdevingué impressionant, sepulcral. Les campanades d'alguns esglésies que tocaven hores, més o menys llunyanes, feien que aquells moments s'anessin convertint en més dramàtics, en més fúnebres.

Cada vegada que s'acostaven a una cantonada, els sis joves es miraven i els seus llavis es movien, com si

volguessin comunicar-se llurs temences: «Ara, ara, ens aplicaran la llei de fugues... Coratje, companys!».

Passaren cantonades i cantonades sense que aquella odiosa i criminal «llei de fugues» que havien inventat els sinistres generals de l'exèrcit espanyol, Severiano Martínez Anido i Miguel Arlegui, i que havien aplicat a centenars de militants obrers de la C.N.T., fos aplicada als sis joves. En arribar al carrer de Provença, trencaren de camí, i continuaren per aquest carrer. Al cap d'una estona, veieren un gran edifici. Davant d'una de les seves portes, els policies pararen la comitiva. Un d'ells s'avançà i trucà. La porta s'obrí, i va aparèixer un home amb una bata blanca. Policies i presos entraren i s'endinsaren en aquell edifici, que no era altre que l'Hospital Clínic. Novament, i davant d'un pavelló que per a entrar-hi s'havien de pujar alguns graons, una altra parada. Els sis joves aixecaren el cap, i llegiren un rètol que deia: «*Depósito Judicial*».

—Els «cabrits» ens volen assassinar ací per evitar de fer-ho al carrer, i així no hauran de recollir-nos una vegada siguem morts! —se li escapà de dir, en català, a un dels tres badalonins.

—*¡Qué dice, qué dice, ese perro catalàn?* —preguntà, excitat, un policia que se'ls acostà.

El fet que el que havia pronunciat aquelles paraules no contestés, valgué als sis detinguts una ratxa de bufetades, de cops de puny i de peu, acompanyats dels mots més grollers.

S'obriren les portes del dipòsit judicial. S'encengueren les bombetes elèctriques de l'interior. L'espectacle que es presentà als sis detinguts fou tan horrible i tètric que mai, tot i els anys que han passat i les coses que han hagut de presenciar durant la guerra d'Espanya i després a l'exili durant l'ocupació alemanya, mai no s'ha esborrat de la memòria dels pocs —dos— d'aquells detinguts que encara viuen.

Estesos per terra, hi havia dos cadàvers, tacats per la

sang que encara brollava de les ferides fetes en aquells cossos. Els policies preguntaren als detinguts si els coneixien. Respongueren que no. Els feren acostar més a prop dels cadàvers per què els poguessin identificar millor. Els sis joves llibertaris, en adonar-se que llurs peus trepitjaven la sang dels dos assassinats, que havien conegut com a companys seus, bé que no ho havien dit, van fer uns passos enrera, per respecte a aquells germans d'idees i de lluita i perquè de cap de les maneres no volien trepitjar aquella sang tan generosa i pura. El gest d'aquells idealistes revolucionaris va ésser observat pels policies. Aquests, llavors, a empentes i a cops de puny els feren caure damunt dels morts. L'escena va ésser més que esborronadora. Els insults i els improperis sortien de totes les boques, de les del detinguts i de les dels policies. De totes les boques, menys de les dels morts, els quals, amb llurs ulls fixos i envidriats, contemplaven tot l'horror de la brutalitat policíaca. A dos dels detinguts badalonins, els policies, a cops de puny, els trencaren algunes dents.

Després una nova escena, i no menys tètrica encara. En una taula de marbre hi havia estès un altre cadàver. Hi feren acostar els presos, i un dels policies aixecà de mig cos el mort.

—¿Y *a este no le conocéis, tampoco, banda de hijos de p...?* —els preguntà l'inspector Romero, que dirigia aquella operació. Nova negativa dels detinguts. I nova exclamació de ràbia del policia Romero, el qual, amb el to més amenaçador que mai, cridà:

—¡*La muerte de éste no os va a costar poca sangre, a vosotros y a todos los vuestros, hijos de p...!*

Aquell cadàver, que tan ben tractat era, puix que no estava per terra com els altres dos, sinó damunt d'una taula de marbre, no era altre que el del «*compañero*» de Bilbao, o sigui, el policia Florentino Pellejero.

Novament començaren les trompades i els cops de puny contra els sis presoners. Semblava que aquells policies es trobessin en un concurs per a demostrar qui d'ells picava més fort a no importava quines parts del cos d'aquells homes indefensos, lligats, emmanillats i desfets pel que havien patit, moralment i físicament, des de feia més de deu hores.

Quan encara continuaven les trompades, els cops de puny i els insults, es presentà corrent un empleat de l'Hospital Clínic, vestit amb una bata blanca, el qual, dirigint-se a l'inspector Romero, li digué:

—*Desde la Jefatura le llaman a usted urgentemente por telefono.*

L'expectació fou general Més entre els policies que no pas entre els detinguts, car aquests ja es consideraven més de l'altre món que no d'aquest.

—*¿Qué pasarà de nuevo aún?* —se li escapà de dir a un policia.

Tornà l'inspector Romero. El seu rostre estava trastornat, lívid, i en els seus ulls es podia llegir un odi ferotge, barrejat amb espurnes de por.

— *Venga, ¡vàmonos!* —digué als seus subordinats. I parlà a algú d'ells a cau d'orella.

Tots, policies i detinguts, sortiren de nou al carrer. Emprengueren el camí pel carrer de Provença i, de bell nou, continuaren per la Via Laietana avall. El silenci a la ciutat encara era absolut, impressionant. Pertot arreu on passaven ja es començaven a veure ciutadans, obrers del port, venedors del mercats, etc., que es dirigien a llurs ocupacions. Tots esguardaven amb una certa compassió els sis homes joves que anaven lligats i emmanillats, que avançaven a poc a poc, desfets i extenuats. Però, quina no fou la sorpresa dels detinguts quan es trobaren altra vegada davant l'edifici de la «Jefatura» Superior de Policia i els ordenaren d'entrar-hi! Mentre pujaven les escales, els detinguts pensaven: «¿Es que abans d'assassinar-nos ens volen encara fer passar per altres proves més dures, més refinades, més salvatges i més sàdiques?».

Les temences dels sis joves, sortosament, no es realitzaren. Sense ni tan sols interrogar-los, els baixaren als calabossos del soterrani i els tancaren rigorosament incomunicats.

Però uns altres companys seus d'idees, de lluita i d'organització no havien tingut la mateixa sort. Eren aquells companys, els cadàvers dels quals havien vist estesos per terra al Dipòsit Judicial de l'Hospital Clínic. Uns companys que havien caigut també en un parany i havien estat assassinats.

Abans d'explicar com moriren, val la pena que donem la versió que dels fets d'aquella nit va publicar el diari reaccionari barceloní «La Vanguardia», el dimarts, dia 23 d'octubre de 1922, Deia així:

«L'atemptat d'aquesta matinada. Un policia i dos anarquistes morts.

»A primera hora d'aquesta matinada ha ocorregut una topada entre uns anarquistes i els agents de policia que els perseguien, i han resultat morts un agent i dos anarquistes. A l'hora que escrivim aquestes ratlles no es coneix la versió oficial del fet, i les d'origen particular són una mica confoses».

En l'edició de l'endemà, dimecres, el diari dels germans Godó ja era més explícit. Escrivia:

«Notícia oficial.

»Fa dos dies que l'inspector general d'Ordre Públic va tenir notícies que s'havien organitzat quatre grups anarquistes per a atemptar contra el governador civil, determinant que aquest atemptat tingués lloc la nit d'avui, a la sortida del teatre Í no podent esbrinar-se més que el lloc aproximat on pensaven realitzar-lo, es va disposar un servei general de vigilància en el trajecte que havia de recórrer.

«El personal de vigilància que es trobava a la Rambla de Santa Mònica va veure dos individus que els van inspirar sospites, els quals, sense cap dubte, se n'adonaren, i s'escaparen precipitadament pel carrer d'Anselm Clavé,

i en arribar al Nou de Sant Francesc, emprengueren una precipitada fugida, al mateix temps que començaren a disparar contra els agents, í en aquest moment caigué, mort pels trets de pistola, l'aspirant Florentino Pellejero. Els altres funcionaris, en repel·lir l'agressió, aconseguiren de matar un dels agressors, el qual, abans de morir, els llançà una bomba de mà, que no va explotar.

»Com sigui que també el Cap Superior de Policia [Arlegui] tenia notícies que per tal de facilitar la fugida dels qui havien de cometre l'atemptat tindrien en un lloc pròxim una motocicleta-sidecar, va establir el servei de vigilància convenient per tots els carrers del trajecte, que donà com a resultat que els funcionaris que es trobaven al carrer de Ferran, prop de la plaça Reial, veieren una moto parada les característiques de la qual coincidien amb l'assenyalada anteriorment. El motorista, en notar la presència de la policia, abandonà la moto i fugi pel carrer d'Avinyó, plaça de Milans i carrers de Gignàs i Regomir, sense deixar de disparar, des que va iniciar la fugida, contra els agents que sortiren a perseguir-lo, els quals repel·liren l'agressió de la mateixa manera, i en arribar a aquest darrer carrer, a la cruïlla amb el de la Mercè, quan l'agressor ja anava a sortir al passeig de Colom, aconseguiren de donar-li mort.

»A la moto-sidecar trobaren una pistola «Star», carregada i a punt de disparar, i dues capses de municions. Es desconeix en aquest moment qui són els agressors morts.

»Des dels primers moments, la policia es posà a treballar activament, dirigida pel general Arlegui, el qual, des del seu despatx de la «Jefatura», cursava per telèfon les ordres als caps de brigada i delegats, perquè aquests, al seu torn, les transmetessin als seus subordinats.

»Com a conseqüència de les investigacions dutes a terme per a esbrinar qui era l'agressor que es féu escàpol, es tingué coneixement que aquest era un subjecte anome-

nat Cerdeño, que dirigia el comitè executiu encarregat d'organitzar i dur a terme l'atemptat, juntament amb Genaro Tejedor, que ja havia estat detingut la tarda anterior, i al qual, en el moment de la detenció, se li havia ocupat un paquet que contenia sis pistoles, per la qual cosa, per si Cerdeño s'hagués refugiat al seu domicili, funcionaris de vigilància s'hi personaren, i comprovaren que feia poc que s'havia ficat al llit; com que li observaren senyals d'una gran agitació, procediren a detenir-lo. I quan amb les seguretats legals era conduït a la Inspecció General d'Ordre Públic, en sortir al carrer emprengué una ràpida fugida, pretenent internar-se, sense cap mena de dubte, per la infinitat de carrerons que en aquell indret existeixen [la nota policíaca no deia on es trobaven aquests carrerons], per a eludir la persecució de què era objecte per part dels agents, els quals es veieren precisats, pel fet que no obeïa les repetides veus d'«Alto!» que li donaven, i que l'anaven perdent de vista, a fer-li diversos dispars de pistola, dels quals resultà ferit, havent d'ésser conduït a la Casa de Socors. [La nota tampoc no indicava a quina Casa de Socors el traslladaren.]

»El ferit, una vegada assistit a la Casa de Socors, fou traslladat a l'Hospital Clínic, on va morir a les nou del matí, a conseqüència de les ferides fetes pels dispars dels agents en tractar de fugir quan era conduït a la Inspecció General.

«S'anomenava Amalio Cerdeño i Alcano.»

En el mateix número de «La Vanguardia» era inserida una altra nota del Govern civil, que també és digna d'ésser reproduïda. Deia així:

«Govern Civil

»Quatre detinguts

»Amb referència als fets ocorreguts la nit passada, i com a resultat de gestions practicades, han estat detinguts els individus Guillem Martí, de 21 anys, litògraf; Vicenç Soler, de 21 anys, vidrier, i Joan Manent, de 20 anys,

operari de productes químics-pintures, en possessió d'una pistola cada un d'ells, amb els seus corresponents carregadors.

»Els tres esmentats subjectes pertanyen a una banda d'anarquistes, vinguts de Badalona, per organitzar i dur a terme una sèrie d'atemptats en unió amb d'altres d'ací. Han estat posats a disposició de l'autoritat judicial, juntament amb les armes ocupades.

»A aquests individus els foren trobades nou pistoles automàtiques, setze carregadors, una quantitat en metàl·lic [no era cert, segurament la referència a les mil pessetes que havien donat a en Feced], documentació del Sindicat Únic de Badalona, i un segell de goma posat dintre d'un estoig metàl·lic en forma de rellotge.»

Com hem vist al començament de la nota oficial, al subtítol, es parla de quatre detinguts i, cap al final, ja només es parla de tres. Aquella nota confusa, contradictòria i «embolica que fa fort», com diu l'adagi català, era molt pròpia de la policia. D'aquells sis cenetistes, tres havien estat detinguts a les tres de la tarda del dilluns, dia 22 d'octubre, a la plaça de Catalunya, i els tres badalonins, el mateix dia i hora, al bar «La Campana», com hem contat, o sigui, unes deu hores abans de produir-se l'«atemptat» contra el general Martínez Anido. Cal remarcar, també, que l'esmentada nota oficial no donà els noms dels altres dos cenetistes que havien estat detinguts juntament amb Genaro Tejedor, a la placa de Catalunya. Per si no hi hagués prou contradiccions en aquella nota del Govern civil, val la pena d'esmentar-ne una altra encara, i aquesta de pes: és la que es troba a la nota en dir al començament que als tres joves badalonins els foren «trobades una pistola a cada un d'ells, amb els seus corresponents carregadors», per acabar dient «a aquests individus els foren trobades *nou pistoles automàtiques, setze carregadors*». ¿Quan mentia, doncs, aquella nota, al començament o a l'acabament? Acabava la nota oficial

dient: «El jutge, senyor Céspedes, va celebrar una detinguda conferència amb el president de l'Audiència i amb el Fiscal de Sa Majestat.»

«Ahir, a la tarda, davant el Jutge de la Llotja, prestaren declaració els quatre individus que foren detinguts a la plaça de Catalunya [la nota ja torna a mentir, puix que foren tres els detinguts a la plaça de Catalunya i no quatre]. La declaració va durar prop de tres hores i respecte a la qual es guarda absoluta reserva.»

Aquesta nova nota oficial acabava dient: «Les recerques de la policia tendeixen essencialment a esbrinar el pla que tenien els organitzadors de l'atemptat; no falta qui diu i assegura que hom pensava perpetrar-lo en ocasió de trobar-se el senyor Martínez Anido en un teatre,»

Ja és sabut de sempre que la policia «sap inventar» les coses i els fets a la seva manera i conveniència. Però en el cas de les notes que hem reproduït textualment, no cal ésser massa fi per adonar-se de les contradiccions, falsedats i d'un cert «nerviosisme» qui hi ha.

Per la nostra part, explicarem el que veritablement passà aquella nit, en el que fa referència a l'«atemptat frustrat» contra el general Martínez Anido. Un «atemptat» que ningú més que ell, d'acord amb l'Arlegui, el comissari general d'Ordre Públic, Agapito Marín, l'advocat Homs i el confident Inocencio Feced havien ideat i organitzat.

Sí, és innegable que aquells homes, els companys Josep Claramonte, Manuel Bermejo i Amalio Cerdeño i Alcano, que deixaren llur vida en l'intent d'«atemptat» contra el botxí dels treballadors de Barcelona i la seva província, participaren en aquell fet convençuts, fermament conscients, que eliminant Martínez Anido s'acabaria d'una vegada per sempre el martiri que sofrien ells i llurs companys d'ídees. Àdhuc creien que s'acabaria la vergonya per la qual havia de passar la ciutat de Barcelona i altres poblacions de la província, com eren Badalona, Mataró,

Manresa i Terrassa, en veure llurs carrers contínuament tacats de sang proletària, per «obra i gràcia» de Martínez Anido i dels governants de Madrid que els cobrien. Però el que no sabien aquells tres obrers militants de la C.N.T. i de l'anarquisme —que deixaren llurs precioses vides en aquella tragi-comèdia de l'atemptat—, com tampoc no sabien els altres sis cenetistes que havien estat detinguts abans, és que havien estat víctimes d'una maquinació monstruosa, inventada pel mateix Martínez Anido, per Arlegui i el comissari de policia Marín, amb el concurs dels miserables Feced i l'advocat Homs.

Hom ja haurà remarcat que a la primera nota publicada per la «Jefatura» Superior de Policia, l'Arlegui deia que «el Cap Superior de Policia [el mateix Arlegui] tenia notícies que per facilitar la fugida dels qui havien de cometre l'atemptat tenien en un lloc pròxim una moto-sidecar». I, més avall, la mateixa nota deia encara: caigué en aquest moment, mort pels dispars, l'aspirant senyor Florentino Pellejero, i els altres funcionaris, en repel·lir l'agressió, aconseguiren donar mort a un dels agressors, tot i que abans l'esmentat els tirà una bomba de mà, que no va explotar.» Nosaltres direm que aquesta bomba de mà, així com les altres cinc de què disposaven els qui havien de fer l'«atemptat», havien estat desarmades per la pròpia «Jefatura» Superior de Policia i entregades després, per mediació del *«compañero»* bilbaí, Florentino Pellejero, i d'en Feced, a aquells companys assassinats. D'ací el fet que quan els «executors» de l'atemptat s'adonaren del parany del qual havien estat víctimes, en veure que Pellejero disparava contra ells i que les bombes no esclataven, el mataren. En Feced, però, aconseguí d'escapar-se com una anguila, i així es lliurà d'ésser també «premiat» com es mereixia pels serveis prestat a la policia.

La policia sabia prou bé qui era l'Amalio Cerdeño, el que s'escapà. Fou encara en Feced qui «indicà» on vivia

aquest company. I cap allà anà la policia a cercar-lo. El trobaren, se l'emportaren i a l'escala mateix del pis on vivia el cosiren a trets de pistola, deixant-lo per mort, convençuts que així havien fet desaparèixer un testimoni més de la tràgica comèdia de l'«atemptat» contra el seu amo, Martínez Anido. Però, en Cerdeño no era mort. Uns veïns i els vigilants del barri s'acostaren a aquell ferit que s'estava morint, i el portaren a la Casa de Socors més pròxima. Després de practicar-se-li la primera cura, fou traslladat a l'Hospital Clínic. Mentrestant, «algú» avisà el Jutjat de Guàrdia del que acabava de passar, i el jutge es traslladà de seguida a l'Hospital Clínic per tal d'interrogar e! moribund, si encara era possible. Les declaracions que en Cerdeño va fer foren tan greus, que el jutge de guàrdia les comunicà immediatament, per telèfon, al magistrat de l'Audiència, don Julio Gimeno, i aquest al fiscal de «Sa Majestat», don Diego Medina, els quals, sense perdre temps, es traslladaren a l'Hospital Clínic, a la capçalera del llit del moribund, del qual encara pogueren recollir les seves darreres declaracions abans de morir. Aquestes declaracions posaven al descobert el gran complot ordit, amb el nom d'atemptat, pels generals Martínez Anido i Arlegui i llurs col·laboradors i confidents.

El senyor Diego Medina, que, com hem dit, era el fiscal de «Sa Majestat» a l'Audiència de Barcelona —més tard fou fiscal general del Tribunal Suprem de la segona República el 1931—, telefonà ràpidament a Madrid i parlà directament amb el president del consell de ministres, José Sánchez Guerra, al qual explicà les coses que passaven aquella matinada a Barcelona. I va advertir-li, a més, que si el govern no prenia mesures dràstiques, hom corria el perill que, aquella mateixa matinada, Barcelona i la seva província es convertissin en una *Saint-Barthélemy*, puix que sabia, i de bona font, que Martínez Anido, com a represàlia per l'«atemptat», anava a fer

desaparèixer, assassinant-los, més de dos-cents obrers, militants de la C.N.T., i alguns homes d'esquerra. Sànchez Guerra, davant la gravetat de la situació, i perquè ja estava tip de tot el que passava a la ciutat comtal, prengué el telèfon i comunicà directament al general Severiano Martínez Anido que ell i Miguel Arlegui quedaven destituïts fulminantment de llurs càrrecs, sense admetre ni la més mínima rèplica. A més, li ordenà que, sense pèrdua de temps, traspassés els seus poders de governador civil de Barcelona al president de l'Audiència, i que ells dos, Anido i Arlegui, es traslladessin immediatament a Madrid, on el govern decidiria de llur sort [1]

Heu-vos ací contestada la interrogació que s'havien fet entre ells els sis joves cenetistes, de retorn a la «Jefatura» Superior de Policia, després d'haver viscut aquella escena terrible a l'Hospital Clínic. El que havia passat mentre

[1] El president del govern, Sánchez Guerra, en la conversa telegràfica que va tenir amb el general Martínez Anido, el 24 d'octubre, a les 17,18 hores, entre altres coses, li va dir: «Por *las noticias que por conducta -fidedigna llegan por diversos conductos, entiendo que el general Arlegui después de lo ocurrido anoche y los detalles que acompañan a la ejecución de Cerdeño, no puede continuar en el puesto que venia desempeñando y ordeno a V. S. que hoy mismo se haga cargo de él, el coronel de la Guardia Civil, jefe del cuerpo de Sequridad, señor Barrué, y si V.* S. *entendiera, como parece desprenderse de sus manifestaciones últimas, que he oído con verdadera amargura, que no puede ajustarse a las instrucciones del Gobierno que le han sido enviadas y a las que estoy dispuesto a continuar dando, según mi derecho y mi deber cuantas veces lo estime necesario, cosa que lamentaré mucho; puede V. S. también entregar el mando de la provincia como en otras ocasiones se ha hecho, al señor presidente de esta audiencia, mientras mañana llevo a su Majestad el decreto, designándole definitivamente sucesor...-».*

Així, doncs, es demostra el que ja es va saber aleshores: que era cert el que va dir Martínez Anido als periodistes: *«Esto no es una dimisión: hemos sido destituidos».*

Sobre el comportament de Martínez Anido, vegi's la nota que publiquem al n° III de l'Apèndix.

ells es trobaven al dipòsit judicial, era que a la «Jefatura», en ésser coneguda la destitució de Martínez Anido i d'Arlegui, el comissari Agapito Marín i tots els policies i executors de tants crims comesos durant aquell període de dos anys, tingueren por, una por terrible, i ordenaren a l'inspector Romero que els sis detinguts que es trobaven a l'Hospital Clínic fossin retornats a «Jefatura».

L'endemà, al matí, els sis detinguts, en un cotxe cel·lular tirat per dos cavalls, foren traslladats de «Jefatura» a l'Audiència, essent posats a disposició del Jutjat de Llotja. Bé que novament foren emmanillats, ja notaren que quelcom d'important havia d'haver passat, puix que els tractaven més benignament i amb mirament. Tanmateix, ignoraven totalment el que havia passat aquella matinada. I molt menys sospitaven que els dos monstres, Martínez Anido i Arlegui, ja no pintaven res a Barcelona. A la tarda d'aquell mateix dia, els detinguts, un a un —la incomunicació continuava en vigor per a ells—, van ésser presentats davant el jutge de primera instància del districte de Llotja, senyor Céspedes. L'acompanyava en la seva tasca interrogadora el fiscal de «Sa Majestat», senyor Diego Medina. Com deia la segona nota oficial publicada per la premsa —en alguna cosa havia de dir la veritat—, les declaracions que feren el dia 24 d'octubre els sis joves detinguts de la C.N.T. duraren més de tres hores. Amb aquelles declaracions, tant el jutge com el fiscal, acabaren de posar en clar els fets i aconseguiren noves proves del que havien organitzat Martínez Anido i Arlegui.

Els detinguts, aquella mateixa nit foren traslladats, amb idèntiques «preocupacions» i en un cotxe cel·lular, tirat per cavalls, encara, a la presó del carrer d'Entença. Aquesta vegada, però, anaven custodiats per algunes parelles de la guàrdia civil.

El sis detinguts no foren processats, ni tan sols per portar armes de foc i municions. Cinc o sís dies després

d'haver ingressat a la presó, a les dues de la tarda, els nostres sis homes foren alliberats sense que pesés damunt d'ells cap mena d'acusació. Abans de sortir al carrer, passaren pel gabinet antropomètric. L'oficial encarregat d'aquell servei, el vell i simpàtic «Don Marcial» —fou un dels millors oficials del Cos de Presons de la presó Model de Barcelona, el qual sempre tractà amb el mateix respecte i fins i tot amb simpatia els homes de la C.N.T.—, digué als sis joves llibertaris:

—*Muchachos, mis más fervientes felicitaciones. ¡Vosotros sí que podéis decir que habéis resucitado a la vida!*

—Ressuscitats a la vida? I per què, si ara, en sortir al carrer, en el millor dels casos, ens claven un raig de trets de pistola! —li contestaren aquells xicots, estranyats del que acabava de dir-los «Don Marcial».

—*¿Quién os los va a pegar? ¿Es que no sabéis que Martínez. Anido y Arlegui han sido destituidos y ya no estan en Barcelona?*

—¿Com? Això no és possible —li respongueren aquells sis homes, encara demacrats i completament desfets a causa d'aquells dies de prova que havien passat. Ells no podien creure que els dos generals que tan vilment s'havien comportat haguessin estat destituïts i foragitats de Barcelona pel govern de Madrid.

Llavors, «Don Marcial» els ensenyà un exemplar del diari «Las Noticias», que en aquell temps sortia els matins a Barcelona, en el qual pogueren llegir, escrit en grans titulars, la destitució dels dos generals.

Uns quinze dies després, la C.N.T., que els generals Severíano Martínez Anido i Miguel Arlegui i la burgesia catalana volien ofegar en un bany de sang ressorgia més potent i vigorosa que mai a la llum pública, i celebrava un grandiós míting d'afirmació sindicalista revolucionària al Palau d'Arts Modernes, de Montjuïc, que encara no estava del tot acabat. Van assistir a aquell míting més de 80.000 treballadors barcelonins i nombroses delegacions

obreres de les comarques. En aquell acte memorable, hi prengueren part, com a oradors, Francesc Comes «Parones», que presidia, Llibertat Ròdenas, l'advocat dels Sindicats Únics, Joan Casanovas, i Joan Peiró.

VI

ELS ENTERRAMENTS DE SALVADOR SEGUI I DE FRANCESC COMES

Un dissabte, exactament el 10 de març de 1923, a quarts de set de la tarda, al carrer de Sant Rafael, cruïlla amb el de la Cadena, de Barcelona, foren assassinats els destacats militants de la C.N.T. Salvador Seguí i Francesc Comes. Quan la notícia d'aquest odiós crim s'escampà per la ciutat, la indignació fou general. I no cal dir quina no fou la repulsa per part de tots els treballadors de Catalunya, quan s'assabentaren d'aquell crim.

L'endemà, diumenge, de bona hora, una allau de delegacions obreres afectes a la C.N.T., procedents de totes les comarques catalanes, afluí a Barcelona per tal d'entrevistar-se amb els organismes superiors de la Confederació i consultar-los sobre les mesures més adients que calia prendre, per a fer front a la nova etapa de terrorisme que contra els militants obrers havien iniciat els mercenaris de l'anomenat «Sindicat Lliure». I, naturalment, per posar-se d'acord, també, sobre quina havia d'ésser la reacció del proletariat català, l'endemà, dilluns. Totes aquelles delegacions ja portaven el mandat exprés de les respectives localitats perquè es declarés la vaga general i ensems la missió d'assistir juntament amb els treballadors barcelonins a l'enterrament del dissortat company Seguí.

Els organismes de la Confederació, en la seva reunió acordaren que, a la tarda, tindria lloc la concentració obrera a la plaça de Catalunya, per tal de concórrer col·lectivament a l'acte de l'enterrament.

Però, quina no va ésser la sorpresa i la indignació quan es sabé, per conducte confidencial, que, a les primeres hores de la matinada, el cadàver d'en Seguí havia estat tret del dipòsit judicial de l'Hospital Clínic, acompanyat de centenars de policies de Seguretat i de la «secreta» i conduït al Cementiri Nou, de Montjuïc, on havia estat enterrat, sense donar-ne coneixement a ningú, ni tan sols als familiars! Aquest fet escandalós acabà d'encendre les passions, ja prou inflamades des de la nit del dissabte, dia 10. Immediatament, una comissió de la Federació Local de Sindicats Obrers de Barcelona, acompanyada per alguns membres del Comitè Regional de Catalunya, es persona al despatx del governador civil de Barcelona, Salvador Raventós, per fer-li patent la protesta de tots els treballadors catalans per la indignitat comesa. Li feren saber, també, que si les autoritats s'havien cregut que, amb el tropell que acabaven de cometre, evitaven que el poble de Barcelona es manifestés pels carrers de la ciutat, s'havien ben equivocat, perquè pertot arreu ja corrien uns fulls impresos en els quals s'invitava tots els treballadors Í ciutadans a concentrar-se, a les tres de la tarda, a la plaça de Catalunya, per tal d'anar, passant per la Rambla, en manifestació solemne i pacífica al govern civil per protestar contra l'assassinat comès, i, després, dirigir-se al Cementeri Nou, a retre el darrer homenatge a Salvador Seguí. El governador civil, Salvador Raventós, s'esverà, i digué als comissionats obrers que suspenia la concentració i manifestació que acabaven d'anunciar-li, i va amenaçar amb fer sortir al carrer tota la força pública de què disposava, per tal d'impedir-les. Els comissionats confederals li contestaren, amb fermesa, que no hi havia prou força repressiva per a poder contenir

els milers i milers de manifestants que, a la tarda, es concentrarien en el lloc esmentat. Li van fer avinent, també, que si la força pública intentava d'atropellar el dret cívic del poble, aquest respondria a la provocació amb tots els mitjans que tingués al seu abast. I, per tant, que el feien responsable, com a governador civil, de tot el que pogués esdevenir.

De retorn al local social dels sindicats obrers, els comissionats informaren els centenars de militants que els esperaven del resultat de l'entrevista amb el governador. La indignació, una vegada més, prengué proporcions grandioses. Llavors hi hagué una proposta ferma i tallant: mobilitzar ràpidament tots els militants, i que aquests es procuressin, per tots els mitjans, els «elements adequats» —els que fossin— per a poder fer front a la més petita intervenció i provocació de la policia per impedir la manifestació.

Amb quin entusiasme, amb quina fe i abrandament uns centenars de militants anarco-sindicalistes, obrers de la C.N.T., recorregueren totes les barriades de Barcelona i, àdhuc, les ciutats i pobles veïns, per donar la veu d'alerta i convidar tota la militància confederal perquè, sense perdre gens de temps, anessin a la capital catalana, preparats a jugar-se la vida, si calia.

El governador civil i el cap de policia, si bé compliren l'amenaça feta el matí a la comissió de cenetistes de mobilitzar la força pública, i havien situat nombrosos piquets de policia i guàrdia civil de cavalleria i de peu pels voltants de la plaça de Catalunya, cal dir, però, que bona part d'aquella força no portava terceroles. Tanmateix, semblava disposada a «estovar» els ciutadans quan l'ordre els en fos donada. Però, amb el que no havien comptat aquelles forces repressives era que els cenetistes no estaven disposats a deixar-se «estovar» impunement i, com sempre, salvatgement. Per primera vegada, aquells militants obrers confederals empraren la tàctica de col·locar,

a uns pocs metres dels piquets de la força pública, una vintena o més d'homes degudament armats i disposats a impedir el més petit moviment agressiu de la força pública. Així, bé que alguns d'aquells piquets intentaren de donar alguna càrrega, els que manaven les forces de repressió s'adonaren de seguida de la ferma voluntat d'aquells homes de no deixar-se dominar i desistiren d'emprendre cap altra acció repressiva.

Mentrestant, milers i milers de treballadors i de ciutadans feien cap, venint de totes les direccions, cap a la plaça de Catalunya. Prop de les quatre de la tarda, quan es tingué la seguretat que la força pública era completament neutralitzada, la grandiosa manifestació es posà en camí cap al Portal de l'Àngel, plaça de Santa Anna, carrers dels Arcs, del Bisbe, Ciutat i Regomir fins al govern civil. Ni un crit, ni una sola veu fora de to. Aquella immensa gentada, aquells milers i milers de ciutadans, amb una gravetat que corprenia, àdhuc als més insensibles a les emocions humanes, amb serenitat i disciplina, anava seguint les dues presidències que s'havien format, integrades pels Comitès de la Federació Local de Sindicats Unies de Barcelona, Confederació Regional del Treball de Catalunya, Confederació Nacional del Treball i per les representacions confederals de totes les contrades de Catalunya. Una comissió de quatre companys cenetistes, presidida pel mestre i company Josep Alberola, fou rebuda pel governador civil, Salvador Raventós. Li van manifestar, una vegada més, la més enèrgica protesta de l'organització obrera confederal per l'assassinat dels companys Seguí i Comes. El governador civil manifestà també la seva repulsa pel crim comès. Aquestes declaracions, tant la del governador civil, com la de l'Alberola, foren repetides des del balcó del govern civil als milers de manifestants.

A les sis de la tarda, la Federació Local de Sindicats Unics de Barcelona publicà una nota que aixecava l'ordre

de vaga general i demanava que l'endemà tots els treballadors reprenguessin el treball.

Mentrestant, el company Francesc Comes, «Parones», moria també, víctima de les ferides rebudes. El seu enterrament tingué lloc el diumenge següent, dia 18. Milers i milers de persones assistiren a l'acte d'acompanyar el cadàver fins al Cementiri Nou. Una vegada arribats al cementiri, aquella massa immensa de treballadors i ciutadans passà, amb un silenci impressionant, davant els nínxols d'«El noi del Sucre» i d'«en Parones». Milers de dones, quasi totes pertanyents als sindicats obrers de Barcelona, amb llàgrimes als ulls, hi anaven dipositant roses i clavells vermells, com a homenatge a aquells dos militants confederals que tant i tant les havien defensades, sempre, en llurs reivindicacions socials.

Acabat l'enterrament, aquella immensa massa de treballadors i ciutadans abandonà el cementiri per tornar a la ciutat, amb la ràbia al cor pel crim que s'havia comès contra dos dels seus millors defensors, però amb la serenitat i l'exemplar comportament que en les dues manifestacions havia demostrat davant el món.

Amb aquells dos enterraments-manifestacions, l'organització obrera confederal i llibertària de casa nostra demostrà una maduresa de coordinació revolucionària com mai no s'havia vist. Quina lliçó per a tothom, i, especialment, per als burgesos i els governants espanyols i de tot el món!

VII

FERMIN GALAN I LA C.N.T.

És lamentable que encara avui no s'hagi publicat una biografia completa i ben documentada de la forta personalitat que fou el capità de l'exèrcit espanyol Fermin Galán Rodríguez, que va morir afusellat, amb el seu company, el capità García Hernández, el mes de desembre de 1930, pels fets revolucionaris de Jaca, dels quals va ésser el principal organitzador. És més: ens temem que aquella biografia no serà mai escrita. Són moltes les raons que ens ho fan témer. Primera: perquè queden molt poques persones de les que van tenir la sort de tractar-lo personalment. Segona: perquè la documentació, ben copiosa per cert, que existia sobre ell i que feia referència a l'audaç conspiració político-social que organitzà Galán mentre era reclòs al castell de Montjuïc, de Barcelona, els anys 1927 i 1928, que guardaven uns companys cenetistes de Badalona, que s'hagueren d'exiliar en acabar-se la guerra d'Espanya, ens temem que fou cremada o que desaparegué per sempre, en ésser ocupada la ciutat de Badalona per les forces franquistes. Tercera: perquè hi ha hagut un interès marcadíssim —ens atreviríem a dir de gairebé tothom—, a no voler donar a conèixer les veritables intencions que animaven Galán en les seves conspiracions revolucionàries per enderrocar la dictadura del general Primo de Rivera i la monarquia borbònica que, des de feia segles, dominava Espanya. Cal no oblidar que Galán lluità sempre no solament per enderrocar el regim d'oprobi que en la seva època imperava a Espanya, ans també perquè, una vegada enderrocat, el país fos regenerat profundament i fos possible la implantació d'un règim de llibertat més humà i més just. Per conèixer el

pensament de Galán, cal llegir l'obra *Nueva Creación*[1], que publicà poc abans d'ésser afusellat, una obra que, per desgràcia, no es fàcil de trobar.

Per tot això, tenim un interès vivíssim a contar el que sabem de Fermin Galán, especialment el que sabem sobre les relacions que mantingué amb la Confederació Regional del Treball de Catalunya.

L'any 1925, amb motiu de la fracassada conspiració militar i política, coneguda amb el nom de «Sanjuanada», perquè havia d'esclatar el dia 24 de juny, festa de sant Joan, el capità Fermin Galán i altres militars van ésser condemnats a alguns anys de presó. Al capità Galán li fou assignat el castell de Montjuïc, de Barcelona, per tal de complir-hi la condemna. Una vegada instal·lat —ja veurem per què diem «instal·lat»— en el castell de Montjuïc, Galán es posà a conspirar novament, amb un entusiasme incansable, poques vegades igualat per ningú que s'hagi trobat en unes condicions com les que ell es trobava.

Començà per planejar una revolta política, social i militar que, segons ell, havia d'iniciar-se a la capital catalana i de seguida fer-la extensiva a tot Espanya. Després d'establert el seu pla, començà a atreure's la guar-

[1] El llibre *Nueva Creación* fou publicat per primera vegada a Barcelona, l'any 1930, per l'editorial Cervantes. L'any següent va ésser publicat a Madrid, per l'editor Rafael Caro Reggio i a Buenos Aires, per l'editorial Claridad. Posteriorment, durant la guerra d'Espanya, fou reeditat a Barcelona, per Ediciones *y* Reportajes, 1973. L'any 1930 es publicà una novel·la de Fermin Galàn, titulada *La barbàrie organizada*, on explica, de manera plena de color i realisme, com l'exèrcit espanyol «civilitzava» el Marroc. L'any 1934 es publicà també l'obra *Desde la prisión de Montjuich. Cartas políticas*, amb pròleg de Francisco Galán, Madrid, Ed. Castro, 1934. Totes aquestes edicions són completament exhaurides i és molt difícil de trobar-ne exemplars.

nició del castell de Montjuïc, on es trobava pres, des del governador militar de la fortalesa fins al darrer soldat. Ho aconseguí de tai manera, que tots l'ajudaven amb fidelitat en la seva arriscada tasca conspirativa. Una vegada aconseguit aquest concurs, cercà el dels militars d'arreu d'Espanya que sabia que, com ell, eren enemics —pels motius que fossin— del dictador Primo de Rivera i de la monarquia. A Barcelona comptava amb la col·laboració —paradoxes de la vida!— dels generals Gonzalo Queipo de Llano, que comandava els regiments de cavalleria, i López Ochoa, del coronel Segundo García, del comandant Perea i dels tinents Bermúdez de Castro i Rubio, els quals es trobaven també confinats al castell de Montjuïc. A Saragossa, amb un dels germans Cabanellas, general també. A més, sabia que podia comptar amb el concurs d'altres coronels, comandants, capitans i tinents de l'exèrcit. Tots havien posat llur confiança en ell. I, tanmateix, en el pla de la jerarquia militar, ell era un trist i pobre capità.

Ah! però, és que Galán tenia una força de persuasió molt gran sobre ells, perquè sabien que tenia idees netes, profundes i inviolables, i tots, tots, acataven les seves directrius conspiradores. A més, sabien que, com a militar i com a home, els superava a tots en honestedat i honradesa.

Naturalment, Galán no ignorava que, per a assegurar l'èxit d'un alçament per a enderrocar el règim de tirania inaugurat el 13 de setembre de 1923, no n'hi havia prou amb comptar amb els militars. Per això intentà d'establir contactes amb els elements polítics d'esquerra. Aquests, però, des del primer moment, li fallaren força. L'argument que donaven alguns d'aquells polítics d'esquerra, sobretot catalans, era que ni Galán ni els seus projectes revolucionaris, no els mereixien prou confiança, perquè eren «massa atrevits», Tanmateix, no per això Galán desistí de la tasca que s'havia imposat. Fermin Galán sabia que per

El capità Fermin Galàn, afusellat el 14 de desembre de 1930 a la ciutat d'Osca, amb motiu d'haver-se sublevat contra la monarquia a Jaca,

a enderrocar la dictadura militar i la monarquia no hi havia altra solució que la de sortir al carrer, amb les armes a la mà. I que per a sortir-hi, no n'hi havia prou amb les forces militars amb què comptava: li calia la intervenció de les masses populars, dels treballadors, perquè sense aquesta participació el seu intent no passaria d'ésser una militarada més. Car el que Galán volia —per això lluità fins a la seva mort— era destruir d'una vegada per sempre la monarquia i l'opressió dominant al nostre país, des de feia segles, i implantar una República, la més avançada possible, que fos acceptada per tothom. Li calia, per tant, la participació franca, decidida i responsable de les classes treballadores. La seva tasca, doncs, s'encaminà a aconseguir aquest objectiu.

Fermin Galàn sabia que en aquells moments no podia esperar establir contactes conspiradors, i molt menys de caràcter revolucionari, amb els dirigents de la Unió General de Treballadors U.G.T.), perquè aquests —amb els del Partido Socialista Obrero Español—, des del començament de la Dictadura col·laboraven amb aquest règim de manera oberta. Calia, doncs, deixar-los de banda, i cercar el contacte amb els elements de la C.N.T., perquè sabia que els homes de la Confederació no havien renegat mai de llurs conviccions revolucionàries i les havien confirmades en totes les accions en les quals havien intervingut.

No li fou fàcil establir relació directa amb els homes de la C.N.T. Ell sabia que, a Catalunya —a Barcelona, pensava—, hi residia el Comitè Nacional d'aquesta organització i un Comitè Nacional Revolucionari, integrat per elements que representaven la C.N.T. i els grups anarquistes. Les connexions que tenia a Barcelona, tant militars com civils, no pogueren, però, indicar-li la residència d'aquells dos Comitès, ni a qui s'havia d'adreçar per localitzar-los. Un bon dia, però, tingué una conversa amb el seu assistent, que era un soldat badaloní, durant la

qual parlaren, sobretot, de l'obrerisme, dels sindicats obrers i de les seves lluites. Resultà que el soldat, d'aquestes coses, sabia quelcom, perquè ell i tota la seva família eren militants de la C.N.T. El capità Galán, en descobrir que parlava amb un militant de la C.N.T., digué al seu assistent: «M'interessa, amb urgència, parlar amb els representants del Comitè Nacional de la C.N.T. Procura, per tots els mitjans al teu abast, que els teus companys de Badalona et posin en relació amb aquell Comitè. Tu ja saps quina és la meva tasca i el que faig des que estic tancat aquí».

L'assistent del capità Fermin Galán no era altre que en Joaquim Leal, que va morir el mes de maig de 1959, a Versalles, a França, on vivia amb els seus familiars, com a refugiat polític. En Joaquim Leal, no cal dir amb quina diligència anà a Badalona. La primera cosa que va fer fou anar a veure el seu germà Antoni, el de més edat dels cinc germans que eren. Justament aquest, l'Antoni, en aquella època era membre del Comitè de la Federació Local de Sindicats obrers de la C.N.T. —clandestins, naturalment— de Badalona, i, per tant, estava al corrent de l'organització clandestina de la C.N.T.

A Badalona, des de feia temps, hi residia el Comitè Regional de la Confederació del Treball de Catalunya, el qual era integrat per Vicenç Borillo[2], Joan Bover i Arqué[3], els quals, tots dos, asseguraven la secretaria

[2]Vicenç Borillo, des de molt jove, fou un militant actiu de la C.N.T. i dels grups anarquistes. Obrer *sopletista* de la C.A.M.P.S.A. Amb el malaguanyat company Melis, de l'Hospitalet de Llobregat, foren els que més s'esforçaren a organitzar sindicalment els obrers del petroli de tot Espanya. Actualment, refugiat polític a França.

[3]Joan Bover i Arqué era militant cenetista i dels grups anarquistes de les comarques tarragonines. L'any 1923, fugint de la persecució de què era víctima a la seva terra, anà a viure a Badalona, on actuà, i ben fermament, fins a l'acabament de la guerra. Ocupà càrrecs d'importància, i sempre amb abnegació i intel·ligència. Ell i els seus

general, Joan Serret i Bruguera[4], Felip Barjau, com a enllaç político-militar[5] i Santiago Alonso[6], que tenia la missió de rebre part de la correspondència i d'arxivar-la. També residia a la mateixa ciutat de Badalona el Comitè

familiars, en acabar la guerra d'Espanya, es refugiaren a França, sense que mai més hàgim pogut tenir-ne notícies, malgrat les continuades recerques que molts companys han fet.

[4] Joan Serret i Bruguera fou un destacat militant confederal badaloní. Va ésser un dels homes de més prestigi que tingué la C.N.T. a la ciutat de Badalona, Finalitzada la guerra, s'exilià a França. Tornà a Catalunya l'any 1949. El company Serret, a més de militar en els rengles confederals i llibertaris, actuà molt activament en el cooperativisme i en les societats corals Claverianes. Pertot arreu on passà, la seva gestió va ésser sempre encertadíssima, honrada i intel·ligent. Aquest comportament exemplar donà com a resultat que el seu prestigi personal fos immens en totes les capes socials i polítiques de Badalona. Mori el dia 11 d'octubre de 1969 a Badalona. Al seu enterrament civil, hi assistiren centenars de persones, les quals volgueren manifestar llur simpatia i homenatge a l'honrat militant.

[5] Felip Barjau era un antic militant de la C.N.T. de Barcelona. L'any 1923, s'instal-là a Badalona, on treballà en el seu ofici de barber a la Cooperativa d'obrers barbers. Fou també un entusiasta militant del cooperativisme català. A darrers de l'any 1930 s'apartà de la C.N.T. i ingressà al partit Unió Socialista de Catalunya, que capitanejava Serra i Moret. Va morir fa uns anys, a l'exili, a Mèxic.

[6] Santiago Alonso, «Trampa», fou un antic militant de la C.N.T. i dels grups anarquistes de la F.A.I. Obrer Metal·lúrgic, treballava a la fàbrica «Metalgraf» de Badalona, d'on va ésser acomiadat, amb altres militants cenetistes, l'any 1920, per la seva actuació sindical. Va continuar actuant a la C.N.T. i en els grups anarquistes fins a l'adveniment de la Segona República. Seguidament s'afilià al partit Esquerra Republicana de Catalunya. Des de finals de l'any 1931 fins a l'acabament de la guerra exercí el càrrec de segon Cap de la Guàrdia Urbana de Badalona. Dies després de l'entrada dels franquistes en aquesta ciutat, fou afusellat pels feixistes.

Nacional Revolucionari de la C.N.T. i d'alguns grups anarquistes, que componien Armand Artal[7] com a secretari, Pere Cané i Barceló[9], Ramon Martínez[9] i Antoni Blanco i Blanc[10].

[7] Armand Artal, militant dels grups anarquistes i de la C.N.T. La seva actuació més important la desenvolupà a Barcelona, Badalona i finalment a València. Morí a la capital valenciana l'any 1967.

[8] Pere Cané i Barceló, d'ofici vidrier. Actiu militant de la C.N.T. durant tota la seva vida. Va tenir nombrosos i importants càrrecs en l'organització sindicalista revolucionària. Entre altres, secretari de la Federació Local de Sindicats obrers de Badalona: secretari de la Federació Nacional de la Indústria Vidriera d'Espanya; Subsecretari del Ministeri d'Indústria, mentre Joan Peiró en fou el titular, durant la guerra, i alcalde de Badalona des de l'any 1938 fins a l'acabament de la guerra. Morí a l'exili, a la capital de Mèxic, el 13 de novembre de 1973, als 77 anys, quan feia dos mesos que s'havia jubilat del treball.

[9] Ramon Martínez, d'ofici contramestre del tèxtil. Des de molt jovenet abraçà els ideals anarquistes. Actiu militant de la C.N.T. i dels grups específics, tant en temps de bonança com en els de clandestinitat. Vivia com a refugiat polític, a França. Va morir a la ciutat de Castres, (França), cl 8 de juliol de 1974, rodejat de tots els seus familiars.

[10] Antoni Blanco i Blanc, bé que de llinatge aragonès, car havia nascut en un poble de la província d'Osca, es pot dir que era un badaloní de soca i arrel. També era de soca i arrel de la C.N.T. i dels grups anarquistes, en els quals ingressà, de molt jove, l'any 1920. Va ésser detingut i processat diverses vegades per les seves activitats sindicals i ideològiques. Xocolater d'ofici, era animador d'una Cooperativa de xocolata de Barcelona, situada a la barriada d'Hostafrancs. Durant la guerra exercí diversos càrrecs que l'organització obrera confederal li confià. Home de confiança de Joan Peiró, aquest l'incorporà en el Ministeri d'Indústria quan ell en fou el titular, en el govern de Largo Caballero. Des de la meitat de l'any 1937 fins a l'acabament de la guerra, exercí les funcions de director de la fàbrica de productes químics «Casa Cros col·lectivitzada», de Badalona. Passà a l'exili, on fou internat en els camps de concentració francesos. Posteriorment fou

Els dos germans Leal anaren a veure els membres del Comitè Regional per exposar-los la missió que en Joaquim havia rebut de Galán. Els components d'aquest Comitè consideraren que la qüestió era important i delicada, i que, per tant, s'havia de tractar amb peus de plom. Immediatament es posaren en contacte amb el Comitè Nacional Revolucionari i l'assabentaren de la petició del capità pres a Montjuïc. Durant alguns dies, els dos Comitès discutiren llargament l'afer i, finalment, decidiren acceptar el diàleg amb Galán. El que no veien prou clar els companys que formaven part d'aquells dos Comitès era com podrien arribar a veure Galán, reclòs al castell de Montjuïc. Tanmateix, acordaren comunicar-li, per mitjà d'en Joaquim Leal, que estaven disposats a entaular el diàleg, i que, per tant, designés els seus representants per tal d'establir-hi contacte. Que indiqués, doncs, dia, lloc i hora on els podrien trobar, així com la contrasenya per donar-se a conèixer.

Quan en Joaquim Leal exposà a Galán la resposta afirmativa dels nois de Badalona, al capità se li escapà un somriure de satisfacció. Seguidament agafà paper i ploma i redactà uns mots, molt pocs, i va signar-los. I dirigint-se a en Leal li digué: «Ara mateix vés a Badalona i dóna aquest paper als teus companys. Els pots dir de paraula —afegí— que els espero ací, al castell, el dia i hora que els indico en el paper que, tancat dins aquest sobre, et confio. I els dius, sobretot, que tinguin confiança en mi, com jo en tinc en ells.»

Hom pot pensar quina no fou la impressió que reberen els companys que formaven parí dels dos Comitès, en llegir la missiva, en la qual es deia textualment:

«Admirados amigos de la C.N.T.: Para el día..., a las 9 de la mañana, Vdes. se personaran en el lugar que ya saben me encuentro y a la entrada de la puerta del primer recinto encontrarán a un centinela al que darán la siguiente consigna: ... Enseguida, cuando lleguen al segundo recinto repetirán la misma consigna e inmediata-mente, por otra persona que les estará esperando, serán Vdes. introducidos en "mi despacho".

»Les saluda muy afectuosamente,

Fermin Galán».

Aquells militants obrers, que des de feia molts anys era gent bregada en les lluites clandestines i en les conspiracions revolucionàries, no sabien avenir-se del que acabaven de llegir. En alguns, fins i tot, sorgí un dubte: «I si, una vegada allà dalt al castell, som caçats com a conills? ¿És que tot això no és, potser, un parany organitzat per la policia d'acord amb el mateix Galán?» Però altres companys no dubtaren de la bona fe de Galán, perquè, encara que militar, es trobava empresonat per un delicte de rebel·lió contra la Dictadura. Els confirmava en aquesta convicció tot el que els havia explicat en Joaquim Leal sobre els treballs conspiradors del seu capità. Finalment, els més audaços d'aquells cenetistes feren comprendre als seus companys que valia la pena de córrer el risc. Així, doncs, s'acordà anar al castell de Montjuïc. Foren designats per anar-hi els companys Antoni Blanco i Blanc i Pere Cané i Barceló, com a representants dels dos Comitès.

Aquests dos companys prengueren totes les precaucions necessàries, perquè eren prou coneguts de la policia; i el dia assenyalat per Galán emprengueren el camí que mena al castell de Montjuïc. Quan arribaren a la porta principal del castell, el sentinella els parà. Els nostres dos homes donaren la consigna que els havia indicat Galán. Se'ls deixà passar sense cap mena d'entrebanc. Quan arribaren al segon sentinella, i veieren al seu costat

---

incorporat a una companyia de Treballadors Estrangers, -i destinat a fortificar la «Ligne Maginot». Quan, pel maig de 1940, els alemanys envaïren França, fou detingut i deportat, amb molts milers de refugiats, als camps de la mort de l'Alemanya hïtleriana. Morí el dia 11 de setembre de 1941 al camp de concentració de Gusen.

uns oficials de l'exèrcit, se'ls trencà la respiració... «Ja ens han fotut», digué un dels dos delegats cenetistes. El sentinella, com havia fet el primer, els parà. Ells donaren la mateixa consigna. Llavors, un dels oficials de l'exèrcit que es trobava en el grup i un oficial de presons que era amb aquells, s'acostaren als nostres amics i els saludaren, el primer, militarment, i molt cordialment el segon. No cal dir la impressió que reberen els dos cenetistes en veure l'acollida que rebien. No es trobarien als llimbs o somiant? ¿Com era possible que els representants de la C.N.T. i dels grups anarquistes catalans fossin rebuts d'aquella manera al castell de Montjuïc? En aquell mateix castell on, a darrers del segle passat, foren martiritzats i afusellats nombrosos obrers i anarquistes catalans per uns altres militars que s'anomenaven comandant Marzo, tinent Portas i el caporal Botas. En el mateix castell, on, uns anys després, el 1909, amb motiu dels fets de la Setmana Tràgica, foren afusellats diversos obrers barcelonins, i Francesc Ferrer i Guàrdia, fundador de l'Escola Moderna.

No. Els dos delegats de la C.N.T. i dels grups anarquistes de Catalunya no somiaven ni eren als llimbs. Tot era realitat, i també havia d'ésser-ho el fet extraordinari que anaven a viure.

L'oficial de l'exèrcit i l'oficial de presons que els havien saludat tan atentament els pregaren que els seguissin a l'interior de la fortalesa. Pel camí no es digueren ni una paraula. Finalment foren introduïts en un pavelló, on hi havia una saleta, amb algunes cadires i una taula, que servia de despatx, una alcova, un ample passadís i un wàter. Allí veieren un home jove, vestit amb l'uniforme de capità, se'ls acostà, els abraçà i els digué:

«Nadie mas que los hombres de la C.N.T. son capaces de realizar la gesta que acaban de realizar ustedes: la de aceptar mi invitación y, corriendo todos los riesgos que la misma supone, llegar hasta aquí. Y todo, ¿para qué?

Pues para sumar su concurso, su esfuerzo, su abnegación y su sacrificio, si el caso lo exige, para salvar a España y a su pueblo de la tirania abyecta que lo esclaviza y lo asesina.»

El capità de l'exercit espanyol que així rebia els representants cenetistes no era altre que Fermin Galán. No cal dir com els nostres dos delegats correspongueren a la simpatia i a les paraules d'aquell home empresonat per haver lluitat per les llibertats del poble, d'aquell home que els rebia en unes condicions tan extraordinàries, en la mateixa cel·la de la presó on es trobava reclòs.

Galán els invità a asseure's prop de la taula, i després d'advertir-los que era molt important el que havien de parlar, els pregà que es quedessin a dinar amb ell, perquè així la conversa podria ésser més llarga. Els digué que no tinguessin cap mena de temença, puix que no els havia de passar res de desagradable, mentre fossin a dintre el castell. Seguidament els explicà, com a introducció, que tots els caps, oficials, classes subalternes i, fins i tot, molts dels soldats dels que formaven la guarnició del castell de Montjuïc —incloent-hi, naturalment, el propi governador militar de la fortalesa— estaven completament d'acord amb ell i aprovaven l'empresa conspirativa que estava portant a terme contra la Dictadura; que ell, Galán, en portava la direcció i la responsabilitat a tot Espanya; que altres presos militars que hi havia al castell, com el comandant Sancho[11], també hi estaven d'acord i l'ajudaven, amb entusiasme.

---

[11] El comandant Alejandro Sancho pertanyia al cos d'Enginyers militars. Exercí les funcions de director tècnic als tallers mecànics de la Casa Elizalde, de Barcelona. Col·laborà, signant sempre amb pseudònim, en el setmanari confederal «Acción», de Barcelona (1930) i en el diari «Solidaridad Obrera», també de la capital catalana, durant els anys 1930-1931. Els seus articles eren sobre temes d'economia. Va morir, ben jove per cert, a Barcelona, l'any 1932.

Establerta una mútua confiança, Galán els digué que calia que tots els elements civils i militars que estimaven Espanya es posessin d'acord, per tal d'enderrocar la Dictadura i la monarquia, I afegí que, una vegada aconseguit això, calia anar a la implantació de la República, que havia de portar la pau, la tranquil·litat i, sobretot, la llibertat al país. Llibertat que feia molts d'anys ens havíem deixat escapar de les nostres mans. I com que la llibertat ell no la concebia si no anava acompanyada d'un ampli esperit de justícia, tant en l'aspecte político-social, com econòmic, tenia el màxim interès a no enganyar ningú sobre quines eren les seves intencions respecte a l'esdevenidor del país. Que això ho deia sense caure en cap mena de demagògia i molt menys en sectarismes estúpids. I així ho declarava a tots els representants dels partits i organitzacions polítiques que es volien relacionar amb ell i que estaven disposades a lluitar, com nosaltres ho estàvem, per a enderrocar aquell règim que tiranitzava tots els espanyols.

«Jo els demano a vostès, a la C.N.T. i als anarquistes —continuà dient Galán—, que m'ajudin a dur a bon terme els meus propòsits, perquè conec el valor revolucionari que tenen les organitzacions que vostès representen en aquests moments. A més —afegí Galán—, tal i com estan les coses i tenint en compte els enormes interessos creats que hi ha a Espanya, tots ells incrustats en el sistema del govern que patim i arrelats en la monarquia podrida—, preveig que, fatalment, no hi haurà més remei que fer la Revolució, i que perquè aquesta Revolució que ha d'ésser la del poble i per al poble, triomfi, no es podrà evitar, per desgràcia, el vessament de sang. No s'esdevindrà així perquè nosaltres ho vulguem, sinó perquè les classes reaccionàries i conservadores del país s'oposaran amb la forca bruta, com sempre han fet, que el poble reivindiqui el seu dret a respirar i a viure lliurement.»

Un dels dos delegats cenetistes interrompé Galán, i li demanà:

—¿És que ens pot dir amb la gent que vostè compta per dur a la pràctica aquest moviment revolucionari que ens està dibuixant?

—Sí —contestà Galán. La meva tasca conspirativa principal, des que em trobo reclòs aquí, ha estat i és de comprometre el màxim de militars que puc, de totes les guarnicions d'Espanya, a la nostra causa; i els puc assegurar que, en aquest aspecte, les coses marxen força bé. Naturalment, al lloc on compto amb més gent, i més valuosa, és aquí, a Barcelona. En canvi, per desgràcia, una bona part dels homes polítics catalans d'esquerra es mostren refractaris i, fins i tot, desconfiats envers la meva persona i obra —continuà dient, amb una certa amargor.

—¿És que la gent amb què vostè compta, capità Galán, sobretot els militars, estarà disposada a sortir al carrer i acceptar la lluita revolucionària al costat dels treballadors? —li demanà l'altre delegat cenetista.

Galán respongué amb ferma convicció: — Si tots els plans que hem establert són acceptats per vostès i per tots els elements i organitzacions i partits polítics que es comprometin a prendre part en el moviment, jo els puc assegurar, ja des d'ara, que els militars sortiran al carrer, disposats a jugar-se la vida, com els primers, si és que la Dictadura i la monarquia no volen donar pas al canvi radical de la situació que el poble reclama des de fa molts anys.

—¿En què consistiria la nostra intervenció i quins són els plans que nosaltres hauríem d'acceptar, capità Galán? —li demanaren, encara, els dos delegats.

De primer antuvi —digué decidit, Galán—, el Comitè Nacional de la C.N.T. hauria de proclamar la vaga general revolucionària a tot Espanya, per tal de secundar la revolta que s'iniciarà a Barcelona.

I no els digué res més, ni els donà cap mena de detall de quina manera començaria el moviment que projectava a la ciutat comtal.

Els dos delegats cenetistes li respongueren que ells, en aquells moments, no estaven autoritzats a donar una resposta categòrica a la proposta concreta que els acabava de fer.

—Aquesta mateixa nit —afegiren— posarem els nostres companys al corrent del que vostè ens ha exposat, i, després, segurament demà mateix, ho posarem en coneixement del Comitè Nacional de la C.N.T., i serà aquest el qui, amb tota la resta de l'organització obrera confederal, convocada a l'efecte, els qui conjuntament decidiran en última instància.

En aquest punt s'acabà la primera entrevista, que no havia d'ésser la darrera, celebrada al castell de Montjuïc pels representants del moviment llibertari català amb el capità Fermin Galán.

Els dos delegats cenetistes, Blanco i Cané, tot just d'arribar a Badalona es reuniren amb els membres que componien els dos Comitès —el Regional de la Confederació de Catalunya, i el Nacional Revolucionari de la C.N.T. —Grups Anarquistes—, els quals, després d'escoltar i d'examinar el que els dos delegats badalonins exposaren, acordaren, per unanimitat, que tots els projectes i les propostes que Galán havia fet als seus representants eren dignes de tenir-se en compte; que, en conseqüència, calia, l'endemà mateix, que una delegació dels dos Comitès es traslladés a la ciutat de Mataró, on residia el Comitè Nacional de la C.N.T., a fi de posar-la al corrent, en la persona de Joan Peiró, que en aquella època era el Secretari General de l'organisme rector confederal.

En aquells moments començaren els malentesos i la tibantor, que arribaren a produir gairebé el trencament entre el Comitè Nacional de la C.N.T. i el Comitè de la

Confederació Regional del Treball de Catalunya, el Comitè Nacional Revolucionari cenetista i els grups anarquistes. Abans, però, d'entrar en els detalls del que passà, llegim el que d'aquesta qüestió ens explica Pere Foix «Delaville», membre que fou d'aquell Comitè Nacional de la C.N.T., en el seu llibre «Apòstols i Mercaders»:

»En els anys 1927-1928, amb en Peiró lluitàrem contra la Dictadura i la monarquia, des del Comitè Nacional de la C.N.T. La nostra actuació d'aquell temps no estava lliure de perills, puix que ultra que havíem d'esquivar trobar-nos amb la policia, havíem de fer front a les arrauxades d'alguns revolucionaris de bona fe, els quals, a cada instant, ens demanaven que declaréssim la vaga general revolucionària. En aquells mesos, Fermin Galàn estava empresonat a Montjuïc, i anhelant de fer la revolució, establí relació directa amb un Comitè Revolucionari que s'havia constituït a Badalona, integrat per elements cenetistes i representants dels grups anarquistes. No passava setmana que els components del Comitè no fessin una o dues visites a Fermin Galán, entrevistant-se amb el capità captiu, en la seva pròpia cel·la que ocupava al castell de Montjuïc. "Jo —deia en Galán als badalonins—. he conquistat la guarnició del castell, així com els oficials de presons que estan de servei a Montjuïc. Si els treballadors de Barcelona declaren la vaga general en un dia convingut, jo podré, amb les bateries del Castell, disparar contra les Drassanes, la Capitania General, el Govern Civil i altres centres oficials i s'iniciarà la revolució. Assabenteu el Comitè Nacional de la C.N.T. de la meva labor de proselitisme i de la reeixida preparació revolucionària i digueu-los que preparin, com més aviat millor, la declaració de la vaga general a tot Espanya".

Enardits per les paraules d'en Fermin Galán, els minyons de Badalona a cada moment emplaçaven el Comitè Nacional que secundés els plans d'aquell malaguanyat

capità, que el mes de desembre del 1930 va morir afusellat pels fets revolucionaris de Jaca, dels quals ell va ésser-ne el promotor.

»Però els qui aleshores integràvem el Comitè Nacional, esguardàvem les coses més serenament que no els abrandats joves de Badalona. Sospesàvem el pro i el contra de tot allò que ens proposava Fermin Galán, i els dèiem que fessin avinent al nostre amic, que calia anar amb peus de plom. Que una revolució es pot començar fàcilment qualsevol dia i fracassar l'endemà, i el Comitè Nacional entén —els dèiem—, que per donar el primer cop cal tenir el màxim de seguretat en l'èxit, altrament és millor no començar, car Barcelona no és tot Catalunya i menys encara tot Espanya. Però els joves de Badalona, animats per en Galán, ni ens escoltaven. La seva fantasia anava tan lluny que ni un sol dels nostres arguments era tingut en compte. Ni l'experiència ni el prestigi d'en Peiró, ni d'en García Birlan[12], ni d'en Plaja[13], ni d'en Castelló[14],

[12] Antonio García Birlan, «Dyonisios». Militant i escriptor anarquista, d'una inestimable vàlua. Actuà també a la C.N.T. i quasi sempre en moments de clandestinitat. Exercí, entre altres càrrecs, la Conselleria de Sanitat i Assistència Social en el Govern de la Generalitat de Catalunya, en els primers temps 'de la guerra. Actualment viu, com a refugiat polític, a la República Argentina.

[13] Hermós Plaja i Saló, el simpàtic i bondadós empordanès, que, des de molt jove, es traslladà a Barcelona, i entusiasta de les idees anarquistes ajudà a propagar-les com pocs ho han fet. Fou l'impressor de la majoria de fulls i periòdics clandestins del moviment anarquista i de la C.N.T. I gairebé sempre sense cobrar. Quina lliçó, la d'en Plaja, per a aquells qui han viscut sempre, i en totes les ocasions, a l'esquena de l'organització confederal i llibertària. Fou fundador de l'Editorial Vértice, l'any 1930, que continuà a Mèxic fins fa pocs anys. Actualment viu, a l'exili, a la capital mexicana.

[14] El tarragoní i picapedrer Serafí Castelló va ésser un dels millors administradors que tingué el Comitè Nacional de la C.N.T. en èpoques de clandestinitat, és a dir, quan es fa més difícil l'administració dels cabals d'una organització

no valien, i a tothora ens expressaven el .seu desdeny, ultra que ens titllaven de reformistes i àdhuc de contrarrevolucionaris. Essent inútils els nostres esforços per a contenir-los, es creà una situació de tibantor enutjosa, fins que el Comitè Nacional decidí trencar les relacions amb el Comitè Revolucionari de Badalona. En l'esmentat Comitè, hi havia només un company, Pere Cané, que coratjosament es posà al nostre costat.

»Jo veia com sofria Joan Peiró amb motiu d'aquell enrenou provocat per l'abrandament de Fermin Galán, oi més sí es té en compte que ell no era certament dels que emprenen les marrades per tal de fer triomfar el seu ideal, sinó que anava sempre pel camí més dreturer. I si Peiró sofria perquè preveia el fracàs d'allò que propugnava Galán, val a dir que no sentia cap temença per l'esclat d'una revolució que pogués esmicolar la tirania i restablir la llibertat. Era evident, però, que un intent revolucionari fracassat, hauria estat ben aprofitat pel dictador, consolidant-lo en el poder, que era, naturalment, allò que nosaltres no volíem.»

I acaba dient Pere Foix, en el seu llibre: «Com sigui que per a enderrocar la monarquia era absolutament necessària una entesa amb la resta dels revolucionaris peninsulars de totes les tendències, no fou sense maldecaps que poguérem fer desistir a Fermin Galán de dur a terme els seus agosarats projectes, únicament recolzats en l'entusiasme, la bona fe i l'esperit de sacrifici del malaguanyat capità afusellat en plena joventut»[15].

obrera revolucionària. Home d'una bondat excelsa i amarat de sentiments extraordinaris. Quan la guerra d'Espanya, exercí càrrecs orgànics i públics de molt de relleu a Valls i a Tarragona. Acabada la guerra, s'exilià, i a França, després de passar pels camps de concentració, anà a treballar de pagès al departament de l'Eure. Morí, a l'exili, víctima d'una congestió pulmonar, al poble de Benzeville, el dia 14 d'abril de 1943.

[15] Pere FOIX: *Apòstols i Mercaders. Quaranta anys de lluita social a Catalunya,* Mèxic 1957, pp. 184-186.

Com hem vist, pel que acabem de transcriure, l'amic Pere Foix fa l'afirmació neta i concreta que si el Comitè Nacional de la C.N.T. no estava d'acord amb els projectes de Galán, ni amb «els minyons de Badalona» que el secundaven, era perquè entenia que un moviment revolucionari, en el seu començament, calia que tingués el màxim de seguretat en l'èxit», i que, a més, «Barcelona no és tot Catalunya i menys encara tot Espanya». Jo no vull pas negar que les raons que exposaven els companys del Comitè Nacional quan parlaven amb els «nois de Badalona», com diu en Foix, no fossin fonamentades del tot, respecte als plans revolucionaris de Galán. Hi havia -els seus pros i el seus contres. Tanmateix, pel que vaig viure d'aquell forcejament entre els esmentats Comitès confederals i pel que vaig escoltar a uns i altres, tant en converses privades, com en reunions, quasi podria afirmar que la desavinença no fou provocada per «l'abrandament de Fermin Galán», com declara en Pere Foix, sinó per la falta de confiança que els que formaven el Comitè Nacional de la C.N.T. tenien en la persona de Fermin Galán.

L'argumentació que exposa en Foix, no era vàlida en el cas dels plans i projectes del dissortat capità Galán, puix que Foix sap —i ho sabien també tots els components d'aquell Comitè Nacional de la C.N.T.—, que si bé el moviment revolucionari proposat per Galán havia de començar a Barcelona, existien àmplies i importants ramificacions de la conspiració arreu d'Espanya. Com sabien, així, mateix, que Galán, respecte a l'aportació que esperava dels treballadors, només tenia confiança en els de la C.N.T., per llurs idees i perquè sempre havien fet honor als principis revolucionaris que encarnava llur organització. En canvi, sabia que no podia comptar amb els de la U.G.T., organització sindical addicta al Partido Socialista Obrero Español, puix que aquest col·laborava —com ja hem dit— amb la Dictadura de

Primo de Rivera, a través dels Comitès Paritaris, de l'organisme anomenat Instituto de Reformas Sociales i, fins i tot, tenia un conseller d'Estat en la persona de Francisco Largo Caballero.

A més, si l'argument «que Barcelona no era tot Catalunya i menys encara tot Espanya» s'havia d'acceptar com a bo, per què s'havia acceptat, uns anys abans, el 1926, per part de la C.N.T., de col·laborar amb Francesc Macià, en el seu intent de Prats de Molló, tot i que aquest moviment —que des de feia tres anys preparava l'antic coronel — només l'havien d'iniciar uns centenars d'homes, i encara a la frontera francesa, i amb un armament escàs, i sense gairebé cap mena de ramificació entre les diverses forces d'esquerra, tant polítiques, com militars, no ja de tot Espanya, ans ni tan sols de Catalunya? I, tanmateix, hom hi va col·laborar. A més, hom havia pogut comprovar de seguida —hi havia qui ho sabia i ho havia advertit a qui calia— que aquell moviment, de caire separatista, estigué sempre mal preparat i organitzat d'una manera dubtosa, per la intervenció que hi tenien certs elements estranys[16].

D'altra banda, després de l'intent de Fermin Galán que expliquem, es produí quelcom de sorprenent, puix que en el Ple Nacional de Regionals de la C.N.T., celebrat el dia 29 de juny de 1928, a Llavaneres, prop de Mataró[17], s'acordà col·laborar amb el Comitè Revolucionari que José Sánchez Guerra havia constituït a París. Cosa curiosa: els compromisos que el Comitè Nacional

[16] Un d'ells era el provocador coronel Giuseppe Garibaldi, nét del cèlebre revolucionari italià del segle passat. Morí a Roma, el 14 de setembre de 1951.

[17] En aquest Ple Nacional de Regionals de la C.N.T. participaren, com a delegats, entre altres, els destacats militants Domingo Torres, que representava el País Valencià, i José Villaverde, la Regional gallega. Aquest darrer, quan l'alçament franquista, va ésser assassinat pels carrers de la Corunya, de manera salvatge, pels falangistes.

de la C.N.T. —naturalment, per acord de tota l'organització confederal— havia contret amb Sánchez Guerra, com anteriorment amb en Macià, no eren altres que «una vegada aquells dos polítics conspiradors contra la tirania i els seus seguidors es llancessin al carrer d'una manera revolucionària, el Comitè Nacional de la C.N.T. declararia la vaga general a tot Espanya, secundant el moviment en tots els terrenys». Per tant, el Ple Nacional de la C.N.T. acordà quasi el mateix que havia demanat Fermin Galán, i que a aquest darrer li havia estat refusat de manera categòrica. L'heroic capità Galán —cal dir-ho perquè creiem que sempre hi ha hagut un cert interès a amagar algunes coses sobre les seves veritables intencions, els seus plans i la seva actuació en aquells anys de conspiració— demostrà ésser més honest, més lleial i més honrat amb els cenetistes i els llibertaris, que no pas ho foren Sánchez Guerra i el mateix Francesc Macià. Ho prova, amb evidència esclatant, el fet que en el cas de Sánchez Guerra, tot i que en el Comitè Revolucionari que aquest havia constituït hi pertanyia un delegat directe del Comitè Nacional de la C.N.T., quan l'ex-president del consell de ministres de l'Estat espanyol, intentà de sublevar-se a València, el 29 de gener de 1929, no ho advertí, ni ho comunicà al Comitè Nacional de la C.N.T. I en el cas de Francesc Macià, quan l'intent de Prats de Molló, s'esdevingué el mateix. Com sabem, ambdós moviments fracassaren abans de néixer.

Com el mateix Pere Foix confessa en el seu llibre, el Comitè Nacional de la C.N.T. trencà les relacions no solament amb el Comitè Nacional Revolucionari, ans també arribà a trencar-les —per les mateixes raons— amb el Comitè Regional de la Confederació del Treball de Catalunya, que residien, com ja s'ha dit, a Badalona. Si bé aquests dos Comitès no gaudien de la simpatia d'una part dels militants cenetistes de Barcelona i d'alguna contrada catalana, tenien el suport i l'ajuda de

bona part dels militants confederals i dels grups anarquistes de la capital catalana i d'alguns pobles de la seva província, la qual cosa els conferia el dret de continuar la relació conspirativa amb Fermin Galán, Per això, doncs, continuaren entrevistant-se amb ell, nombroses vegades.

El resultat d'aquelles entrevistes tingudes al castell de Montjuïc fou que les coses avançaren força. Tant avançaren, que, si no hagués fallat, com fallà, una bona part de la militància confederal i de la que es deia anarquista de Barcelona, segurament que els plans de la insurrecció que havia preparat tan meticulosament Galán, amb la col·laboració dels «minyons de Badalona», s'haurien dut a terme, amb totes les conseqüències. Cal que expliqui, per tant, en què consistien aquells plans revolucionaris «fantasiosos», com els titlla l'amic Pere Foix.

Si bé es veritat, com diu en Foix, que en Peiró sofria «amb motiu d'aquell enrenou provocat per l'abrandament que causà en Fermin Galán», jo puc assegurar que aquest no sofria pas menys en veure la desconfiança que l'organisme rector de la nau confederal sentia envers ell. Per això, per tal de vèncer aquella desconfiança, proposà constantment al Comitè Nacional de la C.N.T. sempre per mitjà dels «nois de Badalona»— que una representació directa d'aquell Comitè Nacional pugés al castell de Montjuïc, per entrevistar-se amb ell i examinar conjuntament els seus projectes conspiratius i estudiar amb l'organisme màxim confederal la manera de dur-los a la pràctica. Aquesta proposta que Galán va fer repetidament no fou tampoc acceptada. El Comitè Nacional de la C.N.T. es negà sempre a pujar a Montjuïc per entrevistar-se amb Fermin Galán[18].

[18] Malgrat que García Birlan afirmà a l'autor d'aquest treball que ell havia pujat una vegada al castell de Montjuïc a visitar en Galán com -més endavant expliquem, aquesta asserció és desmentida per tots els components d'aquell Comitè Nacional, que he consultat més tard.

Llavors, davant el fet que tots els ponts d'entesa eren completament trencats, Galán, en una de les moltes entrevistes que els delegats cenetistes de Badalona celebraren amb ell, digué als delegats badalonins, que eren Felip Barjau i Antoni Blanco:

—¿És que vostès, malgrat la posició que manté el Comitè Nacional de la C.N.T., estan disposats a continuar la relació amb mi i, com a conseqüència, tirar endavant i anar fins a la revolta, jugant-se la vida, per lluitar per les llibertats del nostre poble?

Els dos militants obrers llibertaris li contestaren:

—Les forces confederals i llibertàries que nosaltres representem a Catalunya, que ens han encarregat de continuar tes relacions amb vostè, estan disposades a secundar els seus plans, perquè, des del primer dia que ens els donà a conèixer, els trobem factibles. Compti, doncs, amb nosaltres. Per això, i no per altra cosa, som ací.

—En aquest cas —digué Fermin Galán—, no cal que els digui amb quina emoció i agraïment rebo la confiança que dipositen en mi. Ara els demano: ¿és que vostès poden comptar amb dos mil homes decidits i revolucionaris?

Els nostres delegats li contestaren que d'antuvi, i amb la rapidesa amb què ho volia Galán, no es podien comprometre a trobar un tal nombre d'homes. Aleshores, el coratjós capità romangué uns moments pensatiu, i els demanà de nou:

—En un terme, el màxim de curt, amb quants homes del seu moviment podrien comptar?

Els delegats Antoni Blanco i Felip Barjau es miraren, es consultaren i respongueren que ells, o sigui, els dos Comitès que representaven, podrien comptar amb vuit-cents homes, en el moment inicial de la revolta projectada.

—*Me bastan esos ochocientos hombres para iniciar la sublevación en Barcelona. Con la seguridad más absoluta que, con las otras fuerzas militares y civiles con que yo cuento y la acción a realizar, en pocas horas la capital catalana estará completamente en nuestro poder*— els digué Galán, com il·luminat i ple d'entusiasme.

El pla inicial de la revolta era el següent: Uns quatre-cents cenetistes i anarquistes entrarien al castell de Montjuïc per uns indrets determinats que donen a la barriada d'Hostafrancs. Al castell se'ls armaria amb fusells, i amb una bona part de la guarnició, baixarien a la ciutat per fer conjunció amb els restants quatre-cents llibertaris, als quals aportarien fusells. Tots es situarien en llocs estratègics de la ciutat, sota el comandament dels homes que ells mateixos designarien, pertanyeràs tots a llurs organitzacions. Tots, naturalment, haurien estat sota el comandament directe i responsable del capità Fermin Galán.

D'altra banda, es comptava que el general Gonzalo Queipo de Llano trauria al carrer dos regiments de cavalleria, amb tots els caps i oficials, i sota el comandament superior de Galán. Amb aquestes forces, i amb d'altres que el capità Galán comptava que s'unirien al moviment, s'apoderaria de capitania general, Drassanes, Govern Civil, «Jefatura» de Policia, ajuntament, Diputació provincial, catedral, les dues estacions emissores de ràdio que existien, etc. En el cas que algunes casernes de l'exèrcit i de la guàrdia civil no es volguessin sumar al moviment revolucionari, Galán donaria l'ordre a la guarnició militar del castell de Montjuïc de bombardejaries amb els canons de la fortalesa.

Tot seguit, per les antenes de Ràdio Barcelona i de l'altra emissora barcelonina, es donarien a conèixer al país els motius del moviment. I l'organització confederal declararia la vaga general revolucionària a tot Catalunya, i, si fos possible, a tot Espanya.

L'heroic capità de Jaca creia que aquesta acció revolucionària, en la qual l'audàcia i la rapidesa havien de

jugar un paper determinant, provocaria que en els altres indrets de la península, fos secundat el moviment amb decisió i entusiasme, sobretot, entre els militars compromesos.

Una vegada el moviment al carrer, es constituiria, sense perdre temps, una Junta Nacional Revolucionària, la qual seria integrada pels elements més prestigiosos dels partits polítics que prenguessin part en el moviment, per representants de la C.N.T., de l'anarquisme i dels militars. De seguida seria proclamada la República. Quan el moviment revolucionari hagués triomfat a tot Espanya, la Junta Nacional Revolucionària continuaria actuant provisionalment. Es decretaria la llibertat d'associació, de premsa, d'expressió i serien alliberats tots els presos polítics i socials. Galán proposava també que, en un termini màxim de tres mesos, la Junta Nacional Revolucionària convoqués un referèndum, en el qual participarien tots els ciutadans, homes i dones majors de 21 anys, per tal que el país ratifiqués o no el canvi de règim, operat per la Revolució. I per simplificar les coses i disminuir les despeses, en el mateix acte de la consulta popular, s'elegirien els representants de totes les regions d'Espanya que havien de formar part de l'Assemblea Constituent que havia d'elaborar i aprovar la nova Constitució. Ensems es nomenaria la persona que havia d'ocupar la presidència de la nova República. Aquest president, després de consultar tots els partits polítics i les organitzacions sindicals, formaria el nou govern.

Els representants del Comitè Nacional Revolucionari[19] i del Comitè de la Confederació Regional del Treball de Catalunya, que s'entrevistaven amb el capità Galán

[19] Del Comitè Nacional Revolucionari van pujar-hi i s'entrevistaren amb Galán, Pere Cané i quasi sempre Antoni Blanco.

al castell de Montjuïc[20], informaren als companys cenetistes i anarquistes de Catalunya, amb els quals mantenien relació orgànica, de les negociacions amb Galán i del compromís que havien contret de trobar els vuit-cents homes per tal d'iniciar la revolta projectada. Les anades i vingudes, les repetides entrevistes, les discussions, sempre apassionades, amb els representants de la C.N.T. i dels grups anarquistes dels diversos pobles, amb la finalitat de trobar els vuit-cents homes que es necessitaven, fou una tasca esgotadora. Una tasca, cal dir-ho, que acabà amb una decepció.

En total, només es pogué comptar amb tres-cents trenta companys, disposats a jugar-se la vida secundant els plans del capità Galán.

Badalona n'aportava	200
Barcelona	70
Terrassa i Rubí	60
Total	330

Cal dir, doncs, que l'intent dels «nois de Badalona» fou un fracàs. No pogueren comptar amb els vuit-cents homes que havien promès al capità Galán. Cal explicar, però, el perquè d'aquell fracàs.

En aquells moments, el que en podríem dir la massa militant confederal i anarquista de Barcelona i d'altres indrets de Catalunya dormia el son dels justos... Pel motius que fossin, vivia desinteressada de tot. Si es pogueren trobar setanta homes a Barcelona es degué a la intensa activitat desplegada a les barriades del Poble

[20] Del Comitè de la Confederació Regional del Treball de Catalunya hi pujà i s'entrevistà diverses vegades amb Galán, Felip Barjau.

Nou, Sant Martí i Sants pels companys Ricard Sanz[21] i Badori «Pipes»[22].

Els militants de Mataró i de Sabadell, en aquells moments, estaven d'acord amb la posició del Comitè Nacional de la C.N.T. Per tant, no calia comptar amb ells.

A Granollers, Manresa, Vilanova i la Geltrú i a algunes altres poblacions, ni havia militants disposats a unir-se a la insurrecció projectada per Galán i pels dos Comitès de Badalona. Però aquests dos Comitès, d'acord amb les disposicions del capità captiu a Montjuïc, entengueren que si els vuit-cents homes no es trobaven entre Barcelona, Badalona, Terrassa, Rubí i l'Hospitalet de Llobregat, no era possible d'aconseguir que en l'inici de la revolta existís aquella audàcia i rapidesa que calia, i, per altra banda, creien que els militants de les contrades allunyades de Barcelona era del tot necessari que restessin en llurs poblacions, per secundar des d'allí el moviment de la capital catalana.

Davant el fet de no poder disposar de tots els homes necessaris i de la manca del concurs del Comitè Nacional de la C.N.T. en l'empresa revolucionària de Galán i dels «nois de Badalona», tot el projecte fracassà.

Jo sóc dels qui creuen que fou una veritable llàstima que els membres d'aquell Comitè Nacional de la C.N.T. no sabessin veure-hi clar en la qüestió de la conspiració i els plans revolucionaris de Galán. Ho dic sense que vulgui ésser un retret al grup de companys que, al redós

[21] Ricard Sanz, actiu militant dels grups anarquistes de Barcelona i de la C.N.T. Ha ocupat diferents càrrecs de relleu dins el Moviment Llibertari. A la mort de Bonaventura Durruti, pel novembre de 1936, va ésser designat cap de la Divisió 26. Actualment viu a l'exili, en un poble del departament de l'Haute Garonne (França).

[22] Badori «Pipes», un dels millors animadors i actiu militant, sobretot en moments de clandestinitat, del Comitè Pro Presos de la Confederació Regional del Treball de Catalunya. Creiem que viu encara, refugiat a Franca.

d'Àngel Pestaña, Joan López i Progreso Afarache, per no citar-ne d'altres, que tenien influència a Barcelona, eren completament oposats a «aquella aventura» de Galán. El mateix Joan Peiró, que ocupava la Secretaria General del Comitè Nacional de la C.N.T.[23], en un cert moment s'uní al criteri de la majoria dels membres d'aquell Comitè i d'altres companys de Barcelona, els quals tractaven de boig a Galán, i, als «nois de Badalona», de gent desconeguda i de militants de segona i tercera categoria. Tanmateix, uns anys després, parlant amb el dissortat Joan Peiró de l'assumpte Galán, es dolia amargament de no haver anat al castell de Montjuïc, per tal de descobrir personalment les veritables intencions d'aquell capità que, com ell, havia d'ésser un dia afusellat pel seu amor a la llibertat i al poble. «A més —em digué Joan Peiró—, si jo hagués conegut a temps la copiosa i important documentació cursada entre Galán i els companys de Badalona —cal dir que no la va conèixer fins a l'any 1930—, quasi podria assegurar que el nostre comportament amb Galán no hauria estat el mateix. A menys...».

Altres companys que pertanyien a aquell Comitè Nacional, amb els quals posteriorment vaig parlar per tal de conèixer el perquè de llur actitud en el cas Galán, com a membres del Comitè Nacional de la C.N.T., m'han contestat així: «El meu criteri personal respecte al cas concret de Galán —em digué en S. J.—, és el següent: Fermin Galán és un cas absolutament excepcional. Ell, encertat o equivocat, estava tan convençut que el seu pla era perfecte, que la realització d'aquell pla se li va convertir en una obsessió. Ell fou un precursor, i com

[23] Aquell Comitè Nacional de la C.N.T. era compost per Joan Peiró, secretari general; Serafí Castelló, tresorer; Manuel Mascarell; Antonio García Birlan, «Dyonisios»; Pere Foix «Delaville»; Hermós Plaja i Saló; Jesús Rodríguez i S. J.

tots els precursors, va pagar amb la vida la seva noble i abnegada convicció. En canvi, estic convençut que tots els altres militars que conspiraven amb ell, li donaven llur aprovació per treure-se'l de sobre, car, al contrari de Galán, no era per idees que lluitaven.»

Per la seva banda, Antonio García Birlán «Dyonisios», en una conversa que vam mantenir sobre aquest tema, en dir-li jo que creia que l'error més important que havia comès el Comitè Nacional de la C.N.T., en el cas Galán, era que no hagués anat una delegació del Comitè a parlamentar amb Galán, al castell de Montjuïc, em respongué: *«Pues yo sí que subi y me entrevisté con Galán en la celda que ocupava».* Aquesta resposta de Dyonisios em sorprengué moltíssim. Car el Comitè Nacional de la C.N.T. mai no va pujar al castell de Montjuïc. Ho digueren tots els seus membres, els «nois de Badalona» i el mateix capità Galán. A més, cal remarcar que, aquest darrer, mai no estigué reclòs en una cel·la, sinó en un pavelló d'oficials, del qual sortia sempre que volia.

L'Hermós Plaja, un altre company que pertanyia a aquell Comitè Nacional, així que li vaig dir que, possiblement, la raó que no haguessin volgut tenir cap contacte amb Galán, podia ésser motivat per influències estranyes al nostre organisme sindical, em contestà: «Respecte a en Galán i la qüestió de les relacions tàctiques amb el nostre Comitè, no puc compartir la teva opinió pel que fa referència a les influències que assenyales en les nostres activitats del Comitè Nacional, ja que sortosament gaudíem d'una independència de criteri total. Ni les amistats, ni les conveniències, mai —i d'això, n'estava segur en Peiró— no pogueren embrutar la netedat del manteniment dels acords del Comitè Nacional en relació amb els nostres contactes amb els partits polítics o sectors diversos que conspiraven contra el règim de Primo de Rivera».

L'opinió de Pere Cané i Barceló, membre destacat de la C.N.T. i que formava part del Comitè Nacional Revolucionari resident a la ciutat de Badalona, difereix completament de les que acabem d'exposar. Diu així: «D'en Galán... sempre que penso en aquella època sento tristesa. Crec que fou un moment que havíem d'haver aprofitat». I continua dient: «El mes de juny de 1928 es va celebrar un Ple Nacional de Regionals de la C.N.T. a Llavaneres. Jo hi representava el Comitè Nacional d'Acció Revolucionària. No recordo ben bé els companys de Badalona que hi assistiren, si bé em penso que eren Antoni Blanco, Joan Serret i Vicenç Borillo. Quan s'estava acabant el ple es van presentar el company Santiago Alonso «Trampa» amb altres, i ens van dir que en Galán havia escrit una lletra urgent en la qual comunicava que anaven a canviar la guarnició del castell de Montjuïc i que, per tant, tot es perdria si no s'actuava ràpidament. En el Ple es va parlar d'això, així com del que en Galán havia preparat amb els companys de Badalona, i s'acordà considerar que el Comitè Nacional d'Acció Revolucionària era incompatible amb el Comitè Nacional de la C.N.T., i fou en aquest moment quan jo vaig creure que la nostra missió havia acabat, encara que no els projectes revolucionaris d'en Galán. Però, el Comitè Nacional de la C.N.T., malgrat la carta d'en Galán que urgia de prendre un decisió, de la meva declaració i d'altres manifestacions expressades pels meus companys de delegació, no va creure prudent fer cap diligència per secundar el moviment. Arran d'això jo vaig tenir unes paraules un xic fortes amb el sempre plorat Peiró. En Manuel Mascarell era present a la discussió».

«Un quan temps després —continua dient l'amic Cané—, el Comitè Nacional de la C.N.T. va cridar el Comitè Nacional d'Acció Revolucionària per celebrar una entrevista, a Barcelona. Aquest Comitè deliberà amb el Comitè Regional de la Confederació de Catalunya,

i s'acordà anar a aquella entrevista. Però a proposta de l'amic Blanco, jo no hi vaig anar. En Blanco va dir-me: "Tu, no hi vas, perquè els hi donaries la raó, al Comitè Nacional. Hi anirem tots, menys tu". I així va ésser en efecte. En aquella entrevista, l'Antoni Blanco li va dir de tot, a en Pere Foix. Tant va ésser així, que anà de poc que no es peguessin tots dos. Recordo, també, que en una ocasió vaig dir a l'amic Foix que el company Blanco era tan bo com els millors militants, i que si amb ells —els del Comitè Nacional— es mostrava tan agressiu era perquè tenia les seves raons.»

Tal com havia anunciat el capità Galán, la guarnició del castell de Montjuïc va ésser rellevada. I per tant, tots els plans de Galán i dels «nois de Badalona», per la incomprensió i manca de visió revolucionària, en aquells moments, de molts companys nostres, s'esfondraren. Jo no diré pas que els companys que componien el Comitè Nacional de la C.N.T. d'aquesta època i els altres companys de Barcelona que pensaven com ells, van obrar de mala fe, en no voler secundar ni solidaritzar-se amb els projectes de Fermin Galán. I no ho dic perquè una tal cosa és ben lluny del meu pensament. Però, repeteixo, crec que amb aquella decisió, els membres d'aquell Comitè actuaren amb manca de realisme revolucionari.

Moltes vegades he pensat que si els projectes revolucionaris de Galán s'haguessin portat a la pràctica, per l'empenta decisiva que el poble hi hauria aportat, segurament, el triomf era assegurat, i probablement la gran tragèdia que més tard ha conegut el poble espanyol s'hauria evitat. Possiblement hi haurà algú que dirà que aquesta suposició meva és gratuïta. Malgrat tot, alguns arguments té al seu favor...

La Revolució, a casa nostra, sempre ha fet molta por a força gent, àdhuc a molts que, d'aquesta paraula, en feien bandera i la utilitzaven per a la seva demagògia.

Sense referir-nos al segle passat, tan pròdig en revoltes, *pronunciamientos,* carlinades i cops d'Estat, recordem-nos de la setmana anomenada «tràgica» del 1909, de l'altra setmana del mes d'agost de 1917, i de la l'ensulsiada de totes les esquerres davant el cop d'Estat militar de Primo de Rivera, el 1923. Quan algú, o algun moviment. d'una manera seriosa i responsable, ha declarat que l'únic remei per a curar tots els mals que patia el poble espanyol no era altre que recórrer a la terapèutica de la revolució, sempre hi ha hagut «entre trebanquets»: «que no és això el que ens convé», «que és la pitjor de les solucions», etc., etc. I d'aquest comportament «tou» de la major part dels qui predicaven la República, la innovació i la regeneració de moltes coses de casa nostra, se n'aprofità sempre —i en totes les ocasions— la reacció, cenyint cada dia més l'argolla a les llibertats ciutadanes.

El capità Fermin Galán, que no desconeixia tot això; com no ignorava tampoc els dubtes i els titubeigs dels qui deien que volien canviar la societat, entenia que en els seus plans i acció hi havia de jugar un paper preponderant, i de primer ordre, l'audàcia, la rapidesa i l'entusiasme, acompanyats d'un idealisme redemptor i humà. «Pensava profundament, però descobria que la seva actuació responia al seu pensament. Era un místic i un heroi. Podia escriure un llibre i capitanejar la Revolució», digué d'ell, molt encertadament, el polític tortosí Marcel·lí Domingo[24].

Els fets ens demostraren, després, que si la Revolució feia por, Galán i les idees que ell preconitzava encara en feien més. Hi hagué un polític de relleu que, l'any 1931, digué: «La monarquia va afusellar en Galán, i això va ajudar moltíssim a l'adveniment de la República. Però, d'haver viscut, amb les idees que professava i amb la

[24] Marcel·lí Domingo, diputat republicà i ex-ministre de la Segona República espanyola, va escriure el pròleg del llibre de Fermin Galán *Nueva Creación.*

manera que les volia imposar, la República, ¿no l'hauria afusellat, també?».

Sempre hem cregut, i ho hem sostingut públicament, que la gran falla que tingueren els republicans espanyols fou la de servir-nos la segona República en safata. I no parlem de les altres falles que tingueren més tard, les quals anaren fent el llit al feixisme espanyol. Fermin Galán també volia la República, però una República federal i d'avançada social. Per aconseguir-la, creia que calia fer la Revolució. És per això que, al començament d'aquest treball hem dit que per conèixer el seu pensament, cal llegir la seva obra *Nueva Creación*. Com a il·lustració, creiem que és interessant de recordar alguns fragments d'aquesta obra, els quals demostren l'elevació moral i ideològica de l'autor:

«No es pot esperar res del capitalisme conservador, ja en franca decadència, i en més d'un aspecte, destructor de tot el que ha creat Tampoc no es pot esperar res de les fórmules del liberalisme, que no són pròpiament res més que graus de conciliació, de transacció mitjana, conservadora o evolutiva, sense poder evitar que imprimeixi per la seva pròpia essència nous rumbs. Esguardant el present, hi ha qui tot ho espera del socialisme, i és tràgic pensar que el socialisme tal i com s'ha fonamentat, no comporta en ell mateix cap nova creació. Els partits socialistes ocupen ja el poder en diverses nacions, i cap d'elles no emprèn reformes. En cap no té majoria pròpia, però encara que la tinguessin tampoc no podrien portar a terme una transformació important. Tant sociològicament, com econòmicament, el socialisme s'ignora a si mateix. Els partits es limitarien a realitzar intervencions que, en síntesi, qualsevol partit liberal podria, arribada l'ocasió, fer-les. Un fi, una creació real, el socialisme no els té. Mac-Donald, Muller, Vandervelde, Blum... [25], quina

[25] Desgraciadament no s'equivocà Galán en preveure el

estructura donarien a llurs societats si es decidissin a implantar el programa màxim de llurs partits? Per ventura, ¿Ho saben ells mateixos? ¿Ho va saber Lenin amb el seu doctrinarisme agut? La improvisació, el que la capacitat de cada u i el moment els dictava dintre les seves doctrines, que per elles soles són una negació de tota creació positiva. La institució seria la cridada a resoldre el que solament ha de resoldre, i pot fer-ho, el coneixement científic».

I continua dient encara Galán, en el seu llibre: «L'obra de Marx és, sense cap mena de dubte, la millor aportació feta a la delimitació científica del socialisme, però és just de reconèixer que, certa, en principi, en relació amb el determinisme històric, és falsa sociològicament considerada, per ésser falses les anomenades lleis de la Història... Marx estudia sistemàticament el capitalisme fins a destruir-lo idealment, com hem dit. Però, la conclusió que després del capitalisme en ruïnes neix el socialisme, és una conclusió hipotètica.

«Bakunin, indubtablement, és el més selecte de tots els especuladors del socialisme. Amb profunditat de pensament ataca la institució de l'Estat en la seva visió integral de la llibertat i de la justícia. Els seus principis àcrates tenen en la massa una intensa acollida. Però, cal notar el dogmatisme en què l'anarquisme arrela després de Bakunin, tot i que aquest va ésser tan flexible en el seu pensament i tan obert en les seves doctrines. Ell que, amb tan àmplia visió va esguardar l'avenir, donà vida a un cos anarquista que a poc a poc anà dogmatitzant l'anarquia, fins a erigir-la en imatge santa a la qual s'adora i en la qual es creu, sense més raons

que podien fer els caps dels partits socialistes europeus, quan estiguessin al govern. No saberen evitar la guerra de 1939-1945. I, el que és pitjor, en acabar-se aquella guerra no foren capaços de fer la revolució a Europa per a establir el socialisme.

positives que la fe. La fe de molts anarquistes en la seva anarquia és semblant a la fe del creient que té posats els seus ulls en la divinitat: abstracta, cega, intransigent i en algunes ocasions francament amoral. El pensament de Bakunin és molt distant de tant estreta concepció. Ell sabia de sobres que les societats tenen les seves exigències i que la concepció social àcrata, integral i pura, està molt lluny dels nostres dies.

«Certament, l'home, els pobles, creen. Bakunin té raó. La vida en tots els seus ordres i aspectes és una constant destrucció i creació».

«Però —continuava escrivint Galán— cal que en l'ordre social s'acabi l'afany de crear amb aquest procediment tan insegur. Cal crear d'acord amb el coneixement positiu, que ja és ric, suficientment ric, per presidir-ho, tot i donar les seves normes orientadores, a fi de poder començar una vida humana racionalment organitzada i seguir pels camins ferms, amb seguretat, vers la vida integral que Bakunin ambicionava[26].

Hem tingut interès a reproduir aquests pensaments de Galán per demostrar que ell en voler fer la Revolució a Espanya no pretenia fer simplement un canvi de decoració, com s'esdevingué, per desgràcia, el 14 d'abril de 1931, sinó que volia i lluitava per una àmplia i profunda transformació de la societat. Així ho havia manifestat moltes vegades en les entrevistes que va celebrar al castell de Montjuïc amb els representants del Comitè Nacional d'Acció Revolucionària i del Comitè de la Confederació Regional del Treball de Catalunya. I ho confirmen, encara, els consells ètics que publicava en el llibre esmentat:

[26] Per a conèixer millor el pensament polític de Fermin Galán, cal llegir el programa que proposava la seva organització «Unión Social Revolucionaria», programa que van acceptar els «nois» de Badalona. Aquest programa es publica a l'Apèndix nº IV.

«No vegis en les fronteres més limitació entre els homes que la que establí la barbàrie; no vegis en les civilitzacions esfondrades pobles d'éssers inferiors; no vegis en les altres races éssers distints de tu; tot és una i única unitat dislocada pels segles; mira-la racionalment, els homes són els teus germans, ella és la humanitat».

«Pensa en el teu país com si pensessis en el teu bressol; pensa en el teu continent com si pensessis en la teva regió; pensa en el món com si pensessis en la teva pàtria».

És perquè tenim molt en compte tot el que hem exposat, que ens atrevim a dir que, quan l'alçament de Jaca, Fermin Galán fou abandonat completament a la seva sort pels qui tenien el deure —d'acord amb els compromisos que havien contret amb ell— de secundar-lo arreu d'Espanya. Els seus projectes, que els compromesos no desconeixien, feien por a molta gent, com hem dit abans. Els altres, el qui encara aguantaven com podien el règim monàrquic i capitalista, aprofitaren l'ensulsiada, la por, diríem millor, de les esquerres, per jutjar-lo en consell de guerra sumaríssim i afusellar-lo, perquè *«hay que verter sangre»*, juntament amb el seu company d'infortuni, el capità García Hernàndez[27], perquè no quedés ni rastre d'aquell cervell que s'atrevia a atacar els fonaments d'una societat egoista, amoral i criminal.

[27] Amb el títol *Com s'aprovà la sentència contra Galán i García Hernández*, el diari «El Socialista» de Madrid, l'abril de 1931, va publicar el text següent:

«Pocs dies després d'executada la irreparable sentència contra els heroics capitans Galán i García Hernández, la censura alfonsina ens va privar de publicar la informació següent:

Una alta personalitat, el nom de la qual algun dia no llunyà serà conegut, ha contat el que va passar en el

consell de ministres celebrat el diumenge 14 de desembre de 1930, de la manera següent:

Poc abans de les dotze i deu minuts va sonar el timbre del telèfon oficial. El general Dámaso Berenguer, assegut a la taula, presidint el consell de ministres, va prendre l'auricular i s'establí el diàleg següent:

— Aquí el president del consell. Amb qui parlo?

— Amb el capità general de Saragossa, contestà l'interpel·lat, que el saludà.

— Està bé, general. S'ha acabat el consell sumaríssim?

— Sí. S'ha acabat i ha condemnat a la pena de mort els capitans Galán i García Hernández. Als altres oficials, a cadena perpètua. No s'ha permès als processats de parlar massa, seguint les consignes de V.E., per a evitar retards perillosos. El Capità Galán ha dirigit frases duríssimes als membres del consell.

— Molt bé, va contestar Berenguer. Esperi un moment, general, dintre de poc li notificaré la decisió del govern de Sa Majestat, que, en aquest moment, es troba reunit sota la meva presidència.

En conèixer els ministres l'esdevingut a Osca, van romandre callats, uns moments. Després, el ministre de Foment va intervenir per indicar la conveniència de suavitzar la pena, ja que la situació era greu. Dos altres ministres, el d'Estat i el de Treball, van subscriure les seves paraules.

Llavors, el ministre d'Economia, Rodríguez de Viguri, s'aixecà i, amb gestos enèrgics, adreçant-se als tres ministres que acabaven de parlar, digué:

— La sentència ha d'ésser aprovada pel govern, perquè sigui acomplida immediatament. Cal salvar el rei i el règim, que estan per damunt de tot. Per això som aquí. Per tant, demano que la seva aprovació es voti urgentment.

En aquell moment arribà a la sala de consells un ajudant, el qual es va adreçar al ministre d'Economia per dir-li que el cridaven per telèfon des del Palau. Rodríguez de Viguri va mantenir el diàleg següent:

— Acabem de reunir-nos, Majestat.

— Quina sentència ha donat el consell sumaríssim d'Osca?

— Pena de mort a Galán i a García Hernández. Als altres, cadena perpètua.

— No s'ha complert la sentència?

— No, Majestat.

— Què espereu?

— Convèncer dos o tres ministres, que són partidaris de l'indult.

— L'indult, de cap manera. Convé escarmentar el populatxo. Cal vessar sang. Digues a Berenguer que compleixi les meves ordres i que no titubegi. Adéu.

El consell de ministres va procedir a votar. Per majoria es va ratificar la sentència de mort per a Galán i García Hernández.

Berenguer tornà al telèfon i, posat en comunicació amb Osca, va dir al capità general:

— El govern de Sa Majestat aprova la sentència del consell de guerra sumaríssim. En prego la urgència!

Aquesta ordre es donava a les dues de la tarda. Cinquanta minuts després van caure assassinats dos màrtirs de la República.

VIII

UN VIATGE DE NUVIS

A l'amic i company Carlos

És un cosa tradicional, en el que se'n diu «món civilitzat i cristià», que quan una parella es casa faci el viatge de nuvis. Els catalans, per exemple, se'n van a veure la Moreneta, a la muntanya de Montserrat, Els francesos, a Lourdes. Els que es volen fer passar per més catòlics, van a veure el Sant Pare a Roma. Avui dia, però, n'hi ha molts —catòlics o no— que marxen a París a celebrar llur consagració matrimonial al «Folies-Bergère». Tot és qüestió de gustos, i també de diners.

El més «fotut» és haver de fer un viatge de nuvis sense haver-se casat, ni tenir dona, com li va passar a un gran amic meu, amb el qual m'uneixen moltes afinitats. Ens explicarem.

Els dissortats capitans de l'exèrcit espanyol Fermin Galán i García Hernández s'havien revoltat a Jaca (Osca), el 12 de desembre de l'any 1930, per tal d'enderrocar la monarquia i implantar la República a Espanya. L'alçament d'aquests dos dignes capitans fracassà, perquè els dirigents republicans i socialistes —que feia poc temps havien signat un pacte d'acció a Sant Sebastià— el sabotejaren. La conducta dels dirigents republicans en aquella ocasió, va produir una gran indignació entre tots els homes i organitzacions d'avançada del país. A Catalunya, la Confederació Regional del Treball va decretar la vaga general, amb l'intent de convertir-la en revolucionària a tat Espanya, i reprendre el moviment fracassat a Jaca. Davant d'aquest intent, no mancaren els emissaris del Comitè Nacional Revolucionari Republicà que residia a Madrid, presidit

per Niceto Alcalà-Zamora, que es traslladaren a Barcelona per a establir contactes amb els representants de la C.N.T., amb la finalitat de frenar les intencions revolucionàries dels cenetistes. Mentrestant, els consells de guerra actuaven a Osca. Els capitans Galán i García Hernández eren condemnats a mort i executats. Altres conjurats, entre ells el capità Sediles, eren condemnats a diferents penes de presidi.

Un dels emissaris madrilenys que es traslladà a Barcelona va ésser Rafael Sánchez Guerra, el qual va tractar i negociar amb representants del Comitè Regional de Catalunya de la C.N.T. sobre la possible intervenció dels llibertaris en el moviment que els polítics preparaven per enderrocar el règim monàrquic imperant. Els representants de la C.N.T. li digueren, entre altres coses, que l'organització confederal creia que, per aconseguir l'èxit en els propòsits dels republicans i socialistes, no hi havia altre camí que de sortir al carrer amb les armes a la mà. Però, que ells, els obrers, no disposaven d'armes, ni de mitjans econòmics per adquirir-ne. Els representants del comitè nacional revolucionari, als quals s'havia unit Angel Galarza, entregaren als representants de la Confederació Regional del Treball de Catalunya, la quantitat de deu mil pessetes, perquè n'adquirissin.

Pocs dies després, un amic i destacat militant cenetista de Barcelona —no diem el seu nom perquè es troba actualment a l'interior d'Espanya—, va anar a trobar el meu amic i li va dir: Amb la màxima rapidesa que puguis, tirant mà de tots els concursos que et siguin necessaris, marxa a França, i amb els diners que et vaig a donar —7.000 pessetes— compra les pistoles i municions que puguis i les portes, al més aviat possible, a Barcelona. Cal fer-ho perquè sembla que ben aviat tindrem necessitat de fer-les servir». Aquell amic meu, francament, quedà astorat, i la seva resposta fou:

—Tu creus, honradament, que, amb set mil pessetes, es poden comprar gaires pistoles i municions, i a més, passar-les pels Pirineus i fer-les arribar a Barcelona?

El destacat militant cenetista li respongué, amb sinceritat, i amb amargor: «Sí, ja ho sé. Amb aquests diners no n'hi ha ni per anar a prendre una orxata a València. Però cal que donem un exemple de l'austeritat i honradesa amb què actuem els homes de la C.N.T. Per això cal anar a França, i desafiant els perills que aquesta missió significa per a tu i per als homes que t'hagin d'ajudar, dur-la a terme, passi el que passi».

Tot i que mai, dins del nostre moviment cenetista, no existí cap mena de disciplina per als seus militants, aquell mateix dia, el meu amic i company després, sortia de Barcelona cap a la frontera, on va establir contacte amb vells amics i companys del poblet de Garriguella, els quals, des de feia molts anys, eren uns dels més fervents i desinteressats col·laboradors en els nostres treballs de conspiració. Per exemple: passar clandestinament d'Espanya a França i viceversa molts centenars de militants obrers i polítics perseguits; passar tota mena de propaganda escrita i armes, si calia. Naturalment, el meu amic, abans de sortir de Barcelona havia convingut el pla d'execució per passar les armes i s'havien designat els homes que participarien en el pas.

Després de traspassar la frontera, el meu amic es dirigí a Béziers, on contacte amb un amic francès que, en aquella època, tenia una armeria. Li va dir el que volia i els diners que portava. L'armer va arrufar una mica força el nas, i li contestà que amb aquella quantitat exigua no era pas gran cosa el que li podia comprar, ni de bona qualitat. Tanmateix, després de fer diferents càlculs, digué que aquella mateixa nit sortiria cap a la ciutat de Saint-Etienne, i que al cap de dos dies seria de retorn i li podria vendre unes 75 pistoles,

amb les municions corresponents. Li encarregà que, mentrestant, ell convertís les 7.000 pessetes en francs.

El meu amic, sense perdre temps, es va posar en relació amb uns bons amics i companys de Béziers, els quals li mereixien confiança, des de tots els punts de vista. Per canviar les pessetes en francs, li aconsellaren que anés a trobar un *«compañero»* que, des de feia molts anys, es dedicava al comerç de robes, venent-les pels mercats del departament de l'Hérault. Ell, a aquell *«compañero»* el coneixia prou bé. El va anar a trobar a casa seva, i li va exposar del que es tractava. El «compañero» va acceptar l'encàrrec i anà a canviar les 7.000 pessetes a una banca. Al cap de dues hores, el comerciant li entregava els francs. El que el meu amic no li va pas dir, ni li interessava de dir-li, és en què havien d'ésser invertits aquells diners.

Una vegada resolta la qüestió del canvi de moneda, el meu amic, amb els 10 o 12 companys *bicerrois* que havia contactat, estudià la millor manera de transportar les armes fins al peu de les muntanyes pirinenques i de passar-les a Espanya. Calia, sobretot, prendre el màxim de precaucions per evitar complicacions amb les autoritats franceses.

El vespre del mateix dia, mentre el meu amic, amb un altre company, sopava en el vell restaurant «Descente de la Citadelle», es presentaren dos amics més dels que estaven al corrent de l'operació, i, força esverats, els digueren que certs elements que es deien ells mateixos «extremistes» espanyols, estaven cercant per la ciutat l'emissari de Barcelona, per fer-lo desaparèixer del món dels vius. El meu amic els va tranquil·litzar de la millor manera que va saber, dient-los:

— On són ara, en aquests moments, els meus matancers?

— Doncs ara, i com sempre, es troben al Bar Cristal, fent la seva «revolució social» —respongué en Car-

los, que així es deia un dels dos amics que havien comparegut al restaurant.

— En aquest cas, me'n vaig cap allà —els digué el «barceloní», aixecant-se de taula, sense acabar de sopar.

— Si és així, nosaltres t'acompanyarem —digué l'Antoni, l'«Andorrà», un dels altres amics—, i consti queanem armats, perquè aquells brètols, saps?, de tan covards que són, serien capaços de cometre una bestiesa.

L'arribada al Bar Cristal d'aquells quatre amics, com que no era esperada, causà una sorpresa general. Asseguts a una gran taula de marbre, rodona, hi havia set o vuit «compañeros», als quals el meu amic «barceloní» coneixia prou bé. Els va saludar, i els digué que estava a la seva total disposició. De seguida, el que era i hom considerava com el més valent d'aquella colla de «pirotècnics de la revolució», el saludà d'aquesta manera:

— Ens vols dir, francament, què has vingut a fer a Béziers?

Davant el to provocatiu amb què ho demanà, el meu amic li va respondre, amb el somriure als llavis:

— Doncs, mireu, si tant us interessa saber-ho, us ho diré: Com sigui que m'he casat, vam decidir, la meva companya i jo, fer el viatge de nuvis a França, i venir a passar uns dies a Béziers per a poder abraçar una colla de bons amics que vosaltres coneixeu.

Aquesta sortida irònica els va enfurismar de mala manera, talment, que el més «valent» de tots, amb gestos estrambòtics que feia amb la seva mà dreta, posada en una butxaca dels seus pantalons, engegà:

— Com?, que has vingut en viatge de nuvis? Tu, el que has fet, és escapar-te de Barcelona, fugint de la crema, de la mateixa manera que s'han escapat els teus amics Pestaña i Peiró, traint així la Revolució Social, que anava a esclatar un dia d'aquests a tot Espanya!

— I, per si fos poc, —afegí un altre—, t'has emportat els diners de l'organització! La prova és que, aquest

matí, has fet canviar uns milers de pessetes pel company B. — És a dir, el «compañero» comerciant.

Contràriament al que pensava fer, el meu amic s'indignà de mala manera. No per les acusacions malèvoles de què era objecte per part d'aquella colla d'inconscients, que no sabien el que es pescaven, ni el que deien, sinó per la «xivatada» que els havia donat el «compañero» comerciant, que havia servit d'intermediari per convertir les pessetes en francs. Tanmateix, el meu amic «barceloní», va revestir-se de serenitat, i va explicar a aquells «revolucionaris de taula de cafè», què passava a Barcelona, el perquè de les dues vagues generals que havia declarat l'organització confederal en el període de quinze dies i el perquè del fracàs de la sublevació de Jaca. Els va dir, també, que ni en Peiró, ni en Pestaña, com tampoc altres companys que va anomenar i que titllats de moderats —llavors encara no s'usaven els mots «trentistes» i «bombero»—, no havien traït res, sinó que, ni tan sols no havien marxat de Barcelona. «És per això, doncs —continuà dient el meu amic—, que jo, davant la tranquil·litat relativa que regna en aquests moments a Barcelona i a la resta de Catalunya, he decidit casar-me i fer aquest viatge de nuvis. Quant als diners que he canviat, són ben bé de la meva companya i meus. A més, actualment, jo no tinc cap càrrec a l'organització obrera, i faig vida clandestina a Catalunya. D'on els havia de robar, doncs, els diners?

— Bé, bé; això i altres coses, ja ho discutirem ara quan anem al riu, on ens espera una colla de «compañeros», per fer una xerrada amb tu —li respongué el primers del «valents».

— Perdeu el temps d'una manera llastimosa —va replicar, encara, el meu amic—, car jo no tinc per què anar al riu, ni enlloc; i, molt menys, haig de donar-vos compte de res a vosaltres.

Llavors, davant la rèplica ferma del barceloní uns

quants s'aixecaren amb intencions atrevides. Els amics Antoni, l'«Andorrà» i en Carlos, que coneixien prou bé la manera d'ésser d'aquella gent, els digueren d'una manera enèrgica i decidida:

— Mireu, no feu més l'imbècil! Si alguns de vosaltres aneu armats, nosaltres també hi anem. A més, veieu, aquí fora hi ha una dotzena de companys que esperen, ben disposats a arribar al terreny que vulgueu i que calgui. Escolliu, doncs!

Davant l'actitud decidida i coratjosa d'aquells amics i companys s'acabaren les amenaces, i la conversa també. Però abans de sortir al carrer, el meu bon amic «barceloní», encara els va voler dir:

— Aquesta és la revolució que heu fet sempre! La vostra revolució! No la que volen fer les classes treballadores i els homes d'avançada d'Espanya! La vostra revolució només ha consistit sempre a destrossar i a difamar els militants abnegats que lluiten dintre l'organització obrera anarco-sindicalista d'Espanya! Però, mireu, malgrat que no mereixeu cap mena de confiança, us invito a que demà a la nit, a les deu sigueu a la sortida de la carretera de Béziers en direcció a Perpinyà i, possiblement, ens podreu ajudar a fer quelcom de més pràctic i positiu del que fins ara heu fet...

En efecte, l'endemà a la nit, el meu amic, acompanyat dels deu o dotze amics i companys seus, compromesos de bell antuvi, carregaven tot el material que l'armer de Béziers havia venut al «nuvi» vingut de Barcelona, en una camioneta i un automòbil que un destacat anarquista francès de Narbona, d'aquella època, anomenat Respaut, havia posat a la seva disposició. De seguida, tots emprengueren el camí en direcció a les muntanyes del Pirineu.

D'aquells «valents» de la vetlla, com és de suposar, no se'n veié cap. Tampoc no hi feien falta. Car, d'haver-hi anat, els haurien refusat. I els haurien dit i demostrat,

alhora, que les conspiracions revolucionàries no són coses de xerrameca de taula de cafè, i, molt menys, de sectarismes imbècils i destructors, que tant i tant de mal fan als homes i als grans moviments de les classes treballadores, que lluiten contra el capitalisme i els seus suports estatals.

IX

UN PROJECTE «REFORMISTA»

14 d'abril del 1931! Proclamació de la Segona República espanyola! Una República que, cal dir-ho, s'implantà amb un retard de més de cinquanta anys. Per si això no fos poc, els nous governants republicans espanyols no tingueren la necessària audàcia, ni tampoc l'empenta i valentia, per a emprendre una tasca profunda de reformes en tots els aspectes que la vida exigia, per a assegurar la salut del país i la de la mateixa República que acabava de néixer. S'acordaren i decretaren algunes mesures. Però totes tèbies. Per exemple: la creació del Tribunal de Responsabilitats per tal d'escatir i condemnar, si corresponia, els polítics, militars, funcionaris i ciutadans de tota mena i condició que, des de l'any 1917 a la data de proclamació de la República, haguessin comès malifetes, des dels assassinats més repugnants d'homes d'esquerra i de l'obrerisme militant, fins als negocis bruts i escandalosos fets a l'esquena del país. Sense oblidar les matances de la joventut espanyola a les terres del Marroc i els seus responsables directes. Tanmateix, si alguns polítics i militars foren condemnats, sobretot per llur actuació

durant la dictadura del general Primo de Rivera, de seguida les Corts de la mateixa República, a proposta del govern, votaren una llei d'amnistia.

Davant d'això, la immensa majoria de la classe treballadora se sentí completament defraudada. Com també se'n sentiren els vells republicans que amb tant d'entusiasme havien lluitat durant anys per arribar a implantar la República més avançada possible. El capitalisme aprofità aquesta avinentesa i començà a reaccionar: retirada de capitals, exportant-los a l'estranger; tancar ment de fàbriques i tallers; els terratinents, no volent sembrar les terres, provocant així l'atur forçós entre la mà d'obra; l'Església, aixecant de nou el cap i conspirant sense vergonya; l'exèrcit, alçant-se en franca i oberta revolta a Sevilla, sota el comandament del general Sanjurjo.

Tanmateix, les masses treballadores, tot i el profund disgust i ressentiment que sentien contra els governants de la República, es llançaren al carrer per ajudar a ofegar dintre de l'ou, la militarada. Els governants republicans no saberen, o no volgueren, tampoc, aprofitar aquella nova ocasió que se'ls presentava, per a injectar sang nova a les institucions. Tot continuà com abans, i els problemes s'agreujaren cada dia més. Les organitzacions obreres, tant la C.N.T. com la U.G.T., no saberen estar, tampoc, a l'altura que les circumstàncies exigien. I mentrestant, la legió dels obrers sense feina augmentava cada dia més. A Catalunya, sobretot, es produïa el fenomen de molts treballadors que, completament fastiguejats, rompien els carnets dels Sindicats, davant el fet que aquests, tampoc sabien, o no volien, aportar solucions adients a llur situació miserable. Quan alguns destacats militants de la C.N.T. declaraven que l'única solució per a remeiar l'atur forçós era proclamar el comunisme llibertari, i alguns de la U.G.T. afirmaven que «tot s'arreglaria ben aviat i bé, per mitjà

de l'acció de les Corts», els obrers, davant d'aquests eslògans, arronsaven les espatlles amb una indiferència total i desesperada. Es començaren a produir intents d'organitzar sindicats obrers autònoms, que si bé no arrelaren, el sol fet que s'intentessin era ja prou alarmant i reclamava que hom trobes solucions, encara que fossin transitòries, per evitar que no prosperessin.

Una d'aquestes solucions fou la que l'organització obrera confederal de la ciutat de Badalona proposà enfront d'uns i altres.

Érem a les portes de l'hivern dels anys 1931-1932. A Badalona hi havia, uns 2.000 treballadors sense feina, sense comptar els que feien setmana reduïda a tres o quatre dies. La situació, doncs, de milers de famílies obreres era extraordinàriament angoixosa. Els governants de la República no feien res per resoldre el problema. No hi havia subsidis per als parats, com tampoc no s'obligava la burgesia que no acomiadés els obrers. Davant d'aquesta situació, els sindicats obrers badalonins de la C.N.T. eren l'únic organisme que volia i havia de trobar una solució. I va intentar de trobar-la i d'implantar-la. Tot i els anys que han transcorregut des d'aquell esdeveniment, intentarem d'explicar, encara que sigui a grans trets, com ho va fer. Els dies 30 i 31 d'octubre i el primer de novembre de l'any 1931, es celebrà el segon Congrés dels Sindicats Obrers de la C.N.T. de Badalona. El primer Congrés s'havia celebrat, per les mateixes dates, l'any 1918. A l'ordre del dia d'aquest Segon Congrés, entre els molts i molts problemes que havia de debatre i resoldre, figurava el tema següent: «Com l'organització obrera confederal de la nostra ciutat pot resoldre el problema greu de l'atur forçós? Solucions i manera de portar-les a la pràctica, en el cas que siguin trobades i aprovades pel Congrés». El fet que el tema era presentat de cara a una solució

de tipus local, despertà força curiositat en tots els estaments oficials, socials, polítics i econòmics de Badalona. Fins i tot es donà el cas que, a certs prohoms que regien els partits polítics que manaven a la ciutat, se'ls escapés de dir: «Què volen resoldre aquests pobres diables de cenetistes? És que, potser, volen fer la Revolució Social a Badalona? Ja estan ben apanyats, doncs!». La cosa fou més que divertida, puix que els militants dels sindicats obrers que havien previst aquells comentaris que es feien, s'esmerçaren a donar el màxim de relleu a les tasques del Congrés. Es començà per fer la deguda propaganda oral i escrita. S'invità tota la premsa local i una part de la de Barcelona, a assistir als debats del Congrés. I cal dir que alguns diaris de la capital catalana i la quasi totalitat dels setmanaris locals enviaren els seus corresponsals. Així mateix s'invitaren els representants dels Comitès Regional de Catalunya i Nacional de la C.N.T., que radicaven a Barcelona, com també a la Federació Local de Sindicats obrers barcelonins, perquè hi enviessin representants, en qualitat d'observadors. Igualment, hi assistiren les representacions directes dels sindicats obrers del pobles veïns de Sant Adrià de Besòs i Santa Coloma de Gramenet, les quals formaven part integrant de la Federació Local de Badalona. En total hi havia més d'una cinquantena de delegats obrers.

A cap de les sessions del Congrés no mancaren centenars de treballadors, que amb atenció vigilant escoltaven si els seus delegats, als qui havien donat llur representació, complien el mandat que tenien assignat.

El Congrés començà a debatre, més o menys apassionadament, els temes de l'Ordre del dia. I quan sorgia una disparitat de criteris entre els delegats representatius dels sindicats obrers, es nomenava una ponència dictaminadora, per tal que pogués trobar la solució que més convingués als interessos dels treballadors. No cal dir que la ponència que havia de dictaminar sobre el tema de

l'atur forçós fou la que desvetllà més curiositat i interès en ésser coneguda.

Aquesta ponència treballà de ferm, i caigueren diverses reunions per a poder arribar a un acord total. S'hi arribà, sense cap mena de trencament, tot i que, al principi de la discussió, semblava que seria molt difícil, per no dir impossible, poder arribar a un acord que donés satisfacció a tothom.

Davant el problema que representava que a Badalona hi haguessin uns 2.000 obrers parats, sense que els patrons ni les autoritats cerquessin una solució per a evitar la misèria que ja començava a ensenyorir-se de moltes llars proletàries i que, de retop, repercutia sobre altres estaments de la localitat, l'organització obrera confederal, en el seu Congrés havia estudiat el problema amb un esperit realista i amarat de sentiments humanitaris i de ciutadania. El Congrés creia —n'estava convençut— que la solució del problema de l'atur forçós en el pla local, i de manera transitòria, es trobava dintre la mateixa ciutat, sense necessitat d'haver de recórrer als organismes de l'Estat.

Era ben lluny del pensament dels dictaminadors i del mateix Congrés la creença que la solució de l'atur forçós es trobava a recórrer als tradicionals subsidis per als obrers parats, com ho és encara actualment en els països capitalistes. No, el Congrés obrer confederal de Badalona era més positiu i més pràctic en les solucions que proposava.

Després de reconèixer l'existència dels 2.000 obrers parats que hi havia a la població, per causa de la incapacitat d'una burgesia egoista i d'uns governants «baixos de sostre» per aportar solucions adients i justes a la malaltia que, de manera alarmant, s'estenia a tot el país, el Congrés confederal llançava l'acusació, com un anatema infamant a tots els partits polítics que ha-

vien governat i administrat els interessos de la nació, ja fossin de dreta o d'esquerra, d'haver negligit les possibilitats d'evitar una tal situació. En el pla local també, puix que, des de sempre, els administradors municipals no s'havien preocupat de fer una política veritablement urbanística, i així la població tot i ostentar amb pompa el títol de «ciutat», no passava d'ésser un poble gran en el qual tot estava per fer...

Deia, encara, el Congrés: «la quasi totalitat dels seus carrers de la ciutat de Badalona, no eren empedrats i molt menys enquitranats; les clavegueres a penes si existien, la "famosa" desviació de les quatre rieres que travessen la localitat, obra de la no menys "famosa" administració municipal de la Dictadura de Primo de Rivera, fou un veritable escàndol de fang, de sang i de llàgrimes, puix que cada vegada que l'aigua baixava desenfrenada de les muntanyes ho rebentava tot i provocava morts i ferits. L'organització obrera confederal badalonina —no n'hi havia d'altra en aquella època— entenia que havia arribat l'hora d'acabar amb aquell lamentable estat de coses. A més, encara hi havia projectes a realitzar, com, per exemple, eixamplar, allargar i embellir el passeig marítim —la Rambla—, objectiu que tant desitjava veure realitzat la immensa majoria de ciutadans badalonins; construir serveis higiènics en diferents indrets de la població, puix que no n'existia cap, etc., etc.

Per tal de portar a terme totes aquests millores, de capital interès per la ciutat, es presentava en aquells moments una bona ocasió, si s'aprofitava la mà d'obra que podia aportar aquells milers de treballadors sense feina, que l'organització obrera cenetista oferia a l'Ajuntament, a tota la ciutat, no perquè fos explotada, sinó perquè pogués fer ús del seu dret al treball i viure decentment com tots els mortals.

Però el Congrés obrer no es limitava a proposar. El

Congrés sabia que, per tal de portar a terme el programa de realitzacions que proposava, calien diners per a finançar-lo; i conscient d'això, va fer càlculs, i d'aquests càlculs es desprenia que, de moment, i en espera que les coses s'anirien millorant ràpidament amb noves aportacions de diners, podrien començar a treballar uns centenars d'obrers.

Donem un cop d'ull al dictamen aprovat pel Congrés i copiem el més important que s'hi diu:

»Suposem, doncs, que a Badalona hi hagi actualment 18.000 treballadors. Partint del supòsit que el 10 per cent d'ells guanyen un sou de 20 pessetes setmanals —corresponent als aprenents quasi tots— aportarien una quota a favor dels obrers sense l'eina de 10 cèntims la setmana. D'aquest percentatge quedaria un benefici líquid de 180 pessetes setmanals.

»Restarien encara 16.200 treballadors. Suposant que el 15 per cent d'ells guanyés de 20 a 40 pessetes setmanals, contribuirien amb una aportació de 20 cèntims la setmana. D'aquest percentatge quedaria un benefici líquid de 486 pessetes setmanals. Els restants treballadors, o sigui, 13.770, partint del supòsit que guanyin de 40 pessetes cap amunt i per setmana, aportarien una quota de 30 cèntims la setmana. D'aquest percentatge quedaria un benefici líquid de 4.131 pessetes.

»Així és que les quotes que aquests 18.000 treballadors aportarien a favor dels parats sumarien un total de 4.797 pessetes setmanals.

»Els patrons aportarien, per la seva banda, la següent escala de cotitzacions: pels obrers que només guanyessin 20 pessetes setmanals, 20 cèntims per cada un d'ells. Amb aquest percentatge es recaptarien 360 pessetes setmanals. Pels obrers que guanyessin de 20 a 40 pessetes setmanals, 30 cèntims per cada un d'ells. I pels qui guanyessin de 40 pessetes per amunt, els patrons haurien de

contribuir amb 60 cèntims per cada un d'aquests obrers. Amb aquests percentatges es recaptarien 9.351 pessetes. I amb el conjunt de les quotes obreres i patronals s'arribaria a les 14.148 pessetes la setmana.

Impost sobre els lloguers

«Suposant que a Badalona hi hagi 10.000 habitatges i els llogaters paguin un lloguer mitjà de 40 pessetes mensuals, la recaptació representa 400.000 pessetes el mes, o sigui, 4.800.000 pessetes l'any. Un impost, destinat als obrers sense feina, d'un 5 per cent, donaria la quantitat de 20.000 pessetes mensuals. La mitjana a pagar, doncs, per la Cambra de la Propietat representa 4.615,38 pessetes la setmana, i quedaria un escreix de 84 cèntims. Aquestes pessetes, sumades a les 14.148 procedents de les quotes patronals i obreres, fan un total de 18.763,38 pessetes.

Impost sobre alguns salaris i algunes partides consignades en el pressupost municipal

— Del sou de 24.000 pessetes anuals assignat al ciutadà alcalde, rebaixar-li..... 5.000 ptes.
— Del sou de 10.000 pessetes que guanya va el ciutadà secretari de l'ajuntament, rebaixar-li..... 1.500 »
— De l'assignació de 10.000 pessetes a l'Interventor, rebaixar-li ..... 1.200 »
— De les 9.000 pessetes que guanya el dipositari, rebaixar-li ..... 800 »
— De l'assignació de 7.000 pessetes a l'oficial major, rebaixar-li ..... 500 »
— De les 7.218 pessetes que cobra un ex-oficial major, per jubilació, rebaixar-li ..... 2.280 »
— De les 7.000 pessetes que percep el cap de la guàrdia municipal, rebaixar-li ..... 500 »
— De l'assignació de 7.000 pessetes al cap dels serveis d'arbitris, rebaixar-li ..... 500 »
— La subvenció de 1.920 pessetes anuals assignada al capellà del Cementiri Vell passarà íntegra al fons per a l'atur forçós ..... 1.920 »
— La subvenció de 1920 pessetes anuals destinada al capellà del Cementiri Nou passarà íntegra al fons per a l'atur forçós ..... 1.920 »
— La subvenció de 7.800 pessetes destinada a la policia governativa per despeses de material, lloguer i neteja del local que ocupa, rebaixar-la de _____ 2.800 »
— La subvenció de 2.000 pessetes anuals assignada als empleats municipals com a participació en el producte de les contravencions de les Ordenances Municipals passarà íntegra al fons a favor dels parats ..... 2.000 »

Suma total per aquest concepte 20.700 ptes.

»Aquestes 20.000 pessetes anuals que es recolliran del pressupost municipal es convertiran setmanalment en 398,07 pessetes, les quals, sumades a les 18.763,38 anteriors, farien un total de 19.161,45 pessetes.

»Amb aquestes 19.161,45 pessetes es podria donar feina cada setmana a 70 obrers, i donar-los un salari de 12 pessetes diàries, com a oficials paletes, fusters, etc., etc., i a 276 peons, amb un sou de 8,50 pessetes diàries.

»De manera, doncs, que cada setmana podrien treballar 346 obrers i uns 1.400 al mes».

El Congrés confederal, a més, proposava: «Construcció de grups escolars a les barriades extremes. Anar a la creació a la nostra ciutat de parcs i jardins per tal que

la mainada i els vells hi puguin concórrer i evitar d'aquesta manera el perill del trànsit rodat.

»Per a fer front a les despeses que ocasionaran totes aquestes obres, l'ajuntament sol·licitarà amb urgència un préstec a la Generalitat. Mentrestant, els cabals municipals respondran de les despeses de material que ocasionin totes les obres. I tot serà administrat per un Consell que estarà integrat per l'enginyer i arquitectes municipals, sis obrers en representació dels sindicats obrers confederals, tres patrons en representació de la Unió Patronal i tres representants de la Cambra de la Propietat. La presidència del consell l'ocuparà el batlle de la nostra ciutat. El municipi tindrà en el consell dos representants directes. Les despeses d'oficines i d'administració aniran a càrrec del consell municipal».

El Consell de la Federació Local dels Sindicats Obrers de la C.N.T., en el manifest que dirigí a tots els treballadors i al poble de Badalona en general, en el qual donava a conèixer el dictamen aprovat pel Congrés, deia:

«Exposat aquí el nostre projecte. Repetim que cada estament assumeixi la responsabilitat d'acceptar-lo o no. No es podrà dir que els treballadors organitzats en els Sindicats de la C.N.T. som uns pertorbadors, com els nostres enemics tenen sempre un gran interès a presentar-nos. Ara veurem qui són els enemics de la República i de la pau ciutadana».

Quan aquest projecte que, *grosso modo,* acabem d'exposar fou llegit per la ponència al Congrés per a discutir-lo i, en el seu cas, aprovar-lo, es produí un fet que podríem qualificar d'insòlit. El representant del Comitè Regional de Catalunya de la C.N.T. s'aixecà, esverat, i advertí als delegats congressistes que el que la ponència acabava de llegir «era una manifesta transgressió dels principis i tàctiques de la C.N.T., i que si s'aprovava podria significar purament i simplement l'expulsió de la Confederació de tota l'organització obrera de Badalona».

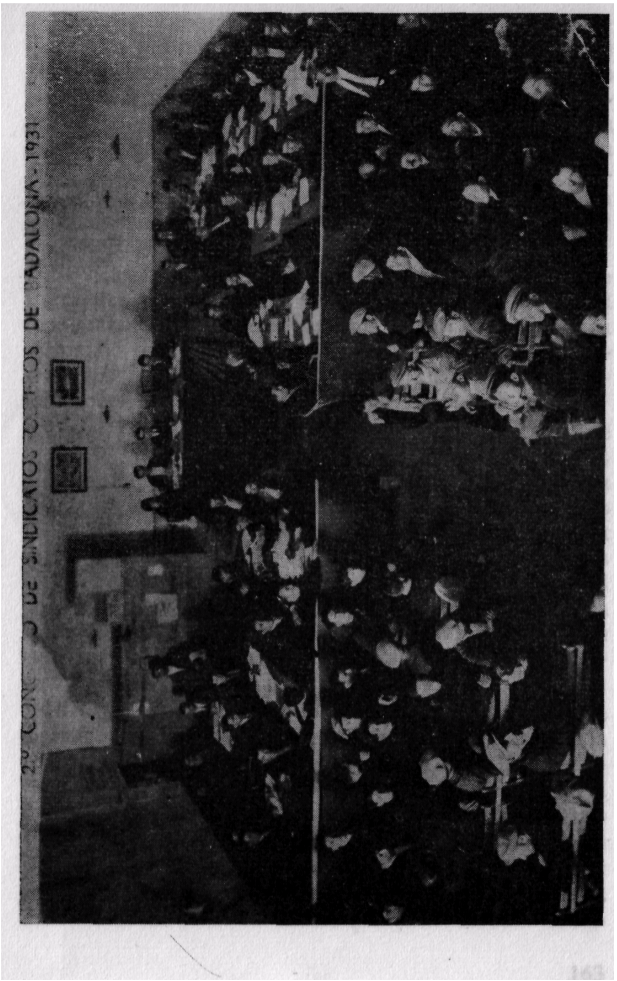

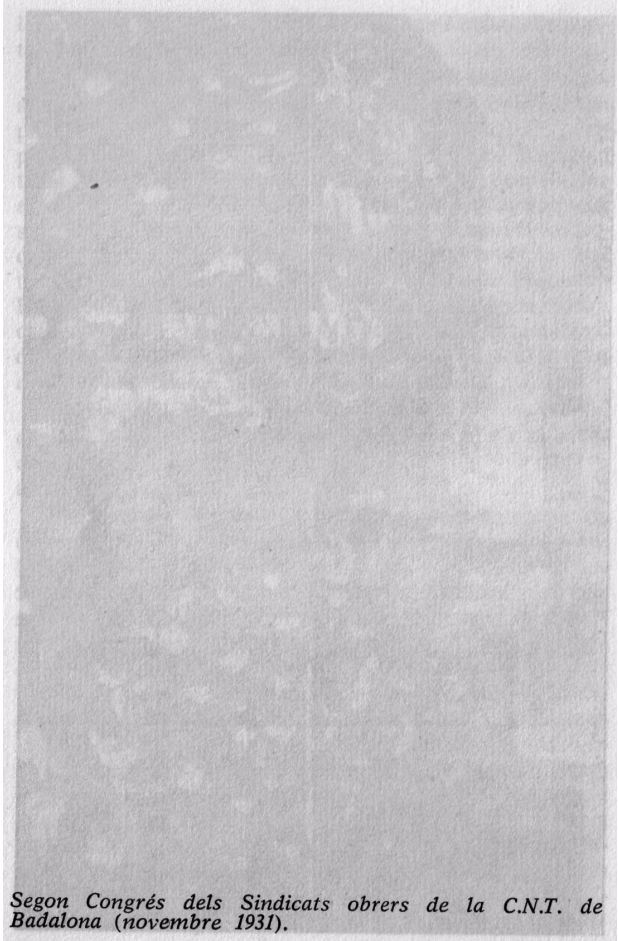

Segon Congrés dels Sindicats obrers de la C.N.T. de Badalona (novembre 1931).

Hom pot suposar la reacció que aquestes manifestacions van produir a tots els congressistes i al nombrós públic que emplenava la gran sala. Un representant de la ponència li va contestar, en nom d'aquesta, i d'una manera vigorosa, invitant els delegats dels Sindicats que examinessin, discutissin el dictamen, i que l'aprovessin si creien que interpretava els desigs dels treballadors badalonins, i, a més, protestà per la coacció que representava la intervenció que acabava de fer el representant del Comitè Regional.

El delegat de la Federació Local dels Sindicats de Barcelona, en la seva intervenció va voler imitar el representant del Comitè Regional, però en sortí força malparat, puix que una bona part dels delegats congressistes li contestaren que l'organització obrera badalonina era major d'edat i sabia ben bé el que feia.

Després intervingué el delegat del Comitè Nacional de la C.N.T., el qual, més moderat i equànime que els altres dos, afirmà que «possiblement el dictamen de la ponència feia la impressió de transgredir els principis i les tàctiques de l'acció directa de la C.N.T., però —manifestà tot seguit— que no estava pas massa segur que això fos cert», i que ell, personalment, estava d'acord amb el projecte, però com que en aquells moments ostentava la representació de l'organisme més elevat de la nau confederal, la seva missió consistia únicament a informar després del dictamen, el Comitè Nacional.

El Congrés, de manera unànime, i sense cap mena de discussió aprovà totalment el dictamen presentat per la ponència. Àdhuc l'aprovaren els delegats que representaven els Sindicats d'Arts Gràfiques, Llum i Força, i Barbers, que llavors eren considerats com els més aferrats a «la intransigència» confederal. I no cal dir quina fou la reacció dels obrers que presenciaven les tasques deliberatives del Congrés: coronaren el dictamen aprovat amb una viva i solemne ovació.

A continuació, el Congrés donà mandat al Consell de la Federació Local perquè prengués totes les mesures pertinents i necessàries per donar a conèixer públicament el dictamen.

Ben aviat, però, començaren les «pressions oficials i extraoficials», especialment des de Barcelona, tot i que el Consell de la Federació Local dels Sindicats badalonins havia comunicat oficialment i orgànicament al Comitè Regional de Catalunya de la C.N.T. tots els acords que el Congrés havia adoptat, per tal que els transmetés a tota l'organització de Catalunya i al Comitè Nacional. Malgrat l'allau de pressions que rebé, algunes, per cert, fetes de manera baixa i insolent, l'organització obrera confederal de Badalona es mantingué ferma i unida com una roca.

Per la premsa local, que publicà llargs comentaris sobre el que havia estat el Congrés i per l'àmplia informació que en donà el setmanari dels treballadors locals «La Colmena Obrera», tot el poble de Badalona conegué la solució que els Sindicats de la C.N.T. —aquells Sindicats obrers confederals, sempre rabiosament vilipendiats, insultats i perseguits— donaven a l'angoixós problema de l'atur forçós.

També s'organitzaren actes públics a totes les barriades de la població per donar a conèixer a tots els ciutadans els acords presos i l'abast que tenien. En tots els actes, que foren molt concorreguts, l'aprovació fou general.

Finalment, es convidà tots els treballadors i els ciutadans en general a assistir al grandiós míting que tingué lloc el capvespre del divendres, 27 de novembre, a l'espaiós Cine-Teatre Victòria. El local s'omplí de gom a gom, i foren milers les persones de totes les condicions socials que no hi pogueren entrar, per a escoltar el que els representants obrers exposaven sobre les determinacions que el Consell de la Federació Local havia

pres per portar a la pràctica el dictamen. Durant l'acte es donà lectura al dictamen i es demanà a la gernació allà aplegada si l'aprovava. Un sí unànime, cridat a ple pulmó, fou la resposta. Aquell sí fou el premi a la tasca del Congrés que havia elaborat i acordat aquell dictamen.

Després, uns quants treballadors intervingueren exposant que els metges també tenien el deure de col·laborar a favor dels obrers parats. La proposta fou aprovada per tots els reunits, i es formalitzà de la manera següent: «Que els metges badalonins haurien d'assistir gratuïtament tots els obrers sense feina i llurs familiars».

A continuació s'invità els milers de ciutadans allí aplegats a acompanyar el Consell de la Federació Local de Sindicats Obrers, en manifestació, a les Cases Consistorials per a fer entrega a la primera autoritat local del projecte aprovat, perquè aquesta, en la seva qualitat de batlle de la ciutat, el donés a conèixer oficialment a l'ajuntament en ple, alhora que a totes les corporacions i entitats, perquè els treballadors confederals badalonins entenien que totes havien de participar i col·laborar per al bon èxit del projecte. Foren unes vuit o deu mil persones les que es congregaren a la plaça de les Cases Consistorials. L'alcalde, que en aquella època era el senyor Josep Cases, acollí amb simpatia el Consell de la Federació Local dels Sindicats obrers i el dictamen que li fou lliurat. L'alcalde va manifestar, i molt sincerament, que acollia amb gust el dictamen que oficialment se li presentava —el qual ja coneixia per les referències que n'havia donat la premsa— i que «ell, Josep Cases, batlle de Badalona, es comprometia, de manera solemne i responsable, a presentar-lo a l'ajuntament, en sessió extraordinària que convocaria especialment, i que faria tots els esforços que caiguessin perquè la corporació municipal l'adoptés íntegrament, puix que el considerava justíssim i, a més, encertat, per servir els interessos de tot el poble, i que, per tant, s'esforçaria també —conti-

nuà dient—, perquè la classe patronal, els comerciants i els propietaris l'acceptessin».

Moments després, la Comissió de la Federació Local que havia pujat al despatx de l'alcaldia sortí al balcó central de les Cases Consistorials per a informar de la gestió que acabaven d'acomplir i de la resposta que els havia donat la primera autoritat de la ciutat. La comissió confederal pregà al batlle, senyor Cases, que tingués la bondat de repetir públicament, a tota la massa de ciutadans aplegada a la plaça, el que havia manifestat a la Comissió. Així acceptà de fer-ho, i el batlle, adreçant-se als manifestants, declarà: «que el dictamen o projecte que li presentaven els treballadors badalonins era justíssim i molt humà, i que, per tant, ell el defensaria com calia». Amb una gran ovació acabà aquell acte memorable, que són molts els ciutadans badalonins que encara avui el recorden.

El que en podríem dir la tercera etapa del projecte per a resoldre el greu problema de l'atur forçós a la ciutat de Badalona era aconseguida.

Ara bé: s'imposa que fem algunes consideracions de molta importància, tant sobre les discussions de les proposicions presentades al Congrés, com sobre les incidències que provocaren en certs representants dels organismes rectors de la C.N.T., així com sobre tot el que es va fer fins a la presentació de l'anomenat dictamen a la primera autoritat local. I també volem sospesar tots els pros i els contres, després dels 44 anys que han passat, des d'aquell esdeveniment. Ho farem, ben concretament.

Tot i els anys que han passat, des del rebombori que certs «intransigents» de la C.N.T. van organitzar contra aquell projecte, no sabem veure, encara avui, en què i en quins aspectes lesionava els principis i tàctiques de la C.N.T. Nosaltres no en veiem cap ni un.

Com s'ha vist fins ara, quan els representants dels

Sindicats obrers oenetistes badalonins presentaren i lliuraren a les autoritats locals el dictamen que entenien que resolia, en principi, el problema de l'atur forçós, ho feren de poder a poder, sense cap mena d'intromissió de terceres persones o d'estaments estranys, i sense, també, cap intervenció de l'Estat. Per tant, es digui el que es vulgui, segons la nostra més sincera apreciació d'aquells fets, *s'aplicà purament i simplement el procediment de l'acció directa*. I amb tota la responsabilitat que el cas i el greu problema de l'atur forçós requeria de fer-ho, si es volia evitar la gran ensulsiada que s'hauria produït, segurament, entre els treballadors badalonins.

I ara anem a provar d'explicar com acabà aquell projecte que una munió d'homes confederals i idealistes llibertaris intentaren dur a terme, per tal de mitigar, si més no, la fam i la misèria que ja començava a introduir-se dintre de centenars de llars proletàries. No pas com a solució definitiva, puix que ja llavors —i ara, amb més convicció que mai—, estem convençuts que per acabar totalment amb el greu problema de l'atur forçós, que tants i tants d'estralls està fent a tot el món, com, també, per acabar amb el drama universal de la misèria humana, *cal destruir totalment l'actual societat capitalista i estatal i instaurar-ne una altra de més justa, més racional i més humana*. Però, continuem la nostra narració.

L'ajuntament badaloní, reunit en sessió plenària, aprovà i adoptà totalment i unànimement el dictamen que uns dies abans li havia estat presentat pels Sindicats obrers addictes a la C.N.T., sense que cap dels components del consell municipal —tot i una certa fredor que al començament existí per part d'alguns regidors—, ja fossin de l'Esquerra Republicana de Catalunya, que eren majoritaris juntament amb els d'Acció Catalana i els de la Unió Socialista de Catalunya, i els del Partit Radical, Lliga Regionalista i Tradicionalistes, que eren la minoria, hi fessin la més lleu objecció. Ningú no votà en contra,

ni se'n abstingué. La qual cosa volia dir que el dictamen obrer confederal interpretava totalment i sense cap mena de reserves els sentiments de tot un poble. I això, naturalment, no deixava d'ésser importantissim i digne de tenir-se en compte.

A la mateixa sessió consistorial s'acordà conferir amplis poders al batlle de la ciutat perquè portés endavant el projecte aprovat, convoqués una reunió amb els representants de la Unió Patronal, Cambra de la Propietat Urbana, Cos Mèdic, Mútua de Comerciants, Foment Industrial, Cambra de la Propietat Rústica i Cooperatives Obreres, de l'Associació dels Tècnics de la indústria i de la Federació Local de Sindicats obrers de la C.N.T. per donar-los a conèixer oficialment el dictamen-projecte aprovat per l'ajuntament i estudiar tots plegats els millors mitjans d'aplicació, amb el màxim de rapidesa.

La primera reunió tingué lloc a la sala de sessions de l'ajuntament, presidida personalment per l'alcalde, assistit per un membre de cada una de les fraccions polítiques que integraven el municipi, en qualitat d'assessors, i amb assistència dels representants obrers, patronals, propietaris, comerciants, tècnics i cooperativistes. Els metges no hi assistiren ni justificaren el perquè de llur absència. L'alcalde ordenà al secretari de l'ajuntament que donés lectura al dictamen-projecte. Una vegada fet, el batlle pregà a totes les representacions allí presents que manifestessin la seva opinió sobre el que s'acabava de llegir, i digué que «si ningú no presentava un altre projecte millor per a resoldre el problema de l'atur forçós que planava com una malura perillosa sobre el nostre país, jo els agrairé a tots que l'acceptin».

La primera representació a obrir el foc va ésser la Unió Patronal. Manifestà que «si bé l'organisme que ella representava no ignorava el problema gravíssim de l'atur forçós, ells, el patrons, també en tocaven les con-

seqüències. És un problema —afegí— que nosaltres els patrons no hem creat, ni provocat. Entenem —continuà dient— que la solució d'aquest problema ha d'ésser donada pel govern de la República i no pels badalonins. Per tant —afegí encara—, la representació patronal, la Unió Patronal, no pot acceptar el projecte, car els patrons badalonins no podem fer un nou esforç, a més dels que ja estem fent des de fa una colla de mesos, de satisfer una nova aportació per cada obrer que ocupem, com diu que ens correspon de fer el projecte que ens ha estat donat a conèixer fa uns moments».

La representació de les dues Cambres de la Propietat, urbana i rústega, manifestà «que els propietaris no eren, tampoc, responsables de la situació caòtica que regnava al país. Ja en paguem prou, d'impostos, els propietaris. Només faltaria que ara haguéssim de pagar els que els de la C.N.T. han tingut l'acudit d'inventar, per fer-nos pagar els plats que els altres han trencat amb la seva política desastrosa», acabà dient aquell antic coronel i lerrouxista, en nom i representació del «pobrets» propietaris.

Per la seva banda, les dues representacions dels comerciants declararen: «que ells reconeixien que s'hauria de trobar una solució al problema que estem discutint, encara que sigui en el pla local, puix que la persistència de l'atur forçós ens perjudica a tots, i a nosaltres, els comerciants, més que a ningú. Per això estem disposats a aportar el nostre ajut. Però, en proporcions modestes i d'acord amb les nostres possibilitats».

Els representants del tècnics també feren el «pobret», encara que estaven d'acord a col·laborar en el projecte.

Els representants de les cooperatives obreres de consum declararen que si bé en el dictamen-projecte llegit no se'ls demanava cap mena d'aportació, ells «l'acceptaven plenament i responsablement i aportarien tot el

seu concurs en la part que s'assignés a les Cooperatives locals».

A continuació, la delegació dels Sindicats obrers de la C.N.T. fustigà la posició que adoptaven la Unió Patronal, els propietaris i els comerciants, si bé reconeixia que aquests darrers es mostraven més suaus. «Queda demostrat de manera ben palesa, i una vegada més, encara, que tot el "patriotisme" de què vostès sempre es vanaglorien és pura fanfarronada —començaren per dir els delegats obrers, adreçant-se a tots els oposats al dictamen. Nosaltres tampoc no en som, de responsables, ni de prop ni de lluny; i tanmateix, som els treballadors els qui en toquem les conseqüències més penibles, de l'atur forçós. Justament per això, pel bé de tots i per a evitar les conseqüències desastroses, que de no posar-hi remei, es podrien presentar, les quals no beneficiarien a ningú, els Sindicats obrers de La C.N.T. hem cercat solucions realistes i humanes, les quals, de retruc, serien beneficioses per a tot el poble de Badalona. Cal que remarquem a totes les representacions ací presents —continuaren dient els representants cenetistes— que nosaltres no diem: cal fer això i el de més enllà. El que diem, el que diuen els Sindicats obrers de la C.N.T., amb tota la responsabilitat que sempre ha caracteritzat els nostres actes és el següent: Cal que ho fem plegats! Nosaltres els primers, aportant els nostres diners i els nostres braços per fer desaparèixer de la nostra ciutat el flagell que és l'atur forçós. De tots vostès que sempre tan canten i invoquen les excel·lències i el manteniment de l'ordre públic i la "pau ciutadana" depèn, doncs, que ara amb actes ho demostrin».

El ciutadà alcalde pregà a tots els oposats al projecte, que calia pel bé de tots i pels interessos de la ciutat, que estudiessin i reflexionessin sobre el problema i que no es deixessin conduir per egoismes, puix que aquests no porten mai res de bo. Acte seguit aixecà la reunió,

bo i advertint a tots els presents que dintre pocs dies els tornaria a convocar «amb l'esperança —digué—, que llavors s'arribarà a un acord».

Mentre s'esperava que l'alcalde convoqués una nova reunió, les maniobres i les pressions recomençaren de manera forta i persistent per a evitar que el projecte que els Sindicats obrers de la C.N.T. havien presentat a la ciutat, i que l'ajuntament havia fet seu en tota la seva integritat, pogués portar-se a terme. Des de Barcelona pressionaven com podien als partits polítics locals, a la primera autoritat municipal i a qui fos, perquè el projecte sigues torpedinat, costés el que costés. Un dels personatges que més es distingí maniobrant a la manera jesuítica, com tenia el costum de fer en totes les seves coses, va ésser el governador civil de la província de Barcelona, Oriol Anguera de Sojo.

No podem negar, tampoc, que la nostra organització confederal, especialment des de la capital catalana, també emprà mitjans, més que deshonestos, per tal d'aconseguir que el projecte fos renegat i combatut per la pròpia organització obrera local que l'havia parit. D'aquesta banda, però, no hi hagué res a fer, tot i que no mancaven les discrepàncies d'ordre tàctic entre els militants cenetistes badalonins. En aquesta ocasió, com s'havia fet en altres i es féu també més tard, el bloc badaloní es refermà més que mai, i es digué un no rotund a totes les pressions de propis i estranys. I no podia ésser d'altra manera, puix que els militants confederals badalonins havíem contret un compromís moral amb els treballadors, i de cap de les maneres el volíem trair. Ni volíem ni podíem trair-lo.

Finalment, quan els obrers ja començaven a satisfer la contribució que els assignava el projecte acordat, el ciutadà alcalde convocà de bell nou totes les representacions que havien assistit a la primera reunió. Aquesta vegada, però, la representació patronal féu la impressió d'ésser més «mansoia» i més disposada a voler negociar.

Davant d'això, a proposta del batlle de la ciutat, s'acordà que els obrers parats comencessin a treballar.

A l'ampla sala d'actes del local del Sindicats obrers, situat al carrer de la Conquista, números 55 al 59, es congregaren tots els obrers parats de la ciutat, i sense cap mena de discriminació, ni tenir en compte si eren o no sindicats, es procedí a sortejar els obrers que havien d'ésser els primers a començar a treballar. El sorteig es féu a base de posar dins d'una gran caixa de fusta, una mena d'urna, construïda especialment, els 1.800 noms i cognoms dels obrers sense feina. Uns nois n'extragueren 600 noms. Eren els noms dels que havien de començar a treballar primer. Els restants 1.200 noms que quedaren dins de l'urna, se sobreentenia que serien els que treballarien a la segona i tercera tanda, després d'haver fet la mateixa operació. Totes les operacions es feren amb totes les garanties, en presència de tots els obrers parats, i sota el control de dos consellers-regidors de l'ajuntament, a petició del Consell de la Federació Local de Sindicats.

El dilluns següent, a les vuit del matí, els primers 600 obrers afavorits per la sort, es concentraren al Dipòsit de la Brigada Municipal. L'arquitecte, l'enginyer i els serveis tècnics de l'ajuntament que d'antuvi havien establert el pla de treball a realitzar, juntament amb els caps de la Brigada Municipal, distribuïren a tots aquells homes els estris de treball i els repartiren per diferents indrets de la ciutat. Al carrer d'en Prim, dotzenes i dotzenes de pics i pales començaren a treballar de ferm, rebaixant la calçada per a empedrar-la. Al passeig marítim s'hi feren reformes notables i es construïren els primers ori-nadors públics de la ciutat. S'obriren altres carrers per tal de construir-hi la xarxa de clavegueres. I es començaren les obres per a edificar l'Escola Municipal de Música.

Tothom treballava de gust i amb entusiasme, amb la

natural contentació i joia de la població, que veia que, per fi i de debò s'havia començat una bona revolució en el pla urbanístic i d'embelliment de la ciutat de Badalona.

Les noves aportacions que s'assignaven als propietaris de la Cambra de la Propietat Rústega, a la Mútua de Comerciants, a les Cooperatives obreres i als tècnics de la indústria permetien que, en lloc dels 346 obreres que podien treballar la setmana, fossin 600. Amb l'esperança que es podria arribar a 900, amb les noves i importants aportacions que s'havien previst. Com, per exemple, les procedents d'un impost sobre els espectacles públics i les banques de la ciutat.

Però de seguida tothom s'adonà que quelcom fallava, i es començà a respirar un clima angoixós, tement que aquella magnífica obra que s'havia començat no duraria gaire temps. Semblava que la condemna ja era decidida de feia dies. Els patrons no pagaren ni una pesseta de la quota que se'ls havia assignat i que llur representació oficial havia acceptat. A la tercera setmana que els obrers treballaven, ja es veié que, al final, difícilment podrien cobrar se sabia que en els pressupostos de l'ajuntament no hi havia cap partida que pogués cobrir el que els patrons no pagaven.

Per si la manca de la paraula donada per les representacions patronal i de propietaris no fos prou, una nit, les forces policíaques enviades des de Barcelona pel governador civil, Oriol Anguera de Sojo, secundades per un nombre impressionant de guàrdies civils de la localitat, envaïren els locals dels Sindicats obrers i escorcollaren totes les seves dependències i procediren a la detenció d'alguns militants que s'hi trobaven. I, tanmateix, en aquells moments no hi havia cap conflicte de tipus vaguístic a la ciutat que pogués justificar aquell brutal atropellament policíac. Com es pot pensar, aquesta evident provocació donava la prova que es tractava de fer fra-

cassar el projecte que, en principi, i a Badalona, resolia el problema dels obrers parats.

L'Anguera de Sojo, que es prestà a fer aquesta «fei-neta», al servei dels interessos de la burgesia, aconseguí que aquell projecte fracassés escandalosament. Els patrons, els propietaris i, fins i tot, alguns comerciants ja s'havien preocupat prou de tocar i fer tocar els ressorts que poguessin influir en el governador civil Anguera de Sojo, perquè aquell projecte d'inspiració cenetista no s'imposés. Ho aconseguiren. Ho aconseguiren, tot i que al front de les institucions republicanes de Catalunya hi havia homes que predicaven la necessitat imperiosa que els treballadors catalans tinguessin, almenys, una «caseta i hortet». Es reconeixia això i, en canvi, no es feia res per resoldre aquell problema de l'atur forçós. Com, tampoc, per evitar l'atropellament que s'havia comès per les forces repressives contra els Sindicats obrers.

L'Oriol Anguera de Sojo, tot i que gaudia de la total confiança del President de la Generalitat, Francesc Macià, treballà a fons a favor dels patrons i dels propietaris. Va fer fracassar aquell projecte, amarat de sentiments solidaris i que resolia, de moment, un problema angoixós i desesperant des de tots els punts de vista.

Més tard, es pogué comprovar per qui treballava l'An-guera de Sojo, puix que es passà «amb armes i bagatges» als facciosos franquistes que encengueren la gran tragèdia d'Espanya, el 18 de juliol de 1936.

Cal dir, abans d'acabar aquesta narració de fets viscuts, que, una vegada més, els treballadors, i en aquest cas els de la ciutat de Badalona, es veieren defraudats, estafats, de manera innoble, pels qui es diuen «les forces vives». D'ací el fet que ràpidament prenguessin consciència d'aquella lliçó rebuda, i es disposessin a enfortir, en tots els aspectes, els seus Sindicats. I aquest enfortiment es demostrà —tot i les divergències que existien

entre els militants cenetistes en les qüestions de tàctiques i de tendències— en els fets del 6 d'octubre de 1934 i, sobretot, en aquelles jornades èpiques del mes de juliol de l'any 1936.

X

«SI VEIÉSSIU UNA DONA PELS CARRERS...>

Els fets del 6 d'octubre de 1934, si bé a Catalunya no foren ni de bon tros tan sagnants com a Astúries, en canvi la repressió, quant al volum de detencions, fou extraordinària. Van ésser milers i milers els ciutadans que emplenaren les presons de tot Catalunya, acusats de rebel·lió militar. A la presó Model de Barcelona ens trobàrem entatxonats cinc i sis homes per cel·la. En les anomenades «aglomeracions», eren a centenars. A part els presos anomenats comuns, «emmagatzemats» en una promiscuïtat infamant i pestilent a la galeria primera i a totes les «aglomeracions», a les galeries primera, cinquena i sisena hi havia els homes que militaven a la C.N.T., a la F.A.I. i a les Joventuts Llibertàries. Els altres presos, els que pertanyien a l'Esquerra Republicana de Catalunya, Estat Català, Unió de Rabassaires, Socialistes, Comunistes, Acció Catalana, als Sindicats obrers d'Oposició de la C.N.T. i els de l'Aliança Obrera, eren «guardats» a les galeries segona, tercera i quarta i a l'anomenada dels «polítics». Alguns vaixells ancorats al port, que havien servit de presó, ja havien estat evacuats. Només en quedava un i un creuer on hi havia els consellers del Govern de la Generalitat, amb el seu president i alguns altres personatges de relleu de la política catalana i espanyola, com, per exemple, el senyor

Manuel Azaña. Al castell de Montjuïc hi havia també alguns militars presos.

A la presó Model —com sempre que es perd una batalla política o social, les discussions eren aferrissades, al roig viu, entre els qui es consideraven víctimes de la derrota:

«—Si hem perdut és per culpa dels Dencàs, Badia i companyia! —deia la gent moderada de l'Esquerra.

— No, no! —rectificaven els d'Estat Català. És per la manca d'energia d'en Companys i els seus consellers.

— Llavors —replicaven els primers—, no us diu res el fet que en Dencàs hagués ordenat construir una claveguera per poder fugir ell i els seus «tinents»?

— I a vosaltres, no us diu res això que a tots nosaltres ens tinguin tancats ací, com sardines de llauna, que ens donin un ranxo detestable, que ens concedeixin només tres comunicacions la setmana, de mitja hora escassa, per parlar amb els nostres familiars, i, en canvi, ells, els prohoms, allà baix, al vaixell, a més d'ésser servits amb safata de plata, disposen cada dia d'una colla d'hores per rebre visites dintre els seus cambrots? Fins i tot, algun d'ells, rep una de les *vedettes* dels teatres del Paral·lel. Això no us diu res?».

La realitat era que aquella gran massa de gent detinguda i processada per les autoritats militars, en la seva immensa majoria no havia estat mai a la presó i els costava d'adaptar-se a aquella nova situació. D'ací, en bona part, els malhumors i les disputes permanents. Sense oblidar tampoc que molts d'aquells presos estaven acostumats a manar en els seus pobles respectius, perquè havien estat alcaldes, regidors, caps de municipals i «serenos», i, alguns, fins i tot, eren diputats al Parlament Català o a les Corts de Madrid. No hi faltaven, tampoc, caps i inspectors de policia, jutges, criminalistes, advocats, secretaris de jutjats i d'ajuntament. En fi, tot un conglomerat de gent ten diversa i de condició social tan

oposada que feia, manta vegada, que les discussions fossin més que avinagrades...

Hi hagué més, encara. Degut a l'ensulsiada produïda pels fets del 6 d'octubre, els dirigents que havien quedat lliures de la persecució, ja fossin de l'Esquerra o d'Estat Català, estaven tan desmoralitzats que, una de les coses que trigaren més a organitzar, va ésser la recapta de diners per ajudar els seus presos i llurs famílies. Això també donà ocasió a raons i discòrdies entre els presos, i, a fora de la presó, entre els familiars. Hi havia presos que, per la situació benestant de llurs famílies, rebien diners amb escreix i paquets de menjar en abundància, mentre n'hi havia d'altres, i força que s'havien d'agafar al ranxo que la direcció de la presó distribuïa. Amb la desesperació de saber que les seves esposes i fills passaven gana, perquè els faltava la setmanada del seus homes.

Però, el que va produir el súmmum de la indignació a la presó Model va ésser que, un dia, un pres rebé la còpia d'una carta que circulava per Barcelona, en la qual, el seu autor —un comandant de l'exèrcit que per haver defensat amb les armes a la mà la Generalitat de Catalunya, estava empresonat i condemnat a mort al castell de Montjuïc—, es dolia, amb paraules punyents, d'haver estat abandonat. No solament ell, ans també la seva companya i família. Tant era així que, al final de la carta escrivia la frase següent: «si veiéssiu una dona pels carrers, que toca el violí, li voldreu fer una caritat?».

XI

L'ATRACADOR

Moltes vegades he pensat que seria bo per a la humanitat que es reunís un grup de persones, no gaires, que fossin doctes i eminents en les especialitats següents: un professor de primera ensenyança, un altre d'humanitats, un de filosofia, un especialista de malalties mentals, un professor de qüestions econòmiques i, a més, un burgès, un jutge, un militant ben destacat de l'obrerisroe revolucionari, una mare de família i, si voleu, un d'aquests que a la terra es diuen representants de Déu, perquè estudiessin profundament per què alguns homes han esdevingut atracadors. El resultat de llur estudi podria ésser publicat per a coneixement de tothom, sense que això volgués dir que els altres mortals l'haguessin d'acceptar com a moneda de llei. Ens serviria, però, com a informació no menyspreable sobre el perquè hi ha atracadors i per què es cometen atracaments. Això sí, se'ls hauria d'exigir, a aquells homes i eminències, si mai arribaven a reunir-se, que en les seves discussions, deliberacions i estudis actuessin amb un esperit saníssim i sense cap mena de partidisme, per tal d'evitar que es repetís el que va dir en un llibre el famós psiquiatre italià Lombroso: que tots els anarquistes eren uns consumats criminals, afirmació que li valgué una rèplica, en un altre llibre, força ben documentat, de l'anarquista, cultíssim escriptor i enginyer industrial espanyol, Ricardo Mèlia, que va deixar molt mal parat el metge italià.

Per tal de contribuir a aquell estudi, si mai es fa, vull presentar un atracador que vaig conèixer a la galeria anomenada de polítics de la presó Model, de Barcelona.

Avançava el mes de novembre de l'any 1934. Els fets del 6 d'octubre havien quedat enrera, però l'estat de guerra planava encara damunt de Catalunya. Un

dissabte, en començar a fosquejar, uns atracadors entraren en una sastreria del carrer de l'Hospital, de Barcelona, pistola en mà, per apoderar-se dels diners de la caixa de la botiga. Al mateix moment, un jove de quinze a setze anys, que feia de dependent a la botiga, també hi entrava, de retorn d'uns encàrrecs que el patró de la sastreria li havia manat de fer. Els assaltants començaren a tirar amb llurs pistoles, i causaren la mort d'aquell xicot. Tot seguit, es feren escàpols. Un, però, va ésser detingut per la policia, ajudada per uns transeünts, quan encara disparava, L'endemà, diumenge, ben entrada la nit, l'atracador ingressà a la presó Model i fou conduït a la nostra galeria, on el tancaren en una cel·la rigorosament incomunicat. I a la tarda del dilluns se celebrà a la Sala de la presó un consell de guerra sumaríssim per jutjar-lo. Per jutjar-lo i condemnar-lo a mort.

Els qui estàvem empresonats a la Model, i sobretot els qui vivíem a la mateixa galeria, teníem l'ànima penjada d'un fil, tot pensant el que passaria després de la celebració del consell de guerra.

Per un dels oficials de presons de la nostra galeria, ens assabentàrem del que havia passat en el consell de guerra sumaríssim. «El processat —ens explicà el funcionari—, amb un cinisme que no tenia límits, s'ha declarat autor de l'assalt a la sastreria i de la mort del jove». Ens costà de creure aquesta explicació, particularment a alguns dels empresonats, que sabíem, per experiència, com les gasta la policia espanyola quan vol deshonrar un homes d'idees.

El dimarts al matí, quan els presos sortirem de les cel·les per anar al pati, veiérem que en una de les cel·les de la nostra galeria hi havia dos oficials de presons en facció, guardant la porta, amb la consigna rigorosa que cap dels presos, ni ningú, s'hi acostés. De seguida sabérem que a dins d'aquella cel·la s'hi trobava, incomunicat, l'atracador.

Malgrat el fàstic que sempre ens han fet —i ens fan— aquesta mena de delictes, l'estol d'homes cenetistes i llibertaris que ens trobàvem reclosos en aquella galeria, procuràrem, amb arguments humaníssims i sentimentals, demostrar a tots els altres presos —en la seva majoria alcaldes, diputats, policies i advocats, presos amb motiu dels fets del 6 d'octubre— que encara que fos veritat que el crim l'hagués comès aquell home tancat en aquella cel·la, més odiosa i més repulsiva era la pena de mort que, la vigília, havien imposat uns militars reunits en consell de guerra; que, de fet, aquella pena no resolia res i que l'execució no deixava d'ésser un crim més. Amb la nostra argumentació i amb els diferents exemples que exposàrem als nostres companys d'empresonament, aconseguírem despertar-los-hi una certa pietat per al futur candidat al garrot. D'altra banda, distraient la vigilància dels dos oficials de presons, i, gairebé amb la seva complicitat, aconseguírem de portar alguns aliments i tabac al condemnat a mort.

Passaren dos o tres dies, i la situació era la mateixa. I amb angoixa creixent vèiem com s'acostava el moment en què l'execució d'aquell home seria consumada. Però, heus ací que, un matí, a quarts de deu, quan ja feia estona que la majoria dels presos ens passejàvem pel pati, veiérem aparèixer dalt del replà de l'escala de la galeria que permetia baixar al pati, la figura d'un home jove, molt demacrat, ben vestit, i amb un jersei vermell que es destacava molt en la seva vestimenta. L'acompanyaven dos oficials de presons. La presència d'aquell xicot ens impressionà a tots. Talment, que el xivarri que acostuma a haver-hi a tots el patis de les presons i presidis —almenys en els d'Espanya—, es convertí en un silenci general, glacial i angoixós. En aquell home que es trobava dalt del replà de l'escala vèiem la persona que havia mort un noi de quinze anys, i que, per aquest fet, ja ens la imaginàvem en mans del botxí de Burgos,

que l'escanyava fredament. El silenci continuà. El silenci de l'atracador pensàvem que era motivat per la impressió que li produïa el fet de veure una munió d'homes que, tot i trobar-se presos com ell, ho eren per «delictes» molt distints del que ell havia comès, i pel fet d'haver reconegut, entre aquells presos polítics, alguns policies que, segurament, més d'una vegada l'havien detingut. També —per què no dir-ho?— per la indiferència amb què observaven aquella escena corprenedora els dos oficials de presons que l'acompanyaven, com si tot allò no els vingués de nou.

El silenci, que durà uns minuts, el trencaren dos amics i companys badalonins, joves, els quals, d'una manera decidida —i amb simpatia—, invitaren el condemnat a mort que baixés al pati per a jugar una partida de pilota a saco. El jove condemnat —que només tenia vint anys— acceptà amb alegria l'oferiment. Baixà al pati i es posà a jugar a pilota.

Un cop finalitzada la partida, la majoria dels presos que es trobaven al pati el rodejaren. Tothom li feia preguntes. Un dels cenetistes —entre els quals hi havia els dos esmentats joves badalonins, Pere Cané, el germà de Pere Mateu, Obiols i altres que en aquests moments no recordem— li preguntà:

— Fa temps que ets a Barcelona?

Ens respongué en un bon castellà que era fill d'un poble de Castella la Vella. I prosseguí: «Des de la meva infantesa, al poble, i al costat dels meus familiars, només vaig conèixer fam i privacions. Així que vaig poder, essent encara una criatura, em vaig escapar de casa i me'n vaig anar a Orà, a l'Africà del Nord. Allà vaig treballar dur i en tota mena de feines. En aquelles terres vaig conèixer les dones. Però les dones que vaig conèixer, que foren moltes, eren les de cases de prostitució. D'elles vaig contraure la sífilis. Ah! si abans hagués tingut la sort de conèixer la meva promesa actual, una

bona noia, que estimo bojament, i que està servint a casa d'un conegut polític conservador de Madrid, quantes i quantes coses no haurien canviat en la meva vida! La manca de treball m'ha obligat a fer moltes coses: havia de menjar, oi? Em vaig ajuntar amb altres companys, i...». En aquest moment, s'acostà un ex-policia, empresonat també pels fets del 6 d'octubre, Villarroel, que, després, mentre durà la guerra d'Espanya fou cap del rondí especial que guardava les espatlles del Fiscal del Tribunal Popular de Barcelona, Ramon Chorro i Llopis. Villaroel ensenyà al jove condemnat a mort la primera pàgina del diari «El Dia Gràfico», que es publicava a Barcelona, i li digué:

— No et fa cap mena de remordiment això? —Aquest «això» era un fotografia del xicot mort en l'atracament i una altra del seu enterrament.

La resposta d'aquell desgraciat va ésser més que catastròfica. Va dir:

— No. Un que s'ha avançat al meu enterrament...

La conversa s'acabà, perquè aquestes paraules causaren una forta indignació en la majoria dels presents. Però nosaltres no poguérem més que dir-li, encara:

— La mort d'una persona, sigui qui sigui qui la cometi, és un fet abominable. Nosaltres no podem creure, de cap de les maneres que tu, que reconeixes haver comès aquell acte, ho hagis fet creient que defensaves unes idees. ¿Ja saps que aquest noi que morí en el vostre intent de robar unes miserables pessetes, era fill d'un home d'idees avançades?

Ens mirà fixament, i arronsà les espatlles...

En el transcurs d'aquell dia ja no el veiérem més. No cal que expliqui ara les controvèrsies apassionades que es produïren entre els presos: entre els partidaris de la pena de mort i els qui, sempre, n'hem estat uns ferms enemics.

L'endemà, a la tarda, tota la població penal de la Presó cel·lular va ésser incomunicada. A mitja nit, al pati de la nostra galeria, hi hagué un soroll de mil dimonis d'anades i vingudes. Uns cops forts de martell es repetien contínuament. De seguida endevinàrem què passava: estaven preparant el cadafal on havien de donar garrot vil al desventurat condemnat a mort. Tot d'una es produí un silenci sepulcral. Llavors s'escoltà la veu d'un pres de la primera galeria que es posà a cantar *Silencio en la noche*, la cançó que l'argentí Carlos Gardel havia fet famosa. Els moments foren solemnes i emocionants de debò. Tothom, àdhuc els guàrdies i oficials de la presó escoltaren amb el màxim respecte les estrofes d'aquella cançó dedicada al condemnat a sofrir la mort d'una manera violenta i fins i tot injusta...

Durant tot el matí següent, a la nostra galeria només oírem el trepig d'anades i vingudes. A les onze, sentírem els plors d'una dona. Eren els plors —i les exclamacions— d'una velleta, la mare del condemnat a mort, a la qual havien autoritzat d'entrar a la presó perquè pogués abraçar i besar per última vegada el seu fill.

A quarts de tres de la tarda sentírem un soroll sinistre de ferramentes. Era el botxí de Burgos, l'anomenat Mayoral, que muntava les seves «eines de treball», per a escanyar el jove condemnat. Un ximple de company de la nostra cel·la s'enfilà a dalt de la reixa de la nostra cel·la per poder veure què passava al pati. El vam escridassar, alhora que la seva curiositat ens valia una ratxa de trets de fusell disparats pels guàrdies d'Assalt que hi havia escampats per tots els terrats de les cases veïnes de la presó Model.

A les tres en punt es produí un silenci estrany, absurd, corprenedor. Seguidament, un soroll d'estris metàl·lics, i una veu, mig ofegada, que cridà: «Visca l'anarquia!». La societat capitalista acabava d'escanyar un ésser humà,

i aquest, com a defensa suprema redemptora llançava un crit anomenant una idea que desconeixia, com ignorava els valors morals i espirituals dels quals tan rica és aquella idea.

XII

LA «REPARTIDORA SOCIAL»

A la memòria de l'amic i company Manuel Luís Blanco.

Seria d'una mala fe imperdonable, i, per tant, una traïció a la història, voler negar o ridiculitzar les realitzacions d'ordre social i econòmic que les organitzacions obreres, i, d'una manera especial de la C.N.T., portaren a terme, durant el període de l'anomenada «guerra civil» dels anys 1936-1939. Així com seria absurd si hom digués que tot el que es va fer fou dolent i atemptatori a la Revolució proletària. D'altra banda, en jutjar aquelles realitzacions, cal que hom no oblidi que l'organització obrera sindicalista revolucionària C.N.T., des de la seva fundació, l'any 1910, a Barcelona, fins al moment de l'alçament feixista del 1936, hagué de viure gairebé sempre sotmesa a persecució, per part dels poders de l'Estat espanyol. De ben poques clarianes de pau pogué gaudir perquè les classes treballadores poguessin aprofitar-les per a la seva educació en tots els aspectes de la vida i conèixer les idees redemptores que propagà aquella organització per aconseguir i defensar una situació millor que l'actual. Tot sovint, els seus militants més caracteritzats eren empresonats, foragitats o assassi-

nats per la policia o pels elements dels més baixos fons de la societat, que estaven a sou de la burgesia i de l'Estat. Quan es produí l'aixecament franquista, l'organització obrera confederal —com totes les altres organitzacions antifeixistes— hagué de fer front a la rebel·lió militar, ofegant-la allà on fou possible, hagué d'organitzar la vida del país, que havia quedat esmicolada, des de tots els punts de vista, i hagué de combatre en tots els fronts de guerra contra els militars traïdors, en la guerra que ens imposaren en tot el territori de l'Estat espanyol. Es visqueren, doncs, moments apassionants; d'una manera indescriptible. Es feia ensems la guerra i la revolució.

De tot això, en resultà el fet —més que lamentable— que individus de diverses condicions socials, i sense escrúpols de cap mena, s'aprofitessin —i de quina manera!— per fer rareses i cometre malifetes de tot ordre, i que àdhuc s'apoderessin —com a més «llestos i audaços»— de llocs de responsabilitat, des dels quals imposaren, d'una manera estrambòtica, la «seva» llei i el concepte més que especial que tenien de la Revolució Social.

En una ciutat important de Catalunya, de vella solera confederal i llibertària, on hi havia un gran estol de militants posats a prova manta vegada, es produïren alguns fets d'aquesta naturalesa. En aquella ciutat foren centenars els bons companys que marxaren als fronts de guerra, mentre altres que es quedaren a la reraguarda tenien cura, a còpia de grans esforços i de no pocs disgustos, d'evitar que la Revolució naixent no es veiés compromesa per l'acció dissolvent i caòtica dels desaprensius que, per desgràcia, no mancaven. Com no han mancat en cap de les revolucions que registra la Història. D'altra banda, s'organitzaren col·lectivitats obreres a totes les branques de la indústria i del comerç en què fou possible. La majoria —i per cert que n'hi havia

d'importància cabdal— es desenvoluparen magníficament. En canvi, en la col·lectivitat agrícola que es formà, tot fallà.

En honor a la veritat, cal que diguem que, entre els camperols, l'organització obrera confederal d'aquella població comptà sempre amb pocs afiliats. La prova més evident d'això és que mai no es pogué organitzar un sindicat d'obrers camperols. Només existia una petita secció de camperols annexa des de feia ja molts anys, al Sindicat de l'Alimentació. La qual cosa vol dir que si gairebé no hi havia obrers pagesos afiliats a la C.N.T., molt menys hi havia militants actius o, en tot cas, eren ben pocs. Això no privà, però, que un «minyó» camperol que només feia uns anys que s'havia afiliat a l'organització confederal —concretament l'any 1931— i que desconeixia totalment les idees i per què lluitava la C.N.T., cregués que havia arribat el moment —el seu moment— de la repartidora social. Començà posant-se una gorra a la Durruti, portava ben visibles dos o tres mocadors roigs i negres al coll i exhibia, a tort i a dret, dues pistoles de gran calibre. Per si fos poc, aconseguí de requisar un automòbil, el qual, perquè fes més efecte, va fer pintar amb els colors roig i negre. La seva dèria era d'incautar-se de totes les terres que podia. Amb la majoria de les grans propietats que pertanyien a la gent de dreta creà una col·lectivitat de camperols. En aquell moment, juliol de 1936, les terres del terme municipal, que eren immenses, es trobaven exuberants de productes: hortalisses, fruits de tota mena, cereals de totes les classes... Les vinyes anunciaven una bona collita. Els cellers de les cases dels pagesos eren plenes encara de collites anteriors. No faltava, doncs, el vi, que també requisà l'esmentat «minyó». Podem afirmar, doncs, que amb aquelles riqueses, si aquell home hagués tingut la deguda capacitat d'organització i l'honradesa que tot militant llibertari ha de tenir, aquella col·lectivitat de camperols

hauria estat un model en tots els aspectes, alhora que hauria contribuït a resoldre el problema angoixós que la guerra ens imposà a tots des del seu començament: la manca de queviures.

En poc temps, alguns mesos, el minyó de la repartidora social ho malmenà i ho destrossà tot. Entre els camperols, els que cada dia anaven al tros, el disgust creixia cada dia. Però no s'atrevien a plantar-li cara, perquè el minyó, amb els seus mocadors roig-negres, la seva gorra, les pistoles i el seu cotxe requisat, els tenia a tots atemorits. Els afers i l'administració de la col·lectivitat anaven cap per avall d'una manera esfereïdora. El minyó es trobà, més d'una vegada, que en arribar al cap de setmana no podia pagar els jornals als camperols. Llavors se li acudí, endut per la seva mania de requisar-ho tot, d'incautar-se de les petites propietats, la qual cosa no va aconseguir. Quan això li fallà, s'atreví encara a més. Un dia, de bon matí, es presentà amb tres camions, acompanyat de diversos individus, a una gran propietat, amb la intenció d'apropiar-se d'una immensa quantitat d'hectòlitres de vi, que era guardada zelosament en els seus cellers. Aquesta propietat era conreada per set o vuit pagesos i guardada pels antics masovers. Els propietaris havien fugit, els primers dies de la revolta feixista, i el Comitè de Salut Pública de la localitat se'n va incautar responsablement, amb la finalitat d'instal·lar-hi un sanatori dotat de tots els progressos mèdics, per a les criatures malaltisses de la ciutat. Dels diferents estudis que s'havien fet, per persones competents en la matèria, s'havia arribat a la conclusió que, amb el que produïen aquelles terres, horta i vinya, i sense comptar amb la riquesa que representava l'immens bosc que voltava la finca, hom podria cobrir, amb escreix, totes les necessitats mèdiques i alimentàries dels infants malalts i del personal subaltern del sanatori.

Com es pot suposar, els components del Comitè de

Salut Pública i, més que ningú, els companys cenetistes que regentaven el Departament de Sanitat i Assistència Social del municipi estaven disposats a defensar, fos com fos, aquella institució benèfica, que havia estat creada en benefici de la salut dels infants del poble, de tot el poble. Oi més perquè la creació d'aquell sanatori infantil havia estat iniciativa i obra de companys llibertaris.

Quan el minyó incautador es presentà amb els seus camions per a apoderar-se del vi dels cellers d'aquella finca, els bons camperols que conreaven les terres i vetllaven pels interessos del sanatori infantil en projecte, malgrat l'amenaça de què foren objecte amb armes i altres coses, intentaren d'oposar-se que s'emportessin res. Mentrestant, el masover aconseguí de telefonar al Comitè de Salut Pública i comunicar-li el que passava. El company que estava al front del Departament de Sanitat i Assistència Social, en representació de la C.N.T., advertí sense perdre temps un altre company, component també d'aquell Comitè, en el qual representava la Federació Anarquista Ibèrica. Aquest darrer, que posseïa un sentit de responsabilitat que feia honor a l'organització de la qual formava part, no dubtà gens ni mica a acompanyar el company cenetista a la finca atacada, per tal d'evitar el robatori que es volia cometre. Perquè, malgrat que aquella acció es feia en nom d'una Col·lectivitat de la C.N.T., no deixava d'ésser un lladronici amb tots els agreujants.

Quan els dos militants llibertaris arribaren a la finca, el minyó incautador, amb una gran barra de ferro, començava a esbotzar la porta del celler, perquè els camperols s'havien negat rotundament a donar-li la clau, malgrat les amenaces de què foren objecte. La sorpresa i l'expectació fou gran per part de tots, en veure que arribaven els dos representants del Comitè de Salut Pública.

— Ep! X. —i ací el nom del minyó incautador—, deixa aquesta barra de ferro, i amb els teus homes i els camions foteu el camp d'ací, i de pressa! —li digué un dels militants llibertaris.

— Com? Marxar d'ací i sense emportar-me el vi? De cap de les maneres!, respongué el «dirigent-pagès» de la Col·lectivitat, tot reprenent amb més fúria la tasca d'esbotzar la porta del celler.

— Si no pares de picar i no marxeu de seguida, t'encendré el cap, imbècil!», respongué, ràpid, un dels dirigents del Comitè de Salut Pública, mentre els dos representants d'aquest Comitè apuntaven amb llurs pistoles el cap del minyó incautador.

Aquest no provà de fer ni un gest violent, ni s'atreví a invitar la gent que l'acompanyava a oposar-se a aquells dos homes que feien honor a la Revolució que naixia i a les idees que professaven, en evitar una mala acció d'un desaprensiu sense escrúpols de cap mena.

— Marxem, nois! ordenà als seus homes, el requisidor. I en marxar, dirigint-se als dos militants que havien evitat el robatori, els digué:

— Avui no ha sortit bé, Però us asseguro que tornarem, i, a més, a l'organització ja ens veurem les cares!

Aquella mateixa nit, en una reunió extraordinària convocada per tractar d'aquest fet lamentable, l'organització obrera confederal, juntament amb els militants de la F.A.I. i de les Joventuts Llibertàries d'aquella localitat, condemnaren totalment els procediments que emprava el minyó incautador, i se'l cridà a l'ordre, com calia fer-ho en aquells moments tan greus i dramàtics que vivia el país.

XIII

LA CARTOIXA PROFANADA

Els diumenges, de bon matí, la ciutat de Badalona està quasi adormida. Reposa d'una setmana de tràfecs, de treball i d'angúnies que s'han passat per fer front als problemes de la vida. Alguns homes, però, la majoria joves i alguns de vells, plens d'inquietuds espirituals i amb fam de justícia social, s'han llevat de bona hora. Tenen quelcom a parlar i a fer, i emprenen rieral amunt, per fer drecera i evitar la carretera, on sovint hi ha ulls massa curiosos. Deixen endarrera el mar i fan camí cap a la muntanya. Amb la il·lusió que, després d'haver caminat uns cinc o sis quilòmetres, faran una parada a la font de Sant Bru per beure un bon traguet de l'aigua fresca i cristal·lina que en raja i reposar una estona, mentre van arribant els companys ressagats. Uns s'asseuen en uns bancs de pedra, i per terra els altres. Uns metres més amunt, hi ha una porta, la fusta de la qual és força vella i clivellada. Uns pobres captaires asseguts per terra, esperen que s'obri, i que els monjos els donin la sopa calenta i fumejant amb la qual, tres dies a la setmana, per obra i gràcia de Déu, poden escalfar llurs estómacs. Aquells desventurats han fet quilòmetres i quilòmetres, des de Badalona, de Tiana i, fins i tot alguns des de Mollet, per poder menjar aquella sopa vegetariana i dir *«¡gracias!»* repetides vegades als seus benefactors...

Aquesta escena revolta aquells badalonins, per la injustícia que representa. Deixant aquells captaires, els monjos i la font, comencen a pujar la muntanya plena de pins, on es respira l'aire vivificador que enforteix els pulmons, impregnat de l'olor de la saba i de la resina d'aquells pins i de les pinyes esberlades i plenes de

pinyons escampades per terra entre la pinassa. Hom hi flaira també l'espígol, la farigola, el romaní, els rovellons, els pinetells, els peus de rata i els pebrassos, dels quals la muntanya n'és plena. El dia és clar, amb un blau fort en el cel, i el sol ja comença a pessigollar amb la seva escalfor. El flirteig i les refilades dels ocells fan més encantador i bellísim aquell indret. En arribant quasi al cim, a cinc-cents metres d'altitud, els ulls descobreixen una gran esplanada i, sota mateix la Conreria s'hi aixeca austera, rígida i senzilla la cartoixa de Santa Maria de Montalegre, construïda entre els anys 1415 i 1463, que pertany al terme municipal del senyorívol poble de Tiana. Aquella cartoixa, mirant-la des de dalt la muntanya, no deixa de fer una certa impressió de curiositat i de respecte alhora. Oi més que quan es veuen els cartoixos vestits de blanc i calçats amb sandàlies, ajupits, uns, amb l'aixada a les mans, cavant la terra del gran hort, els altres cavant i llaurant les vinyes. De tant en tant, aquells monjos que tan afanyosament conreen aquelles terres aixequen el cap i amb el palmell de la mà, s'eixuguen la suor que davalla de llurs fronts i contemplen, amb un cert aire de resignació i de misericòrdia, el cel, demanant-li ajuda i benedicció perquè puguin continuar aquella vida claustral que ells mateixos s'han imposat i poder servir millor al seu Déu. L'escena, repetim-ho, no deixava d'ésser impressionant i colpidora, tot i que nosaltres érem iconoclastes.

La colla d'amics que ben sovint anàvem a aquella muntanya, si bé mai no deixàvem de fer-hi una costellada, enriquida amb un all-i-oli picant i regada amb un vi cirera que xiulava de debò, vi que havíem comprat als masovers de Can Conde, en realitat no era aquest el motiu de l'aplec, sinó que era reunir-nos clandestinament per tractar dels problemes que interessaven els treballadors. I ens havíem de reunir així, clandestinament, perquè per part dels governants, les organitzacions

obreres gairebé sempre es trobaven declarades al marge de la llei. Entre aquells amics i companys n'hi havia que eren tan anticlericals, de nom i de fets, que no veien amb bons ulls que aquelles reunions es celebressin en aquells indrets, i més d'una vegada deien als altres: «vosaltres tossuts a voler venir sempre aquí a reunir-vos, i ja veureu un dia quina putada ens faran aquests frarots. Vosaltres no els coneixeu! ¿Us penseu —continuaven dient— que des de la cartoixa no ens miren amb els seus allargavistes per tafanejar el que venim a fer aquí?». Els més joves es prenien de broma aquelles paraules. I de fet, mai no va passar res, ni el més mínim incident.

Aquella comunitat de monjos, deixebles de sant Bru, fuster, per imitar millor el seu sant patró, a part de les pregàries i de treballar la terra, a cada cel·la tenien un banc de fuster per «entretenir-se» una mica més. D'aquesta manera evitaven que el diable de la temptació de la carn entrés en llurs cossos... Encara que, d'això, la regla de la comunitat no se'n fiava gens ni mica, puix que al costat dels llits hi havien de tenir penjats els estris necessaris per a flagel·lar-se, quan la temptació es manifestés d'una manera inesperada i brutal.

Aparentment, aquells cartoixans, que feien la seva vida monacal d'una manera austera, resignada, de treball i d'estudi, com també de pregàries permanents, feien la impressió que no s'ocupaven per a res de les coses que passaven del món, ja fossin justes o injustes. El que volia dir, doncs, que els assumptes polítics i socials no els feien fred ni calor. La realitat, però, era tota una altra, com demostrarem en el curs d'aquests records que expliquem.

Tenim interès a dir, encara que sigui de passada, que abans de l'aixecament franquista mai no van ésser molestats per res ni per ningú. Ni quan la crema dels convents de l'any 1835, ni quan la del 1909.

Quan la proclamació de la segona República espanyola,

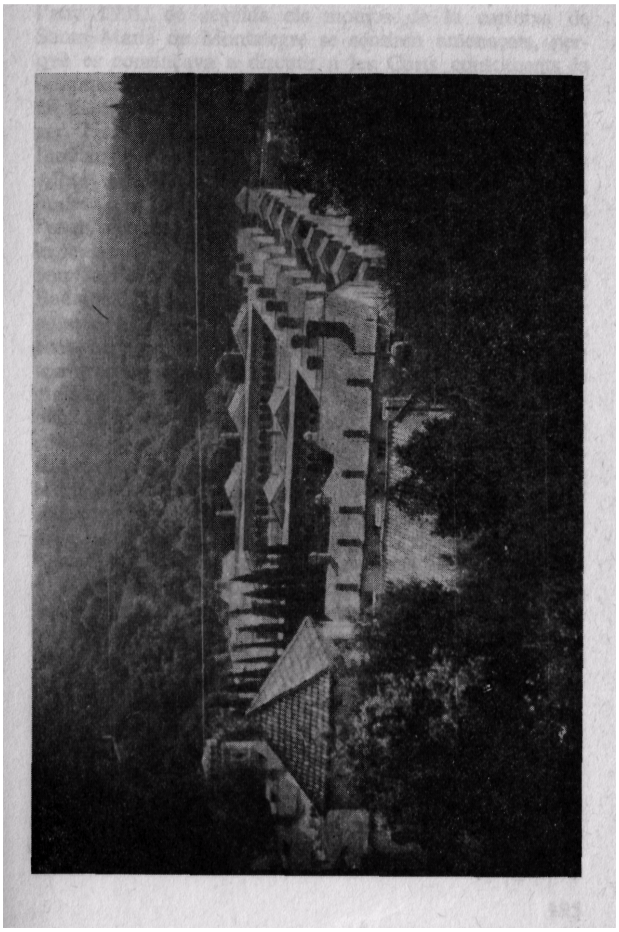

l'any 1931, de seguida els monjos de la cartoixa de Santa Maria de Montalegre se sentiren amenaçats, perquè es començava a discutir a les Corts constituents la dissolució o expulsió de tots els ordes religiosos, especialment els que feien vot d'obediència a un poder estranger. No s'oblidi que la primera gran cartoixa va ésser fundada per sant Bru, l'any 1084, en el mateix cor dels Alps, departament de l'Isère, a França. Comprenent, doncs, que l'expulsió els podia arribar d'un moment a l'altre, els monjos de Montalegre es posaren a estudiar la manera d'esquivar el «cop» que també els podia arribar. Ja ho crec que la trobaren! Es «recordaren» que a Badalona hi havia un percentatge força elevat de tuber-culosos, la majoria dels quals havien contret la malaltia, en bona part, per culpa de les emanacions que la indústria química escampava per tota la localitat, i que aquells malalts estaven barrejats amb altres a l'Hospital municipal de Badalona. Fins llavors, doncs, no se'ls havia acudit, a aquells caritatius, benefactors i «boníssims», així com respectables, monjos de la cartoixa de Santa Maria de Montalegre de preocupar-se de la salut d'aquells ciutadans badalonins que estaven atacats pel bacil de Koch, que tant i tant preocupaven a tota la població. Encara que, com ja hem dit, la cartoixa estava enclavada en el territori municipal de Tiana, i oficialment, doncs, no tenia res a veure amb Badalona, si bé eren veïns, una comissió de monjos, presidida pel seu prior, un bon dia visità el batlle de Badalona, el senyor Josep Cases, per a oferir-li l'edifici de la Conreria, del qual els monjos eren propietaris, per a instal·lar-hi els malalts tuberculosos. Aquell edifici, en el transcurs dels anys, havia servit una mica per a tot: per a novicis de la cartoixa, de caserna per a les tropes carlines el segle passat, de caserna de la guàrdia civil, i més tard Hotel-Restaurant. En el moment que els monjos l'oferiren a l'ajuntament badaloní ja feia temps que estava desafectat. Ningú no

Vista parcial de la Cartoixa de Montalegre, a Tiana (Barcelona).

el volia per a res, puix que, tot i l'altura a què estava situat, a més de 500 metres, no solament hi mancava l'aigua corrent, sinó que la humitat hi planava pertot arreu, la qual cosa no deixava d'ésser una amenaça, i greu, per a la salut dels malalts tuberculosos que els monjos, d'una manera «humanitària i desinteressada» oferien d'allotjar-hi. Tanmateix, l'alcalde de Badalona, d'acord amb tot el Consell municipal, va creure que els malalts sempre hi estarien més bé que no pas a l'Hospital, i acceptà, amb agraïment, l'oferiment dels cartoixans.

En aquestes condicions, els malalts tuberculosos, una quarantena, que hi havia a l'Hospital de Badalona van ésser traslladats a la Conreria. Els primers temps tot anà com una seda. Àdhuc els monjos, de tant en tant, aportaven a la Conreria llegums i fruits dels seus horts.

Mentrestant, les corts republicanes havien votat la llei sobre les congregacions religioses i la dels jesuïtes havia estat dissolta. Als cartoixans de Montalegre ningú no els va dir res. A més, les relacions entre les dues institucions, la religiosa i la republicana, no deixaven d'ésser força cordials. Mai no hi hagué cap mena de conflicte entre elles. Tot anava sobre rodes... Semblava talment que els cartoixans ja es consideressin més republicans que en Salmerón, en el seu temps.

Ah!, però vingué l'any 1933. Les dretes espanyoles ja havien aixecat el cap, amb tot el desvergonyiment, i després de guanyar les eleccions legislatives, es disposaren a assaltar el poder, fos com fos, amb tots els mitjans al seu abast, per a enderrocar la República, encara que haguessin de vessar sang. A Catalunya, però, les coses no els van resultar tan fàcils, puix que les esquerres continuaren essent les mestresses de la situació política, i no estaven disposades a deixar-se desbancar, així com així, per la reacció. Els reaccionaris, doncs, juntament amb tots els seus aliats, es prepararen per a donar l'assalt final i enderrocar definitivament aquella República que

tant dolçament i magnànimament havia nascut el 14 d'abril de 1931.

No ha estat mai cap secret per a ningú, ni a Espanya ni a cap altre país del món, que l'Església s'ha posat sempre al costat —essent-ne un dels més ferms pilars— de tot el que representa i és conservadorisme, capitalisme i reacció. L'Església de casa nostra, que sempre ha estat al costat dels poderosos, aprofità aquella nova avinentesa de la revifalla de les dretes, per posar-se al seu costat. Uns i altres es prepararen i s'armaren, no per a defensar-se, sinó per a atacar i extirpar tot el que fes olor de republicanisme, socialisme, sindicalisme, anarquisme o comunisme. En la preparació d'aquesta, diguem-ne, estratègia, no hi faltaren tampoc els monjos de la cartoixa de Santa Maria de Montalegre, puix que un mes abans que esclatessin els fets del 6 d'octubre de 1934 arribaren a l'estació del ferrocarril de Montgat-Tiana una colla de caixes més que sospitoses. Caixes que, sense pèrdua de temps, van ésser transportades en carros, del poble de Tiana a la cartoixa de Montalegre. En aquelles caixes hi havia prop de cent armes llargues —winchesters i màusers —i més de 20.000 bales. Tot un arsenal. Arsenal que segurament no era destinat a caçar conills en els boscos d'aquelles muntanyes on es troba la santa cartoixa de Montalegre![1]

[1] El descobriment d'aquest arsenal d'armes i municions va ésser molt curiós. Un dia, els ciutadans badalonins que guardaven la cartoixa es dedicaren a fer neteja, puix que calia utilitzar l'edifici ocupat abans pels novicis. Hi havia força palla escampada per terra, la qual cosa no deixà d'intrigar-los, ja que era insòlit. L'arreplegaren, i quina no va ésser la seva sorpresa en descobrir una trapa sota aquella palla. Trapa que aixecaren de seguida. Nova sorpresa en veure que hi havia una escala que conduïa a dintre d'una gran pilastra completament buida. Qui havia dubtat mai de l'enginy dels frares? Hi havia també instal·lació elèctrica. Baixaren aquells graons, amb moltes precaucions, car, pensaren aquells homes, que podia haver-

Un cop les dretes van haver assaltat el poder, i els aixecaments populars de Catalunya i Astúries de l'octubre de 1934 foren aixafats amb sang i amb l'empresonament de milers de persones —comptant amb la impunitat que els concedia que a tot Catalunya imperava l'estat de guerra—, els monjos de Montalegre aprofitaren l'ocasió per a fer tornar, si us plau per força, tots els malalts tuberculosos que hi havia a la Conreria a l'Hospital de Badalona, sense donar el temps necessari a les autoritats d'aquesta població per a poder-los acollir en bones condicions. Alguns malalts, per manca de lloc i de llits, van haver d'estar per terra alguns dies. El comportament inhumà i salvatge dels monjos de la Cartoixa va causar una gran indignació a tota la ciutat de Badalona. Àdhuc una bona part de la gent de dreta no pogué menys que exterioritzar la seva protesta. Els comentaris, doncs, no van ésser de massa bon gust per als «frarots», nom amb el qual acostumaven a anomenar els monjos aquells vells anticlericals que assistien a les reunions clandestines que els cenetistes celebraven en els boscos de Montalegre.

Vingueren les eleccions del 16 de febrer de 1936, que donaren novament la victòria a les esquerres. Un cop ocupat el poder per aquestes, les autoritats municipals de Badalona no es preocuparen gens ni mica —ni se'n recordaren, tampoc— de resoldre l'afront que els monjos de la Cartoixa havien fet a tot el poble badaloní. Va haver d'ésser l'organització obrera confederal la que, en un acte públic celebrat al Teatre Victòria, i en un manifest imprès llançat als quatre vents, exigís que els malalts tuberculosos que hi havia a l'Hospital tornessin a ésser portats a Montalegre, però no a la Conreria, sinó a baix, a la mateixa cartoixa, on els monjos haurien de tenir cura d'allotjar-los convenientment, en llocs provisionals, en espera de poder trobar i arranjar unes sales adequades. L'esverament va ésser general, no solament entre els monjos, sinó també entre les autoritats republicanes, les quals deien que no comprenien —o no volien comprendre— la pressa que tenien els sindicats obrers de la C.N.T. a resoldre el problema.

Els esdeveniments polítics i socials es precipitaren ràpidament a tot Espanya. Tant, que, finalment, tota la reacció es llançà al carrer, amb el suport de l'exèrcit, pel juliol de 1936, per acabar per sempre més amb la República. El poble, davant d'aquella escomesa vil i premeditada, es defensà com pogué intentant salvaguardar les institucions republicanes i democràtiques que ell mateix havia escollit, després de molts anys de lluites i sacrificis. Començaren els excessos, l'assalt i la crema d'esglésies i convents i el matar gent. D'aquella fúria, no se'n lliurà tampoc la cartoixa i els seus monjos. Centenars de persones, de gent del poble, van ésser arrossegades a cremar la cartoixa. En aquest fet s'observà un detall que cridà força l'atenció als esperits observadors, que volem explicar. A part d'una colla de caps calents, intervingué en el fet un capità de l'exèrcit espanyol que, en aquells moments, es trobava estiuejant al poble de Montgat. Fins aleshores, ningú no el coneixia de res, ni se sabia quins eren els seus sentiments polítics, socials, religiosos o patriòtics. Aquest capità, quan veié que a

---

hi frares amagats... En arribar al final, a una profunditat d'uns 15 metres, descobrireu una gran sala, amb una armeria molt ben construïda, on hi havia arrenglerats un centenar d'armes degudament greixades. A dintre les caixes hi havia les municions. Aquelles caixes eren les mateixes en les quals s'havia transportat tot aquell armament de l'estació de Montgat, via Tiana, fins a la cartoixa. Hi havia encara les etiquetes, que els monjos no havien tingut la precaució de fer desaparèixer, tan segurs estaven de guanyar en les revoltes del 1934 i del 1936, que negligiren un detall tan important. Per aquestes etiquetes és pogué saber les persones de Tiana que, amb els seus carros, havien fet el transport. Eren simples recaders que, de fet, no tenien res a veure amb aquell contraban d'armes, com es va poder comprovar de seguida.

Barcelona els militars havien fracassat, se li despertaren els sentiments revolucionaris i s'erigí en capdavanter d'aquella gent desbordada, que atacava i posava foc a la cartoixa. Cremaren el taller de fusteria i el laboratori de farmàcia i de productes químics. Tanmateix, gràcies a l'esforç d'un grup de ciutadans antifeixistes, que envià el Comitè de Salut Pública de Badalona, es pogué dominar totalment l'incendi i s'evità que es propagués a la resta de la cartoixa. Així es pogué salvar la biblioteca, que era una de les més importants de Catalunya, amb els nombrosos llibres incunables que l'enriquien. Els monjos, una bona cinquantena, havien estat detinguts i maltractats, pels assaltants i incendiaris. Alguns, però, pogueren fer-se escàpols.

Els cartoixans, entre ells el prior —tots vestits de paisà—, i els assaltants de la cartoixa, aquests amb aires de triomfadors i cridant desaforadament, baixaren per la carretera, Conreria avall, en direcció a Badalona. Pel camí mataren dos monjos i en feriren dos més, deixant-los estesos a la cuneta. Continuaren la marxa amb el propòsit, segons sembla, de matar-los tots, una cop arribats a la plaça de les Cases Consistorials de Badalona. Els components del Comitè de Salut Pública de Badalona, en tenir esment d'aquelles intencions, prengueren totes les mesures necessàries per a evitar-ho, encara que per aconseguir-ho s'haguessin de jugar la vida. Acompanyats d'un bon centenar de militants de tots els partits polítics antifeixistes i de les organitzacions sindicals, especialment de la C.N.T. i de la F.A.I., es concertaren i, amb una audàcia més que temerària, es disposaren a evitar aquell assassinat, que una colla de folls i irresponsables volien cometre contra aquells monjos indefensos. En arribar tota aquella gent a la plaça, els militants antifeixistes concertats, van sortir de tots els costats, i amb una escomesa esfereïdora arrencaren de les mans dels manifestants aquells monjos que eren quasi més de

l'altre món que no d'aquest. El desconcert va ésser general entre els manifestants, puix que no comprenien que homes representatius de les organitzacions antifeixistes i del Comitè de Salut Pública, per tant, tots revolucionaris i de sempre, s'oposessin que es matessin aquells monjos, que segons el dir de tota aquella gent, eren enemics del poble. Aquella gent confonia la Revolució amb l'assassinar, dues coses ben distintes una de l'altra, per sort de la Revolució i dels ideals redemptors que representa.

Es salvaren, doncs, tots els monjos, i se'ls va fer pujar al saló de sessions de l'ajuntament, on se'ls va atendre en tot el que era correcte de fer en aquells moments dramàtics que es vivien. Entre aquells cartoixans hi havia, ultra una majoria d'espanyols, francesos, alemanys, japonesos i filipins. Dos dies després, sota la protecció del Comitè de Salut Pública de Badalona i del Comitè Antifeixista de Catalunya, van ésser traslladats a Barcelona. Amb la intervenció del President de la Generalitat de Catalunya, senyor Lluís Companys, tots van ésser salvats i traslladats a l'estranger.

Els altres, els dos morts i els ferits que quedaren a la cuneta de la carretera de la Conreria, van ésser enterrats els primers, i atesos degudament, els segons, à l'Hospital de Badalona fins a la seva total guarició. No fa pas massa anys que encara vivien a la cartoixa de Montalegre, on van tornar en acabar-se la guerra d'Espanya.

El Comitè de Salut Pública de Badalona s'incautà del monestir. Hi posà una guàrdia armada permanent, formada per set o vuit homes de la màxima confiança, tots militants de la C.N.T., amb la missió de guardar-lo i defensar-lo de qualsevol mena d'atac, vingués d'on vingués.

Vuit dies després, s'esdevingué un fet que val la pena d'explicar: un matí, mentre aquells defensors de la car-

toixa estaven esmorzant, van tenir la inesperada sorpresa de veure venir, des dels claustres, un monjo vestit de blanc, jovenet, demacrat i que gairebé ni s'aguantava. El monjo els pregà que no li fessin res, i que li donessin menjar, puix que estava afamat. Aquells militants de la C.N.T., que sempre han estat acusats de menjar-se fins i tot les criatures i de matar-ho tot, el voltaren amb curiositat i afecte, el feren seure a la taula on ells menjaven i l'invitaren que s'atipés tant com volgués. Mentre menjava amb afany, com un llop afamat, les faccions d'aquell monjo anaven canviant radicalment, i els colors de la sang li revenien de bell nou al rostre. El monjo tenia un aspecte simpàtic. Els seus ulls no deixaven d'escodrinyar a dreta i a esquerra, amb desconfiança, com si temés que aquells homes no li fessin una mala jugada. Però aquests el tranquil·litzaren, tot dient-li que no havia de témer res d'ells. Creient-se, doncs, en seguretat i emparat per aquells homes armats, explicà que ell era el secretari del prior de la cartoixa; que en el moment que va ésser assaltada, ell i dos monjos més s'escaparen i s'amagaren on pogueren. Els altres dos monjos, segons contà, així que els fou possible, marxaren per aquelles muntanyes; en canvi, ell, més poruc, preferí de continuar amagat, soterrant-se, en espera de poder sortir més tard, quan hi hagués més calma. Ja en plena confiança explicà que era fill d'un marquès andalús molt conegut i de la mestressa d'una casa de prostitució de Barcelona[2]. Continuà con-

[2] No havia passat una setmana des que aquell monjo, tan simpàtic, hagués sortit del seu amagatall, quan un bon dia una dona, molt ben arreglada i força bonica, es presentà al Comitè de Salut Pública de Badalona i demanà si un monjo jove de la cartoixa de Santa Maria de Montalegre —del qual donà tota mena de detalls— vivia. Seguidament declarà que ella era la seva mare i explicà el que ja havia explicat el seu fill. Demanà que, si és que vivia, l'hi donessin, perquè ella era la seva mare. Se li contestà que no corresponia al Comitè decidir en un

tant que el seu pare, per 'amagar el «pecat», l'havia fet portar, degudament recomanat per altes jerarquies de l'Església espanyola, a aquella cartoixa. D'aquí el fet que fos l'home de confiança del prior. Unes setmanes després se'l portà a Badalona, sempre sota la protecció del Comitè de Salut Pública. Com que el xicot era força eixerit, se'l col·locà de comptable a les oficines d'un Sindicat confedera! de Barcelona, on complí magníficament la tasca que se li encomanà.

No passaren massa dies, que el Comitè de Salut Pública badaloní acordava transformar la cartoixa de Santa Maria de Montalegre en sanatori per a malalts tuberculosos. Un grup de paletes, de guixaires, de manobres, de fusters i d'electricistes transformaren ràpidament unes cel·les dels monjos en sales espaioses de sis llits cada una. Es comprà tot el material necessari, aparells de raigs X i de radioscòpia. El servei mèdic anà a càrrec del doctor Ballester, que era molt competent i especialitzat en tisiologia. Tots els afectats de tuberculosi que hi havia a l'Hospital de Badalona van ésser traslladats al nou sanatori.

En el moment de la incautació de la cartoixa es trobaren uns grans estocs de patates, d'ous en conserva i els cellers ben plens de vi. Els horts, que no deixaren de cultivar-se, donaven tota mena de llegums i àdhuc de fruits diversos. Tota aquesta provisió va ésser administrada, escrupolosament, pel company Joan Serret i Bruguera, cenetista de tota la vida, al qual el Comitè de Salut Pública confià el càrrec d'administrador del sana-

problema tan delicat. Es consultà, doncs, el jove monjo. Ell s'esverà una mica força. Asserenat, i amb una dignitat que corprengué tothom, manifestà que «ell no en tenia, de mare, ni tampoc pare. Que el deixessin tranquil per sempre més, puix que sabia prou bé quin havia d'ésser cl seu camí i el que en faria, de la seva vida».

Mai més no s'ha sabut què va esdevenir d'aquell xicot; com tampoc quins eren el seu nom i cognoms veritables.

ton. Per poder completar l'alimentació dels malalts tuberculosos, s'adquiriren unes deu vaques, les quals donaven, amb escreix, la llet necessària per a ells. El manteniment d'aquell sanatori costà pocs diners a l'ajuntament de Badalona, puix que si bé és veritat que pagava el personal tècnic i els set o vuit homes que el guardaven, i, a més, havia despès uns centenars de milers de pessetes per realitzar les obres que s'hi efectuaren i els aparells que s'hi instal·laren, en canvi, una bona part dels llegums, de les patates, de la llet i del vi que s'aconseguia a les terres del sanatori, es baixaven, mentre durà la guerra, a Badalona, on es repartien gratuïtament a l'Hospital, a la Casa Empar i a la casa dels vells, coneguda amb el nom de Can Gussi, prop de la barriada de Canyet.

De les dificultats de tot ordre d'aquells anys de guerra, el sanatori de Montalegre i els seus malalts a penes se'n ressentiren. D'aquí ve, potser, que ben aviat començaren les enveges, les trifulgues i la política de campanar a què tan acostumats estàvem abans de l'alçament franquista, per part de quasi tots els partits polítics de casa nostra. Aquesta vegada, però, els trets partien d'alguns consellers de la Generalitat, els quals cobejaven —i de quina manera!— aquell sanatori que els badalonins havien estat capaços de crear, salvant i defensant tot el que es pogué de la cartoixa, entre moltes altres coses precioses, les vides dels seus monjos i la biblioteca. En aquest esforç de salvament i de creació, fet pels badalonins amb perill, fins i tot, de llurs vides, no hi va participar ningú, ni els mateixos tianencs que, per cert, tenien el deure de fer-ho, ningú no va ajudar-los. Per tot això, els badalonins antifeixistes es mostraren ferms i decidits a no deixar-se prendre aquella cartoixa que ells sols havien salvat i restaurat. Restaurat, en el sentit d'instal·lar-hi un sanatori en el qual poguessin instal·lar-s'hi els malalts atacats per la tuberculosi.

Les amenaces que es prendrien mesures enèrgiques

per a fer «restituir» o «alliberar» la cartoixa, cada dia creixien. Per parar en sec aquella ofensiva bèstia i estúpida, calgué que l'ajuntament de Badalona —llavors ja havien desaparegut els Comitès antifeixistes i els de Salut Pública— desplacés una comissió presidida pel seu alcalde, i formada per representants de totes les organitzacions polítiques i sindicals, a Barcelona, on s'entrevistà amb el President de la Generalitat, Lluís Companys, i els consellers de Sanitat i Assistència Social, de Cultura i de Governació. L'entrevista, en alguns moments, va ésser molt oratjosa, i vingué d'un fil que no es trenqués tot. Calgué el tacte i la intervenció vigorosa de Lluís Companys per a evitar-ho. Les coses, doncs, quedaren en el lloc que estaven. Els badalonins, per la seva part, declararen que, una vegada el sanatori fos ampliat, estaven disposats a convertir-lo en comarcal, amb la condició, però, que sempre estaria sota la seva direcció des del punt de vista administratiu, tècnic i mèdic, si bé acceptarien la inspecció de la Conselleria de Sanitat i Assistència Social de la Generalitat de Catalunya.

Semblava talment que era escrit que la cartoixa i el sanatori de Montalegre continuarien essent víctimes de la cobejança dels ambiciosos i dels qui no reculen davant de res per tal d'aconseguir llurs propòsits, per més monstruosos que siguin. Aquesta vegada l'ofensiva la va emprendre el president del govern espanyol, senyor Juan Negrín. Aquest va demanar al president de la Generalitat, senyor Lluís Companys, que intercedís prop de l'ajuntament de Badalona perquè una neboda seva pogués ingressar al sanatori de Montalegre, per guarir-se de la tuberculosi. Negrín, en demanar aquell ingrés a Companys, ho va fer perquè sabia «de bona font, que aquell sanatori estava ben situat en tots els aspectes: altura, climatològic, etc., i també perquè tenia ben organitzat el servei mèdic». No hi hagué cap mena d'inconvenient a acceptar aquella neboda de Negrín. Va ésser tractada

com tots els altres malalts. El seu oncle, alguna vegada, va a anar visitar-la. Va quedar encantat del sanatori i del paratge on era situat. Tant va ésser així que, ben aviat, començà el seu atac, per tots els costats que pogué, per tal que la cartoixa, el sanatori, els boscos i tot el que voltava aquell magnífic racó de Montalegre fos entregat al ministeri de Defensa de la República que ell, Negrín, regentava a més de la presidència del govern republicà. La negativa per part de l'ajuntament badaloní fou total.

Juan Negrín, en veure que totes les seves pressions no donaven cap resultat, es valgué del senyor Juliàn Zugazagoitia, ministre de la Governació del Govern de la República, socialista, força anticatalà, encara que basc, perquè des de Barcelona, on s'havia traslladat el govern de ta República, enviés una companyia de guàrdies d'assalt a ocupar *manu militari* la cartoixa i el sanatori. L'intent d'ocupació es va fer sense comunicar-ho ni a la Generalitat ni a la primera autoritat badalonina. Els ciutadans que vetllaven aquelles institucions, els dos o tres pagesos que hi treballaven i els elements dels serveis tècnics i administratius del sanatori volgueren oposar-se a aquell atropellament inqualificable. Els guàrdies d'assalt manats per un capità i un tinent, els detingueren a tots els tancaren en unes cel·les dels antics monjos, i, fins i tot, simularen l'afusellament de tres dels defensors. Tanmateix, l'administrador del sanatori, el malaguanyat i excel·lent amic i company Joan Serret i Bruguera, que havia aconseguit d'escapar-se, des d'una casa pairal veïna telefonà a l'alcalde de Badalona i el posa al corrent del que passava. L'alcalde, sense perdre temps, convocà al seu despatx els caps de la guàrdia d'assalt i de la policia de la ciutat, i els comminà a anar, amb ell i una bona colla de ciutadans que havien estat advertits del que passava, a Montalegre per tal de foragitar-ne els intrusos Aquesta mesura semblà massa forta al tinent de la guàrdia d'assalt, el qual li demanà, amb tot el res-

pecte usual, autorització per a telefonar al capità que dirigia l'operació de «conquesta» de la cartoixa, autorització que li fou concedida. Així, doncs, el tinent demanà al capità qui li havia ordenat d'ocupar Montalegre. El capità li contestà que el ministre de la Governació del govern espanyol. Entre els dos es creuaren paraules fortes i s'amenaçaren. Entretant, es telefonà al senyor Sbert, conseller de Governació de la Generalitat, comunicant-li el que passava. Aquest darrer, adonant-se de la gravetat de la situació i del que podia passar, anà a veure en Zugazagoitia i en pogué obtenir que les forces de la guàrdia d'assalt que havien «envaït» la cartoixa fossin retirades.

Davant d'aquella escomesa de Negrín i dels seus subordinats per fer-se seva la cartoixa i el sanatori, l'ajuntament de Badalona, i amb ell totes les organitzacions polítiques i sindicals - antifeixistes que el componien, redoblaren llurs esforços per tal d'evitar que es repetís. No es podia permetre que, en nom del que es volgués invocar —necessitats de la guerra o, potser, quedar bé amb el Vaticà?—, el president del poder central s'apoderés d'allò que tants sacrificis havia costat de crear. S'advertí, doncs, a les autoritats competents, en aquest cas al President de la Generalitat de Catalunya, que, si es repetia l'acció «pirata» de Negrín i de Zugazagoitia, els antifeixistes badalonins estaven disposats a jugar-se el tot pel tot per tal de repel·lir-la.

Lluís Companys, adonant-se del problema, amb la sagacitat política que sabia emprar sempre en els moments de perill, trobà una solució adequada. Cridà la màxima representació de l'ajuntament de Badalona, i li va exposar, clarament i sense embuts, que Negrín cada dia insistia més a apoderar-se de la cartoixa de Montalegre. Per tal d'evitar-ho, el President de la Generalitat de Catalunya proposà a l'alcalde de Badalona la solució següent: legalitzar el sanatori i posar-lo sota la protecció

de la Conselleria de Sanitat i Assistència Social del Govern català. Per aconseguir l'efecte desitjat, calia que la inauguració del sanatori es fes al més aviat possible. Per tal de comprometre en Negrín, el mateix Lluís Companys, com a President de la Generalitat de Catalunya, l'invitaria a assistir -a l'acte així com a Zugazagoitia i al Director General de Sanitat del govern central, establert a Barcelona. «Més, encara —afegí Companys—; per arrodonir bé les coses, caldrà que els badalonins, el dia de la inauguració del sanatori, organitzeu un dinar a la mateixa cartoixa». D'aquesta manera, pensava el President dels catalans, Negrín i tots els seus, que cobegen contínuament la cartoixa, quedaran lligats i compromesos, almenys moralment.

Quinze dies després, un divendres, a les onze del matí —del mes de gener o febrer del 1938—, el President de la Generalitat de Catalunya, senyor Lluís Companys, el Conseller de Governació, senyor Sbert, el Conseller de Sanitat i Assistència Social; el President del govern central, Juan Negrín, el ministre de la Governació, Juliàn Zugazagoitia, i el Director General de Sanitat, acompanyats d'un gran nombre de policies, eren presents a la inauguració oficial del Sanatori de Montalegre. S'invità també tota la premsa diària de Barcelona per tal de donar més relleu a l'acte. L'ajuntament badaloní hi assistí en pes, així com les representacions de les organitzacions polítiques i sindicals, els alcaldes dels pobles veïns de Tiana-Montgat, Sant Adrià de Besòs i Santa Coloma de Gramenet. Com, també, la figura prestigiosa de Joan Peiró.

El compromís, doncs, quedava segellat. La cartoixa i el Sanatori de Montalegre serien respectats i ningú més no hi posaria el nas.

Juan Negrín, però, aquella píndola no se la va empassar mai. I aprofità els darrers moments de la guerra, quan tot ja s'estava ensorrant, pel novembre de 1938,

per satisfer la seva rancúnia, i apoderar-se de la cartoixa i del sanatori, foragitant-ne tots els malalts tuberculosos; al seu lloc hi va instal·lar militars invàlids de guerra, els quals, tanmateix, un mes i mig més tard, els malaurats, n'havien de fugir de la manera que pogueren, puix que les tropes franquistes i italianes s'hi 'apropaven de manera fulminant i sense cap mena de pietat.

D'aquesta manera acabà una de les realitzacions de primer ordre que la Revolució havia creat. D'aquella Revolució que ens obligaren a fer els feixistes espanyols, aliats a tota la reacció mundial.

Després, els monjos tornaren a aquella santa cartoixa de Montalegre, que —cal que no s'oblidí— ells van ésser els primers a profanar en introduir-hi un arsenal d'armes i municions. Si bé és veritat que no se'n serviren. El seu Déu, que tant diuen adorar i creure, deu saber alguna cosa del perquè no en van fer ús ni per a defensar-se.

XIV

VOSTÈ, LA MEVA DONA?

Una dona de poble, jove encara, en acabar-se la guerra d'Espanya, hagué de sofrir, com tantes altres, les humiliacions i persecucions dels falangistes espanyols, pel fet que el seu marit s'havia destacat en la lluita contra el feixisme, i havia fugit a l'exili. Cansada d'aquella vida es decidí a marxar a França, acompanyada per dos fills de vuit i deu anys d'edat, amb l'esperança de trobar el marit exiliat. Després d'haver passat clandestinament els Pirineus, patint fam i fred, aconseguí d'arribar a una ciutat

d'uns 9.000 habitants del departament francès de l'Aude, on li havien dit que vivia el seu marit. Les calamitats i misèries que havien sofert mare i fills, que eren reflectides en llurs rostres, no havien fet minvar el record i l'esperança que un dia tornarien a veure i abraçar l'ésser més volgut.

La mare sabia que el seu marit treballava a la ciutat on acabaven d'arribar. No coneixia, però, ni l'adreça de la casa on vivia, ni on treballava. A la sortida de l'estació s'informà. Els francesos no l'entenien. Finalment, dos refugiats espanyols se li acostaren. La dona respirà i els preguntà:

— ¿És que coneixien un refugiat espanyol anomenat X.? Una servidora sóc la seva esposa i aquests dos petits els seus fills. Per a més detalls els diré que el meu marit era de la C.N.T. i de la F.A.I., al poble... de Catalunya. En acabar-se la guerra, es pogué salvar i va venir ací, a França. Però mai més no n'he sabut res. No ha escrit mai. Suposo que, pobret!, no ho ha fet per por dels perills que ens hauria pogut fer córrer rebre la seva correspondència.

— Doncs, com ha sabut que el seu marit es podia trobar en aquesta ciutat? —li preguntà un d'aquells refugiats.

— Per uns amics d'ell, que es troben a Barcelona, els quals m'han aconsellat sempre que el millor que podia fer, davant la manera que érem tractats a Espanya, és que vingués amb els dos fills a reunir-nos amb ell.

Aquells dos refugiats no sabien com fer-ho per sortir del pas en què es trobaven. Car existia «quelcom» que els impedia de donar l'adreça de la casa on vivia el marit d'aquella bona dona, malgrat que la coneixien prou bé, car més d'una vegada s'hi havien reunit amb altres companys per discutir qüestions de l'organització confederal. Per sortir d'aquella difícil situació, li van

indicar l'adreça d'on treballava l'home que cercava, recomanant-li que l'esperés al migdia a la porta de la fàbrica, perquè així, quan ell la veuria amb els fills, tindria més sorpresa i li faria més il·lusió.

En efecte, molt abans de les dotze, aquella dona amb els seus dos fillets, amb l'ànima i el cor plens d'emoció i d'alegria alhora, esperaren que s'obrís la porta d'aquella fàbrica per a poder abraçar la persona que estimaven més en aquest món. La persona per la qual tant havien sofert en el seu país i a la qual tenien com un déu.

Després d'una bona estona d'esperar, l'estridència d'una sirena els féu estremir de joia. Era l'hora de plegar. S'obriren les portes de la fàbrica, i una corrua d'obrers i obreres en sortien afanyats, alliberats de llur treball, per anar a dinar a llurs cases. Entre ells, el *companero X*. La seva dona, en veure'l, amb llàgrimes als ulls i amb una explosió d'afecte i d'alegria se H tirà al damunt per abraçar-lo, bo i dient als seus fillets: «Ací teniu el vostre pare! Abraceu-lo, fills meus!» Davant d'aquella espontània manifestació de joia, el *compañero* cenetista tingué el gran cinisme i la fredor de treure-s de damunt la seva dona, companya seva, amb paraules descarades i vergonyoses:

— I ara, què fa vostè, senyora?

— Com, què faig? Que no em coneixes? Sóc la teva dona! —li va contestar ella, tota sorpresa.

— Vostè, la meva dona? Vostè s'equivoca; m'ha pres per un altre, senyora! —li engalta aquell home. I deixà plantats aquella pobra dona i els seus fillets, anant-se'n tranquil·lament, com si res no hagués passat.

La dissortada dona es desmaià i caigué per terra.

Els seus fills, que tantes i tantes vegades li havien sentit parlar de les virtuts i excel·lències d'aquell home, el seu pare, estaven esfereïts davant el que havien presenciat, i en veure la seva mare estesa per terra sense sentits.

Uns refugiats, que havien presenciat aquella escena i que coneixien el perquè de la conducta d'aquell home X., van recollir la dona i els petits, i un d'ells se'ls emportà a casa seva.

Un cop passada la primera dolorosa emoció, a aquella desconsolada esposa i companya d'un home que encara es deia d'idees avançades (no menys punyent fou l'emoció que sofríen aquelles dues criatures, que desconeixien la maldat humana), els refugiats li explicaren la veritat de tot el que passava i el perquè de la conducta insensata i miserable de llur pare i espòs: aquell home s'havia casat amb una francesa, amb la qual havia tingut tres fills més.

Aquella mateixa nit, l'agrupació local de la C.N.T. celebrà una reunió extraordinària, a la qual fou convocat X., per tal de mirar de trobar una solució al problema que aquest, amb el seu comportament, havia provocat. X. es negà rodonament a trobar-la, al·legant que «la seva dona i els seus fills que havien vingut d'Espanya no l'interessaven gens ni mica. Que per a ell, l'únic que comptava i volia era la dona que havia esposat a França, puix que era més atractiva com a dona...» No volgué trobar, doncs, cap solució, si és que n'hi havia alguna.

Davant la seva posició, els reunits, per unanimitat, acordaren la seva expulsió de la C.N.T., per considerar-lo indigne de pertànyer a una organització on les coses brutes i immorals no hi tenen cabuda, sigui qui sigui qui les cometi.

Aquells cenetistes, que tenien una concepció justa de l'organització sindicalista revolucionària, proposaren a aquella dona, que s'havia expatriat amb els seus fills per reunir-se amb el seu company, que si es volia quedar a França, ells es farien càrrec de totes les despeses de llur estada, fins que trobés una solució estable. La dona, bé que agraïda pels sentiments solidaris que li demostraven

aquells homes que feien honor a les idees llibertàries, refusà l'oferiment i prengué determinació de tornar a passar clandestinament els Pirineus, amb els seus fills, per instal·lar-se novament a Espanya, i viure la vida difícil que li hi esperava.

XV

LA C.N.T. I ELS SEGRESTAMENTS

Els segrestaments han existit des de temps immemorial i l'han practicat de moltes maneres. Si els que escriuen la història no ens enganyen, la gent més aficionada a fer-ne ús ha estat la que tenia una posició social i política més alta, àdhuc dins la mateixa Església. Entre la gent que hom considerava que pertanyia a la pleballa també n'hi havia que s'hi dedicava. Uns i altres no tenien gaires escrúpols per tal d'arribar a aconseguir el que es proposaven. Amb tot el que s'ha escrit, a través dels anys, sobre aquests fets, es podria redactar una obra monumental sobre els segrestaments que hi ha hagut en la història del món, per raons sentimentals, per pugnes polítiques o religioses, per qüestions d'interessos, etc.

Però d'uns anys ençà, la tàctica dels segrestaments la vénen emprant, i en gran escala, diversos moviments que es diuen revolucionaris, en la lluita per fer triomfar llurs ideals, que creuen justos. Els que ben aviat començaren a practicar-la van ésser els cubans, en segrestar avions i llurs passatgers. De seguida, la gent dita «d'ordre» aixecà el crit al cel, clamant contra aquella manera d'actuar dels revolucionaris cubans. Tot i aquestes protestes, la tàctica de lluita dels segrestaments s'ha anat

estenent arreu. Els revolucionaris brasilers l'han emprat moltes vegades, i quasi sempre amb èxit, en segrestar personalitats polítiques i diplomàtiques, considerant que, com a contrapartida per alliberar-les, podrien aconseguir la llibertat de molts de llurs companys revolucionaris que sofrien llargues condemnes als presidis d'aquell desgraciat país del Brasil, on encara impera l'opressió i es practica la tortura i la deportació. L'han practicada els Tupamaros, de l'Uruguai, els revolucionaris argentins, els palestins, els israelians contra els nazis i, fins i tot, els nacionalistes bascos per combatre el franquisme.

Aquesta tàctica de lluita no sempre dóna bons resultats, puix que, manta vegada, els qui la practiquen es veuen obligats a fer sang, i no pas per gust de fer-ne, sinó per la tossuderia dels governants que, per una qüestió de prestigi, com diuen ells, no volen ajupir-se a donar satisfacció als segrestadors. Actualment, s'han convertit en una veritable preocupació per a tots els governants, els polítics, els burgesos, els diplomàtics, els policies Í tota la gent ben situada en els governalls dels Estats, siguin del color que siguin. Per cert que algunes persones que avui formen part d'alguns governs, en determinats períodes de llur vida, van emprar, o fer emprar, el sistema dels segrestaments. I quan això es produïa, la gent d'ordre i benpensant de tots els països no en protestava ni s'immutava el més mínim. Ho trobava just i, fins i tot, ho santificava a la seva manera, és clar...

Segurament que més d'un lector pensarà que el qui això escriu és un fervent admirador i partidari de la tàctica de lluita dels segrestaments. Per tallar en sec la qüestió, direm: com que fa molts d'anys que sabem que la injustícia humana crea —i justifica— la revolta dels qui la pateixen, en el transcurs de la nostra llarga vida ens hem vist obligats a lluitar apassionadament i aferrissadament contra els qui cometen la injustícia. I el curiós

del cas és que no som nosaltres solament qui ho diem. No fa gaires anys que el bisbe brasiler Helder Càmara i el filòsof alemany Marcuse han confirmat plenament el que diem, en afirmar que la injustícia engendra la violència. I quan hom arriba a aquesta conclusió, que és la injustícia el que provoca l'explosió en els pobles que hi són sotmesos, no és pas cap «pecat» dir que nosaltres, sense que en siguem uns fervents admiradors, comprenem perfectament els qui fan ús d'aquella tàctica de lluita. Direm més, encara, per tal de deixar ben situades les posicions: quan un poble, quan els treballadors són víctimes de la tirania i del terror dels governants i dels dictadors, siguin del color que siguin, no hi ha res més humà, i alhora, més just, que aquests treballadors i aquest poble es defensin de la millor manera que puguin, emprant les armes més eficaces que estiguin al seu abast per aixafar tot el que els explota i oprimeix. El que cal, això sí, és que l'acció que emprenguin gaudeixi de la simpatia general del poble. De la violència per la violència, no n'hem estat mai partidaris, puix que moltes vegades, quan s'empra així, es cau en el parany que els mateixos opressors han preparat.

Com sigui que moltes vegades hi ha hagut qui, amb més o menys malícia, ens ha preguntat per què la C.N.T. no ha emprat mai la tàctica de lluita dels segrestaments en els períodes de repressió salvatge que ha sofert per part dels governants espanyols, tenim interès a explicar ara per què, una vegada que aquesta tàctica va ésser proposada, fa ja més de 53 anys, la Confederació Regional del Treball de Catalunya no la va practicar.

Quan Martínez Anido i l'Arlegui ocuparen els càrrecs de governador civil i Cap Superior de Policia, respectivament, de Barcelona, pel novembre de 1920, les primeres mesures que prengueren fou clausurar els locals socials dels sindicats obrers, empresonar els militants més destacats i deportar-ne molts altres a llunyanes terres, i, sobre-

tot, fer assassinar-ne molts dels qui consideraven capdavanters de l'organització obrera confederal. Aquella repressió duríssima provocà un gran esverament, i, com és natural, una forta desbandada de la militància cenetista i llibertària. Els qui podien s'amagaven o fugien a l'exili, per evitar d'ésser empresonats o massacrats pels carrers per la policia o pels mercenaris a sou d'aquells dos militars sanguinaris i de la mateixa Patronal. Davant d'aquella duríssima situació, el Comitè Regional de la Confederació obrera de Catalunya va convocar, amb urgència, totes les organitzacions locals i comarcals que li eren addictes a Catalunya, perquè assistissin a un Ple que havia de celebrar-se a Barcelona. A la convocatòria, com a tema principal a debatre, constava el següent:

«¿Com l'organització obrera confederal catalana ha de fer front a l'onada repressiva que han iniciat Martínez Anido i Arleguí, amb el suport del govern de Madrid i de la classe patronal en contra nostre? Quines mesures hom creu que són les més adients i més positives per acabar amb la repressió que s'inicia i que tants d'estralls ja ha fet en els nostres rengles?».

Per tal de discutir la qüestió, el Ple Regional es reuní al local que la secció de Lampistes, Courers i Llauners tenia al carrer Vistalegre, de Barcelona, que encara no havia estat clausurat per la policia. En aquell moment, el president del Sindicat de la Metal·lúrgia barceloní era el company Francesc Vallès, d'ofici lampista. Vallès, que era un militant de solera, intel·ligent, de molt prestigi en els nostres medis i gran amic de Salvador Seguí, coneixia la immensa majoria dels militants confederals de Catalunya. Fou ell qui, d'acord amb el Comitè Regional, es col·locà a la porta d'entrada al local, per rebre les delegacions foranes que havien de prendre part en aquella reunió, que se celebrava en circumstàncies tan dramàtiques per a la nostra organització. Ensems diversos companys es situaren estratègicament pels encontorns del local:

carrers de Carretes, de l'Aurora, Riereta i la Cera, amb la missió d'obstaculitzar la policia, en el cas que aquesta hagués «ensumat» la celebració d'aquell Ple, i s'hagués presentat. Tanmateix, en aquest aspecte, sortosament, no va ocórrer res d'anormal. Uns dos-cents delegats provi-nents de tot Catalunya concorregueren a Tacte. Va presidir la primera i única sessió que va celebrar-se el company Camil Piñón[1], el qual, amb els companys Francesc Vallès i Enric Rueda, «Rodin», representaven el Sindicat de la Metal·lúrgia de Barcelona. En iniciar l'acte, el Comitè Regional informà del motiu pel qual s'havia vist obligat a convocar el Ple, que no era altre que el que l'organització obrera confederal catalana, allà representada, examinés amb serenitat, però sense cap mena de feblesa, les mesures que calia prendre per tal de fer front a la nova etapa repressiva que les autoritats acabaven d'iniciar contra la C.N.T. i els seus militants.

En el mateix moment que el Comitè Regional exposava això, arribà el company Antoni Amador, periodista que

[1] Camil Piñón i Oriola nasqué a Barcelona el 17 de novembre de 1889. Obrer lampista-courer i llauner. Fervent militant anarco-sindicalista. Ocupà càrrecs de molta importància a la C.N.T. Prengué part, com a delegat de la societat de Lamparers, Courers i Llauners de Barcelona, al Segon Congrés de la Confederació Regional del Treball de Catalunya, celebrat els dies 28, 29, 30 de juny i primer de juliol de 1918 a Sants, que tanta ressonància va tenir en tot el país, i en el qual, entre altres acords molt importants, es prengué el de constituir els Sindicats Únics, que tantes victòries havien d'aportar als treballadors catalans en aquella època. Piñón en aquell Congrés, va ésser elegit per a formar part del Comitè Regional, amb els companys Salvador Seguí, com a secretari general, Salvador Ferrer, J. Pez i Salvador Quemades. Iniciada la brutal repressió de l'Anido, Piñón va ésser deportat a La Mola (Maó), amb 34 militants més de la C.N.T. Piñón ha estat sempre un militant cenetista, de veritable solera, molt estimat —i ho és encara— per tots els militants.

treballava al diari lerrouxista «El Progreso», i era l'encarregat de fer la informació en els centres oficials. Abans que comencés la discussió de l'Ordre del Dia del Ple, Antoni Amador va exposar als reunits el següent: «Ara mateix arribo del Govern Civil i la impressió general que allí es respira és que la repressió s'accentuarà encara més contra nosaltres, que serà encara més forta i violenta. Així, doncs, jo em permeto d'adreçar-me a totes les delegacions presents perquè, davant d'una perspectiva semblant, prenguin consciència de la situació i decideixin quines són les determinacions que cal prendre, per a ésser fidels a la pròpia responsabilitat».

Les delegacions començaren a intervenir en el debat. La majoria portava el mandat de proposar que, sense perdre temps, es declarés una vaga general a tot Catalunya, i, si era possible, a tot Espanya. Altres, ben poques, proposaren de respondre a la violència de les autoritats amb la violència obrera. En el moment que en el debat començava a regnar una certa confusió per la varietat de solucions que les delegacions proposaven, intervingué la delegació que representava la Federació Local de Sindicats Unies de Badalona, formada pel seu Secretari General, J. M., i Ramon Salvador. El primer, que encara era un «noi» de divuit anys, s'aixecà i exposà el següent;

«A la nostra ciutat, i des del primer dia que entraren en funcions Martínez Anido i l'Arlegui, la policia i la guàrdia civil ens han clausurat els locals dels nostres sindicats, han detingut un gran nombre de companys militants, els quals es troben, en aquests moments, empresonats a la Model d'aquí Barcelona. Altres militants han hagut de canviar de residència, i, per si això no fos prou, els pistolers del Lliure ens han assassinat dins la mateixa fàbrica on treballava —la Unió Vidriera— el nostre estimat company Francesc Montgay, militant actiu del Ram de la Fusta. L'endemà d'aquest vil assassinat, la nostra organització local va decretar la vaga general,

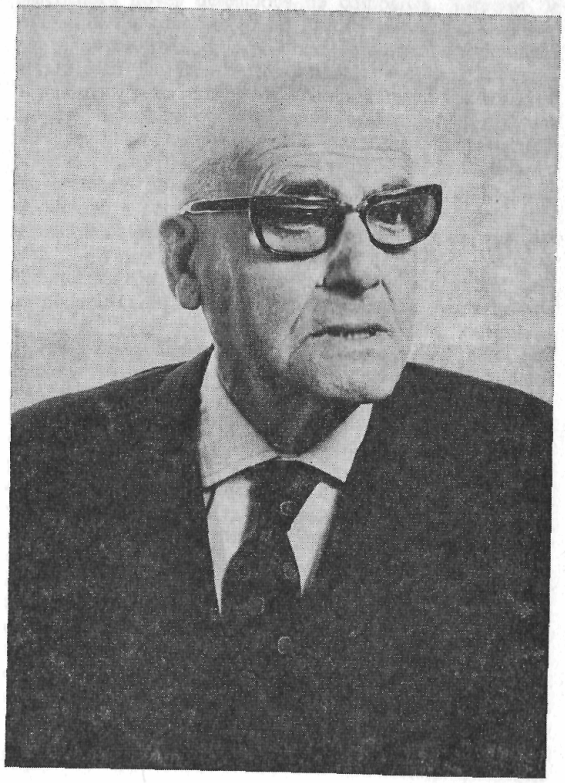

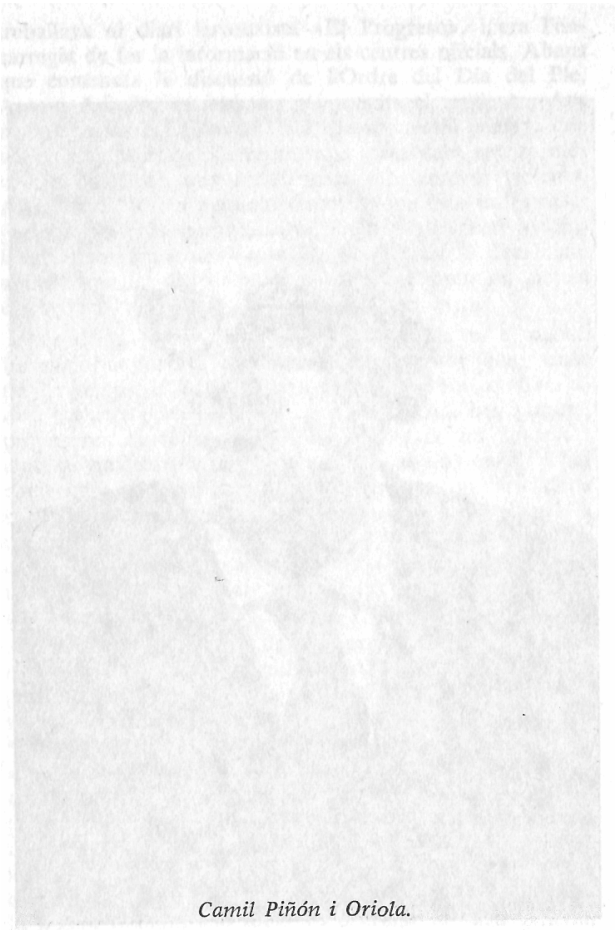

Camil Piñón i Oriola.

la qual, si bé no es va aconseguir que fos unànime, per la por de molts treballadors, no deixà de tenir una certa ressonància. A conseqüència d'aquesta vaga, varen ésser practicades noves detencions de companys. Sobretot de vells militants cenetistes. És a partir d'aquest moment que una allau de joves, que ens hem format en els sindicats obrers i en els Ateneus Sindicalistes, ens hem llançat a la palestra i hem rellevat els nostres pares. I des d'aquest moment, nosaltres, els joves, amb l'assessorament d'alguns militants vells que s'han pogut escapar de la persecució policíaca, hem pres en les nostres mans els interessos de l'organització obrera confederal de la nostra ciutat. Des de llavors, a penes fa deu dies, estem reunits quasi permanentment per a estudiar la situació angoixosa que tots plegats vivim, i per decidir què cal fer per a sortir-ne dignament. Ens reunim, per tant, clandestinament, allà on podem. Quan vam rebre la convocatòria per a assistir a aquest Ple Regional que estem celebrant, davant la urgència de la convocatòria, no ens tocà altre remei que convocar, a corre-cuita, la majoria dels militants badalonins, un dia, a la nit. Aquesta reunió, a la qual assistiren uns setanta companys, es va celebrar al cementiri de la nostra població. I us podem assegurar, seriosament, companys aquí presents, que cap mort no tingué la pensada de despertar-se i denunciar-nos a la policia per la irreverència que significava la nostra presència en aquell recinte del silenci etern. Allí, amb l'esperit ben despert, discutírem, com calia, l'Ordre del Dia que el Comitè Regional ens havia enviat. Examinats tots els pros i contres, s'acordà, per unanimitat, de proposar a l'organització obrera confederal, aquí reunida, les mesures que nosaltres, els badalonins entenem que cal adoptar, i amb urgència, per tal de fer front a la sagnant repressió de què som víctimes. Aquestes mesures són les següents:

»Primera. Publicació d'un manifest, protestant de la repressió i exigir la destitució fulminant de Martínez

Anido i Miguel Arlegui dels càrrecs oficials que ocupen a Barcelona.

Segona. Exigir l'alliberament de tots els militants obrers empresonats i la reobertura dels locals socials dels sindicats obrers, per tal que aquests puguin tornar a viure a la llum pública, i amb tota responsabilitat.

Tercera. En el cas, per desgràcia, probable, que el govern de Madrid no atengui les nostres peticions, i que la repressió i els assassinats de companys nostres s'accentuï, que la Confederació Regional del Treball de Catalunya faci la declaració pública, solemne i terminant que, per cada company nostre o home d'esquerra[2], que caigui assassinat, seran segrestades cinc persones importants[3] que siguin reaccionàries i aprovin la repressió de les autoritats. Aquestes persones seran guardades com a ostatges, en llocs adients i segurs, i se'ls farà desaparèixer també. Les persones segrestades seran veïnes de les poblacions on tingui lloc la repressió».

Aquesta proposta va produir un gran impacte en la majoria de les delegacions presents en el Ple Regional. Moltes donaren immediatament mostres d'aprovació.

Llavors, però, s'aixecà a parlar Enric Rueda «Rodin»,

[2] La proposta dels «nois» badalonins consistia en que, per cada militant cenetísta assassinat, serien segrestades cinc personalitats de relleu entre les autoritats, elements de la Patronal, polítics de dreta i de l'Església que haguessin atiat, aprovat i subvencionat 3a repressió sagnant i ells mercenaris dels anomenats «Sindicats Lliures».

[3] Si bé aquella proposta no s'acceptà en aquell Ple Confederal de Catalunya, aquest fet no va privar a Martínez Anido d'ordenar a Ramon Sales, cap dels pistolers del «Lliure», i a la policia, que per cada un dels seus que caigués, en matessin deu del Sindicat Unic. Aquesta era la política «pacificadora» que aplicava aquell odiós i nefast general, que va regnar a Barcelona els anys 1920, 1921 i 1922.

que representava el Sindicat de la Metal·lúrgia de Barcelona, com ja hem dit. Rueda, de manera desaforada i amb grans crits, digué «que era intolerable que un noi s'hagués atrevit a fer aquí les propostes que tots hem escoltat. I molt més ho és que una bona part de les delegacions hagin donat mostres de llur aprovació. Això, si s'acceptava, seria catastròfic, companys. Per tant, jo demano i prego a totes les delegacions que ni es prenguin en consideració aquelles propostes. A més, ¿ja us adoneu on aniríem a parar tots, companys delegats, si tinguéssim la debilitat d'acceptar tot això que hem sentit?».

L'avalot que les paraules de Rueda van provocar fou indescriptible. La delegació badalonina va considerar-se ofesa i increpà amb duresa el delegat del Sindicat Únic de la Metal·lúrgia barceloní. Va anar de poc que no es produïssin fets que haurien estat molt lamentables. Qui ho va evitar, amb energia, va ésser el company Piñón, que presidia. Adreçant-se a Rueda, li va dir:

«El que jo no puc permetre, company Rueda, és que s'insulti una delegació pel fet de proposar el que sigui. Aquesta delegació, a la qual t'has atrevit a voler confondre amb les teves paraules desaforades representa una localitat que, com totes les aquí presents, porta el mandat que la seva organització li ha conferit, sigui encertat o no, i sigui aprovat, o no, per tota l'organització obrera confederal de Catalunya aquí reunida. Quant a que ha estat un «noi», el qui ens ha exposat les propostes que tots hem escoltat, jo tampoc no puc permetre, en tant que president d'aquesta reunió que estem celebrant, al company Rueda, la manera pejorativa amb què ha expressat el mot "noi". Però, a més —afegí Piñón—, de vegades, dels "nois", els qui ja ens sentim envellits o caducats, n'hem d'aprendre moltes coses. I en aquest aspecte, justament, el moviment anarco-sindicalista de la nostra terra té un anecdotari riquíssim».

De fet, després de l'incident provocat per Rueda, el

Ple Regional no va prendre cap acord capaç de paralitzar l'obra repressiva que havien iniciat Martínez Anido i Arlegui. Sí, el que s'aprovà va ésser la declaració de la vaga general quan es cometessin nous assassinats. Però, malauradament, els assassinats continuaren cometent-se, i cada dia més. Tanmateix, la vaga general ni s'intentà declarar, com s'havia acordat, perquè l'organització confederal no ignorava que, d'haver-ho fet, el fracàs hauria estat sorollós. Només es declarà, com a fet excepcional, quan l'assassinat del gran advocat Francesc Layret, diputat per la ciutat de Sabadell, a finals del mes de novembre de 1920, a Barcelona i en algunes poblacions de la «província», que fou seguida amb molt d'èxit per la gran indignació que aquell odiós crim va provocar en totes les consciències honrades i liberals.

La repressió, com hem dit, continuà, més ferotge i més sanguinària que mai. Els companys anaven caient assassinats. Centenars de militants eren conduïts a peu per les carreteres de tot Espanya cap a les presons i presidis, cada dia més plens de militants cenetistes i llibertaris. Molts companys només pogueren salvar llur vida amb la marxa a l'exili.

L'organització confederal, davant el grau a què havia arribat aquella repressió salvatge, no tingué altre remei que fer-hi front i organitzar la defensa. Però quan, a darrers de 1922, es passà balanç de la tragèdia viscuda durant aquells dos anys, el resultat va ésser esgarrifós. Car constatàrem que nosaltres fórem el grans perdedors d'aquella odiosa lluita que ens imposaren Anido, Arlegui, el govern de Madrid i el capitalisme català, que costà a la C.N.T. la pèrdua de més de 300 militants, entre els millors,

¿S'hauria arribat a aquell resultat si en aquell Ple Regional de la Confederació obrera catalana haguessin estat aprovades i dutes a terme les propostes fetes pels "nois" de Badalona?

Molts anys després d'aquell Ple, alguns dels companys que no estigueren d'acord amb les propostes dels delegats badalonins han opinat al contrari del que havien opinat aleshores, i , fins i tot, han reconegut l'error que cometeren, puix que, d'haver-se portat a terme i amb totes les seves conseqüències aquella proposta, era quasi segur que s'hauria evitat aquell gran vessament de sang que costà la vida a tants centenars de ciutadans a Barcelona, Badalona, Mataró, Manresa, Reus, Sant Cugat, Sabadell i altres poblacions de Catalunya. Com també s'hauria evitat que Martínez Anido i Arlegui governessin durant aquell període de dos anys (1920-1922). I, de retruc, no hauria estat, tampoc, tan catastròfic com va dir Enric Rueda. Malgrat que ja han passat més de 53 anys des d'aquell drama, continuem estant fermament convençuts que d'haver-se acceptat i duta a la pràctica la proposta de l'organització obrera badalonina, s'hauria tallat en sec la repressió més sagnant que ha sofert la C.N.T. en el transcurs de la seva història. La més sagnant, si exceptuem, naturalment, la repressió franquista de la qual, durant i després de la guerra d'Espanya, va ésser víctima la Confederació, amb els altres antifeixistes, en general.

I

FRANCESC LAYRET

Per a escriure la biografia de Francesc Layret tal com es mereix caldria disposar d'una ploma ben trempada, àgil i vibrant. Només així hom podria explicar com era i el que valia aquell gran home, aquell gran invàlid que tant de vigor i energia tenia per a defensar les causes justes dels treballadors i dels humils. En no disposar d'aquella ploma, ens haurem de conformar a explicar d'una manera senzilla el que sabem d'aquell honorable ciutadà barceloní.

Francesc Layret, de la seva professió d'advocat, en va fer un veritable sacerdoci al servei de la veritat i de la justícia. Per aconseguir-ho, no tremolà mai davant de res ni de ningú. Ni davant del general Martínez Anido.

La primera ocasió que tinguérem de conèixer en Layret va ésser, l'any 1916, a la ciutat de Badalona, amb motiu de celebrar-s'hi un míting de propaganda catalanista i republicana, en el qual prenia part, al costat de Xavier Gambús. En aquella època, Layret pertanyia al Bloc Republicà Autonomista, que havia creat amb Lluís Companys. Aquell míting tingué lloc al Cinema Picarol, de Badalona, i fou força concorregut. Quan veiérem en Layret pujar a la tribuna, ens va causar una impressió punyent. Caminava amb l'ajuda de crosses, i les seves cames, que tenia completament paralitzades, semblaven debanadores anant d'un costat a l'altre. Ens va fer, doncs, molta pena veure aquell home que, en un estat físic tan lamentable,

tenia el coratge de pujar dalt d'una tribuna pública per a predicar i defensar les seves doctrines polítiques. Ah!, però quan començà a parlar demostrà una virilitat que corprengué tots els assistents a l'acte. A mesura que anava parlant i desgranant els temes per ell preferits, ens feia l'efecte que vèiem un gegant, un gran tribu, que no estalviava les seves energies per fer comprendre la seva argumentació al nombrós públic aplegat a la sala. De quina manera fustigà les xacres de la societat capitalista i la monarquia imperant llavors a Espanya!

Tres anys més tard, tinguérem ocasió de tractar-lo de tu a tu i diverses vegades en el seu despatx d'advocat, que tenia al carrer de Balmes, 26, de Barcelona, i a l'audiència. L'entrada en relació amb Layret va ésser motivada perquè, un dia, a Badalona, explotà un petard al domicili del senyor Francesc Blanch, industrial metal·lúrgic d'un cert relleu. Per aquell fet, que no causà cap víctima, i només la trencadissa d'alguns vidres, l'endemà fou detingut en Joan Nanot, obrer ajustador mecànic, originari d'un poble de la comarca del Berguedà. En Nanot, que feia molt de temps que residia a Badalona, en el moment de la seva detenció era president del Sindicat Únic d'obrers metal·lúrgics. Era un militant confederal actiu i força intel·ligent, que sabia plantar cara amb valentia als patrons del ram, sempre que es tractava de defensar els interessos dels seus companys de treball. Un home d'aquestes condicions era un home a abatre, i com més aviat millor, per part dels burgesos i de les autoritats policíaques. Per tant, aprofitaren aquella explosió per a fer-l'en responsable. Un cop detingut, el processaren i el tancaren a la presó Model de Barcelona. Es demanà a Layret si volia encarregar-se de la seva defensa. Ho acceptà de molt bon grat.

El dia del judici, només hi havia, contra Nanot, els atestats de la guàrdia civil i de la policia. No hi havia cap altra prova. En canvi, tots els testimonis de descàrrec van ésser de tant de pes que, Layret, no hagué d'esforçar-se gaire per aconseguir l'absolució total.

Layret en va defensar molts i molts, de militants cene-tistes. Va aconseguir gairebé sempre que fossin absolts. La seva tasca en aquest sentit —cal recordar que era diputat a les Corts de Madrid pel districte de Sabadell— no quedà limitada a Catalunya. Cada vegada que la C.N.T. el requerí per a defensar els seus militants, encara que fos en terres llunyanes, Layret acceptà. L'any 1917 defensà, a Saragossa, els ferroviaris acomiadats amb motiu de la vaga general ferroviària del mes d'agost. L'any 1920 vestia la seva toga a l'audiència de Màlaga, per a defensar un dels set anarquistes per als quals el fiscal demanava la pena de mort, per un delicte que no havien comès. Com sigui que el fiscal es va permetre de posar-se amb les idees anarquistes, pretenent fer-les responsables de tots els crims i coses lletges que es cometen arreu del món, Layret se li encarà, dient-li aquests mots: «...la seva senyoria ha dit tot el que ací hem escoltat... Doncs sàpiga que l'ideal anarquista, l'anarquisme, contra tot el que la seva senyoria ha dit, és quelcom tan bell, tan just, tan humà i, en fi, tan sublim, que no té cabuda ni pot entrar per les portes de l'Institut on es va educar la seva senyoria».

El públic, que emplenava la sala de l'Audiència, reaccionà cridant: «Visca l'anarquia i els anarquistes!». Els processats van ésser tots absolts i alliberats el mateix dia.

Layret, a més de lliurar-se a les seves tasques d'advocat i de diputat al parlament de Madrid, va emprendre la de despertar els camperols catalans de l'explotació de què eren víctimes per part dels grans terratinents, amb el crit: «Aixequeu els vostres dignes caps de la terra catalana! No us deixeu befar, ni atropellar! Ajudeu-vos i uniu-vos tots contra l'opressió i la injustícia al camp.». Ell fou l'inspirador, amb Lluís Companys, Amadeu Aragay,

de Sabadell, Esteve Gené, de Cerdanyola, i altres, d'organitzar els camperols de Catalunya. Idea que es va veure realitzada vint mesos més tard, a base de les persones que acabem d'esmentar i amb Francesc Riera, de Martorell; Mas, de Sant Cugat del Vallès; Pere Esmendia í Ramon Batés, de Rubí; Pedró, del Vendrell; Calvet, de Vilassar; Astre Gener, de Sabadell; Sallés, de la comarca de Manresa, entre altres, amb la fundació de la Unió de Rabassaires de Catalunya. El 22 de juliol de 1922, el governador civil de Barcelona, general Martínez Anido, sota la pressió del govern de Madrid, va aprovar els estatuts de l'entitat, quan ja feia més d'un any i mig que Layret havia estat assassinat. I el 15 de gener de 1923 —feia ja quatre mesos que Martínez Anido havia estat destituït del càrrec de governador— la Unió de Rabassaires de Catalunya, va celebrar el Primer Congrés al Teatre Marina, de Barcelona. L'organització, en aquells moments, tenia uns 20.000 afiliats. Aquesta organització, pel febrer de 1921, havia començat a publicar el setmanari «La Terra», que va arribar a tenir una gran difusió entre els camperols catalans.

Arribà un moment en què l'extraordinària i intensa activitat de Francesc Layret espantà molta gent: els capitalistes i financers del Fomento del Trabajo Nacional, de la Lliga Regionalista, de la Unió Patronal, de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre, la gent dita d'ordre i tots els sostenidors i botiflers del règim monàrquic espanyol. Per a tota aquesta gent calia, i al més aviat possible, acabar amb aquell home, amb aquell cervell que tant de mal els feia amb les seves crítiques i diatribes, justes i humanes. Calia fer-lo desaparèixer físicament, costés el que costés. Què els importava que fos un gran invàlid? Quan es tracta de qüestions d'interessos i de raons d'Estat, circumstàncies com aquesta són «punyetes» i sentimentalismes del baix poble! El que interessava, el que urgia era acabar amb ell, amb el seu cervell, perquè estava infla-

de Sabadell, Esteve Gene, de Cerdanyola, i altres, d'orga-

Francesc Layret i Foix.

mat de «teories boges, perilloses i impracticables». Calia, doncs, trobar l'home, el monstre que s'encarregués d'ordenar el seu assassinat. Jo ho crec que el trobaren, aquest monstre; el general Severiano Martínez Anido, governador civil de Barcelona, el qual feia pocs dies que havia pres possessió del càrrec, per imposició de la gent benpensant i d'«ordre» de Barcelona.

Martínez Anido, en fer-se càrrec dels destins de la capital catalana i la seva província, la primera mesura que prengué va ésser clausurar els locals dels Sindicats obrers de la C.N.T., posant-los al marge de la llei, i empresonar centenars dels seus militants més destacats i actius, deportant-ne molts, en conducció ordinària, a llunyanes terres de la península. Àdhuc empresonà alguns elements de relleu dels partits republicans d'esquerra i del periodisme. D'entre tots, n'escollí 36, que va fer tancar al vaixell «La Giralda», al port de Barcelona. Entre aquests hi havia: Salvador Seguí, «El Noi del Sucre», Manuel Salvador i Serrano, Camil Piñón i Oriola, Francesc Comes i Pagès «Parones», Vicenç Botella i Moya, Narcís Vidal i Cucurulla, Josep Vidal i Cucurulla, Eusebi Manzanares i Barrera, Martí Barrera i Maresma, Miquel Abós i Serena, Antoni Solé i Cuadrat, Josep Viadiu i Valls, Enric Rueda i López «Rodin», Anicet Palau López i Dalmau, Emili Albarícies i Alorda, Manuel Nuñez i Garcia, Saturnino Meca Gonzàlez, Dionís Aroles i Batlló, Antoni Ocaña i Martín, Josep Soler i Guillamet, Manuel Castariencas i Domingo, Josep Francès i Jarques, Josep Roigé i Rodó, Guillem Vallès i Bruguera, Daniel Rebull i Cabré «David Rey», Eusebi Jorge Sánchez, Antoni Calomarde i Costa, Salvador Caracersa i Díaz, José Antonio Gómez Vicente, Salvador Pascual i Mascaró, Ramon Recasens i Muset, Francesc Arín i Simó, Jesús Vega i Fernández, Jaume Albarícies i Descàrrega, Lluís Companys i Jover, regidor de l'ajuntament de Barcelona i advocat, i Antoni Amador i Obón, periodista.

D'altra banda, els atemptats personals recomençaren amb més força que mai. Els militants obrers de la C.N.T. que havien aconseguit d'escapar-se d'ésser detinguts, eren caçats a trets pels mercenaris del Sindicat Lliure i per la policia. Un, el destacat militant llibertari Joan Canela i Recasens fou assassinat al bar «El Ciclista», de la plaça Bonsuccés, de Barcelona. D'aquest atemptat, se'n pogueren escapar alguns militants, entre els quals, Andreu Nin.

L'esposa de Lluís Companys, la senyora Mercè, el mateix dia que fou detingut el seu marit, anà a veure en Layret per pregar-li que intercedís davant les autoritats per a obtenir la seva llibertat. Layret, aquell gran defensor de les causes justes, no es podia pas negar al prec d'aquella bona dona que, plorosa, li demanava la llibertat del pare dels seus fills. Oi més quan es tractava d'intentar d'alliberar un gran amic seu, que lluitava al seu costat des de feia molts anys, i que, a més, era regidor de l'ajuntament de Barcelona, pel seu mateix partit polític. Layret, des del seu despatx, telefonà a Martínez Domingo, alcalde de la ciutat, i, fent valer la seva condició de diputat, protestà enèrgicament de totes les detencions que la policia anava efectuant, i li demanà que li concedís una entrevista per a parlar-ne, i, a més, li va pregar que volgués acompanyar-lo a visitar el governador civil, Martínez Anido, com a testimoni del que pensava dir-li sobre el que passava. Li comunicà també que aniria acompanyat de l'esposa de Lluís Companys. L'alcalde senyor Martínez Domingo li respongué que acceptava amb molt gust la missió d'acompanyar-lo a visitar en Martínez Anido, però que abans volia demanar hora al governador civil. Moments després, l'alcalde comunicava telefònicament a Layret que, cap al tard, l'esperava, amb la senyora Companys, al despatx de l'alcaldia, a la plaça de Sant Jaume, car el governador civil estava disposat a rebre'ls i a escoltar-los. Layret, aleshores, demanà a l'esposa de Companys que, cap a les sis de la tarda, l'esperés en un cotxe a la

porta del seu despatx. L'espai entre aquelles dues hores era el que havia d'ésser fatal per a la vida de Layret.

Poc abans de les sis de la tarda, tal com havien quedat Layret i la senyora Companys, aquesta, en l'automòbil número 325 de la Companyia General de Taxis, es parà davant el número 26 del carrer Balmes, entre la Granvia i el carrer Diputació, esperant que Layret baixés del seu despatx. Francesc Layret no va trigar gaire a baixar les escales del seu despatx, ajudat per un amic que, per causa del seu defecte físic, l'havia d'acompanyar sempre. En el moment de sortir al carrer, un individu, amb la pistola a la mà, es va avançar cap a Layret i li va disparar repetidament, covardament, salvatgement. La senyora Companys, horroritzada, cridà: «Pobre senyor Layret!», i caigué desmaiada, a causa de la forta impressió rebuda. D'aquesta impressió en va sofrir tota la seva vida[1].

El pistoler que havia disparat contra Francesc Layret era un mercenari del Sindicat Lliure, Paulí Pallàs, —que tant deshonrà la memòria del seu pare, martiritzat i afusellat al castell de Montjuïc, a darrers del segle passat, amb motiu de l'atemptat contra el general Martínez Campos, el 24 de setembre de 1893 [2]. El grup d'individus

[1] Es diu que va ésser Fulgencio Vera (a) «Mírete», el qui va disparar tots els trets de pistola contra Layret. Si bé aquest minyó indesitjable formava part del grup que espe rava que Francesc Layret sortís de casa seva, els nostres informes d'aleshores asseguraven que fou Paulí Pallàs qui el matà. Uns anys més tard, hivern del 1932, ho corrobo ràrem en unes converses privades —que després es feren públiques en un manifest i a la premsa de Madrid— que tinguérem amb els pistolers del Sindicat Lliure Juan Ma rín i Juan de la Cruz, com hem explicat en un capítol anterior d'aquesta obra.

[2] En un llibre sortit fa poc a Barcelona, amb el títol *Layret. 1880-1920*, el seu autor, Joaquim Ferrer, recull la ver sió de Gabriel Alomar, el qual afirmà que va ésser el mateix assassí d'en Layret qui va dir: «Pobre Layret!» (pàg. 212), quan en realitat qui va dir «Pobre senyor Layret!», com expliquem, va ésser l'esposa de Lluís Companys.

que amb Pallàs participaren en l'atemptat era manat pel famós pistoler del Sindicat Lliure Carles Baldrich, de la barriada de Sant Andreu de Palomar, conegut també amb el sobrenom de l'«oncle».

Tot i que el lloc en què acabava de cometre's l'atemptat era molt cèntric i concorregut, no hi havia ni un policia, ni un guàrdia civil, ni cap mena d'autoritat. L'agressor i els seus acompanyants pogueren, doncs, fer-se escàpols amb tota tranquil·litat, sense que ningú els molestés. Això vol dir que l'atemptat havia estat organitzat i premeditat en els seus més petits detalls. Per part de qui? Per qui coneixia l'hora exacta que Francesc Layret sortiria per anar a l'ajuntament a recollir l'alcalde i després a visitar el governador civil: Martínez Anido.

El sistema que va emprar Martínez Anido per fer assassinar aquell gran invàlid l'havia de repetir altres vegades en el transcurs del seu virregnat a Barcelona. L'any 1921, per exemple, en fer assassinar Eduard Alsina, «En Cinto de la Palla», com explicarem en un altre capítol d'aquesta obra[3].

Després de l'inqualificable crim passaren molts minuts abans que ningú acudís en auxili de Layret. Les set ferides del seu cap eren set brolladors de sang, de sang pura i generosa. Finalment, el ferit fou recollit i traslladat al dispensari del carrer de Sepúlveda, en el mateix taxi que la senyora Companys l'havia anat a buscar. Mentre el metge i els infermers s'afanyaven a estroncar la sang de les ferides, es presentà Martínez Anido en persona, dient que anava a interessar-se per la salut de Layret[4]. Amb

[3] Vegeu, més endavant, pàgina...

[4] Una altra rectificació a fer al llibre abans esmentat, de Joaquim Ferrer. Diu que el periodista de «La Veu de Catalunya» que va fer la ressenya de l'atemptat, en referir- se a la visita que Martínez Anido va fer al dispensari del carrer Sepúlveda «per a interessar-se per la salut» de Layret, s'equivocà, confonent el general Arlegui amb l'Anido.

la fredor i sadisme que pronuncià aquests mots, tots els presents comprengueren a bastament el perquè de la seva visita. Volia assegurar-se per ell mateix que l'assassinat s'havia comès i que ja no tenia res a témer d'aquell home que s'estava debatent contra la mort.

Francesc Layret moria a les deu del vespre, a la Clínica del doctor Corachàn, de Barcelona.

No cal pas que expliquem la indignació que va produir a Barcelona i a tot Catalunya l'assassinat de Layret. Indignació que es demostrà d'una manera ben palesa amb la vaga general que va declarar la C.N.T. a tota la província de Barcelona i amb l'acte del seu enterrament, al qual acudiren milers i milers de ciutadans, la immensa majoria dels quals eren treballadors, i en el qual, encara, es tornà a vessar sang, per obra i gràcia de Martínez Anido. Tots els caps dels carrers que aflueixen al de Balmes i Corts Catalanes (Granvia) eren ocupats per nombroses forces de la guàrdia civil i de Seguretat a cavall. Així mateix, una secció de la *benemèrita* se situà d'una manera provocadora davant mateix del domicili de Layret, al carrer de Balmes. Es formà la comitiva que acompanyava les despulles d'aquell gran advocat, essent el taüt portat a pes de braços pels seus amics més íntims. En arribar al carrer de les Corts Catalanes, la guàrdia civil i la de Seguretat a cavall carregaren contra aquella immensa massa compacta de ciutadans que, adoloridament i pacíficament, retia el seu homenatge a l'home sacrificat. La multitud resistí l'embestida salvatge de la

Nosaltres recordem prou bé la narració que d'aquella escena van fer alguns dels presents. Tots afirmaren que l'Anido es presentà en persona al dispensari. Però, en cas d'ésser certa la informació que dóna l'esmentat llibre, llavors resultaria que tots els periodistes de la premsa barcelonina «confongueren» el general Arlegui amb el general Martínez Anido, puix que tots els diaris donen la notícia en sentit contrari. Àdhuc la «seriosa» «La Vanguardia» dels germans Godó.

força pública. Llavors les càrregues van ésser més brutals, i dispararen les terceroles sobre la munió de gent, causant ferits a tort i a dret. Per la inesperada agressió dels sicaris d'Anido i d'Arlegui, l'esverament fou apocalíptic. Els trets de les terceroles i els cops de sabre no estalviaven ningú ni res. El pànic va ésser tan gran que el fèretre de Layret anà llançat per terra una bona estona, essent sabrejat i trepitjat pels cavalls de la guàrdia civil, per cert, d'una manera ben poc pietosa. De seguida, però, els manifestants reaccionaren amb coratge i feren front a la brutalitat de la força pública. Recolliren el taüt i, amenaçant amb els punys, tingueren pit de plantar cara a aquells assassins sense ànima. Intervengué també vigorosament, per a evitar el que ja semblava irreparable, el senyor Nicolau d'Olwer, que portava la representació oficial de l'alcalde de Barcelona, senyor Martínez Domingo. Hi hagué un moment de transició, i, finalment, no passà res més de violent. La gran gentada de ciutadans, més apaivagada i serena, pogué continuar el seu camí, acompanyant les restes de Layret fins al cementiri Nou, a Montjuïc, on fou enterrat, civilment, en el nínxol número 242.

L'enterrament del gran advocat dels treballadors de la C.N.T. i dels camperols rabassaires de Catalunya va tenir lloc el dia 2 de desembre, a la tarda.

El dia de l'assassinat de Layret, 30 de novembre, cap al tard, el vaixell «La Giralda» sortia del moll de Barcelona, amb els 36 militants anarco-sindicalistes i l'advocat i regidor de l'ajuntament de Barcelona, Lluís Companys. L'endemà, quan el vaixell arribà a la Mola, a Maó, un dels oficials de la tripulació comunicà a Lluís Companys que Francesc Layret havia estat assassinat a Barcelona. Companys comunicà la trista nova als seus companys de deportació. Llàgrimes de dolor i d'indignació caigueren dels ulls d'aquells homes ferms i lluitadors. Salvador Seguí, adonant-se del gran buit que representava la pèrdua

de Layret, pronuncià aquests mots: «Ja saben el que han fet, els vils!». Com també ho saberen els vils i assassins que vint-i-set mesos més tard —el 10 de març de 1923— el mataren a ell i al seu company Francesc Comes «Parones», que igualment es trobava a bord de «La Giralda».

La nit de l'assassinat de Layret i de la deportació d'aquells homes a la Mola, Martínez Anido va tenir la insolència, per justificar la seva actuació, de declarar davant els periodistes: «Havíem d'apartar-los de Barcelona, i tinc la convicció que amb això, a molts d'ells els hem salvat la vida. Tant de bo ho hagués fet, també, com estava decidit, amb el senyor Layret, i no pesaria la responsabilitat pel seu atemptat». Naturalment, la seva, de responsabilitat!

L'assassinat de Layret va ésser el preludi de tot el que vingué després: repressió ferotge, empresonaments, deportacions i assassinats dels militants sindicalistes revolucionaris, per complaure els instints sanguinaris de Martínez Anido, de Miguel Arlegui i de la burgesia catalana, que actuaven amb la complicitat dels governants conservadors de Madrid i del que feia de rei a Espanya, Alfons XIII.

II

EDUARD ALSINA, «EN CINTO DE LA PALLA»

La ciutat de Badalona donà sempre molt bons i abnegats militants a l'anarquisme i a la C.N.T. Tants, que, sense por d'ésser desmentits per ningú, podem afirmar d'una manera categòrica que fou sempre un dels baluards més ferms d'aquella sindical revolucionària, tant en temps de bonança, com en temps de clandestinitat. Durant els

períodes de repressió, com, per exemple, els dos anys de regnat dels generals espanyols Severiano Martínez Anido i Miguel Arlegui (20 de novembre de 1920 a 22 d'octubre de 1922), tot i que passaven dels cinquanta els militants badalonins que es trobaven empresonats, i que un nombre semblant havia hagut de fugir de la ciutat, sempre hi hagué un nucli actiu de prop de 150 homes que lluitaven i es jugaven la vida per defensar els alts interessos dels treballadors. La prova ben evident d'això és que, en aquell període, foren diversos els militants badalonins que caigueren assassinats per la policia i els pistolers de l'anomenat Sindicat Lliure.

Els sindicats obrers de la C.N.T. de Badalona, malgrat les persecucions i els crims de què els seus militants foren víctimes en aquells dos llarguíssims anys d'oprobi i de vergonya, estigueren sempre organitzats. La seva Federació Local i el Comitè Pro Presos funcionaren sempre regularment. Un dels Sindicats, el de la Indústria Fabril i Tèxtil, tenia, en aquells moments., més de 1.500 dones organitzades, les quals cotitzaven d'una manera regularíssima totes les setmanes. Gràcies a aquesta organització i cotització, els sindicats badalonins pogueren fer front a les enormes despeses que ocasionaven els procesos contra els militants empresonats, l'ajut, en la mesura del possible, a les famílies dels presos, la contribució als deures d'afíliats a la Confederació Regional del Treball de Catalunya, la contribució al Comitè Regional Pro Presos i a l'organisme rector de la C.N.T. És notable i digne de remarcar que tot aquell esforç màxim, que calgué fer durant els dos anys terribles de persecució i de sang, fou obra sobretot d'un estol de joves que, el que tenia més edat, just arribava als vint anys. En aquella tasca foren orientats i ajudats —i de quina manera!— pels vells militants Jaume Prat, Jaume Caballé, Joan Serret, Enric Sabaté, Carles Borràs, Joan Sancho, Josep Ticci i alguns altres. Naturalment, la saba que tots aquells joves

havien rebut provenia dels militants que ells ja consideraven vells, i que foren, en part, els seus mestres. Per exemple, Joan Peiró, Dunes Bussot, Sebastià Clara, Bernat Bonet, Josep Rius, Sebastià Canals, Joan Nanot i el basc Ramon Basterra, entre altres. I, cal dir-ho, també d'un altre anarquista i militant sindicalista revolucionari, Eduard Alsina i Bilbeny, «en Cinto de la Palla», del qual avui volem parlar per recordar-lo i retre-li l'homenatge que devem a la seva memòria.

En Cínto de la Palla, que així era conegut i tractat familiarment per propis i estranys, pel fet que els seus pares eren uns forts comerciants de palla, a més d'explotar una fonda de les més acreditades de la costa catalana a la mateixa ciutat de Badalona, era d'una constitució física de gegant. Mesurava prop de dos metres d'alçada. Practicava els esports, la qual cosa li donava una gran agilitat i era d'una bonhomia poc comuna. Professionalment, era considerat com un dels millors mecànics de Catalunya. Tant és així, que arribà a ésser un dels primers maquinistes del trens expressos que circulaven entre Barcelona i Madrid, de la Companyia de Ferrocarrils M.Z.A., en la qual havia ingressat de molt jove.

Però, també des de molt jovenet, en Cinto de la Palla abraçà les idees anarquistes i es destacà en les lluites sindicals que emprenia, com cap altra organització obrera, la C.N.T. Quan hi hagué la vaga general de ferroviaris del mes d'octubre de l'any 1912, que fracassà sobretot perquè el president del consell de ministres, José Canalejas, mobilitzà militarment els obrers carrilaires, en Cinto de la Palla en tocà les conseqüències, ja que fou acomiadat de la Companyia. Dos anys més tard, però, pogué tornar a ingressar en aquella mateixa empresa, que regentava el gran magnat de la indústria i la finança catalanes, Eduard Maristany.

I quan tingué lloc la vaga general revolucionària del

mes d'agost de 1917, en la qual les dues organitzacions obreres, la U.G.T. i la C.N.T., feren el segon pacte de lluita, els ferroviaris secundaren el moviment. Vaga general i moviment polític alhora, que fracassaren després d'unes jornades violentes que costaren moltes vides a Catalunya i a Astúries. Aquesta vegada, en Cinto de la Palla no es lliurà, tampoc, d'ésser un del 6.000 ferroviaires acomiadats en tot el territori de l'Estat espanyol. Llavors es posà a treballar, allà on podia, com a mecànic ajustador. Ben aviat, però, fou acomiadat altra vegada, perquè l'organisme patronal conegut amb el nom de Fomento del Trabajo Nacional feia circular entre els patrons unes llistes amb els noms dels militants obrers que s'havien destacat en el conflicte i havien estat acomiadats, i obligava els empresaris a fer el mateix. Ultra això, en Cinto de la Palla, sofria sovint persecucions policíaques i empresonaments. Cansat de la inseguretat de trobar feina, es decidí, amb dos companys metal·lúrgics —un fonedor i un torner —que com ell també eren dels seleccionats pels patrons, a instal·lar un taller, i treballar per compte propi. Van tenir cura de no llogar cap obrer, per tal de no trobar-se en contradicció amb les idees que els tres companys professaven. I, per tant, tampoc no ingressaren a l'associació patronal. Els dos companys d'en Cinto abandonaren els càrrecs que ostentaven a la C.N.T., però ell volgué continuar essent-ne un militant actiu. Sempre que l'organització tenia necessitat d'ell, se'l trobava disposat a servir-la. La patronal no li va perdonar mai aquesta digna i honrosa actitud. I li va fer la vida impossible. Però ell, impertorbable, serè i amb la seva bonhomia de sempre, confonia els seus enemics, puix que seguia en la seva doble o triple tasca: treballar en el seu taller, practicar els esports i militar en l'organització obrera confederal.

Quant al que se'n diu la vida privada, en Cinto de la Palla era un home que no tenia cap mena de prejudici.

Per la posició benestant dels seus pares, pel popular que era en tota la ciutat i per la seva constitució atlètica i bon semblant, no deixava d'ésser el somni daurat de més d'una damisel·la. Quantes i quantes noies badalonines, i no totes precisament obreres, s'havien fet il·lusions respecte en Cinto de la Palla! Ell, però, semblava que aquesta qüestió no li feia ni fred ni calor. El que lí passava és que tenia la vista posada en un altre costat. Feia temps, molt de temps, que era concurrent d'un cafè de cambreres, una mena de casa de prostitució, conegut amb el nom de Can Rovatxol. Tots els seus amics i companys, sobretot els militants cenetistes, més d'una vegada li feren retret d'aquest comportament, que no s'adeia amb les idees que professava. Ell, sense enfadar-se gens ni mica, reia com un tabalot mentre escoltava els discursos de moral llibertària que alguns li feien. Al contrari, extremava les coses. Sovint se'l veia passejant per la Rambla, el passeig marítim de Badalona, de bracet amb una noia alta, i ben feta, com ell bonica de debò i força extremada en la seva indumentària. Aviat se sabé que aquella noia era una de les cambreres de Can Ravatxol. Sempre se'l veia amb la mateixa.

A casa seva, que, com ja hem dit, eren gent benestant —i bé que políticament eren republicans, no veien amb bons ulls les seves activitats revolucionàries, a causa de les quals ja els havia donat més d'un disgust— aixecaren el crit al cel davant el nou camí d'escàndol que l'Eduard emprenia. Un bon dia, per tallar net la crítica i la xerrameca de tothom, s'uní lliurement amb aquella noia, és a dir, sense casar-se ni pel civil, ni per l'Església. Podem afirmar que de les moltes unions lliures que hem tingut ocasió de conèixer, ben poques n'hem vistes que existís una comprensió tan profunda i espiritualment sentida com la d'aquella noia i en Cinto de la Palla. Si ell l'estimava bojament, quina no era l'estimació amorosa que sentia aquella bona mossa per ell! I quina fidelitat i respecte no

guardà per en Cinto de la Palla, fins i tot després de la tràgica mort d'aquest!

Mentre ell, en Cinto, mantenia a ratlla els propis companys d'idees i la família en la qüestió del seu comportament en la vida privada, les envestides de la reacció patronal i policíaca esdevenien més fortes contra ell. Fou objecte de dos atemptats, per part dels pistolers del Sindicat Lliure, dels quals sortí il·lès. Tant i tant li anaren estrenyent el cercle, que li feren la vida impossible en tots els aspectes. Davant d'això, algunes de les seves amistats personals cercaren la mediació d'un amic íntim del general Martínez Anido, un tal Pere Sabater i Curto, fabricant d'alcohols —que més tard, durant la dictadura de Primo de Rivera, havia d'ésser alcalde de Badalona—, per tal que «negociés» amb Ramon Sales, president dels Sindicats Lliures, perquè deixessin tranquil en Cinto la Palla, D'aquesta negociació, en feren un parany. Martínez Anido digué al seu amic Pere Sabater que calia que un dia determinat —el dimecres, 22 de juny d'aquell any 1921— es presentés amb en Cinto de la Palla, al seu despatx del Govern Civil de Barcelona, on la qüestió s'arreglaria.

Aquell dia —cal que ho repetim, el 22 de juny de l'any 1921—, en Cinto es disposà a anar al Govern Civil de Barcelona, a enfrontar-se amb el mateix general Martínez Anido, perquè li diguessin d'una vegada per totes què pretenien i què volien d'ell. Aquest projecte el comunicà a diversos companys. Se li aconsellà, amb els arguments més convincents, que no hi anés. Se li proposà d'amagar-lo o que marxés de Badalona. No hi hagué res a fer.

Ben decidit, doncs, i en companyia de Pere Sabaté —la dona del qual era una de les amistançades que tenia Martínez Anido—, anà al Govern Civil de Barcelona. El general assassí del proletariat català ja els esperava al seu despatx. Parlaren... L'Anido els digué que l'única solu-

ció que havia trobat perquè deixessin tranquil a en Cinto de la Palla era que, en aquell moment, anés, amb Pere Sabater com a garantia que no li havia de passar res, al local social que els Sindicats Lliures tenien al carrer de Capellans, cruïlla amb el carrer de Sagristans, de Barcelona. Davant d'ells, Anido telefonà a Ramon Sales i li digué: *«Ahora mismo salen de mi despacho los señores Eduardo Alsina y Pedró Sabater, que le acompaña, hacia su despacho, a fin de que puedan encontrar una fórmula de arreglo en lo que les separa»*.

Cap aquell local s'adreçaren els dos homes. En Cinto, decidit i valent, com sempre. Aquesta vegada, però, no sabia que s'encaminava cap a la mort. Després de sortir del Govern Civil travessaren la plaça de Palau, i s'endinsaren pel carrer de l'Espaseria. Eren les 5,20 de la tarda. De sobte, els sortí al pas un grup de sis homes, armats amb pistoles, que portaven ben visibles a les mans. Amb rapidesa apartaren violentament en Pere Sabater, i començaren a disparar sobre el cos gegantí d'en Cinto. Els assassins, amb la mateixa impunitat amb què cometeren l'execrable fet, desaparegueren tranquil·lament, sense que ningú els molestés en el més mínim.

Pocs moments després de l'atemptat es presentà la policia i una ambulància de la Creu Roja, que recollí l'Eduard Alsina, que encara estava amb vida. Fou portat a l'Hospital Clínic. Els metges de guàrdia diagnosticaren 27 ferides, en diferents parts del seu cos, moltes mortals, produïdes totes per trets de pistola. Malgrat aquestes ferides, i que el fet s'havia produït a les 5,20 de la tarda, el nostre dissortat amic i company no va morir fins a mitja nit, després d'una lluita terrible contra la mort. Això donarà una idea de quina era la seva resistència física.

Així el general Martínez Anido feia assassinar els homes idealistes i honrats, que no havien comès altre delicte que lluitar apassionadament per les reivindicacions dels

treballadors. Així va fer assassinar l'Eduard Alsina, en Cinto de la Palla, encara en plena joventut —tenia aleshores 32 anys—, quan començava a fruir de les dolceses que una companya amantíssima li oferia.

Cap al tard d'aquell dia corregué la notícia de l'assassinat per tot Badalona. La indignació fou general. Aquella mateixa nit, mentre en Cínto de la Palla encara es debatia entre la vida i la mort, tots els militants i simpatitzants de l'organització obrera confederat badalonina, més de dos-cents, es reuniren a la muntanya per tal de decidir què calia fer. Es discutiren diverses proposicions, algunes d'una violència extrema, per venjar la mort del company tan estimat. Finalment s'imposà la serenitat que calia en aquells moments —no s'oblidi que es vivia una època terrible de persecució, d'assassinats i d'aplicació de la «llei de fugues»—, i s'acordà decretar per a l'endemà, dijous, la vaga general a Badalona. A la matinada al soterrani de la casa on vivia el vell company Jaume Prat, en el qual soterrani tenia instal·lat un petit taller on fabricava joguines de fusta —i on hi havia instal·lada, també, la impremta clandestina, a mà, de l'organització—, s'imprimiren milers de fulls en els quals, en nom de la C.N.T., es decretava la vaga general com a protesta per l'assassinat d'en Cinto de la Palla, i s'invitava tot el poble de Badalona a assistir a l'enterrament civil de les despulles del que fou un gran i digníssim ciutadà i militant anarco-sindicalista, que s'havia de celebrar el diumenge següent, dia 26, a les deu del matí.

La vaga general de protesta fou observada per tots els treballadors. A més, d'una manera gairebé general, tot el comerç de la ciutat tancà les portes, associant-se a la protesta.

Com a detall curiós, tenim interès a reproduir el que sobre l'assassinat d'en Cinto de la Palla digué el setmanari badaloní «El Eco de Badalona», del dissatbe, 25 de juny:

«El pasado miércoles, dia 22 del corriente, fué agredido en Barcelona, por la tarde, el vecïno de esta ciudad, Eduardo Alsina, de 32 años de edad y con domicilio en la calle de San Bruno, número 1, causàndole varias heridas gravísimas por arma de fuego, a consecuencia de las cuales falleció. E.P.D..*

Com hom pot veure, el setmanari badaloní, que, sempre que els obrers es manifestaven o declaraven moviments de vaga, reclamava «*orden y paz ciudadanas*», davant l'assassinat del qual havia estat víctima en Cinto de la Palla, es limità a donar-ne la notícia estricta i, per tranquil·litzar la consciència del qui la va escriure, afegí «E.P.D.», sense, però, expressar ni la més mínima protesta contra aquell fet odiós, comès contra un ciutadà de Badalona.

El diumenge, a les 10 del matí, tot el poble badaloní, malgrat la provocació que significà la presència a la ciutat d'un Terç de la guàrdia civil de cavalleria, que Martínez Anido envià des de Barcelona, acudí silenciosament i amb el rostre ple d'indignació i de ràbia, a acompanyar fins al cementiri civil el seu fill predilecte tan volgut: Eduard Alsina i Bilbeny, en Cinto de la Palla.

Així acabà —com tants i tants d'altres— un fervent militant de la C.N.T., un veritable anarquista de nom i de fets; un fill del poble, més que estimat, el qual hauria pogut posar, encara avui, si visqués, tota la intel·ligència que posseïa, que no era poca, totes les seves virtuts, que eren immenses, i la bondat, que tenia a mans plenes, al servei de l'emancipació de les masses treballadores de l'esclavatge capitalista i estatal, al qual estava i continua estant sotmès el nostre poble.

III

SALVADOR SEGUI *

Ens plau, en aquest cinquantenari del vil assassinat de Salvador Seguí, d'assistir a aquest acte que el *Casal de Catalunya*, de París, ha organitzat per a honorar la memòria de l'home que tant s'esforçà per a despertar les consciències dels treballadors de Catalunya i d'arreu d'Espanya. No podíem, doncs, refusar la invitació que ens fou feta per a prendre-hi part.

Però, què podem dir, nosaltres, del qui fou dilecte í bon amic i company d'idees i de lluita «El Noi del Sucre»? Si bé vam tenir ocasió de conèixer-lo des que teníem dotze anys, de tractar-lo i de simpatitzar amb ell d'una manera afectiva i més que cordial, mai no podrem dir el molt i molt que se'n podria explicar. Del nostre coneixement només viuen tres persones que en podrien parlar extensament i amb una riquesa exuberant d'anècdotes: l'amic i company Josep Viadiu, el qual ja n'ha parlat i ha escrit moltes vegades sobre el tema en les publicacions confederals i llibertàries; en Simó Piera, i l'entranyable amic i company Camil Piñón, els quals, tots tres, ja tenen més de vuitanta anys. Nosaltres, doncs, ens limitarem a recordar alguns fets que vam viure i alguns dels moments de la vida d'en Seguí.

Començarem per llegir-vos el capítol d'una obra que tenim acabada, que conta alguns records personals. El capítol porta per títol «Els jutges d'en Seguí». Va dedicat a la memòria dels companys Pujol, picapedrer d'ofici, ja difunt, i Joan Pey, assassinat vilment pels pistolers del mal anomenat Sindicat Lliure, a Barcelona, l'any 1923. Després parlarem d'un altre tema: dels assassins de Salvador Seguí.

Creiem que és sabut de tothom que els homes que es destaquen en les lluites polítiques i socials no escapen mai de passar davant d'aquells homes «doctes» que, en representació de l'Estat —de la societat, diuen ells— exerceixen la funció de jutge, la missió dels quals és esbrinar la responsabilitat en què ha incorregut un ciutadà quan, segons ells, infringeix les lleis del país.

En canvi, el que no sap tothom és que els homes capdavanters dels moviments polítics i socials d'avançada han estat i són els més criticats, difamats, destrossats i, fins i tot, jutjats pels propis companys de lluita i d'idees. Si la crítica i el judici de l'actuació d'un militant, considerat capdavanter o no, fossin fets amb altesa de mires i amb el respecte que la personalitat humana exigeix, no hi hauria res a dir. Tot home que pren la responsabilitat d'acceptar un càrrec que els seus companys de col·lectivitat li han assignat per a defensar llurs interessos, té el deure moral, per satisfacció personal, ensems que per tranquil·litat de la seva consciència, de retre comptes sempre de la seva actuació, d'acceptar, d'una manera serena, que passi pel sedàs de la crítica conscient i honrada dels altres. És d'aquesta manera, i no d'altra, que es construeixen i es fortifiquen els grans moviments de masses. El que no es pot acceptar, sobretot en organitzacions que lluiten per uns ideals de llibertat i fraternitat humana, és que els qui sempre fan de fiscalitzadors i de jutges, siguin els menys i els mateixos; els qui no estan d'acord en res; els qui ho troben tot mal fet i que porten arrapada la ràbia a dintre de la seva ànima. Podríem citar un bon nombre d'homes que han estat desfets completa-

* Text de la conferència donada al Casal de Catalunya de París, el diumenge, 11 de març de 1973, en l'acte celebrat en memòria del cinquantenari de l'assassinat d'en Salvador Seguí. Hi prengueren part els militants de l'obre-risme català Pere Bonet, que presidia, Josep Marimon, Josep Peiró, Ramon Porter, Joan Ferrer i altres que sentim no recordar.

ment per aquesta manera tan estúpida, deshonesta i sectària de crítica.

La crítica d'aquesta mena que més ens impressionà i colpí — encara avui no podem allunyar el seu record del nostre pensament—, és de la que en vida va ésser víctima constant en Salvador Seguí, «El Noi del Sucre». Se l'acusà de tot! En particular, d'ésser el «*político número u*no» de la C.N.T. del nostre país. Quan el famós locaut que la patronal catalana decretà l'hivern de l'any 1919, que feu tancar totes les fàbriques, tallers i obradors de Catalunya durant nou setmanes, les autoritats de Barcelona, obeint les ordres que havien rebut del govern de Madrid, crearen una Comissió Mixta, que havia d'estar composta per representants de la patronal i de la Confederació Regional del Treball de Catalunya, presidida pel batlle de la capital catalana, senyor Martínez Domingo. La missió d'aquesta Comissió Mixta era de cercar una solució al greu problema que hi havia plantejat, el qual portava a la misèria i a la desesperació a més de tres-cents mil llars proletàries. L'organització obrera confederal, d'acord amb la seva tàctica de lluita, era oposada a acceptar aquella fórmula de negociació, que les autoritats pretenien d'imposar per a resoldre el conflicte que la burgesia havia provocat. Les autoritats, però, amenaçaren que si l'organització confederal no acceptava aquella fórmula, tancarien els sindicats obrers, els posarien al marge de la llei, i que la repressió contra els treballadors seria sense pietat. Ultra aquesta amenaça, existia el fet més que colpidor de la misèria i la fam que feia estralls entre la classe obrera. No hi havia altra alternativa: s'havia de trobar una solució, la que fos.

Hi hagueren discussions apassionades en els medis obrers, entre els qui acceptaven de formar part de la Comissió Mixta i els qui no hi estaven d'acord. Hi havia, també, els eterns «intransigents» en tot, que aconsellaven de fer la Revolució Social abans de participar en

aquella Comissió. En Seguí creia que la classe obrera confederal, en aquells moments, no estava suficientment preparada per a fer la Revolució. Per tant, no era partidari de llançar-se a una aventura d'estil violent, perquè anticipadament era sabut que havia d'ésser un fracàs, i dels grossos. El mateix creien els qui sempre veien la Revolució a cada cantonada... Però aquests no tenien la valentia i l'honradesa de confessar-ho. En Seguí, d'altra banda, creia que l'organització obrera tenia prou recursos i mitjans per a resisitir l'envestida patronal i de les autoritats, í sortir vencedora d'aquella prova que li era imposada. Tanmateix, no era tampoc massa partidari d'anar a la Comissió Mixta. Però després de discutir-ho força, s'imposà la serenitat i el bon sentit, i s'acordà, per unanimitat, de participar en les deliberacions de la Comissió Mixta. Es designà una delegació, presidida per en Seguí, que componien, entre altres, en Simó Piera i en Molins. Aquesta delegació anà a l'ajuntament de Barcelona disposada a encarar-se amb la representació patronal. Després d'una discussió aferrissada, en la qual en Seguí demostrà a tots els components d'aquella Comissió que era un dialèctic i polemista de primera magnitud, superant-los a tots en arguments incontrovertibles, s'aconseguiren algunes coses força substancials i positives. I, per damunt de tot, s'aconseguí que la burgesia i els representants de l'Estat continuessin reconeixent els sindicats, i la seguretat que no serien posats al marge de la llei.

Unes dues setmanes després que els treballadors havien repres llur treball, una torrentada d'atemptats personals i d'explosions d'artefactes es produí, especialment a Barcelona. Tots, iniciats i executats per elements dubtosos al servei de la policia i de la burgesia, als quals es respongué d'una manera violenta també per part dels treballador, en defensa pròpia. A aquella acció, s'hi sumà l'acomiadament, per part de les empreses, dels delegats dels sindicats obrers i dels militants més coneguts de llurs

llocs de treball. Davant d'aquesta situació dramàtica, l'organització obrera confederal decretà una vaga general de protesta a tot Catalunya. Les autoritats, d'acord amb el govern de Madrid, declararen de seguida l'estat de guerra a tot el Principat. La C.N.T. sofrí novament una altra època de repressió, que va fer estralls en els rengles del proletariat català. Malgrat això, els sindicats obrers, bé que en la clandestinitat, continuaren funcionant i força normalment i coordinats. En uns moments de calma que es produïren cap a la meitat de l'any 1920, es va poder tornar a respirar i fer-se les coses a la llum pública. Però, llavors, al mateix temps, s'alçaren les crítiques verinoses contra en Seguí. La calúmnia i totes les armes eren bones per a ensorrar i arrosegar pel llot la integritat moral del «Noi». No hi hagué escrúpols de cap mena per a ensorrar-lo.

En Seguí, que posseïa una bonhomia excepcional, no per això deixaren d'afectar-lo en el més profund de la seva ànima les baixeses de què era objecte per part dels qui es deien els seus companys d'idees. Tan gran fou la seva amargor, que s'apartà, momentàniament, de tota actuació sindical. Davant d'aquella retirada, les crítiques contra ell esdevingueren encara més escandaloses, més abominables. Fou acusat d'ésser obra seva l'acceptació per la Confederació Regional del Treball de Catalunya de participar en la Comissió Mixta, fou acusat de totes les falles hagudes i de totes les que existien dintre l'organització confederal, de voler portar el moviment anarco-sindicalista a la política, etc. etc.

Els seus amics i companys més íntims que també eren militants obrers i llibertaris, havien de batre's coratjosament per refutar tota aquella allau d'acusacions i de calúmnies llançades contra l'home més prestigiós i estimat dels treballadors catalans, i el que més temien la burgesia i els representants de l'estat espanyol.

Un bon dia, els seus acusadors, convocaren en Seguí

perquè assistís a una reunió de militants, els quals, constituïts en una mena de tribunal, el jutjarien. De la sentència que dictarien —així ho pensaven els organitzadors de la reunió—, en sortiria la mort moral d'aquell home que tot ho havia donat per a desvetllar les classes trehalladores de l'explotació de què eren objecte per part del capitalisme. Els amics d'en Seguí l'anaren a trobar per recomanar-li que acceptés la convocatòria, única manera d'acabar amb aquell estat de coses que no solament perjudicava en Seguí, sinó també l'organització obrera, la qual des de feia temps es ressentia d'aquella situació. Assetjat pels seus amics, en Seguí els digué:

— Bé, si així ho voleu, aquest vespre, a les nou, em presentaré davant els meus «jutges». Però, estigueu ben tranquils, perquè el «judici» no durarà gaires minuts. Ja ho veureu: ni temps tindran els meus acusadors i «jutges» d'escoltar-me. No perdeu de vista que no són pas ells els més indicats, i, molt menys, els més calificats per «jutjar-me». A mi només em poden jutjar i condemnar, si així ho creuen convenient, els treballadors reunits en assemblea í públicament.

Els amics d'en Seguí, una mica força astorats i preocupats, li respongueren:

— Naturalment, millor seria així. De tota manera, cal que nosaltres també assistim a aquesta reunió per a escoltar les acusacions que et faran i, després, ja veurem què passarà...

Molt abans de l'hora fixada per a celebrar la reunió, el «Noi» i els seus amics es presentaren al vell palau que, segons la llegenda, va pertànyer a en Joan de Serrallonga, personatge que ens descriu magistralment Víctor Balaguer en la seva obra escenificada, palau situat al número 25 del carrer de Mercaders, de Barcelona, que ocupava, en aquella època, el Comitè Nacional de la C.N.T., el Comitè Regional de la Confederació Regional del Treball de Catalunya, el Sindicat Unic de la Metal·lúrgia i alguns

Salvador Seguí i Rubinat, « Noi del Sucre».

altres sindicats més. En una de les secretaries dels metal·lúrgics es trobava ja reunida una bona colla de militants confederals i llibertaris que esperaven, amb cara ferrenya, l'«acusat», creient que, per fi, havia arribat el moment de poder confondre —i de quina manera!— al «desviador dels principis i tàctiques llibertàries de la C.N.T.».

En Seguí, i els seus amics —que estaven disposats a defensar-lo en tots els terrenys—, entraren a la petita sala. L'espectació fou general. En passar el llindar de la porta, el «Noi» havia hagut d'ajupir-se una mica per a poder entrar, i un cop dins, amb aquella veu que tenia, que imposava respecte, es dirigí a tots els reunits, bo i palpant-se les butxaques de l'americana, i els digué:

— Té, ara m'he deixat el tabac a casa!

La majoria dels reunits, que no s'esperaven aquella sortida d'en Seguí, s'aixecaren com un sol home i li oferiren llurs petaques o paquets de tabac. El «Noi», que havia aconseguit el seu propòsit, es va dirigir als seus amics, i els digué:

— I aquests són els que m'havien d'acusar, de jutjar i de condemnar? Ja ho veieu vosaltres... Ja podem anar tranquil·lament a dormir. El judici s'ha acabat, companys!

En efecte, la reunió es donà per acabada, quan encara no havia començat.

De fets i d'escenes com la que acabem de contar en va haver de suportar molts, en Seguí. Una escena semblant es la que conta en Manuel Buenacasa en el seu llibre *Salvador Seguí. Su vida, su obra,* editat pel setmanari «Solidaridad Obrera», de París, l'any 1960. Buenacasa conta un altre «judici» contra en Seguí, que va tenir lloc a l'Ateneu Sindicalista, de Barcelona, que estava situat al carrer de la Paloma, al districte primer. En aquell «judici», en Seguí, després d'haver escoltat amb impaciència i bonhomia, les bestieses que havien anat dient els seus detractors, va prendre la paraula i parlà fins a

les quatre de la matinada. Va acabar dient: «Ja sé que, malgrat l'atenció que heu tingut en escoltar-me, n'hi ha alguns, entre vosaltres, als quals no hauré convençut. I és que, en els nostres medis, cosa més lamentable, existeixen persones per a les quals les qüestions personals, les intrigues, les petites passions i el sectarisme compten més que els grans ideals que diuen sustentar». Així era, en totes les seves coses, en Salvador Seguí.

Va ésser precisament en aquells mateixos dies que fou agredit a trets de pistola, al carrer de Mendizàbal, de Barcelona, per un grup de mercenaris. D'aquell atemptat, sortosament en sortí il·lès.

Però, quina era la raó d'aquella «mala llet» —i perdoneu l'expressió—, que alguns elements de la nostra organització sindicalista revolucionària tenien contra en Seguí? Seria molt llarg, ara i ací, d'explicar-ho. Tanmateix, alguna cosa en direm: se l'acusava d'ésser el «reformista més perillós de l'organització confederal», d'ésser el «desviador dels seus principis i tàctiques i de portar el nostre moviment obrer a la política». I, tanmateix, de tot això, no hi havia res. I, per tant, mai no s'ha pogut provar. Tot foren suposicions malintencionades i verinoses, que encara avui hi ha qui manté públicament.

Molts elements que a l'època d'en Seguí es deien anarquistes, no podien tolerar que el «Noi» fos un home d'esperit obert, que mantingués relacions i amistats personals amb polítics, escriptors i amb homes de vàlua, com eren, per cert, Francesc Layret, Marcel·lí Domingo, Gabriel Alomar, Lluís Companys, Pere Vilalta i Gras, Emili Junoy, Roig i Bergadà, aquest, monàrquic liberal, amb Eugeni d'Ors, en «Xenius», Hidalgo i molts d'altres. Aquests amistats foren les que donaren peu a les suposicions i a les acusacions, segons les quals, en Seguí, d'acord, sobretot, amb aquell gran home que també havia de caure assassinat per ordre del general Martínez Anido, en Francesc Layret, volia crear un partit polític obrer

català. Suposicions que anaven tan enllà que, algú, fins i tot, assegurava que havia vist impreses les candidatures on figurava el nom del «Noi del Sucre» i d'altres militants destacats de la C.N.T. i de l'anarquisme, com a candidats en unes eleccions a diputats a les Corts de Madrid. Quantes fantasies i falsedats no es feien córrer en aquells temps per a desprestigiar l'home honest i honrat que era en Seguí!

El que era veritat és que, davant els assassinats i empresonaments de què eren víctimes els militants confederals, i per tal d'intentar parar-ho en sec, i evitar que passés el que hom preveia que havia de passar —I que fatalment passà—, en Layret havia proposat manta vegada a en Seguí i a altres companys cenetistes que acceptessin d'anar en candidatura en les primeres eleccions que es convoquessin, perquè així, almenys, es podria evitar que anessin a la presó, i, fins i tot, que fossin assassinats. Com s'enganyava en les seves bones intencions aquell magnífic home i gran invàlid! El fet que ell fos diputat a les Corts d'Espanya, en representació del districte de Sabadell, no va pas evitar que l'assassinessin sense cap mena de respecte ni d'escrúpols. Però ni en Seguí, ni cap altre company de la C.N.T. d'aquella època no acceptaren la proposta que els havia fet en Layret.

Així mateix és veritat que aquell gran advocat dels treballadors havia proposat a en Seguí, en les immombrables converses que havien mantingut, de crear un partit obrer i camperol català, per tal de barrar el pas a la reacció de casa nostra, que cada dia es mostrava més insolent i provocadora. El «Noi» refusà també aquesta proposta. «El meu lloc —deia— és dins l'organització obrera confederal, la C.N.T., on hi ha una immensa tasca a fer». I en la conferència que va pronunciar al castell de La Mola, a Maó, on es trobava confiant amb 34 companys més, el dia 31 de desembre del 1920 —quan ja feia un mes just que havien assassinat en Layret—, encara

deia: «És creença general que el sindicalisme no significa res. Els equívocs que al voltant d'aquesta negació s'han formulat són tants, i de tanta magnitud alguns, que cal d'una vegada, per sempre, desfer-los, destruir-los». I afegia, encara: «Que el sindicalisme no és res, no seria res, sense l'espiritualitat irradiada per l'anarquisme, com alguns afirmen, condicionalment, és veritat. Res més que condicionalment. El sindicalisme és la base, l'organització econòmica de l'anarquisme. Diem la seva concepció. És innegable, per tant, que la nostra organització, que el sindicalisme, és fill espiritual de l'anarquisme».

Amb el que en Seguí no estava d'acord, amb el que discrepava, era amb els «anarquistes» de via estreta, amb els comerciants de les idees àcrates, amb els sectaris a ultrança. Així, deia als seus companys de captivitat, en aquella memorable conferència de La Mola: «Crec que poden estar orgullosos, els anarquistes, si el sindicalisme i el seu instrument, el sindicat, plasmen en la realitat alguna o algunes de les concepcions de l'anarquisme. El sindicalisme aspira a usufructuar les prerrogatives que li són pròpies en l'ordre social».

I digué més: «És clar que sindicalisme no és anarquisme. Però sí una gradació de l'anarquisme. L'anarquisme va donar al sindicalisme ànima i esperit. Però que ningú no tingui el més petit dubte que el sindicalisme és una promesa i una garantia per la precipitació de les idees anarquistes».

Aquest era en Seguí, titllat de reformista, de traïdor i de polític per una colla d'irresponsables i d'altres que, per la seva banda, tenien interès, pels seus fins polítics, a desfigurar la seva personalitat i les idees que va mantenir fins a la seva mort.

Hi ha encara més, puix que hi ha qui especula —amb finalitats polítiques i partidistes alhora— que si el «Noi del Sucre» hagués sobreviscut hauria esdevingut un gran polític de relleu i marxista, dins la política catalana en

els anys de la Segona República espanyola. Els qui això sostenen, tot i que alguns d'ells l'havien conegut i tractat personalment, s'equivoquen, quan ho afirmen. No, en Salvador Seguí no tenia pasta de polític, ni per a fer política de partit, i, molt menys, per a la política parlamentària, malgrat que havia demostrat que era un gran orador, capaç de fascinar les masses, si hagués volgut. Salvador Seguí era l'home dels sindicats. El militant obrer que creia que la seva sort estava lligada, intensament lligada, amb la dels treballadors, de tots els treballadors. I per això lluità i per això el van assassinar els qui no havien treballat mai en la seva vida.

I bé, tot i que possiblement us cansarà ja la lectura d'aquest llarg treball, permeteu-me que us expliqui, encara, quelcom més, que tinc un viu interès a dir, respecte als qui mataren en Salvador Seguí, el perquè ho feren, i a sou de qui estaven.

Hem mantingut, i escrit públicament, que un dels assassins que va disparar la seva pistola contra el cos gegantí d'en Seguí fou el personatge, tristament cèlebre, que responia al nom d'Inocencio Feced Calvo, el qual, en el moment de l'atemptat, anava acompanyat dels no menys cèlebres pistolers del Sindicat Lliure, i carlins ben destacats, Carles Baldrich (àlias, l'Oncle), de la barriada de Sant Andreu de Palomar, de Barcelona; Josep Arquer, ex-anarquista, i Joan Torrents, de Badalona, entre altres. Després, molt més tard, vam poder saber que en Feced va ésser qui més es va destacar disparant la seva pistola. Per què, en Feced? Intentarem d'explicar-ho, encara que sigui ràpidament.

En Feced havia aconseguit introduir-se dins alguns grups anarquistes i d'acció de Barcelona sense que mai s'hagi pogut esbrinar com i de quina manera, i qui fou el qui el va recomanar, si recomanació hi va haver, com ens temem. A la C.N.T., no hi va pertànyer mai. I no hi va pertànyer, per la simple raó que mai no havia treballat enlloc. Poc temps després d'haver arribat a Barcelona, procedent de Saragossa, es va distingir fent de «pirotècnic», col·locant artefactes explosius pertot arreu. Alguns, per cert, ocasionaren força víctimes, morts i ferits. ¿A qui servia i a sou de qui estava en Feced, per dedicar-se a aquella tasca destructora, salvatge i criminal? Un dels homes que el va desemmascarar, ja en els primers moments, i el va acusar de provocador i de confident, va ésser en Seguí, l'any 1920. Ah! però pel fet d'ésser el «Noi del Sucre» qui llançava la primera pedra, i sense amagar la mà, per cert, es posà en «quarantena» la seva acusació. I fou a partir d'aquell moment, i quan la personalitat d'en Seguí fou més discutida per part d'alguns «puritans» de l'anarquisme barceloní, quan en Feced no s'amagava mai de dir, als qui volien escoltar-lo, que *«a Seguí lo mato yo y así terminaremos con el refomista y traïdor»*. Ja llavors, l'any 1920, vingué de poc que en Salvador Seguí no caigués assassinat en plena Rambla de Canaletes, a Barcelona, per la pistola de Feced. El «Noi» tingué el temps suficient per trobar acolliment al pis on hi havia instal·lada la corresponsalia del diari madrileny «El Sol», que regentava Antoni Montaner, situada darrera el quiosc de Canaletes.

En Feced continuà fent de les seves. I novament hagué d'ésser en Seguí qui —i des de La Mola— enviés una nota al setmanari llibertari «Nueva Senda», que es publicava a Madrid, advertint tota la militància cenetista i anarquista de la mena de «peix» que era aquell tenebrós personatge. Aquesta vegada tampoc no fou escoltat el «Noi».

Va haver-se de produir la farsa de l'atemptat contra el general Martínez Anido, el 23 d'octubre de 1922, que costà la vida a tres companys nostres i la d'un policia[1] perquè tothom arribés a obrir els ulls, i hom s'adonés

[1] Els tres cenetístes morts foren Josep Claramonte, Ma-

de qui era aquell «minyó» anomenat Inocencio Feced Calvo. I fou a partir d'aquell moment que el subjecte es va treure la careta i es posà obertament al servei d'en Ramon Sales i dels seus Sindicats Lliures, dedicant-se a assassinar a companys nostres i a tots els que li manaven de fer desaparèixer. I assassinà, com havia promès de fer-ho, Salvador Seguí.

Sobre l'assassinat d'en Seguí, un historiador espanyol, força reputat, el senyor Jesús Pabón, ha escrit[2]: «*¿A quién interesaba la muerte de Seguí? —se pregunta Viadiu—* (...) *¿Quién lo mató? Juan Manent ha acusado a un sindicalista, confidente de la policia —Inocencio Feced—, de quien Seguí no se fió nunca. «Se lo había jurado a sí mismo: —¡A Seguí, lo mato yo! No se intenta, aquí, contestar la pregunta sin elementos para la respuesta. De ser cierta la acusación de Juan Manent, se trataba de una seria variante: el confidente que se independiza y toma la iniciativa en la acción criminal*».

A això que ha escrit Jesús Pabón, hem de dir que no solament hi hagué «independització» per part d'en Feced, sinó que, a més, hi hagué la col·laboració d'aquest pistoler i confident amb els Sindicats Lliures. És cert que en Feced, en prendre part en l'assassinat d'en Seguí no deixà, naturalment, de liquidar un compte personal que tenia pendent contra el «Noi», per haver-lo denunciat com a confident de la policia. Ah!, però en Feced actuà també com a pistoler del Sindicat Lliure, al costat d'assassins ben destacats d'aquest «Sindicat», i del carlisme barceloní i badaloní, com ja hem dit. El «servei» d'assassinar en Salvador Seguí fou manat i pagat directa-

---

nuel Bermejo i Amalio Cerdeño Alonso, i el policia Florentino Pellejero. Vegeu el capítol d'aquesta obra titulat: «L' "atemptat" contra el general Martínez Anido».

[2] Jesús PABÓN: Carnbó, II, 1ª part, Barcelona, Editorial Alpha, 1969, pp. 431432.

ment per en Ramon Sales, com el mateix Inocencio Feced va reconèixer, en les seves confessions publicades l'any 1930, en les quals, a més, afirmà que en Ramon Sales s'havia fet cotitzar *«fuertemente»* la mort d'en Seguí. I, qui podia pagar *«fuertemente»* sinó la burgesia catalana d'aquella època? No hi ha cap mena de dubte de qui foren els inductors i els executors de l'assassinat d'en Salvador Seguí, digui el que digui Jesús Pabón.

Podem aportar encara més proves de la participació d'en Feced en l'assassinat del «Noi del Sucre». Són les següents;

A darrers dels mes de novembre de l'any 1932 pertant, en plena Segona República—, un bon company asturià, d'ofici vidrier, que vivia a la barriada d'Artigues, de la ciutat de Badalona, s'adreçà als companys Pere Cané i Barceló, resident actualment a l'exili, a la capital mexicana"[1] i Florencio Entríalgo, dissortadament desaparegut, i al que esteu escoltant, tots tres pertanyents en aquella època al Sindicat Obrer de la Indústria Vidriera, comunicant-los que, per mitjà d'una tercera persona, els famosos i ben coneguts pistolers del Sindicat Lliure de Barcelona, Juan de la Cruz i Juan Marín, s'havien presentat a casa seva, i li havien dit que desitjaven tenir una entrevista amb aquells tres destacats militants cenetistes badalonins, perquè volien fer-los moltes i greus revelacions respecte al terrorisme oficial que havia regnat a la capital catalana i a tota la província de Barcelona, en temps de Martínez Anido i de Miguel Arlegui, en el període de la Dictadura i fins als començaments de la Segona República espanyola. Van demanar al nostre company asturià que els prestés el seu domicili com a lloc on celebrar l'entrevista, en el cas, és clar, que els invitats Cané, Entrialgo i Manent ho acceptessin. Li van advertir,

---

[3] Pere Cané i Barceló morí a l'exili, a la ciutat de Mèxic, el 13 de novembre de 1973, o sigui, vuit mesos després d'haver-se llegit aquest treball al Casal Català, de París.

alhora, que no es tractava de cap «emboscada», sinó, simplement, d'una conversa, amb la qual «volien alleugerí llurs consciències de tot el mal que havien fet, per culpa d'uns altres».

Com es pot suposar, aquella invitació tan estranya no deixà de xocar extraordinàriament als tres companys invitats. «No serà un estratagema, un parany criminal, d'aquests "minyons" del Lliure, per fer-nos una mala jugada?», es preguntaren. Malgrat aquesta temença, acceptaren d'anar a la cita. Abans, però, decidiren de comunicar-ho als companys que componien el Consell de la Federació Local dels Sindicats Obrers badalonins, amb el prec que convoquessin, amb urgència, els militants de més confiança de l'organització local, perquè, en darrera instància, donessin, o no, el seu assentiment a la celebració de l'entrevista. Tothom estigué d'acord d'acceptar el risc, si risc hi havia, de celebrar l'entrevista.

Uns dies després, a les sis de la tarda, els companys Cané, Entrialgo i Manent es presentaren a casa del vidrier asturià. No cal dir que s'havien pres algunes precaucions pels voltants de la casa, per tal d'evitar una mala jugada, sempre possible, en tractar amb elements sense escrúpols, com eren els que anaven a trobar. Aquests, Juan de la Cruz i Juan Marín, ja eren a la casa. Els dos personatges eren natius de la província de Múrcia *. Juan de la Cruz era un home de talla petita, una mica rossenc, amb una expressió a la cara d'ésser un home «més puta que bonic». En canvi, l'altre, Juan Marín, era tot al contrari: alt i fort, corpulent, i d'una morenor força accentuada, ferreny de cara; feia la impressió d'ésser un home que tenia poques puces a gratar.

Ells mateixos es feren la presentació, es tragueren les

* En dir això, no ho faig amb la intenció d'ofendre Múrcia ni, molt menys, els murcians. De pistolers del Sindicat Lliure, n'hi hagueren també, i no pocs, de catalans i d'altres contrades d'Espanya.

pistoles de la butxaca i les deixaren damunt la taula, al voltant de la qual estàvem reunits els sis homes. En Marín començà per declarar:

—*Dejamos nuestras pistolas encima de la mesa, y bien apartadas de nuestras manos, para probaros que no venimos con malas intenciones, y demostraros, además de nuestra lealtad, el porqué de nuestra presencia en esta casa. Hemos venido con la finalidad de haceros una sèrie de confesiones, con las cuales demostraremos —y estamos dispuestos a probarlo dónde y cuàndo sea— quiénes fueron los que organizaron, subvencionaron y ejecutaron la mayoría de los asesinatos cometidos contra compañeros vuestros y los que se prepararon contra vosotros tres, Asesinatos en los cuales, mas de una vez y en muchos de ellos, también participamos nosotros dos de una manera directa y personal.*

I començaren a explicar fets. Atemptats i assassinats, i quins van ésser els patrons i les autoritats de Barcelona i província que els finançaven i impulsaven. Donaren noms, molts de noms... Els Miró i Trepat, Muntades, Graupera, que havien començat per subvencionar, i de manera forta, en els temps d'en Bravo Portillo i del Baró de Koenig. Com, també, els Lligé, els Sedó, etc. Dos noms que sortien sovint eren els de Gaietà Vilella, fabricant de vidre negre de la barriada del Poble Nou, de Barcelona, i de Badalona, i el de Lluís Humet i Cortès, director-gerent de l'empresa S. Casacuberta, que tenia una fàbrica de filats a Badalona. En les confessions que ens feien Juan de la Cruz i Juan Marín, repetides vegades sortien a relluir els noms de Martínez Anido, de l'Arlegui i d'altres que havien ostentat càrrecs oficials, els quals, tots, havien organitzat, d'acord amb Ramon Sales, president dels Sindicats Lliures i amb la participació d'en Baró, d'en Laguía Lliteras, Baratech i altres elements prou coneguts, en aquell temps, del carlisme català, nombrosos atemptats. Donaren, també, els noms

dels pistolers que havien pres part en els assassinats d'en Francesc Layret, d'en Salvador Seguí i de molts altres, encara. Confirmaren plenament la intervenció directa de l'Inocencio Feced en l'assassinat del «Noi del Sucre».

—*Ese Feced, con el abogado Homs* —afegiren— *ya os traicionaban mucho tiempo antes, ¡pero mucho!, de producirse el simulacro de atentado contra el general Martínez Anido a últimos del año 1922.*

Era impressionant escoltar aquell rosari de confessions que anaven desgranant, sense cap mena d'emoció i amb extraordinari cinisme, aquells dos homes que teníem davant nostre. Anaven explicant aquells fets com si expliquessin com havien degollat uns indefensos xais... I justificaven llurs confessions per l'odi ferotge que sentien contra en Ramon Sales, al qual feien responsable que ells dos, i d'altres com ells, visquessin, en aquell moment, gairebé en la més angoixosa misèria.

Situats, doncs, en aquell pla de confessió contra els qui havien estat els seus amos, en què s'havien col·locat aquells dos personatges menyspreables, els tres cenetistes intentaren d'esbrinar més fets. Però, alhora, advertiren als dos pistolers del Sindicat Lliure que no esperessin arrencar ni cinc cèntims de la C.N.T., com a recompensa de tot el que anaven explicant. Juan de la Cruz i Juan Marín, sentint-se una «mica ofesos», declararen que ells encara no havien demanat res, ni tenien la intenció de fer-ho. Que llur finalitat només era denunciar en Ramon Sales i a altres dels seus col·laboradors més íntims, per tal de fer-los pagar tot el mal que havien fet en el transcurs de les seves vides.

Després d'aquesta entrevista encara se'n celebrà una altra. Aquesta tingué lloc un dissabte, a la nit, en el quiosc de begudes, anomenat «El Chirínguito>, que en aquella època era situat al peu del monument a Colom, a la Porta de la Pau, de Barcelona. En aquesta segona conversa, Juan de la Cruz i Juan Marín es ratificaren en

tot el que havien declarat en l'anterior, i, a més, feren noves i importants confessions. Aquesta vegada, però, els tres cenetistes manifestaren a llurs «penitents» que si el que els havien explicat a Badalona, primer, i ara al peu del monument a Colom, no es formalitzava en un document, degudament avalat per un advocat i un notari, no tindria cap mena de valor legal. Tots dos hi van estar d'acord i acceptaren de fer-ho.

Tres dies després, un dimarts al matí, Juan de la Cruz, Juan Marín, Pere Cané, Florencio Entrialgo i Joan Manent es trobaven reunits al despatx de l'advocat barceloní Jordi Pinyol, que el tenia al carrer de les Corts Catalanes (Gran Via), on vivia, a més, amb la seva mare i la seva germana Pilar. Fetes les presentacions de rigor, començaren les declaracions. Després, el nostre bon amic Jordi Pinyol va anar donant lectura a tot el que havien declarat aquells dos pistolers del Sindicat Lliure. Impressionava força com el nostre amic advocat, amb els seus ulls miops, anava escrutant les reaccions d'aquells pistolers mentre llegia les declaracions. Una vegada acabada la lectura d'aquell rosari d'acusacions gravíssimes contra les autoritats que empararen i atiaren el terrorisme dit blanc i contra certs patrons, policies, carlinots de tota mena i molts «executors», l'amic Pinyol invità els dos declarants a signar el document, full per full. Així ho van fer, sense fer-se pregar gens ni mica, Juan de la Cruz i Juan Marín, amb una cal·ligrafia molt basta. Signaren, també, els tres militants confederals, com a testimonis de tot el que havien oït, així com en Pinyol, com a advocat assessor. Un cop acabada tota aquella, diguem-ne, *mise en scène* d'acusació a una colla de gent que havien atiat els odis i els crims contra els millors elements de la classe obrera organitzada, de l'anarquisme i els homes de relleu de l'esquerra de Catalunya, en Jordi Pinyol va manifestar:

—Ara, í abans d'anar a presentar aquest document, que tots els presents hem signat, al jutjat de guàrdia,

els convido a tots vostès a anar a casa del notari... (El nom del notari ens ha fugit de la memòria, si bé recordem perfectament que havia estat regidor de l'ajuntament de Barcelona, en representació del Partido Republicano Radical, que acabdillava en Lerroux, i tenia el despatx al carrer Consell de Cent, de Barcelona) per tal que legalitzi el document.

Cap allà ens adreçàrem tots. Un cop al despatx del notari, aquest examinà atentament el document que tenia sota els seus ulls, i tot í que s'espantà una mica força pel seu contingut, i per les conseqüències que tot allò escrit podia desencadenar, no deixà de signar-lo i rubricar-lo, d'aquella manera tan especial i particular amb què ho fan els notaris.

Després, tots plegats —el notari, l'advocat Pinyol, Cané, Entrialgo, Manent, Juan de la Cruz i Juan Marín— anaren a l'Audiència. I en el jutjat de guàrdia fou entregat aquell document acusatori. El jutge, després de verificar la identitat de tots els presents, va fer-se'n càrrec i manifestà que passaria tot l'actuat a la fiscalia de l'Audiència.

Però, què s'esdevingué després d'haver estat presentat aquell document a les autoritats judicials barcelonines? Fins i tot fa vergonya de dir-ho: tot i que estàvem en República, no passà res! Un silenci absolut, per part de totes les autoritats, absolutament de totes, acollí el document. Fou llavors quan 46 militants cenetistes badalonins llançaren a l'opinió pública un manifest, signat per tots ells, en el qual exposaven alguns dels fets que havien confessat Juan de la Cruz i Juan Marín, i feien públic que el document signat per aquests havia estat presentat al jutjat de guàrdia de Barcelona. Malgrat la publicació d'aquest manifest, el silenci continuà. Cap jutge no investigà els fets, ni va interrogar ningú ni els acusadors, ni els acusats, per tal d'esbrinar la veritat. Això va ésser el súmmum del súmmum!

Davant d'aquell silenci organitzat per totes les autoritats, els militants confederals badalonins, els que signaren el manifest esmentat, juntament amb en Joan Peiró, es dirigiren al director del diari madrileny «El Sol», i li demanaren si estava disposat a publicar sis o set articles en els quals en Peiró revelaria tot el que havien declarat els dos pistolers del Sindicat Lliure. El director d'aquell diari —Manuel Aznar, després, gran personatge del franquisme —es negà a publicar-los. La veritable raó d'aquell refús no va ésser altra que, encara, existia una certa por a dir la veritat del que havia passat a Catalunya durant aquells anys terribles del terrorisme, que arrencaven de l'any 1916 i arribaven fins a la proclamació de la Segona República, el 14 d'abril de 1931.

Davant la manca de civisme que demostrà la direcció del diari madrileny «El Sol», en negar-se a publicar aquella documentació, presentada i avalada per ía ploma prestigiosa d'en Joan Peiró, s'iniciaran noves gestions. Aquesta vegada prop d'en Manuel Fontdevila, director del diari «El Heraldo de Madrid». Fontdevila va rebre una comissió de cenetistes badalonins, acompanyada d'en Peiró, en una torreta del poble d'Argentona, on estiuejava. En prendre coneixement del que es tractava, s'esverà i manifestà, també, que en el diari que ell dirigia no s'hi podien publicar coses tan perilloses com les que se li demanaven. Una vegada més, doncs, quedava demostrat —malgrat que en aquells moments la premsa gaudia d'una certa llibertat d'expressió— que dir la veritat espantava molta gent, encara que es diguessin republicans, liberals i demòcrates.

No per això es desesperaren en Peiró i els xicots badalonins. Recomençaren les gestions i aquesta vegada prop del senyor Cànovas Cervantes que dirigia, i n'era propietari, el diari «La Tierra», publicat a Madrid. Aquesta vegada l'èxit coronà els esforços esmerçats, puix Cànovas Cervantes acceptà de publicar tota la documentació que li fos enviada, amb els comentaris que volgués fer-hi

en Peiró. Pocs dies després, la documentació, en forma d'articles, va ésser publicada en aquell diari, que, per cert, era titllat de «jabalí» [3]. En els comentaris amb què el dissortat amic Peiró acompanyava els documents, fuetejava, amb energia, els qui havien mantingut el terrorisme i els seus executors, i, martellejant amb els seus mots, deia que no comprenia el comportament dels nous dirigents republicans, que, amb llur silenci, no feien més que ajudar a ofegar i liquidar impunement totes les acusacions que s'havien fet contra els autors de tants i tants de crims comesos. Tots aquells articles van ésser molt llegits i molt comentats per l'opinió pública. Però el sumari no es va obrir mai.

I aquell sumari, per mitjà del qual s'hauria posat al descobert tota la tramoia i la conxorxa dels qui crearen i mantingueren el terrorisme a casa nostra, no s'obrí mai per les pressions que l'Audiència de Barcelona va rebre de l'Anguera de Sojo i d'altres personatges molt elevats de la nova situació política republicana. Com a justificació jurídica, s'argumentava que, després de proclamada la Segona República, s'havia decretat una amnistia total per a tots els delictes polítics i socials comesos abans de la proclamació. La gran estafada, doncs, no podia ésser més palesa i escandalosa, puix que en les acusacions que havien fet Juan de la Cruz i el seu «compadre» Juan Marín assenyalaven fets i agressions comesos ja en plena República pels elements del Sindicat Lliure, el qual, encara que havia estat posat al marge de la llei, s'havia disfressat amb altres noms. Una d'aquelles agressions havia estat l'assalt, un dia del mes de maig de 1931, durant la nit, a la fàbrica de vidre «La Badalonesa», de la ciutat de Badalona.

[5] Els qui redactaven aquell diari i els seus col·laboradors foren tractats de «jabalíes» pel fet que sempre atacaven els nous governants republicans per «tebis», en no resoldre els grans problemes del país.

En fi, per què allargar més encara aquest treball que heu tingut la paciència d'escoltar, amics del Casal de Catalunya? Però, abans d'acabar, voldria encara dir una cosa: que valdria la pena que algun dia, un bon equip d'historiadors de casa nostra, ben assessorats pels qui encara queden, pels qui van viure aquells anys terribles del terrorisme que tanta de sang vessà a la nostra terra, emprenguessin la tasca —que seria molt meritòria— d'historiar ben objectivament i sense cap mena de partidisme, tot el que passà en aquells anys, i que investiguessin per què es mataven tan vilment els homes, els uns i els altres.

I aquesta ha estat, avui, la meva contribució a recordar la memòria d'aquell gran sacrificat pel «delicte» de defensar la causa dels treballadors, en Salvador Seguí i Rubinat, «El Noi del Sucre».

IV

DOMÈNEC MASACHS

«El temps és el veritable Senyor que diu sempre la veritat».

Domènec MASACHS

Domènec Masachs i Torrente: Heus ací un home que el seu humanisme, la seva bondat característica, el seu tarannà, les idees que professava i l'esperit de justícia que l'obsessionava el portaren a derivar i, fins i tot, a esdevenir un «delinqüent» polític. Obrer anarco-sindicalista, que, si bé com a tal va pertànyer sempre a la C.N.T.,

rarament, per no dir mai, actuà en cap grup específicament anarquista. Era una mena d'individualista a la seva manera, pel que fa referència a les seves accions violentes, puix que totes eren de la seva pròpia collita. Tanmateix, en Masachs, era un home que no defugia el contacte amb els seus semblants, ans al contrari, cercava la companyia, acostant-se i treballant conjuntament amb els altres homes que, com ell, lluitaven per un món millor que el present. Així, el veiérem, fora de la C.N.T. actuar en organitzacions esperantistes, naturistes, excursionistes i culturals. Però aquestes darreres activitats no el privaren d'haver de fer molts anys de presidí. Semblava talment que estigués predestinats a ésser l'hoste permanent de la Presó de Barcelona, dels presidis del Dueso, Puerto de Santa Maria i de Cartagena. I, tanmateix, si un home estimava la llibertat i el treball era ell!

En Domènec Masachs va néixer a Barcelona, al carrer Sant Antoni (avui Atlàntida), número 5, primer pis, a la barriada de la Barceloneta, l'any 1891. Als sis anys va perdre el seu pare, que treballava de fuster a La Maquinista Terrestre i Marítima, i era un home d'idees avançades. Quan tot just tenia deu anys, començà a treballar a la casa Henrich i Cia., successors de Ramírez, d'arts gràfiques, com a aprenent, per tal d'ajudar la seva pobra mare, que feia de planxadora, i la seva germana, que tenia uns anys més que ell.

Ben aviat se li manifestà l'esperit de rebel·lia contra la injustícia social. Mentre era aprenent impressor, ell i un company seu secundaren la vaga general de Barcelona l'any 1902. Per aquest fet, ambdós foren acomiadats del taller on treballaven. Així començà la seva contribució a les lluites socials, a les quals tant i tant va contribuir durant la seva vida. Com també començaren les discussions amb la seva mare i germana, les quals estaven neguitoses en veure el camí que prenia el seu fill i germà. «Ai, aquestes idees, que te'n portaran, de maldecaps, fill meu! Ets

igual que el teu pare, que en pau descansi!», li repetia la seva bona mare.

De l'any 1902 al 1906 treballà en altres impremtes, i del 1907 al 1911 a la fàbrica de sedes Can Batlló.

De cop, s'enamorà dels tramvies barcelonins. El seu desig era de poder, un dia, conduir un tramvia. Això esdevingué com una obsessió. Va escriure a Mariano Foronda, que era el director d'aquella companyia belga que explotava els tramvies de la capital catalana, demanant-li una plaça. La va obtenir. L'any 1911 va entrar corn a engrassador mecànic al dipòsit de tramvies del Torrent de les Flors, a la barriada de Gràcia, on justament, després de la mort del seu pare, el mes d'abril de 1897, havia anat a viure amb la seva mare i germana. À en Masachs, més d'una vegada, se'l veia conduint tramvies —i amb quin orgull ho feia!— pels carrers de Barcelona per provar-los després de reparats o engrassats.

L'any 1912 va morir la seva mare. Masachs continuà vivint encara uns anys amb la seva germana. Aquesta professava la religió catòlica amb força fanatisme Això, però, no fou obstacle perquè els dos germans conservessin sempre un gran afecte. Àdhuc en els moments de més adversitat d'en Masachs, la seva germana l'ajudà en tot i per tot.

L'any 1919, amb motiu de la vaga de La Canadenca, que tanta ressonància va tenir a casa nostra i a tot el món, en Masachs va ésser acomiadat de la Companyia de Tramvies, per sindicalista i «pertorbador».

A començaments de l'any 1920, per «resistència» a la guàrdia civil, al carrer de Salmerón, de la barriada de Gràcia, va ésser detingut, processat, jutjat i condemnat a sís anys de presidi. Condemna que va complir entre els penals del Dueso i de Puerto de Santa Maria.

De retorn de presidi, pel maig del 1926, va anar a Sallent, i entrà a treballar a la fàbrica de Teixits de Vidal Germans. Un parell de mesos després, sense que hagués desnonat la feina, marxà a Barcelona, amb el propòsit

ferm i decidit de «...com sigui que dintre de pocs dies el dictador d'Espanya, Miguel Primo de Rivera ve a Barcelona, jo faré tots els possibles per matar-lo. D'aquesta manera, amb el meu gest, una vegada acomplert, les llibertats ciutadanes retornaran a tot el país i els presos polítics i socials seran alliberats.» Afegia, encara, per justificar l'acte que volia cometre: «Jo no mataré per venjança, per hàbit de fer-ho, per sistema, ni por odi, sinó que armaré el meu braç per a alliberar el món d'un tirà, i a Espanya d'un dictador, sense cap desig de glòria ni de popularitat».

Amb aquesta convicció i un punyal nou que va comprar, convençut que tot el poble estava amb ell —em recordo ara del famós artista Ramper, que en una representació teatral, en sortir a escena amb un paquet d'exemplars de «La Nación», el diari que era portaveu de la Dictadura, cridava: *<Toda la nación està conmigo»*—, en Masachs va passejar-se tot el dia pels carrers barcelonins, el 2 d'agost de 1926, amb el punyal a la butxaca, buscant l'home al qual volia clavar-lo. Masachs dinà en un bar de la barriada d'Hostafrancs, fent temps. Ell sabia que el dictador Primo de Rivera aniria a la Capitania General per assistir a una recepció. Cap allà es dirigí, per tal de vigilar. Passà diverses vegades per davant de Capitania General, en tramvia. En passar pel monument a Colom —es recordà que allà s'havia acomiadat el dol que acompanyà les despulles mortals del seu pare, a primers d'abril de 1897—, va observar moviment de tropes davant Capitania, i uns automòbils que s'acostaven a l'edifici. El tramvia en el qual ell anava seguí avançant, i es parà davant mateix d'aquella dependència militar. Se li presentava, doncs, l'ocasió de realitzar l'atemptat sense cap mena de dificultat, «si hagués anat més preparat», que no hi anava, en Masachs. Baixà del tramvia, i, com un ciutadà qualsevol, curiós de presenciar el pas del dictador, es col·locà al costat de la porta principal de Capitania, és a dir, del mateix edifici des del qual Primo de Rivera s'havia proclamat dictador el dia 13 de setembre de 1923. No deixava d'ésser ben simbòlic tot allò que preparava en Masachs! El cotxe oficial, en entrar a Capitania, es parà uns segons... Fins i tot diria que Primo de Rivera i en Masachs en van creuar les mirades: d'estranyesa en el primer i de curiositat en el segon? És difícil de poder-ho saber. Però no passà res.

Llavors en Masachs va calcular que més tard se li presentaria una nova ocasió, i aquella seria la definitiva per dur a terme el seu propòsit; «Quan en Primo, sortint de Capitania, aniria a peu fins a l'estació de França per agafar l'exprés de Madrid, que sortia a les 8 de vespre, i passaria per la plaça Palau, faria el fet». Es dirigí, doncs, cap a aquesta plaça. Va desplegar la navalla-punyal, que amagà amb un exemplar del diari conservador «La Vanguardia», i anà a beure una orxata al quiosc que hi havia allí, en aquella època, i que creiem que encara hi ha. Mentre es prenia la deliciosa beguda valenciana, fixà els seus ulls vers el castell de Montjuïc, i recordant els nombrosos idealistes obrers i intel·lectuals d'avançada que hi havien estat horriblement martiritzats i afusellats, pensà: «ells també seran venjats amb el meu gest». Veié arribar una corrua de cotxes... Li quedaven només uns segons, molí pocs, per prendre la suprema decisió: matar el general-dictador o deixar-ho córrer, car s'adonà que la seva futura víctima, en lloc d'anar a peu, com ell creia que aniria, anava en automòbil. Tanmateix, malgrat aquest contratemps, es decidí a actuar. Resolt, s'avançà cap a la comitiva. Apartà violentament un policia de l'escorta presidencial, i s'acostà, ràpid, al cotxe. Aixecà el seu braç dret amb el punyal, però en pujar al marxapeu del vehicule, relliscà. En veure frustrada la seva intenció, en Masachs llançà l'arma a terra, al mateix temps que un policia li clavava un fort cop de bastó al cap, que el deixà sense sentits. Caigut a terra,

un dels automòbils de l'escorta policíaca li passà per damunt, i lí trencà la cama dreta.

Quan en Masachs recobrà el sentits es veié rodejat de gent i de policies. Va veure més pistoles que apuntaven a la seva cara que no pas mans. Malgrat el seu lamentable estat físic, el lligaren com a Crist... Va fer un esforç suprem per mirar el seu rellotge de polsera: «volia saber l'hora que el mataven». Veié lluny el cotxe del dictador, que s'havia parat prop de l'edifici del Govern Civil. D'aquest cotxe, en baixà el dictador, més espantat que en Masachs, perquè aquest acceptava la sort que corria amb una certa filosofia... EI portaren a la «Jefatura» Superior de Policia, aquella «Jefatura» tan sinistra, de recordí, tan punyents i dolorosos, sempre rodejat de policies que no sabien ni què dir-li. Davant d'aquell silenci enutjós, en Masachs tingué el coratge de dir-los: «Contestaré totes les preguntes que se'm facin». A aquests mots, li respongué un coronel de la guàrdia civil: «Jo no he de preguntar-li res!»

A «Jefatura» l'identificaren de seguida. La seva fitxa deia: «Domènec Masachs i Torrente, que fa pocs mesos que ha sortit del Penal del Puerto de Santa Maria. Anarquista perillós». Un policia se li acostà i li va dir, amb la tradicional manera que tenen tots els policies de tutejar els "delinqüents"»: «Si haguessis anat més ben armat, amb una pistola o una bomba, t'hauries fet l'amo del cotxe, i altres coses haurien passat...».

Després l'interrogaren. Els policies volien saber quins eren els seus còmplices. En Masachs, malgrat les seves ferides i el dolor que li feien, no perdé la serenitat, i amb un aplomb que va sorprendre tots els presents, respongué: «El general Malet, a l'època de Napoleó, intentà un cop militar contra l'emperador, i s'apoderà d'algunes casernes de París. No va triomfar, perquè uns oficials el traïren. Passà davant un consell de guerra. El fiscal li demanà també quins eren els seus còmplices en la conspiració.

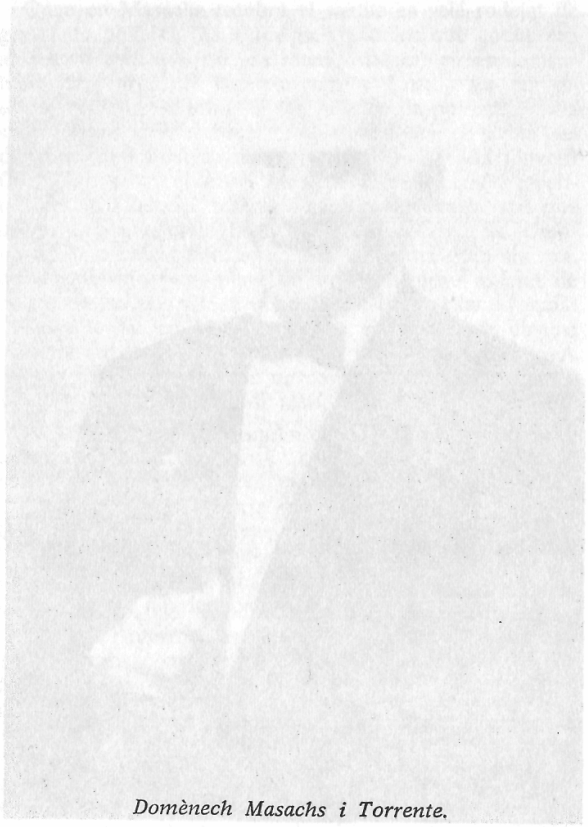

Domènech Masachs i Torrente.

I el general Malet contestà: "Vosaltres —assenyalant tot el tribunal—, si jo hagués triomfat!"». En Masachs encara afegí: «Si jo hagués tingut còmplices, vostès ja ho haurien sabut abans, com ha passat, desgraciadament, més d'una vegada...» No li preguntaren res més.

EI traslladaren a l'Hospital Clínic. L'endemà anà a visitar-lo, per interrogar-lo, un jutge militar. Després de les preguntes preliminars, li comunicà que el seu cas passaria a la jurisdicció civil. En Masachs considerà que això era insòlit i injust alhora, i d'una manera enèrgica va dir a l'enviat castrense: «Protesto d'aquesta injustícia! Tant si el general és un dictador, com si el dictador és un general, jo he atemptat contra un general. Per tant, el meu cas incumbeix a un jutge militar». No hi hagué res a fer. tots els tràmits van ésser fets per un jutge civil.

Unes setmanes més tard, sense que estigués guarit del tot de les seves ferides, el traslladaren a la presó del carrer d'Entença. Tota l'oficialitat de la presó l'esperava al pati d'entrada, amb curiositat. Davant de tots, el director de la presó, encarant-se grollerament amb en Masachs, li va dir: «Mereixeries que et tractéssim com un gos!».

El gest d'en Masachs, de voler matar en Primo de Rivera, va ésser interpretat de diverses maneres entre els militants de l'anarco-sindicalisme barceloní. Moltes no l'acolliren pas amb simpatia. Això quedà palès quan entrà a la presó: fou rebut fredament. Quan feia uns dies que s'hi trobava, en una de les galeries es topà amb un destacat militant, que coneixia prou bé, el qual li digué:

—Home, per fer aquestes coses s'ha d'anar més preparat!

En Masachs li contestà:

—Vols més preparació que estar disposat a perdre la llibertat o la vida? Ja ho veus, t'ho dic trobant-me dintre la presó.

Va ésser ell mateix qui va haver d'espavilar-se per

trobar un advocat que el defensés. Va designar en Pou i Sabater. Quan els companys del Comitè pro Presos de Barcelona li proposaren que el defensés l'Eduardo Barriobero, de Madrid, ja era massa tard. A més, en Masachs s'havia fet la reflexió següent: «Com a vençut, fracassat o derrotat, entre tants i tants com jo, em dono per satisfet de la meva actitud i content de la meva situació».

Finalment, el dia 11 de novembre del mateix any 1926, va començar el seu judici a la Sala Primera de l'Audiència de Barcelona. El govern dictatorial va donar ordres concretes i severes als censors de la premsa diària, perquè no respirés res d'aquell procés que començava, tanmateix, públicament. Per justificar aquesta mesura, es va publicar una nota oficial que deia:

«Possiblement a una part del públic podria interessar,o almenys entretenir, l'episodi de les declaracions dels autors, testimonis, jutges i defensors, però, com sigui que en els temperaments desequilibrats produiexen algunes vegades l'efecte d'exaltació i desigs d'imitació, ha semblat més prudent evitar la propagació, amb la seguretat que el bon públic sacrificarà amb gust la seva curiositat en evitació de qualsevol efecte morbós». Això provava —i avui dia encara és així en tots els països de règim dictatorial, ja sigui blanc, roig o blau que la veritat fa molta por que sigui expressada.

En aquell judici es produïren força coses curioses i estrambòtiques, que mai no s'han dit públicament —no sabem per què, com no sabem per què, abans i després, no s'hagi parlat gaire, o quasi gens del company Domènec Masachs i del seu fet. És per això que nosaltres volem dir ací moltes coses que sabem d'en Masachs, que l'honoren i dignifiquen com un idealista anarco-sindicalista de cap a peus. Sí, sí, de cap a peus! Per exemple, la següent. Quan el fiscal li va preguntar:

—Si no hi haguessin hagut les circumstàncies que van impedir l'atemptat, vostè, senyor Masachs, l'hauria portat a terme?

—Sí, senyor! —va repetir per tres vegades, de manera impertorbable i ferma, en Masachs.

Davant d'aquesta resposta tan inesperada, el fiscal s'aixecà, sense demanar l'autorització del president de la Sala, i el judici quedà suspès fins a la seva tornada. On anà el fiscal? Doncs, a telefonar directament al dictador Primo de Rivera mateix, puix aquest estava pendent de les declaracions que faria l'acusat. El dictador volia saber si, efectivament, en Masachs rectificaria o ratificaria les declaracions fetes anteriorment, en el moment de la detenció i en el sumari, puix que les declaracions que tenen més valor jurídic, segons sembla, són les fetes davant el tribunal. El que esperava Primo de Rivera era que en Masachs declarés que el seu acte havia estat simplement un gest de protesta i no un intent d'assassinat. Car, en aquest cas, hauria pogut ésser absolt o castigat només amb uns mesos de presó. Davant d'aquella declaració tan neta i contundent, no hi hagué circumstàncies atenuants ni perdó possible per a en Masachs. Se'l condemnà a deu anys de presidi major.

El 19 de gener de 1927 va ésser conduït al presidi de Cartagena, d'on va sortir el dia 17 d'abril de 1931, amb motiu de l'amnistia general decretada pel govern provisional de la Segona República, que acabava de proclamar-se.

A la seva tornada a Barcelona, ciutat que tant i tant estimava, en Masachs entrà a treballar a la fàbrica de teixits La España Industrial, de la barriada de Sants, en qualitat de paraire. Les seves hores lliures les dedicava a donar lliçons d'esperanto, en una associació esperantista de la plaça del Sol, de la barriada de Gràcia, on vivia. Es dedicà també a col·leccionar les notícies més importants que publicaven els diaris barcelonins «El Diluvio», «La Vanguardia» i «El Día Gràfico». Era un dels barcelonins que tenia unes col·leccions millors i més acurades de premsa.

L'any 1933 va fer la vaga de la fam, durant més de

tres dies, en solidaritat amb la que feia en aquells moments Gandhi al seu país, com a protesta contra l'imperialisme anglès.

L'any 1936, un cop vençuda la rebel·lió feixista a Barcelona, en Masachs tornà a ocupar el seu lloc de treball, puix que era dels que creien que tot revolucionari, després de la revolució, ha de tornar al mateix lloc de treball que ocupava abans. De seguida, en una assemblea dels treballadors de La España Industrial se'l va nomenar per a ocupar un lloc en el Consell d'empresa de la Col·lectivitat. Acceptà el càrrec i complí amb les oblgacions que li imposava, però sense deixar mai la màquina en la qual treballava.

Després d'entrar els franquistes a la capital catalana, el 26 de gener de 1939, en Masachs va ésser detingut el 15 de febrer de 1939. Després de quatre mesos d'empresonament, el deixaren en llibertat. Però, poc després, el 15 de juliol del mateix any, el tornaren a detenir. El processaren i jutjaren militarment, i fou condemnat a presó. Finalment, fou posat en llibertat el mes de desembre de 1942.

Un cop lliure, tornà a treballar a La España Industrial. Es va jubilar el 30 de març de 1957.

En Masachs, doncs, va treballar 41 anys. En va passar 18 a presidi. En total, va viure 75 anys.

Quina vida, la seva! Una vida exemplar, digna i conseqüent amb les seves idees. La presó va ésser la seva millor escola. S'educà tant com va poder. Havia llegit molt. Des de la Bíblia, que havia llegit tres vegades, passant pels clàssics grecs, llatins, francesos i espanyols, fins a les obres dels científics, sociòlegs i historiadors, antics i moderns. Els teòrics anarquistes i sindicalistes els devorà amb passió, assimilant-ne tot el que entenia que era just i humà. Defugia els dogmes i els sectarismes, fossin del color que fossin. *La historia del Mundo en la Edad Moderna*, que va editar la Casa Sopena, de Barcelona, en vint-i-cinc volums, la llegí amb passió i devoció,

mentre es trobava reclòs al presidi del Puerto de Santa Maria. De la lectura d'aquesta obra, ell n'acostumava dir, amb satisfacció: «Va ésser una de les empentes més fortes que vaig rebre per formar la meva cultura general d'autodidacte».

Manta vegada, comentant tot el que havia viscut durant la seva joventut, d'home lluitador per unes idees que ell estimava que eren justes, bones i aplicables a la Humanitat, deia: «El temps és el veritable Senyor que diu la veritat». Potser, ben mirat i pensat, no deixava de tenir una certa raó, amb aquella sentència, en Masachs.

Quan més desigs tenia de viure i de veure coses, al costat de la seva adorable i estimada companya Adeia, amb la qual havia viscut vint-i-tres anys, Masachs ens deixava per sempre més, el dia 23 de gener de 1965, a la Clínica L'Aliança, de Barcelona.

V

PERE VILALTA I GRAS

És de malagraïts i, fins i tot —creiem—, de mal nascuts, de no retre, un cop desapareguda, els merescuts honors de gratitud a una persona que s'ha comportat dignament amb els seus semblants. Aquesta reflexió la fem, amb força amargor, en recordar la injustícia —per no dir més— que s'ha comès en oblidar la memòria d'aquella excel·lent persona que fou Pere Vilalta i Gras, vilment assassinat per uns vulgars i menyspreables atracadors, el dia 29 d'agost de 1923, a Barcelona.

En Pere Vilalta i Gras era una de les personalitats més prestigioses del món de les finances i de la Llotja de la capital catalana. Quina falta no ens va fer, aquell home, als treballadors cenetistes catalans, durant la guerra i la revolució dels anys 1936-1939! Amb quin entusiasme í amb quina fe — n'estem segurs— no ens hauria aportat els seus coneixements — que eren moltíssíms— per ajudar-nos en aquella tasca ímproba, i per nosaltres completament desconeguda, de dirigir l'economia i les finances, d'acord amb els nous corrents que el moviment revolucionari, iniciat el 19 de juliol de 1936, imposava a tots els antifeixistes: construir una economia proletària que naixia amb les col·lectivitats obreres pertot arreu. La nova economia proletària, es vulgui o no, agradi o no, encara avui, als recalcitrants rebregats, en el cas d'haver triomfat nosaltres, hauria hagut de mantenir relacions comercials amb tot el món, si de debò volíem que la nostra Revolució s'hagués consolidat d'una manera ferma i perma-nent. En aquella hora, en Pere Vilalta hauria estat per a nosaltres una garantia de competència i d'honradesa a tota prova; i possiblement, amb la seva intervenció enèrgica i decidida, ens hauria evitat d'haver d'acceptar a més d'un aventurer que, amb la seva presència i actuació, ens desprestigià, més que res, pels seus antecedents dub-tosos que invitaven a malfiar-se'n. En canvi, d'en Pere Vilalta, tot el que hom en sabia, demostrava que era de solera d'esquerra ï d'avançada social.

Recordem, doncs, alguns fets de la seva vida. En Pere Vilalta i Gras, de molt jovenet, actuà en els moviments polítics d'esquerra més avançats, com, per exemple, el federalisme més pur. Francmaçó de relleu i anticlerical convençut, col·laborà, amb pseudònim, al setmanari madrileny «El Motín>, que l'abnegat i conseqüent José Nakens publicà sense defallir mai, malgrat les urpades verinoses del clericalisme espanyol. Poc després dels fets revolucionaris del juliol de 1909, en Pere Vilalta i els seus amics Francesc Layret, el periodista Ronda, els

Pere Vilalta i Gras.

germans Poza, el seu germà Rafael Vilalta, l'Andreu de Barcelona, l'Esteve Gené de Cerdanyola, en Rosell de Reus i altres de diferents indrets de Catalunya, foren els primers que desemmascararen, amb proves convincents, Lerroux, l'Emiliano Iglesias i altres «personatges» del Partido Republicano Radical.

En Vilalta simpatitzà sempre amb els anarquistes i sindicalistes revolucionaris. Simpatia que la demostrava sempre, i en totes les ocasions —que no eren poques—, quan es trucava a la porta de casa seva en demanda d'ajut, d'influències o diners per tal de poder alliberar companys nostres que es trobaven processats o empresonats. Amb en Salvador Seguí i altres companys llibertaris el lligaven vincles d'amistat i, fins i tot, de profunda compenetració ideològica. Quan la vaga general, promoguda pel conflicte de La Canadenca, del mes de març de 1919, va va ésser en Vilalta el qui va advertir en Seguí que sabia de bona font que el govern anglès estava decidit a enviar una de les seves esquadres a Barcelona per tal d'acabar amb aquell moviment de tanta envergadura que superà, de bon tros, tots els moviments semblants que els obrers britànics havien sostingut el segle passat, i que el govern espanyol demostrava ésser impotent per a resoldre'l. L'advertiment d'en Vilalta no era per a intimidar en Seguí, oi més quan sabia que aquest, el «Noi», era un home de tremp, capaç de pesar els pros i els contres de totes les situacions, sinó perquè l'organització obrera confederal prengués les mesures necessàries a fi de parar el cop d'aquella ofensiva que els imperialistes anglesos estaven disposats a emprendre contra els treballadors catalans, per tal de salvar llurs interessos i els de la Canadenca.

En Vilalta, malgrat la torrentada de sang proletària provocada pels generals Martínez Anido i Arlegui, prosseguí la seva tasca al costat d'en Layret, d'en Companys i d'altres, ajudant els militants cenetistes i llibertaris. Però, en Pere Vilalta tenia la «fatalitat» d'ésser alhora director-gerent de la important Societat Farinera Salisachs, que

tenia el despatx al carrer Diputació, 310, a Barcelona. En aquest despatx, el dia 29 d'agost de 1923, a quarts de sis de la tarda, un grup d'individus armats amb pistoles hi feren irrupció, i per robar uns milers de pessetes, feriren diverses persones i mataren, d'una ferida sense sortida a la regió umbilical, aquell digne ciutadà i idealista, quan només tenia cinquanta-dos anys.

La mort d'en Pere Vilalta va produir una gran indignació en totes les classes socials, i molt particularment en els rengles confederals i llibertaris.

Quina pena que certes coses passessin en aquella època! Martínez Ànido, en una ocasió, va voler fer assassinar en Vilalta, perquè no ignorava les relacions que mantenia amb els homes de la C.N.T. i de l'anarquisme. No ho va aconseguir. En canvi, unes altres pistoles, fratricides, innobles, al servei de coses inconfessables, el van matar covardament, sense cap mena d'escrúpol ni de vergonya.

A la seva tomba, on reposa també la seva primera esposa Teresita, per voluntat pròpia hí ha una llosa de pedra amb la inscripció «Tot és res».

Per nosaltres, aquest «tot és res» vol dir molt. Vol dir que sota aquella llosa de pedra, avui desconeguda gairebé de tothom, en un cementiri de Barcelona, reposen les restes mortals d'un home que, en vida, tingué una capacitat i clarividència excepcionals, que va ésser un amic, un gran amic —sense trampa ni engany— dels treballadors catalans, addictes a la Confederació Nacional del Treball.

VI

L'AVI MIQUEL*

Als vells amics i companys de la ciutat de Sabadell.

Amb quina emoció i respecte recordo, encara, la noble l'apostòlica figura de l'Avi Miquel! Em sembla que encara el veig avui, com el vaig veure la darrera vegada que el vaig visitar a la casa on vivia, a la Via Massagué, de Sabadell. Es trobava allitat, com sempre, des de feia anys. Vam parlar tota una tarda de les nostres coses, del moviment obrer confederal, de l'anarquisme militant i també —per què no dir-ho?— de la literatura catalana que, en aquells dies —hivern del 1929— floria a la nostra terra. Recordo perfectament que, quan vaig entrar a la seva cambra, estava llegint la famosa novel·la *El Cercle Màgic* de Joan Puig i Ferreter. Com i de quina manera em va lloar la personalitat intel·lectual d'aquest autor! N'era un fervent admirador.

Però, qui era l'Avi Miquel? En Josep Miquel, que aquest era el seu veritable nom, havia estat un dels fundadors de la Primera Internacional a Catalunya. La seva vida? Un veritable martiri per haver defensat sempre la causa dels treballadors, que era la seva pròpia causa. Havia conegut l'exili, a Londres, a Brussel·les, a París i a altres indrets de França. Havia conegut les presons i les pallisses de la policia. Com, també, les dels militars. Quan la bomba del carrer Canvis Nous, de Barcelona, el 7 de juny de 1896, que donà lloc al famós Procés de Montjuïc, fou detingut, processat i reclòs al castell de Montjuïc que, per vergonya del cap i casal de Catalunya i dels catalans, encara s'aixeca avui com una amenaça damunt la ciutat, malgrat que el franquisme n'hagi fet «donació» a la ciutat de Barcelona. L'Avi Miquel, com

així l'anomenàvem tots, pel respecte que li teníem per la seva llarga experiència en les lluites socials, pel profund i penetrant coneixement que tenia dels homes que hi intervenien i per la intel·ligència que posseïa, podem dir que havia pres part en tots els moviments reivindicatius i revolucionaris de la classe treballadora de Catalunya. L'any 1909, d'una manera oberta i decidida, en la revolta del mes de juliol, a Sabadell, i igualment en la del mes d'agost del 1917. En ambdues revoltes els obrers sabadellencs, sota la influència dels anarco-sindicalistes, van fer front a les envestides de la guàrdia civil de les tropes enviades, com a reforç, des de Barcelona, i proclamaren la República social i federal. La desfeta de les forces revolucionàries a la resta de la península els obligà a desistir en llur resistència contra les forces opressores.

A conseqüència de les persecucions i de les pallisses, l'Avi Miquel havia quedat completament paralitzat de mig cos en avall. Però, malgrat això, conservava fresques la seva memòria i la seva intel·ligència, que era privilegiada. La seva convicció en el triomf de la classe treballadora el feia viure optimista. Contribuïa també a aquest optimisme el comportament de la seva filla Hortènsia, que havia sacrificat tota la seva vida per a poder vetllar per la salut del seu pare i l'afecte que li demostraven els seus companys sindicalistes. Com agraïa l'Avi Miquel el fet que la Federació Local de Sindicats Obrers —l'«Obrera» de Sabadell, addicta a la C.N.T.— no manqués mai, ni en temps de repressió i de clandestinitat, de passar-li la setmanada per tal que ell i la seva filla poguessin fer front a les necessitats materials de la vida. I ho agraïa encara més, perquè els obrers sabadellencs es comportaven igual amb un altre company d'ell, supervivent també dels martiritzats amb motiu del Procés de Montjuïc, el vell company Baldomer García i Massip, que pertanyia al Sindicat de la Fusta de Barcelona í que vivia a Sabadell. Una altra demostració de l'afecte

Josep Miquel, l'«Avi Miquel». Havia estat un dels fundadors de la Primera Internacional a Catalunya.

que els obrers cenetistes sabadellencs tenien envers l'Avi Miquel era que adquirien totes les novetats literàries, político-socials, filosòfiques, econòmiques, etc., que sortien a la llum pública, i corrien a fer-n'hi ofrena. D'ací el fet que, potser, la millor biblioteca particular que existia a Sabadell, la tenia l'Avi Miquel. Amb quina fruïció i delectança devorava aquells llibres, com en treia tot el suc que podia, i amb quina passió dialèctica els comentava amb els seus amics i companys!

L'Avi Miquel posseïa el do psicològic de conèixer els homes i llurs intencions. D'ací el fet que els companys cenetistes de Sabadell, sobretot en èpoques de repressió i persecució policíaca, quan els arribava un individu d'una altra contrada, que es presentava com a perseguit i que ells no coneixien, abans de complir amb el deure d'amagar-lo i d'ajudar-lo en el que fos necessari, amb una excusa qualsevol, li deien: «T'agradaria conèixer un vell company de la Primera Internacional, que es troba allitat, des de fa molts anys, aquí a Sabadell?» Naturalment, aquesta invitació era acceptada per tots. Si era feta a un veritable company, era amb emoció que anava a veure'l i l'abraçava. En canvi, si l'individu que s'havia presentat a Sabadell era «manat» per la policia, per a «treballar» en la missió que li havien encomanat, també acceptava... Un cop introduïts a la cambra de l'Avi Miquel, en veure'l estirat al llit, amb la seva figura de gegant i la barba ben blanca i espessa que portava, els impressionava profundament. Llavors l'Avi Miquel encetava una conversa i procurava que el nou vingut hi digués la seva. Li escrutava els ulls i li penetrava l'ànima. I, finalment, descobria què portava sota la pell el nou vingut. No maltractava a ningú. Els tractava afablement i amb tota la cordialitat que li era possible. Més tard, però, els companys cenetistes sabadellencs anaven a veure l'Avi Miquel, i aquest els deia quina mena de persona era la que li havien portat a casa seva. Mai, mai, no es va equivocar. Quants i quants confidents de la policia o vividors que

explotaven la solidaritat obrera no havia descobert l'Avi Miquel!

Amb l'Avi Miquel hi havia, a la seva època, i a Sabadell, un estol magnífic de companys que feien autoritat dins l'organització obrera llibertària. Entre ells recordem Josep Estop, Joan Sallent, Francesc Santandreu, Miquel Ferrés i Joan Junoy. Hi havia, també, encara que molt més joves i formant part d'una altra generació, els Bru Lladó, Magí Marcet, Joan Costa, Josep Rosas, Miquel Bertran, entre altres. La immensa majoria d'aquests darrers i d'altres que vingueren més tard havien estat deixebles de l'Avi Miquel i dels seus companys.

L'Avi Miquel ens deixà per sempre més, l'any 1930. Morí quan tenia setanta-nou anys. La seva filla Hortènsia, que tan amorosament i amb tants de sacrificis havia vetllat pel seu pare, morí uns anys després, quan en tenia trenta-dos, a l'hospital Els Eucaliptus, de la ciutat de Sabadell.

Com a final d'aquesta narració dedicada a perpetuar la memòria de l'Avi Miquel, em faig meu un comentari que un vell company anarco-sindicalista sabadellenc m'escrivia, no fa massa temps .En la seva lletra em deia: «L'actuació obrera i anarquista de l'avi Miquel? Com un perfecte apòstol que las mares no han parit i que difícilment no en pariran mai!»

Publicat al butlletí «Terra Lliure», editat a París, gener del 1965.

VII

JAUME COMPTE I ENRIC PÉREZ FARRÀS

No volem discutir, ni examinar, ni molt menys analitzar, ara i ací, l'oportunitat de l'aixecament en armes del govern de la Generalitat de Catalunya contra el govern de la República espanyola, que havia caigut en mans d'en Lerroux i d'en Gil Robles, personatges contraris a l'esperit popular que portà la Segona República, el 14 d'abril de 1931, els quals estaven al servei de les classes més reaccionàries de l'Espanya tradicional, arcaica i funesta. Ja arribarà l'hora, creiem, que algú s'encarregarà d'analitzar aquell fet polític, esdevingut el 6 d'octubre de 1934, que tanta importància tingué i que fou el preludi de la gran commoció social i política que es produí el 19 de juliol de 1936. Una commoció que, es digui el que es vulgui, encara no s'ha acabat, per desgràcia dels pobles d'Iberia.

No volem parlar, tampoc, de si durant aquella memorable nit del 6 d'octubre de 1934 hi hagueren flaqueses i mancaments al deure a complir, a la paraula donada, entre els conjurats, per a defensar les llibertats públiques. Es digueren tantes i tantes de coses a l'època, sobre aquest punt, que se'ns faria difícil d'escatir-ne la veritat. Oi més, quan la majoria dels principals actors d'aquells fets ja han desaparegut. Ací, del que volem parlar —i alhora fer-los la justícia que es mereixen—, és d'aquelles per-sones que, amb risc i alguns amb el sacrifici de llurs vides, feren honor a les seves conviccions polítiques, espirituals i patriòtiques. Són aquelles que, amb entusiasme i disciplinada acció revolucionària a tota prova, saberen estar en el seu lloc al Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (C.A.D.C.I.), de Barcelona, i de les que, sota el comandament d'un heroic comandant —el dels Mossos d'Esquadra— saberen estar també en

el seu lloc, defensant l'alta institució de la Generalitat de Catalunya. Per nosaltres, els dos homes que encarnaren i dignificaren Catalunya contra l'oprobi i la pressió centralista de l'Estat espanyol no foren altres que en Jaume Compte i l'Enric Pérez Farràs, sense oblidar, naturalment, els altres que moriren en aquella jornada, com en Manuel G. Alba, i en Bardina, morts ambdós al C.A.D.C.I., Agustí Carola, en Joan Mainegre, cenetistes, i en Ramon Mainegre, ugetista, assassinats aquests tres darrers al poble de Campdevànol, de la comarca del Ripollès.

En Jaume Compte, amb el sacrifici de la seva vida, demostrà que defensava les llibertats catalanes i els drets adquirits, i per adquirir encara, de les classes treballadores, que tant estimava, per ésser carn de la seva carn i sang de la seva sang. En Jaume Compte, que era un home d'una fogositat exaltada, prompte i audaç alhora, era dels pocs militants del catalanisme que comprengué —després de la dolorosa experiència que sofrí durant la Dictadura del general Primo de Rivera i després amb l'adveniment de la República —que no era possible una Catalunya lliure sense la llibertat econòmica, social i política dels treballadors. És per això, doncs, que lluità i va morir Jaume Compte.

En canvi, el comandant Enric Pérez Farrés, si bé no tenia unes concepcions ideològiques tan àmplies com les d'en Compte, lluità en defensa de la integritat d'unes institucions ciutadanes que el poble, el mateix poble, havia conquerit. La fermesa de les seves conviccions la demostrà, més tard, quan l'aixecament feixista del 19 de juliol de 1936, en llançar-se al carrer, amb les armes a la mà, per defensar la República, amenaçada per la facció i en convertir-se en company de lluita d'en Bonaventura Durruti, anarquista i militant cenetista, al front d'Aragó.

En Jaume Compte i en Pérez Farrés, com tots els altres militants que hem esmentat més amunt i tots els

que caigueren en aquells fets revolucionaris del 6 d'octubre de 1934, mereixen l'estima i el record perenne de totes les persones que lluiten pels ideals de llibertat i pel benestar de tots els pobles.

.

VIII

DANIEL CARDONA

Ha estat sempre una mena de malaltia que ha sofert molta gent del nostre moviment anarco-sindicalista creure —i sostenir públicament— que nosaltres hem estat i som els més revolucionaris. No solament els més revolucionaris, ans també «els més i millors» de tots els idealistes. Aquesta creença, naturalment, manta vegada ha estat desmentida pels fets i pels homes que produeixen els fets.

En el transcurs dels molts anys que portem de brega hem tingut ocasió de conèixer infinitat d'homes que, tot i que no compartíem les mateixes idees, és de justícia proclamar que foren uns autèntics idealistes i revolucionaris d'avançada. Que el seu idealisme i revolucionarisme no tenien res a veure amb aquelles persones que, d'aquests dos conceptes, en fan un ofici i en són uns veritables demagogs i mercaders.

Ací voldríem parlar i fer una mena de retrat d'un d'aquells homes admirables: en Daniel Cardona i Civit. I ensems, voldríem retre-li homenatge. Tot i que estem segurs que el nostre retrat donarà una imatge ben pàl·lida de la seva personalitat, i que les nostres paraules no podran expressar tot el que de bo — que era molt— hom podria dir de la seva vida.

Però segurament que més d'un lector es preguntarà:

Qui era en Daniel Cardona perquè ara i ací un cenetista i militant llibertari se n'ocupi i l'exalti d'aquesta manera?

Daniel Cardona havia nascut a Barcelona, el dia 18 d'agost de 1890, al número 15 del carrer Jovellanos, i era fill d'en Joaquim Cardona i Planas i de Concepció Civit i Puigventós.

Quan tenia tretze anys i mesos entrà a treballar, com a dependent, a la merceria de Can Borràs, del carrer de Ferran (Fiveller). Menjava i dormia a la botiga, i només una vegada cada quinze dies podia anar a veure els seus pares. Els dependents d'aquella merceria, com gairebé els de tots els comerços de Barcelona, en aquella època, dormien a la mateixa botiga, sobre el taulell. En Cardona era, per tant, un obrer.

Des de molt jovenet abraçà les idees catalanistes i s'afilià al moviment de la Unió Catalanista, del qual el doctor Martí i Julià va ésser un dels millors animadors. Escrivia al setmanari infantil «En Patufet» i en el satíric «Cu-Cut!». El dia 25 de novembre de 1905, quan els oficials del *«glorioso ejército español»* acabaven de realitzar la *«gesta patriòtica»* d'assaltar i calar foc al local on era domiciliada la redacció d'aquest setmanari satíric, i passaven amb aires de triomfadors pel carrer de Ferran, en Daniel Cardona va exterioritzar la seva repulsa contra aquells militarots, tan «valents», tirant-los des d'un balcó de la merceria on treballava una galleda de serradures mullades. Aquella acció d'en Cardona va produir un enrenou tan gran entre els militars, que aquests intentaren també de calar foc a la botiga. La intervenció dels veïns va fer canviar d'opinió els oficials. Tanmateix, l'amo de l'establiment no perdonà aquella acció d'en Cardona, i l'acomiadà el mateix dia. Un altre amo, que tenia una merceria al carrer del Carme, número 3, anomenada Can Bonan, el llogà de seguida, ensems que el felicità per l'acció que havia realitzat.

Més tard, en Daniel Cardona treballà a Can Sunyol, dels carrers Fusina i Comerç. Aquesta vegada el comerç

no era de robes, ni de vetes i fils, sinó de sucres i colonials. Posteriorment, un oncle seu, Josep Cardona i Planas, que amb la seva muller, Anna Parera i Gelabert, explotava un comerç important a Sant Just Desvern, el cridà perquè anés a treballar amb ell. En Cardona hi va anar i arribà a ésser l'encarregat d'aquell important magatzem, quan encara no tenia divuit anys.

En Cardona professava la religió catòlica. Això no li impedia d'ésser un esperit obert, liberal i d'avançada. Ara bé, en el que no transigia era en la qüestió nacional catalana. Ell volia aconseguir la independència total de Catalunya. Per aquesta causa lluità apassionadament, amb tot el seu entusiasme, abocant-hi totes les seves energies. Ell, en Cardona, volia una Catalunya lliure en la qual regnés, per a tothom, la justícia social i la llibertat integral.

Quan menys s'ho esperava, els seus oncles —que no tenien fills— van fer hereus de la gran fortuna i propietats que posseïen en Cardona i la seva cosina Antònia Julià i Cardona. Daniel Cardona, llavors, en comptes d'aburgesar-se, es llançà més que mai a la lluita. Des d'aquell moment, no solament va esmerçar-hi totes les seves energies i el seu entusiasme, ans també hi abocà els seus diners amb una generositat excepcional.

Cal que diguem que el seu pare era mestre d'escola i havia fundat l'escola «Cisneros», de Barcelona. Era un home liberal, al qual no disgustà que el seu fill, Daniel, seguís pels camins de la lluita catalanista.

En Cardona va combatre sempre la injustícia que planava damunt el poble català i el moviment obrer de Catalunya, i en totes les ocasions es manifestà d'una manera ferma. Va combatre la Dictadura del general Primo de Rivera, els militars i la policia, que, dit sigui de passada li feren la vida impossible. Com a conseqüència, durant la Dictadura de Primo de Rivera, hagué d'exiliar-se, passant les muntanyes pirinenques, que tan bé coneixia, i s'instal·là a Perpinyà, la capital del Rosselló,

des d'on continuà el combat. Podem assegurar que, en totes les conspiracions que s'organitzaren tant a França, com a l'interior de Catalunya, per abatre la Dictadura i la monarquia espanyoles, no hi faltà mai el concurs personal ni els diners d'en Daniel Cardona.

Va col·laborar amb Francesc Macià durant molts anys. Però en Cardona no estigué d'acord —amb altres amics seus— en la preparació i organització de l'anomenat complot de Prats de Molló (novembre del 1926), ni amb certa gent de la qual l'Avi es va rodejar. Per això se'n separà. Els fets, desgraciadament, donaren la raó a en Cardona.

Seguidament, amb altres elements que ell considerava més avançats que els d'Estat Català, de Macià, creà un altre moviment separatista.

Cal remarcar que en Cardona i els seus partidaris col·laboraven i intervenien, amb tots els mitjans que podien, en totes les conspiracions que la C.N.T. i els grups llibertaris que hi havia escampats per tot França organitzaven, de cara a enderrocar la Dictadura i la monarquia que oprimien el nostre desgraciat país. Per a nosaltres, i per al qui tingués necessitat, en Cardona no tenia mai un no.

Podríem contar molts fets de la seva intervenció en l'acció revolucionària. Ens limitarem a contar-ne només algun. L'hivern del 1928, les agrupacions de militants llibertaris espanyols, sobretot les que existien al migdia de França, desplegaven una gran activitat i mantenien un contacte permanent amb el Comitè Nacional de la C.N.T., del qual era secretari general en Joan Peiró, i amb el Comitè Revolucionari de Catalunya, integrat aquest per militants cenetistes i dels grups anarquistes, que residia aleshores a la ciutat de Badalona. Els dos comitès, als militants cenetistes que vivíem exiliats a França, ens tenien sempre al corrent de tot, i ens aconsellaven, d'una manera regular, per correspondència xifrada o per emissaris que enviaven a França, sobre què calia fer per portar nosaltres el nostre concurs a l'acció

revolucionària, en diners, en propaganda, en armes i homes, quan els esdeveniments ho exigien. Una vegada, per tal de poder reunir tots els elements que a l'exili combatien la Dictadura, ja fossin republicans, catalanistes o anarco-sindicalistes, per a una acció determinada que ens anunciaven els nostres companys d'Espanya, com a imminent, es convocà una reunió de delegats de les diferents agrupacions del migdia de França, a la ciutat de Béziers. La reunió es celebrà en el saló de fotografia de més luxe que existia en aquella ciutat, que era propietat del senyor Sors, separatista català, molt bona persona —que morí, i ben tràgicament, per cert, uns anys més tard a Marsella—, i amic personal d'en Cardona. Hi assistiren quatre o cinc delegats en representació dels moviments catalanistes, entre ells en Cardona i en Sors. Per les agrupacions anarco-sindicalistes hi assistiren els companys Manuel Buenacasa, Eusebi Carbó, Carlos Lombarte, Narcís Serra, un dels germans Esteban, d'Alcanyís, set o vuit delegats més i l'autor d'aquesta narració. El punt de més cabdal importància que es va debatre en aquella reunió, el que més ens va impressionar a tots els qui hi assistíem, va ésser la controvèrsia que sostingueren en Buenacasa i en Carbó. En aquell temps, en Buenacasa mantenia el criteri ortodox que la C.N.T. i el moviment llibertari no havien de fer cap mena d'aliança, encara que fos de caire revolucionari, amb els partits polítics. En canvi —paradoxes de la vida!—, Eusebi Carbó mantenia el criteri del tot contrari, això és, que s'havien d'aprofitar totes les contingències i oportunitats que es presentessin per a enderrocar els règims de tirania, encara que s'hagués de pactar amb els elements polítics d'esquerra. En Carbó, amb aquella dialèctica tan fogosa que tenia, aportant arguments que semblaven incontrovertibles a l'època, va convèncer en Buenacasa, el qual va declarar d'una manera sincera que, des d'aquell moment, es podia comptar amb la seva ajuda personal i la dels amics per a enderrocar la tirania que imperava a casa nostra, estant

d'acord a pactar o aliar-se amb els elements i partits polítics revolucionaris.

Per al primer de maig de l'any 1929, la Dictadura del marquès d'Estella, per tal de reconquistar prestigi a tot el món, havia anunciat la inauguració oficial de l'Exposició Internacional de Barcelona, muntada a la muntanya de Montjuïc. El Comitè Nacional de la C.N.T., concertat amb tots els organismes confederals de Catalunya i amb el Comitè Revolucionari Llibertari, aprofità el moment per a intentar de fer fracassar aquella inauguració. Es decretà la vaga general a Catalunya i, la vigília de la data assenyalada, es produïren una colla de sabotatges, per exemple, tallar les comunicacions ferroviàries i el fluid elèctric en diverses poblacions de la província de Barcelona. En honor a la veritat cal dir que el moviment no aconseguí la ressonància que esperàvem, en part, per haver mancat alguns grups llibertaris, republicans i catalanistes de Barcelona al seu deure i a la paraula donada, tanmateix, l'objectiu s'aconseguí en part, car la inauguració Internacional de Barcelona no tingué lloc fins el dia 29 del mateix mes de maig, amb assistència del rei Alfons XIII, del dictador Primo de Rivera i de tot el govern.

D'aquest fet, se'n derivà una forta repressió contra els elements més destacats de la C.N.T. Els qui pogueren, s'amagaren de la manera que els fou possible i continuaren la lluita des de la clandestinitat. Els més compromesos, hom decidí que marxessin a França. Entre aquest hi havia en Serafí Castelló, que ocupava el càrrec de caixer del Comitè Nacional confederal, en Pere Cané, que pertanyia al Comitè Revolucionari, i un minyó que, en un tiroteig que hi havia hagut entre les forces de la guàrdia cívil i del Sometent i un grup de militants cenetistes, a Badalona, el dia primer de maig, havia estat ferit en una cama. A més, retornaren a França altres set companys que, des de Béziers, havien anat a Catalunya per tal d'ajudar els nostres companys d'idees i de lluita en la tasca que s'havien proposat: abatre la Dictadura.

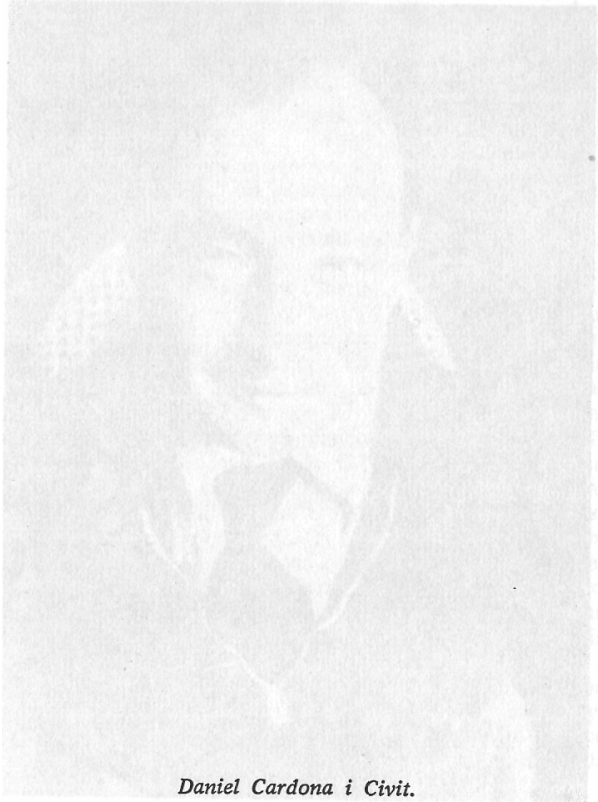

Daniel Cardona i Civit.

Els fugitius passaren els Pirineus sense cap mena d'entrebanc, tot i que havien de portar, a coll, el ferit esmentat. Un cop arribats al poble marítim de Banyuls de la Marenda, a França, i aposentats en una casa de confiança, es comunicà a Perpinyà que, amb urgència, anessin dos automòbiles a cercar-los. Dues hores després, els cotxes arribaren, un d'ells, per cert, el conduïa l'Eusebi Carbó. Amb aquells automòbils es traslladaren a la capital rossellonesa. Prenent totes les precaucions que el cas requeria, s'avisà en Cardona i se li explicà la situació força especial en què es trobaven els fugitius arribats de Catalunya. De seguida es presentà, i, amb el seu despreniment de sempre, va dir: «Aquí teniu la clau de casa meva. Aneu-hi de seguida. Jo vindré més tard». En Cardona vivia en una torreta, propietat seva, als afores de Perpinyà. Al cap d'una estona, en Cardona arribà a casa seva. Anava acompanyat d'un metge francès de tota confiança, per guarir el ferit. També anava carregat de queviures de tota mena. Els fugitius estigueren amagats tres o quatre dies en aquella casa. Després van decidir d'anar a Béziers, que era el lloc de procedència dels companys que havien anat a Catalunya, com hem dit abans. En acomiadar-se, en Cardona va voler donar-los diners per les despeses del viatge i per tot el que calgués.

Força abans de la caiguda de la monarquia, en Cardona ja es trobava altra vegada a Catalunya, Treballava, conspirava i no parava mai. Vingué el 14 d'abril de 1931. A les dues de la tarda, immediatament després que en Lluís Companys, des del balcó de l'ajuntament de Barcelona, hagués proclamat la República, en Francesc Macià proclamava la República catalana. En Daniel Cardona i els seus amics Baltà, Ballester, Pagès, Sariol i Baldú, Colets, Sorts, entre altres, eren al costat de l'Avi, disposats a defensar i a consolidar aquella nova institució que acabava de néixer. La gent de Madrid, però, en aquest cas el govern provisional de la República espanyola, s'esverà de mala manera quan s'assabentà del que passava

a Barcelona. «No, allò no podia ésser!», segons ells. Ràpidament enviaren emissaris a la capital catalana per a fer desistir en Macià *«de aquella enormidad»*. L'Avi, tanmateix, es resistia. Calgué que, des de Madrid, enviessin una delegació integrada per Fernando de los Ríos, Marcel·lí Domingo i Nicolau d'Olwer a negociar amb en Macià per a fer-li rectificar el que havia fet. Li van fer promeses... Li oferiren allò i el de més enllà..., per a més endavant. Finalment, en Macià va rectificar i accedí, el 17 d'abril, a transformar la República Catalana en Generalitat de Catalunya, institució de la qual fou President fins a la seva mort. No hi hagué, doncs, República Catalana.

En Francesc Macià començà a fer consultes per a formar el primer govern de la Generalitat. Cridà en Daniel Cardona i va oferir-li una Conselleria en el govern català. L'escena va ésser dramàtica. En Cardona, fidel a les seves idees i a la seva conducta i trajectòria política de sempre, es negà rodonament, amb tota energia, a acceptar el càrrec que li oferia el President, acusant l'Avi de trair els alts interessos de Catalunya i dels catalans. Daniel Cardona i els seus amics sortiren del Palau de la Generalitat fastiguejats i avergonyits de la baixesa, segons ells, que en Macià i els seus consellers polítics acabaven de cometre envers el poble de Catalunya. Tanmateix, cal dir que, bé que en Cardona atacà el President Macià sempre que cregué que era just de fer-ho, també el respectà sempre i mai no deixà d'estimar-lo.

Desapareguda la República Catalana, en Daniel Cardona i els seus amics polítics, sense perdre temps, crearen l'organització separatista «Nosaltres Sols!» i publicà un setmanari amb el mateix títol. Amb el pseudònim de «Vibrant», en Cardona, des de les planes d'aquell portaveu del separatisme català, denuncià enèrgicament certs homes representatius de la nova situació política catalana.

Vingué la revolta del 6 d'octubre de 1934. Daniel Cardona i els seus amics es llançaren a la lluita, malgrat

les coses que els separaven dels altres partits republicans catalanistes. D'aquell moviment revolucionari fracassat, en Cardona en tocà una vegada més les conseqüències, i hagué d'exiliar-se novament a França. Aquesta vegada residí a París. No pogué tornar a casa seva fins després del triomf electoral de les esquerres del 16 de febrer de 1936, quan el nou govern decretà l'amnistia general.

Quan els militars espanyols, amb les dretes i les jerarquies de l'Església Catòlica, Apostòlica i Romana, s'alçaren contra la República, el 17 de juliol de 1936, en Cardona i els seus amics de «Nosaltres Sols!» s'ajuntaren a totes les forces antifeixistes en el combat per a esclafar els facciosos que encarnaven la reacció espanyola. En Cardona, en representació de la seva organització, formà part d'un organisme que depenia del Comitè Antifeixista de Catalunya.

Pocs dies després, els feixistes ja havien estat derrotats a tot Catalunya. Les columnes de combatents republicans que sortiren de Barcelona, sota el comandament d'en Durruti i del comandant Enric Pérez Farràs, avançaven victoriosament per les terres d'Aragó, foragintant-ne les forces feixistes. En aquells mateixos dies, el Comitè Antifeixista de Catalunya encomanà a Daniel Cardona una missió especial al front aragonès. Cardona la complimentà com se li havia demanat, i quan es disposava a tornar a Barcelona, per tal d'informar del compliment de la seva missió, va ésser detingut a Casp, sense gaires miraments, per un grup d'homes armats, que el traslladaren a la capital catalana com un vulgar feixista,

El mateix dia de la detenció d'en Cardona, a la nit, el qui això escriu va rebre a Badalona una notificació telefònica, des de Barcelona, de l'ex-separatista, militant confederal i llibertari Jaume Balius i Mir, pregant-li que amb la màxima urgència es presentés al cafè «Lion d'Or» de Barcelona, perquè davant el fet, més que greu, que s'esdevenia, li calia el meu ajut per a evitar el que ja li semblava inevitable.

No vaig perdre ni un moment. Pel procediment més ràpid que estigué al meu abast, em vaig traslladar a Barcelona, al lloc de la cita. En un vetllador d'aquell cafè m'esperaven els amics Jaume Balius i Carles Sòria. El primer, sense ni donar-me temps de saludar-los, explotà:

—A Casp han detingut el nostre gran amic Daniel Cardona i, segons informes que ens han donat, l'han portat a Barcelona. Em temo —continuà dient en Balius—, que si nosaltres no fem les coses ràpidament per salvar-lo, l'assassinaran.

— Però, per què l'han d'assassinar? —vaig demanar, sorprès i indignat alhora, a en Balíus.

—Doncs mira, per una bestiesa, com tantes de les que es cometen aquests dies terribles que estem vivint tots plegats. Imagina't que en Cardona, després d'haver portat a terme a Casp la missió que tenia encomanada, de retorn a Barcelona, l'han detingut perquè anava acompanyat de dos frares que, segons sembla, ell es disposava a salvar —em respongué en Balius.

—I per aquest fet, encara que sigui veritat, de voler salvar dos frares, l'han de matar? És una mica massa fort tot això, amic Balius —vaig respondre-li. Però, on és, on el tenen detingut, en aquests moments, si és que ho saps? —vaig demanar a l'amic Balius, dirigint-me també a l'amic i company Sòria.

—Francament, no ho sabem —em respongueren aquells dos amics, completament desmoralitzats.

Llavors tots tres, en Balius, en Sòria i jo, amb el mateix cotxe que des de Badalona m'havia traslladat a Barcelona, ens adreçàrem a la Conselleria de Governació a la màxima velocitat possible. Allà demanàrem per parlar amb el general Aranguren. Ens acompanyà en l'entrevista el nostre bon amic Joan Sancho que, en aquells moments, exercia les funcions de Comissari Especial de Policia en aquell centre oficial.

Tant el general Aranguren, com en Sancho, que ja coneixien la detenció d'en Cardona, ens digueren que,

per la seva banda, també havien fet indagacions per tal de saber on era detingut el nostre amic, però que no havien aconseguit cap resultat positiu. Tanmateix, creien que possiblement es trobava detingut en un antic convent. «I, si és així —afegiren amb amargor—, difícilment se'l podrà salvar.

—Ho provarem! —vaig respondre amb ferma resolució.

Sortirem al carrer, i dirigint-me als amics Balius i Sòria, els vaig dir:

—Vosaltres sabeu quina és la meva actitud i la d'altres companys, en aquests dies d'eufòria criminal. A cada moment ens estem jugant la vida enfrontant-nos amb certs elements, per tal d'evitar més d'un assassinat, dels molts que es cometen per part d'una colla d'irresponsables que, amb la seva bogeria criminal, només fan que comprometre el moviment revolucionari que està naixent. Tanmateix —vaig continuar dient—, per mirar de salvar la vida del nostre amic Cardona em penso que, sense perdre temps, i vencent la repugnància que em produeix el que us vaig a proposar, hauríem d'anar a torbar un «minyó», que també es dedica a matar gent, a demanar-li la seva intervenció per salvar en Cardona, si és que hi arribem a temps. Con sigui que aquest «minyó» —els vaig dir el seu nom— deu algun favor a en Cardona —el nostre amic el salvà una vegada a Perpinyà—, em sembla que ens voldrà ajudar.

Tal dit, tal fet. Vam anar a trobar el «minyó» en qüestió. Sense cap mena de preparació, li vaig engegar:

—Et venim a trobar per dir-te que han detingut en Daniel Cardona, al qual deus recordar, suposo. Segons les nostres informacions, el tenen tancat en un ex-convent dels afores de Barcelona. Si és així, ja comprendràs el que això vol dir...

Tal com jo esperava, la seva reacció va ésser contundent:

—Assassins, més que assassins! Voler matar en Cardona! Això sí que jo no ho permetré!

Amb dos cotxes ens presentàrem com un llamp al vell convent. Entràrem, i el «minyó», amb la seva pistola a la mà, es dirigí a l'home que, segons semblava, feia de «responsable» d'aquella, diguem-ne, presó. Li demanà on tenia tancat en Daniel Cardona, si és que es trobava allí. El «responsable» mirà unes llistes i digué que aquell nom no hi figurava pas. Els dos homes tingueren unes paraules més, totes violentes i amenaçadores.

—No l'hauràs portat ja a matar? —demanà el «minyó», que en aquells moments es mostrava tan indignat per aquell possible assassinat. Va! anem de seguida a comprovar-ho —afegí, encara, el «minyó».

L'escena, que, repetim, va ésser molt violenta entre aquells dos homes, no va resultar gens ni mica agradable d'haver-la de presenciar. Es tractava, però, d'intentar de salvar la vida d'un gran amic nostre, d'un home idealista que tot ho havia donat per les llibertats del poble, i que uns inconscients, mancats de veritable esperit revolucionari, volien fer desaparèixer per sempre més.

Novament emprenguérem el camí de les carreteres, i una vegada arribats al «lloc on els mataven», poguérem comprovar que en Cardona no hi era.

¿On era, doncs, si és que encara vivia? Tràgica i desesperant va ésser aquella nit per a nosaltres, que volíem salvar la vida del nostre amic tan estimat.

L'endemà, per «carambola», l'amic Balius pogué localitzar l'indret on tenien empresonat en Cardona, com a «candidat a donar-li el passeig». Calgué que l'amic Balius respongués amb el seu cap perquè l'alliberessin. Així en Cardona pogué tornar a casa seva, al costat de tots els seus, al Mas Cardona, de Sant Just Desvern.

Les incidències que acabem d'explicar impressionaren moltíssim en Cardona. Però malgrat la depressió moral que li van causar, va continuar lluitant contra el fexisme, fins al darrer moment.

Després, la pèrdua de Barcelona el 26 de gener de

1939, l'ensulsiada, la nostra derrota i la pèrdua de Catalunya, i, poc després, de tot Espanya. En Cardona, una vegada més —per tercera vegada, hagué d'emprendre el camí de l'exili cap a França, com tants i tants de centenars de milers de persones, que fugien per no ésser asser-vits i assassinats per la pesta feixista. A l'exili visqué, força malalt, a la ciutat de Perpinyà. Però malgrat la seva malaltia, Cardona continuà lluitant i conspirant. Poc després esclatava la guerra mundial. Cardona travessà diverses vegades les muntanyes pirinenques per salvar gent que estava en perill a França, per guiar francesos i gent d'altres nacionalitats que fugien dels alemanys que dominaven gairebé tot Europa, per salvar aviadors anglesos i americans, caiguts en terres ocupades pels nazis, que volien retornar al combat, per passar diners dels altres i establir contactes amb els qui, a Catalunya, continuaven lluitant contra el franquisme... Tota aquesta activitat que portava en Cardona, malgrat que ja no s'aguantava gaire perquè la malaltia que patia l'anava rosegant lentament i sense pietat, la dugué a terme sense que mai, però mai, hagués cobrat ni acceptat cap pesseta de ningú. Ell, en Cardona, deia sempre —i amb molta raó per cert —que les llibertats del nostre poble havíem d'ésser nosaltres mateixos qui les havíem de guanyar, sense demanar res a ningú.

Finalment, quan ja va comprendre que les seves forces l'abandonaven, va voler anar a morir a la seva terra, a la seva Catalunya. Amb un esforç més que suprem va tornar a passar clandestinament i per última vegada, les muntanyes pirinenques —que no tenien res de regalades, com diu la cançó popular, sinó molt de seques i plenes de tristor. El dia 13 de març de 1942 entrava clandestinament a casa seva, al Mas Cardona, de Sant Just Desvern, que ell tant estimava i adorava. Secretament va ésser assistit, mentre va durar la seva malaltia —càncer a la bufeta biliar—, pels dignes metges X. i X. Després de la mort d'en Cardona, aquests exemplars i honorables doctors van

ésser castigats per les autoritats franquistes per haver assistit a aquell gran patriota català.

La malaltia de Daniel Cardona va durar gairebé un any. Un any que visqué al Mas Cardona clandestinament. Quan ja s'estava morint, per pròpia voluntat, fou assistit espiritualment per mossèn X.

En els seus darrers moments, conservant tot el seu coneixement, amb el cap ben serè, es dirigí al seu fill Jordi i li digué:

—Vull que em posis damunt la meva pell la senyera estelada i que m'enterreu juntament amb la teva mare, la germana i l'avi.

Demanà la mà del seu fill, i la premé fortament fins que morí. Era el dia 7 de març de 1943, a dos quarts de vuit del vespre.

Quan s'escampà la trista nova per Sant Just Desvern —població de la qual Daniel Cardona havia estat alcalde popular— i pels llocs veïns, molta gent va desfilar pel Mas Cardona, davant les despulles d'aquell gran ciutadà i patriota català. Va ésser una veritable manifestació popular en honor de l'home estimat. Les autoritats locals es donaren pressa a advertir el governador civil del que passava a Sant Just Desvern. El governador civil, que era un individu anomenat Antonio Correa Véglison, va prohibir que la gent pogués visitar el Mas Cardona, i d'una manera ben «cristiana», per cert, envià una allau de policies que envaïren la casa pairal dels Cardona. Preguntes insidioses i malèvoles, interrogatoris i tot el que volgueren van fer aquells sicaris del règim franquista, sense que tinguessin cap mena de respecte pel dol que existia en aquella llar familiar. Ensems, aquells representants del desordre públic ordenaren que es practiqués l'autòpsia al cadàver, la qual cosa va ésser evitada, en fer-se responsables el metges X. i X. del que havia mort en Cardona.

EI governador civil de Barcelona manà que l'enterrament tingués lloc el dia 9 de març a les sis del matí, i

només va permetre que hi assistís la família. La manifestació de simpatia que el poble volia retre a Daniel Cardona va ésser prohibida brutalment.

Fou enterrat un dia plujós, acompanyat pels seus tres fills, una noia í dos nois, i d'una veïna que, desafiant l'ordre donada pel governador civil, va voler acompanyar també les despulles mortals d'en Cardona fins al cementiri de Sant Just Desvern. Davant el cotxe mortuori hi anaven unes parelles de la guàrdia civil, amb llurs capots, els tricornis i els fusells. Darrera, la petita comitiva. Tot el camí i àdhuc el mateix cementiri era envaït per la guàrdia civil i la policia. Segurament per tal d'evitar que en Daniel Cardona no se'ls escapés una vegada més...

I ara reposa al cementiri de Sant Just Desvern, amb la seva esposa, Madrona Gelabert i Castellví, amb la qual mai no tingué cap discussió per les idees, car, ella, com ell, era una catalana de soca i arrel, i una fervent separatista.

Aquesta va ésser, explicada a grans trets, la vida d'en Daniel Cardona. La vida d'un veritable lluitador per les llibertats del seu poble, i d'un amic, d'un gran amic, dels treballadors que, com ell, lluitaven per un món millor, més just que l'actual.

Crec, i ben sincerament, que quan les llibertats ciutadanes hagin estat restablertes al nostre país, serà un deure dels homes de la C.N.T. i dels llibertaris de casa nostra —com a desgreuge del que uns folls i irresponsables van cometre contra d'ell— retre a Daniel Cardona i Civit l'homenatge que li devem.

IX

L'ESCULTOR JOSEP CENTELLES

L'escultor en fusta Josep Centelles i Vilamunt fou un home d'una senzillesa extraordinària, que va residir a la ciutat de Sabadell, on havia nascut l'any 1882. Per a molta gent, però, fou considerat com una mena de «tranquil», de «boira», si voleu. Pels seus acudits, i per moltes de les coses que feia, s'assemblava força a Santiago Rusiñol. Naturalment, en el que no s'assemblava era en el fet que Rusiñol tenia molts diners, i, en canvi, en Centelles, tot i haver treballat sempre per defensar el pa dels seus, era pobre.

Era un pobre, però, amb una riquesa espiritual tan gran que no envejava res a ningú. Algunes vegades li havíem sentit dir, dirigint-se a alguns dels nou rics sabadellencs:

—Si en tens més que jo, guarda-te'ls, que bé prou et faran falta un dia, cap de brot!

Havia fet escultures d'un art admirable. Algunes, per cert, de caràcter religiós, que els missaires, com deia ell, li compraven amb afany, pagant-li el preu que els en demanava. Tanmateix, el renegaire d'en Centelles no creia en les coses de l'Església, ni en les celestials, que hi ha qui diu que existeixen. Tot i que es deia republicà federal —dels d'en Francesc Pi i Margall— manta vegada, si s'havia llevat amb el peu esquerre, ho criticava tot, i llavors esdevenia un furibund «anarquista» que volia cremar-ho i tirar-ho tot enlaire. De vegades, també, depenia sempre del seu humor, se les emprenia contra els anarquistes, sindicalistes i els republicans mateixos. Tanmateix, sempre fou un gran amic de tots ells, als quals admirava perquè eren homes que lluitaven per fer triomfar els seus ideals de justícia i de fraternitat humana.

Quan els fets revolucionaris del mes de juliol de 1909, la ciutat de Sabadell estigué tota una setmana en mans

dels revolucionaris, els quals proclamaren la República Social. En aquells fets, en Centelles també hi prengué part. El moviment fracassà, puix que no fou secundat per la resta d'Espanya. Llavors començà la repressió per part de les autoritats. Detencions, escorcolls domiciliaris a dojo i recerca d'armes. En Centelles continuà vivint a Sabadell, sense fer-se veure massa. Amagà una bona colla d'armes, fusells i revòlvers, a casa seva, camuflant-ho sota la màquina serradora que tenia al seu taller d'escultor. Al damunt, hi posà un bon munt de serradures, i distribuí arreu del taller les imatges religioses que tenia fetes. Pocs dies després, per haver estat denunciat, se li presentaren dues parelles de la guàrdia civil, acompanyades d'un capellà. Quan aquest veié aquelles imatges religioses i en Centelles, que s'havia posat unes ulleres negres de vell antiquari, va creure que la denúncia era falsa, i, adreçant-se als guàrdies civils, els digué:

—*Vàmonos, que nos han engañado. Este hombre, no lo véis, es un verdadero santo...*

D'aquesta manera en Centelles s'escapà, aquella vegada, d'anar a la presó, i es pogueren salvar les armes.

Per provar com era de barrilarie aquell home genial, explicarem una altra de les seves coses. En un immoble de la Rambla de Sabadell hi havia instal·lada una associació que batejaren amb el nom d'Acadèmia de Belles Arts, que era subvencionada i concorreguda per una bona part de la burgesia. Tot l'art que aquells senyors anaven a cultivar en aquell local era el dels panxacontents: estar-se ben ajaçats en els sofàs, tot fumant uns grossos cigars i bevent conyac a discreció, mentre s'explicaven llurs aventures galants. Un bon dia, però, el trempat d'en Centelles va voler aigualir la tranquil·litat d'aquells «artistes» i es presentà a l'Acadèmia de Belles Arts acompanyat d'un ase. En Centelles i l'ase entraren al local. No cal dir l'esverament i l'escàndol que provocà entre aquells senyors burgesos. En Centelles digué a l'ase:

—Aquí tens la intel·ligència artística de Sabadell!

L'ase, com si ho hagué comprès, llançà uns quants brams a la intenció de tota aquella genteta, deixant-la ben estomacada.

D'anècdotes d'en Centelles, se'n podrien contar un munt, totes plenes de sal i pebre, i més que divertides.

En Centelles, però, no feia solament escultures religioses. N'havia fetes, i força, d'avançada. La que recordem més és aquella que representava una reixa de presó, de la qual sortia una mà d'un pres, demanant justícia i llibertat. Aquesta escultura la va fer després dels fets del juliol de 1909. Aquella magnífica escultura, després dels fets revolucionaris de l'agost de 1917, fou reproduïda en targetes postals, a milers, per tal de secundar la petició d'amnistia de tots els condemnants polítics i socials.

Més tard, quan Martínez Anido i l'Arlegui foren destituïts dels càrrecs de governador civil i Cap Superior de Policia, respectivament, de Barcelona, la Confederació Regional del Treball de Catalunya organitzà una gran campanya demanant i exigint l'amnistia i la llibertat de tots els presos socials í polítics, que fou secundada per la C.N.T. en tot l'àmbit espanyol. El que en podríem dir que fou la senyera d'aquella campanya d'agitació, va ésser la impressió d'uns grans cartells, en els quals es reproduïa aquella reixa de presó i aquella mà que en sortia, que amb tan bon encert i genialment havia esculpit el bon ciutadà Centelles. D'aquells cartells, se n'editaren milers i s'enganxaren a totes les cantonades dels carrers de les ciutats i pobles de tot Espanya. Aquells cartells tingueren un gran èxit en tots els aspectes.

A les celebracions d'actes públics de caire republicà, sindicalista o anarquista, en Centelles no hi faltava mai. Quasi sempre hi anava animat per fer la crítica del que alguns oradors hi poguessin dir, ja fos encertat o no. Ell sempre havia de dir-hi la seva, contradint-los. Ah! però, quan el delegat governatiu —i això passava sovint— s'atrevia a amonestar els oradors perquè, segons ell, infringien les lleis constitucionals, i es produïa un escàn-

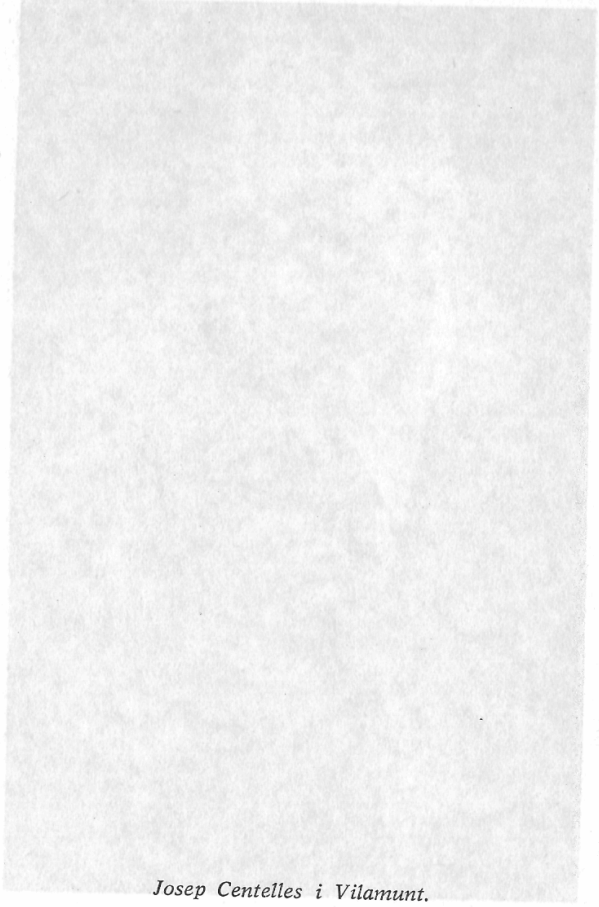

Josep Centelles i Vilamunt.

dol, que gairebé sempre acabava amb la intervenció de la guàrdia civil, a trompades, en Centelles es posava a defensar els oradors que havien parlat i sostenia tot el que havien expressat. I tanmateix, si la policia no hagués interromput els oradors, ell hauria estat el primer a criticar-los. Així era de contradictori aquell home, que gaudia d'una gran popularitat a la capital i comarca del Vallès occidental.

Com hem dit, d'en Centelles se'n poden contar moltes anècdotes. Ara en recordo un parell més. Figureu-vos que havia construït una caixa de morts, i quan s'enfadava amb la seva dona, pel motiu que fos, a la nit la instal·lava al balcó de casa seva i s'hi tancava a dormir,

Era soci del Círcol Republicà Federal, de Sabadell, des de feia molts anys. Un cop proclamada la Segona República, l'any 1931, començà a criticar, d'una manera despietada, els nous «enxufats» de la situació. Tan enllà arribaren les seves fuetades que fou expulsat del Partit Federal i li fou prohibida l'entrada al Círcol. Els cambrers que servien al cafè, reberen l'ordre que, en cas de presentar-s'hi en Centelles, no li servissin cap mena de consumició. La seva reacció fou dir: «Corn, a mi se m'ha de privar això, si aquí és a casa meva? Jo continuaré venint i prendré cafè a la taula on sempre m'he assegut, al costat dels "intel·lectuals i caps grossos" de la casa. No faltaria més!» I, en efecte, l'endemà, i cada dia, continuà presentant-se, havent dinat i havent sopat, al Círcol. S'asseia a la «seva» taula, es treia de les butxaques una tassa, un filtre de fer cafè i un termo amb aigua calenta i es preparava el seu cafè. També portava un fanal, que encenia i col·locava damunt el vetllador, mentre prenia el seu cafè, i es posava a llegir la «Soli», que havia comprat per a «emprenyar» encara més —deia— als seus expulsats...

Tanmateix, i malgrat la seva manera d'ésser tan especial, en Centelles era amic de tothom. Amb l'artista-ceramista sabadellenc, molt conegut a tot arreu, Marià

Burgès, l'unia una gran amistat. Amistat d'artista i perquè en Burgès era també un home d'avançada.

Quan s'acabà la guerra, els franquistes el detingueren, l'empresonaren i el martiritzaren a pallisses. Després el jutjaren en un consell de guerra, que el condemnà a molts anys de presó.

Quan ja portava prop de tres anys d'empresonament, els vencedors de la guerra s'adonaren que en Centelles era ja més mort que viu, i el deixaren en llibertat, a darrers del l'any 1941. Va morir uns anys després. D'aquesta manera el franquisme i la reacció de casa nostra es venjaven de tots els homes lliures i honrats, com ho fou en Josep Centelles i Vilamunt.

No sabem si de la seva obra artística en queda alguna cosa. Havia fet donació al Círcol Republicà Federal, de Sabadell, de les seves millors obres, entre elles aquella reixa de presó amb la mà del pres que en sortia; i una altra partida important de les seves escultures l'havia donada a la Cooperativa Obrera Sabadellenca. Els directius de les dues entitats feren donació d'aquell tresor artístic al Museo Centelles, que es creà en honor de l'escultor, a l'esmentada Cooperativa Obrera.

X

JOAN PEIRÓ

1. *Els seus primers passos en la lluita obrera* *.

L'any 1905, quan en Joan Peiró tenia divuit anys, es traslladà a la ciutat de Badalona i entrà a treballar a la fàbrica de vidre Costa i Florit en qualitat d'ajudant de vidrier. En aquell temps, els obrers vidriers que fabricaven ampolles, garrafes i bombones a base de vidre negre, com vulgarment es diu, tenien constituïda una societat obrera de resistència. Hi pertanyien els mestres vidriers i llurs ajudants. En canvi, els aprenents —que en la seva immensa majoria eren encara nois força mal tractats pels seus companys de treball— no tenien dret a pertànyer a l'esmentada societat. No solament els «gamens» [1] —que era el nom que es donava als aprenents—, sinó que tampoc no hi podien pertànyer els altres obrers que treballaven en aquella fàbrica: els que feien de fogoners, arquistes i els vestidors de garrafons.

A la mateixa ciutat de Badalona, pel fet d'haver-hi una altra fàbrica de vidre en la qual es treballava el cristall i mig cristall —gots, ampolles, flascons, copes, bombetes elèctriques, etc—, els seus obrers i ajudants hi tenien constituïda una societat obrera de cristallers, en la qual tampoc no s'admetien els aprenents, talladors de vidre, etc. En aquella època, els aprenents, el «gamens»,

* Fragments d'una biografia de Joan Peiró redactada per l'autor. Inèdita.

[1] El mot «gamens» provenia del fet que els primers tècnics i obrers vidriers que s'instal·laren a Badalona —i pensem que també a tot Catalunya— foren francesos. I aquests cridaven els nois amb el mot francès *gamins,* que és l'equivalent de noi en francès.

eren les eternes víctimes de la indústria vidriera: mal tractats, mal retribuïts i se'ls pegava diàriament.

Més d'una vegada els «gamens» de la indústria vidriera, quasi sempre instígats, per sota mà, pels ajudants i «collidors», plantejaven conflictes amb llurs reivindicacions. Aquestes les plantejaven no als patrons, sinó als seus propis companys de treball: els mestres vidriers.

En aquells temps, els obrers vidriers de tot Espanya treballaven a l'«agrat»[2] o sigui, a preu fet. I els aprenents, tots just si aconseguien de cobrar un jornal, perquè eren remunerats —amb una mena de propina— pels mestres vidriers, els quals la repartien de manera capritxosa i, gairebé sempre, injustament.

Els joves-ajudants, els qui ja havien passat per la «degradació» d'aprenents, havien d'esperar molts i molts anys abans no se'ls concedís una plaça de mestre vidrier. N'havíem coneguts molts que, malgrat tenir trenta anys, ésser casats i pares de família, havien d'acontentar-se amb ésser ajudants i cobrar un salari més que mediocre, gairebé miserable. La patronal vidriera ja sabia prou bé el que feia. Amb la seva política dels «agrats» mantenia una jerarquia en els forns de vidre que, per desgràcia, era acatada i seguida per la immensa majoria dels obrers que tenien el títol de mestre vidrier. Més tard, els obrers de la indústria vidriera de tot Espanya s'organitzaren en una potent Federació, que arribà a suprimir totes, o quasi totes, aquelles anomalies. Però, mentre durà la situació exposada, els obrers ajudants i collidors de vidre aprofitaven totes les circumstàncies —descontentament propi o dels aprenents— per demanar millores de sou i d'altres

[2] El mot «agrat» no existeix, en català, com tampoc en francès. Ens inclinem a creure que és una deformació del mot francès agregat, que els francesos podien utilitzar per a indicar que el que guanyaven els obrers vidriers, a més del que els pertocava per la seva jornada, ho agregaven al salari.

d'ordre moral, les quals, per desgràcia i fatalment, donada la intransigència i tossuderia de la burgesia vidriera i dels mestres, els obligava a haver de declarar la vaga.

Una d'aquelles vagues, l'estiu del 1908, fou a la fàbrica de vidre negre Costa Florit. El motiu principal del conflicte era que els obrers vidriers demanaven l'augment d'uns miserables cèntims per cent ampolles elaborades i un millor i més honrat repartiment dels guanys obtinguts entre tots: mestres, ajudants i aprenents. La vaga es va guanyar en tota la línia.

Però alguns mestres vidriers manifestaren llur descontentament, argumentant que els ajudants-«collidors» havien estat els més beneficiats en la lluita sostinguda, com atacant d'una manera despietada i, fins i tot, miserable, el president de la Societat d'obrers vidriers el digne i abnegat company Jaume Pladevall.

En Joan Peiró, quan es va produir aquella vaga, tenia vint-i-un anys. Ell, com la majoria dels obrers vidriers, pertanyia a la societat obrera. La seva categoria professional era la d'ajudant. No exercia cap càrrec directiu a la Junta de l'entitat ni havia format part del comitè de vaga que s'havia constituït amb motiu del conflicte. En aquell temps, en Peiró no s'havia desprès, encara, del llast que des de molt jovenet portava, amb les seves afi-cions predilectes, una, la que tenia més arrelada, l'afició als toros. El seu torero predilecte era Ricardo Fuentes. D'ací el fet que, a Badalona —i fins i tot en la indústria vidriera d'Espanya—, fos més conegut per «Fuentes», que no pel seu propi cognom. El mateix Peiró va ajudar a cultivar aquest sobrenom, ja que, en els seus començaments periodístics, molts dels articles que publicà a la premsa obrera els signava «Juan Fuentes». Aquest mateix nom el feia servir quan prenia part en un acte públic.

L'altra afició d'en Peiró era el teatre de pantomima, que tan famosos va fer els germans Onofri, que actuaren al Teatre Soriano, al Paral·lel de Barcelona. En Peiró n'era un gran admirador. En aquells anys, en Peiró, des-

prés del seu treball, no tenia altres inquietuds que l'«art del toreig» i el teatre de pantomima. Les hores lliures que li deixava l'esgotador treball de vidrier les esmerçava anant a Barcelona a «saturar-se» de la *«Fiesta Nacional»* espanyola i de la pantomima dels germans Onofri.

Però, de cop i volta, en Peiró canvià, davant la sorpresa dels seus companys. La causa d'aquest canvi fou un fet que, sense cap mena de dubte, va ésser determinant per al seu esdevenidor: l'esmentada vaga d'obrers vidriers de la fàbrica Costa i Florit, de l'estiu del 1908. Com hem dit, la vaga representà un triomf obrer, però el president de la Societat d'obrers vidriers, en Jaume Pladevall, fou molt atacat pels mestres vidriers. En una assemblea dels obrers vidriers en la qual s'informà de les millores obtingudes a l'empresa Costa Florit amb la vaga, uns quants mestres vidriers criticaren de manera malèvola l'actuació del president, Jaume Pladevall. Fou en aquest moment, en què l'honorabilitat i l'honradesa d'un militant obrer, que era estimat per la immensa majoria dels seus companys, eren posades en dubte quan es produí el fet inesperat d'aixecar-se a parlar el jove Peiró. Va pronunciar un discurs improvisat, i amb paraula apassionada defensà la gestió portada a terme pel company Jaume Pladevall com a president de la Societat d'obrers vidriers, abans i mentre durà la vaga. La seva argumentació fou tan justa i verídica que la immensa majoria dels obrers reunits aclamaren en Peiró i ben poc va faltar perquè no l'alcessin a pes de braços.

Aquella intervenció oratòria d'en Peiró en defensa d'un company sindicalista acusat malèvolament va desvetllar un gran afecte per a ell, entre els aprenents. Aquests, precisament, havien estat els qui més beneficiats havien sortit amb el triomf de la vaga, ja que els «gamens» havien aconseguit un salari, la qual cosa no havia agradat als mestres vidriers hostils al company Jaume Pladevall. D'altra banda, no s'oblidi que els nois simpa-

titzen sempre amb els homes que defensen les causes justes.

Des d'aquell moment, en Peiró va ésser l'home preferit per a ocupar càrrecs a la Societat d'obrers vidriers i a la Federació Local de les Societats obreres de la ciutat de Badalona. Cal dir que, en la seva actuació, en Peiró mai no va defraudar els seus companys de treball i de lluita.

Temps després es va produir un altre esdeveniment de més envergadura i ressonància nacional i internacional— que convertí en Joan Peiró en un veritable mi-litant anarco-sindicalista: la vaga general de juliol del 1909, amb les derivacions que prengué l'esdeveniment conegut amb el nom de la Setmana Tràgica.

Uns mesos abans de produir-se aquella vaga, l'organització obrera de Badalona havia emprès una activa campanya de propaganda oral i escrita. Un indret predilecte per a celebrar-hi els actes públics era la plaça d'en Torner —avui dia, i des de l'any 1927 convertida en Mercadal. La primera vegada que en Peiró parlà en un míting va ésser un diumenge, a la tarda, a l'esmentada plaça. En aquella ocasió, hi prengueren part, a més, el company Josep Belis, oncle d'en Peiró, i l'Emili Roca, company que treballava a la trefileria de Can Rosés «Les puntes». Aquell acte es limità a protestar contra la puja del cost de la vida i contra uns atropellaments que la policia havia comès a Barcelona. Després es celebraren molts més actes públics. El contingut dels discursos que s'hi pronunciaven no era pas massa dens en definicions ideològiques, perquè en aquelles temps no eren aquestes definicions el que interessava més.

Aquella campanya de propaganda va arribar fins als esmentats fets de l'any 1909. En aquell temps, a Badalona, per a uns fets semblants només es podia comptar amb la base política i social que tenia el partit Radical, que acabdillava en Lerroux, perquè el partit republicà federal autonomista, si bé comptava amb alguns elements

força ben preparats, totjust si tenia unes dotzenes d'afiliats a Badalona. Tampoc no podia comptar amb totes les societats obreres, que encara estaven organitzades a base de gremis, una bona part de les quals continuaven conservant llurs estendards, el culte als respectius sants patrons i concorrien a les processons religioses. Només es podia comptar amb les organitzacions obreres dels sindicalistes revolucionaris.

Aquells dies de juliol del 1909, en Joan Peiró, juntament amb altres militants obrers, recorregué les fàbriques i tallers invitant els treballadors badalonins que secundessin la vaga general que havia començat unes hores abans a Barcelona, com a protesta contra la guerra del Marroc. La vaga va ésser general a Badalona. S'assaltaren algunes esglésies i convents i s'hi calà foc. Es destrossaren alguns ponts de ferrocarril i també es tallaren les comunicacions telefòniques i telegràfiques. No es va matar ningú.

Tanmateix, les forces reaccionàries de la ciutat, i entre elles les primeres autoritats —pertanyents a la Lliga Regionalista í al carlisme— demanaren reforços a les autoritats de Barcelona. Aquestes, que eren les militars —l'estat de guerra havia estat declarat a tot Catalunya—, enviaren amb tota urgència uns escuadrons de cavalleria. Entraren a la ciutat, i arribaren fins a la plaça de les Cases Consistorials. Llavors, en moviment envoltant, baixaren pel carrer del Mar per dirigir-se fins al passeig marítim, la Rambla, però en arribar a la travessia del carrer de la Pietat, els soldats foren parats per grups de revolucionaris que, de manera valenta i decidida, els impediren d'avançar. En aquells grups, molt nombrosos per cert, hi havia força dones, entre les quals la «Rossa», filla d'en Paxó, la dona d'en Josep Belis, la mare d'en Garriga, i no hi mancava en Joan Peiró.

Els oficials que comandaven els soldats els exhortaren a prosseguir, per tots els mitjans, el camí que els manifestants del poble els barraven. Quan el xoc s'anava a

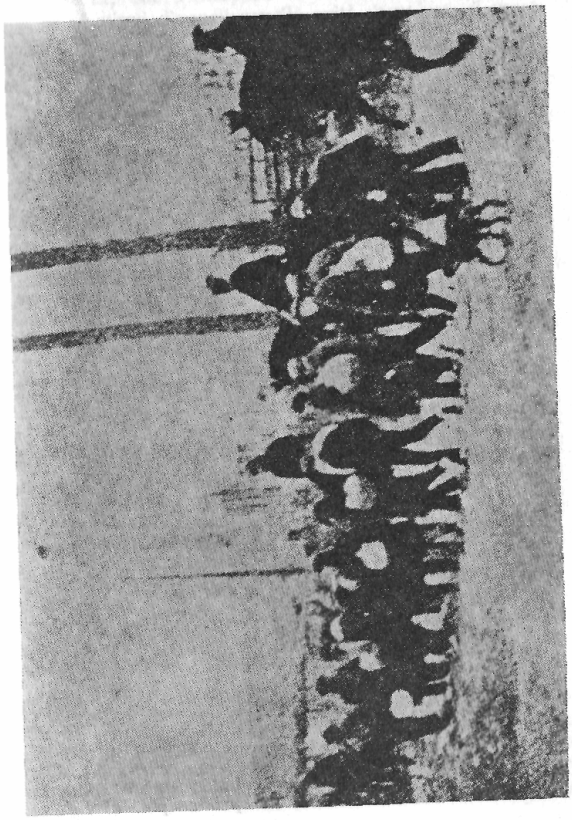

produir, va sorgir un sacerdot, que ningú no veié d'on havia sortit, que s'interposà entre els manifestants i la tropa. L'actitud d'aquell capellà evità, ben just, el vessament de sang.

Molt més tard, i repetides vegades, havíem escoltat com en Peiró, referint-se als fets del 1909, deia el següent: «En aquella època, tenint en compte la manera com va respondre la ciutat de Badalona, si haguéssim disposat d'armes, aquelles jornades haurien resultat èpiques, i d'unes conseqüències que ningú no podia preveure». Creiem que en Peiró tenia raó.

El mateix fet que s'havia produït a Badalona —la manca d'armes, amb les quals les forces populars haurien pogut combatre contra la reacció— s'havia donat a Barcelona i a tot Catalunya. Tantmateix, cal no oblidar que aquell moviment revolucionari, nascut de la indignació popular, sobretot de les dones, contra la guerra del Marroc i per a impedir que els fills del poble fossin embarcats en el vaixells que els duien a aquella guerra, fou un moviment espontani, sense cap mena de preparació ni de coordinació, per part de les organitzacions obreres i dels partits polítics d'extrema esquerra.

La intervenció d'en Peiró en aquells fets l'obligà a amagar-se durant alguns mesos. Però el seu futur estava traçat, puix que aquells dos esdeveniments, la vaga del forn del vidre de Can Costa i Florit i la Setmana Tràgica, el marcaren per tota la resta de la seva vida.

2. Joan Peiró i *Perill a la Reraguarda*.

«Hi ha qui ha volgut qualificar la meva campanya d'antirevolucionària, i perquè en el llibre hom hi trobi la deguda resposta, jo vull insistir afirmant que la meva tasca, en aquesta ocasió, és profundament i essencialment revolucionària, amarada

Una «conducció ordinària» de presos polítics i socials. En aquesta «cordada» un grup de cenetistes, entre ells, Joan Peiró, Manuel Mascarell i en Pellicer, de la indústria vidriera. Són els tres darrers del primer pla.

d'un sentiment ètic que no saben veure els qui estan mancats de tota ètica, traspuant, si més no, una dosi de responsabilitat que, naturalment, ve de nou als irresponsables davant del món moral que haurà de jutjar-nos als uns i als altres».

(De la introducció al llibre *Perill a la reraguarda*, de Joan Peiró[1]).

Quin terrabastall van produir els articles que en Joan Peiró va publicar al diari «Llibertat», de la ciutat de Mataró, els primers dies de l'aixecament feixista! Hi va haver qui s'atreví a titllar-lo d'antirevolucionari i, fins i tot, de feixista. Hi va haver, també, qui s'atreví a més: a dir-li, en plena cara, que si no callava, de la seva pell, se'n farien tiretes! A tots, absolutament a tots, plantà cara Joan Peiró, i continuà escrivint, parlant i condemnant el que ell —amb veritable esperit revolucionari— considerava que era un greu perill per a la salut de la mateixa Revolució. No solament continuà escrivint en el mateix to, sinó que, a primers del mes de novembre del 1936 publicà en un volum tots aquells articles i n'hi afegí d'altres. Aquells articles tingueren una gran ressonància nacional i internacional, i fins i tot molts d'ells van ésser reproduïts per una bona part de la premsa mundial.

Després de la seva detenció a França, on es trobava com a refugiat polític, de la seva conducció a Alemanya, i d'allí a l'Espanya franquista, i després del seu barbar assassinat pel règim franquista, hem sentit moltes persones de casa nostra i de l'exili —i consti que totes pertanyen a organitzacions i partits antifranquistes— fer aquestes o semblants afirmacions: Si en Peiró pogués ressuscitar, segurament que ara no escriuria els articles que publicà condemnant la mort de feixistes i de capellans».

Naturalment, els qui així s'expressaven, demostraven tenir un concepte pobríssim de la personalitat que era, en tots els aspectes de la seva vida, en Joan Peiró. Deixem-lo parlar a ell mateix per desfer aquesta suposada rectificació que hauria fet en Peiró, en el cas de la seva «resurrecció». Al seu llibre, ens diu: «Si les revolucions consistissin a robar i matar gent, els lladres i els assassins per ofici i per instint serien els més grans revolucionaris. Justament, però, és tot al contrari. Els més grans revolucionaris, dels quals la història es complau a parlar-ne, són els qui més allunyats es troben del vessament de sang i de l'amoralitat de les expropiacions per gaudi personal».

Molt més, encara: nosaltres podem dir i afirmar, de manera categòrica i sense por d'ésser desmentits per ningú que, si després de tot el que s'ha esdevingut a Espanya, es tornés a reproduir un 19 de juliol, com el del 1936, i en Peiró visqués, es comportaria de la mateixa manera que es comportà. No pensar-ho així és demostrar tenir un desconeixement total de qui era aquell gran home, anarquista i sindicalista revolucionari i de les idees que defensava i propagava, i per les quals va sacrificar la seva vida.

3.— *La mort de Joan Peiró* (*)

Vagi per endavant, i una vegada més, el nostre fervent reconeixement als amics del Casal de Catalunya, de París, perquè han organitzat aquest acte d'homenatge a la memòria d'aquell home, en Joan Peiró i Belis, que ho

[1] Joan PEIRÓ: *Perill a la reraguarda*. Pròleg de Julià Gual. Mataró, Edicions «Llibertat», 1936.

(*) Text de la conferència donada al Casal de Catalunya de París, el dia 1er de febrer de 1976, en l'acte d'homenatge celebrat a la memòria de Joan Peiró.

sacrificà tot —àdhuc la seva vida— per defensar els interessos dels treballadors i les seves idees anarco-sindicalistes. Vagin també els nostres regraciaments a l'Honorable President de la Generalitat de Catalunya, senyor Josep Tarradellas, i a tots els aquí presents, perquè han volgut honorar, amb la seva presència, la memòria del nostre dissortat amic i company Peiró. A tots, doncs, us ho agraïm, amb tota la força de la nostra ànima.

Hem estat invitats a prendre part en aquest acte perquè els seus organitzadors han considerat que podíem dir moltes i moltes coses de la vida pública d'aquell home, en tant que amic i company seu i també d'íntim col·laborador, quan ell, en Peiró, per mandat de la Confederació Nacional del Treball, exercí el càrrec de ministre d'Indústria del Govern de la República que presidí Francisco Largo Caballero durant la infausta guerra civil de casa nostra. Sí, en efecte, moltíssimes són les coses que podríem dir d'en Peiró, i us asseguro que totes ben bones, exaltants i impregnades d'un humanisme exemplar i a tota prova. Coses que pensem poder dir un dia públicament, en una biografia en què treballem fa algun temps. Avui, però, ens limitarem a donar a conèixer part dels dos darrers capítols d'aquesta biografia. ¿l per què d'aquests dos darrers capítols? Doncs perquè considerem que, potser, són els més apassionants i punyents i, sense cap mena de dubte, els més tràgics de tota la seva biografia, puix que s'hi expliquen els darrers moments que va haver de viure, abans de la seva mort, el nostre dissortat amic.

Començarem per explicar que en Peiró va ésser detingut per la policia francesa, la que estava al servei del govern de Vichy del mariscal Pétain i Pierre Laval, el mes de novembre de 1940, després d'haver pogut travessar la ratlla de demarcació al poble de Chabris, del departament del Cher, entre la zona ocupada i l'anomenada lliure de França. Amb ell detingueren també el seu

gendre Niabel Belis. La policia francesa de l'anomenada zona lliure els lliurà ràpidament als alemanys de la zona ocupada, els quals els traslladaren a la ciutat de Blois, on els tancaren a la presó. Hi van romandre prop d'un mes. Després els portaren a Alemanya, a la presó de Tier. Una vegada empresonats a l'Alemanya hitleriana, en Peiró va tenir el pressentiment que ben aviat seria traslladat a Espanya, per afusellar-lo, com havien fet amb el president de la Generalitat de Catalunya, senyor Lluís Companys, amb Zugazagoitia, Cruz Saldio, els cenetistes Espartacus Puig, de Terrassa, Marià Prat, de Manresa, i amb tants i tants d'altres antifeixistes espanyols que foren traslladats de França a Espanya per ésser afusellats pels franquistes, pels qui, ara, no es cansen de dir i repetir que ha arribat l'hora de la reconciliació en el nostre país.

En una carta datada el 16 de febrer de 1941 que en Peiró va poder escriure i enviar als seus fills —els que vivien a Courbevoie, que també eren i són refugiats polítics—, des d'aquella presó nazi on era reclòs, els deia: «Tot i que hi ha qui gestiona la nostra tornada, i lliurement a París, jo sóc pessimista, molt pessimista, i m'inclino més a creure que el dia menys pensat seré portat a Espanya». No s'equivocava en Peiró, puix que uns quants dies després va ésser conduït a Madrid. Va ésser en Ramon Serrano Súñer, ministre d'Afers Estrangers i cunyat de Franco, el qui va fer la reclamació diplomàtica d'extradició. Extradició que va ésser acordada, sense perdre-hi temps, pels seus amics alemanys, que destrossaven, en aquells moments, bona part de l'Europa, a cops de bombes.

En Peiró, doncs, el varen portar a Madrid, on el tancaren, rigorosament incomunicat, als calabossos de la Direcció General de Seguretat. En aquella època era director general d'aquell antre sinistre el comte de Mayalde, que més tard passà a ocupar l'alcaldia de la capi-

tal d'Espanya. El nostre dissortat amic, mentre estigué reclòs en aquells calabossos, fou sotmès a diversos interrogatoris pels esbirros policíacs. Va ésser maltractat de paraula i d'obra, a cops de puny i puntades de peu per aquells malvats al servei del franquisme. Quan Peiró arribà a la presó de València, i li fou permès de sortir a passejar al pati, alguns companys i amics presos, que el coneixien prou bé, s'adonaren que a la boca li faltaven algunes dents. En preguntar-li què li havia passat, en Peiró, somrient, els contestà: «Doncs les he deixades a la Direcció General de Seguretat de Madrid, després d'haver rebut algunes amables carícies dels nostres amics policies...». El tracte brutal que rebé a la Direcció General de Seguretat no privà que, alguns anys després, el comte de Mayalde expliqués a un escriptor, amic nostre, que mentre en Peiró estigué en els soterranis d'aquell odiós centre de la Puerta del Sol, de Madrid, «havia tingut la gran satisfacció d'haver-lo fet pujar, unes quantes vegades, al seu despatx oficial i de conversar amb ell». Afegí, a més: «que de la persona d'en Peiró li havia quedat un gratíssim record, i que reconeixia que l'havia impressionat vivament la seva capacitat i altura intel·lectual. A la vegada, reconeixia que era un home honrat». Quan, anys més tard, aquell escriptor ens ho va explicar, no vàrem poder evitar de dir-li: «Doncs calculi vostè que si el comte de Mayalde va reconèixer tantes virtuts en la persona d'en Peiró, com li va confessar, i no evità —o no volgué evitar— que li peguessin tan bàrbarament, fins a fer-li saltar algunes de les seves dents, ¿què hauria passat en el cas que no li hagués estat simpàtic? Potser —vaig dir a l'amic escriptor, martellejant els mots— en Peiró hauria sortit d'aquell centre policíac amb els peus endavant».

Durant l'any i mig que en Peiró va estar a la presó valenciana, el van sotmetre a continuats i persistents interrogatoris per part de la justícia castrense, i va ésser pro-

cessat. Els jutges, en les seves anades i vingudes de la presó, donaven la impressió que no tenien pas gaire pressa a acabar el sumari que li varen incoar i elevar-lo a plenari. Al principi, ningú no comprenia aquell immobilisme de la justícia militar en el cas Peiró, quan en tants i tants milers de casos era tan expeditiva, jutjant i afusellant ràpidament sense cap mena de pietat. Tanmateix, aquella lentitud no perjudicava gens ni mica Peiró i la seva defensa, perquè pensaven que, com més temps passava sense jutjar-lo, més s'apaivagarien els odis dels «triunfadores» contra els «rojos», i les sentències no serien tan greus i criminals. Aquella lentitud, però, no els deixava d'estranyar. Molt aviat, tanmateix, es descobriria a què obeïa aquella actitud dels militars. Aquests, seguint les instruccions de les més altes instàncies del franquisme, deixaven allargar el sumari, perquè s'estava maniobrant prop d'en Peiró perquè es doblegués purament i simplement i es prestés a col·laborar amb el règim feixista instaurat a Espanya, després d'haver sacrificat i immolat el més preciós i prometedor del país: la joventut.

Per a dur a terme aquesta «feineta», es valgueren d'alguns personatges, amb els quals intentaren d'influir en la rectitud i la personalitat del digne militant anarco-sindicalista mataroní, per fer-lo decantar i claudicar. Per damunt de tot, interessava que en Peiró acceptés un alt càrrec en la direcció dels Sindicats Verticals, que havien estat inventats pel règim franco-falangista. Per intentar de convèncer-lo, es van valer de diferents elements. Un dels primers que l'anà a visitar a la presó, amb aquesta finalitat, va ésser en Ricard Fornells. L'any 1941, aquest i més d'un centenar de militants cenetistes i faistes exiliats, que es trobaven als camps de concentració francesos, havien tornat a Espanya, animats a col·laborar obertament amb aquells Sindicats Verticals. Per a aquesta missió, a en Fornells, l'ex-trentista, li do-

naren tota mena de facilitats. Tanmateix, en Fornells va haver de sortir avergonyit de la presó valenciana, davant la negativa valenta d'en Peiró, de no voler col·laborar, ni de prop ni de lluny, amb el franquisme. Peiró tirà a la cara d'en Fornells la baixesa en què havia caigut en doblegar-se a fer aquell trist i lamentable paper que estava fent, en aquells moments, davant d'ell. Més tard, per cert, en Fornells va haver de sofrir a la pròpia carn el premi que li donaren els franquistes pels serveis que els havia prestat: el van tancar a la presó de Barcelona. Després de sortir d'aquesta presó, es va veure abandonat i menyspreat de tothom, per propis i estranys, i anà a morir a la ciutat de Sabadell, a casa d'una amiga.

En veure el fracàs que havia tingut en Fornells, en no arribar a convèncer en Peiró que es torcés, les mateixes altes instàncies del règim franquista recorregueren a d'altres personalitats, aquesta vegada totes falangistes, perquè fessin més pressió per aconseguir que en Peiró fos guanyat a la seva causa. Una d'aquestes personalitats va ésser Joan Gil Senís, alt personatge del falangisme barceloní. Aquest va intentar de convèncer-lo, prometent-li la llibertat i el sobreseïment de la seva causa per responsabilitats polítiques. Escoltem el mateix Joan Peiró com parlava d'aquest intent, en una carta que va dirigir a un amic, en la qual li deia: «Sé que el Sr. Gil Senís s'interessa pels meus assumptes i pretén que jo li enviï un qüestionari en què li expliqui tota la meva actuació, perquè ell pugui actuar en el meu favor. Això estaria bé si aquest interès, tan interessat, del Sr. Gil Senís no fos això, tan interessat. Jo sóc un home que m'he passat la vida carregat amb el *«sambenito»* de tebi contrarrevolucionari, etc., etc. Però sóc també un home que mai, ni ara ni jamai no he fet un pas endarrera, que això és el que em temo que desitja el Sr. Gil Senís: que claudiqui a favor del Nacional-Sindicalisme, i això no s'aconseguirà de mi, encara que estigués davant el piquet d'execució». Aquesta carta fou escrita i cursada el 27 de novembre de 1941.

En Santamarina, escriptor i periodista barceloní, va visitar diverses vegades en Joan Peiró a la presó de València, per tal d'oferir-li càrrecs oficials en els Sindicats Verticals. Una de les esmentades entrevistes, que, per cert, va ésser molt breu, es desenrrotllà així:

Santamarina:

— *Me han encargado realizar cerca de V d. una misión muy delicada y difícil, que yo he aceptado muy a pesar mío, porque sé cual es su integridad moral e ideológica, y es la de ofrecerle un alto cargo en los Sindicatos Verticales y así poder obtener inmediatamente su libertad.*

Peiró:

— *Pues ha caído muy mal, señor Santamarina, ya que debe de saber que el acero no se dobla sinó que se rompé antes de torcerse.*

Tot i les repetides negatives d'en Peiró, refusant totes les prebendes i tots els càrrecs que li eren oferts, a condició de claudicar de les idees que havia mantingut al llarg de la seva vida, varen continuar les pressions, i des de diversos angles diferents, per aconseguir arribar a trencar-lo. Tot va ésser inútil: Joan Peiró, a cada nova temptativa per ensibornar-lo, s'erigia més virilment, refusant tot el que era proposat pels qui estaven assassinant el poble espanyol, malgrat que es varen valer de totes les argúcies, trucs i maniobres per tal de fer-lo caure.

I, tanmateix, en Peiró no ignorava el que s'hi jugava. I, com que cada dia les pressions eren més fortes, s'adonà que se li apropava l'hora del suplici. Malgrat això, les va resistir totes.

Es donà el cas d'un «senyor», que devia la seva vida a en Peiró, el qual es va oferir a fer tot el que estigués al seu abast per salvar-lo, i així va prometre que testimoniaria a favor seu davant el tribunal militar. Però, a

l'hora de la veritat, el que havia promès de fer es tornà aiguapoll. El molt malvat no solament no va fer honor a la paraula donada a l'home que estava a punt d'ésser jutjat, sinó que va fer tot el contrari. I això és tan cert que, potser, l'única acusació «seriosa» que es va fer en el Consell de Guerra contra Peiró va ésser la seva, en un informe escrit que va presentar al tribunal. I la «seriositat» d'aquella acusació consistia a afirmar que en Peiró, en companyia de Francisco Ascaso i Bonaventura Durruti, durant la setmana Tràgica de Barcelona, de l'any 1909, havia estat vist ballant amb un esquelet de monja pels carrers de la capital catalana, després de profanar les sagrades tombes de religioses que hi havia en els convents. Aquesta tan maquiavèl·lica com estúpida acusació va fer molt de pes en la balança a l'hora de condemnar a mort en Peiró. Cal recordar que tant l'Ascaso com en Durruti, durant la Setmana Tràgica, eren uns nois i que cap d'ells no vivia a Barcelona. El primer era a Saragossa i anava a l'escola, i el segon, que havia nascut el mes de juliol de 1896 a León, tenia, l'any 1909, tretze anys. Tant l'un com l'altre no arribaren a Barcelona fins l'any 1923... Aquesta acusació, doncs, era ridícula, vil i estúpida.

Va ésser a primers del mes de juliol del 1942 quan es va fer un nou i darrer intent per doblegar Peiró. Aquesta vegada, alhora, s'intentà també de corrompre el company Josep Pellicer, un destacat militant cenetista i llibertari de València, que es trobava també empresonat i processat. Josep Pellicer havia d'ésser afusellat més tard. Tant en Peiró com en Pellicer es negaren rodonament a acceptar el que els proposaven a canvi de llur llibertat.

La nova negativa d'en Peiró a col·laborar amb el franquisme, fos en l'aspecte que fos —i aquesta vegada secundat pel company Pellicer—, va ésser el que va precipitar la celebració del consell de guerra que l'havia de condemnar a la pena de mort, el dia 21 de juliol de 1942. A

partir d'aquella nova negativa d'en Peiró, la seva sort estava decidida; «puix que no accepta res ni vol saber res de nosaltres, el millor i el més expeditiu és que l'afusellem al més ràpidament possible», varen dir les més altes instàncies del règim franquista. Aquesta decisió va ésser confirmada, dies després, amb les paraules que va pronunciar el capità general de València, Eliseo Alvarez Arenas, en dirigir-se a l'oficial defensor d'en Peiró, que li anà a suplicar que suspengués l'execució: *«Por encima de mi, por arriba de ti, estan los supremos intereses de la Pàtria y del Estado. Si ellos han decidido que Peiró muera, que muera con el un ministro de la maldita República, contra la que nos levantamos. Además ni tu ni yo vamos a apretar el gatillo, però tampoco podemos impedirlo»*.

Després de la darrera negativa d'en Peiró a col·laborar amb el feixisme espanyol, els tràmits de l'anomenada justícia militar es precipitaren ràpidament i sense tenir en compte els preceptes del Codi Penal Militar. Així, el que no es va fer en quasi 18 mesos s'organitzà a corre-cuita: la celebració del consell de guerra, la paròdia, diríem millor, en la qual havia d'ésser condemnat a mort irremissiblement Joan Peiró.

Els primers anys de l'ocupació franquista de València, de l'any 1939 al 1942, com en quasi totes les contrades en què entraren els *«nacionales»*, es varen cometre veritables atrocitats jurídiques. Tanmateix, sembla —segons testimonis d'aquella època— que durant el mandat dels capitans generals Francisco Aranda i Manuel Cànovas la Cruz la instrucció dels sumaris, així com els judicis davant els tribunals militars, es realitzaren amb unes certes garanties i es tenien en compte els drets que el Codi de Justícia Militar reconeix a favor dels encartats, unes drets que són més restrictius que els que concedeixen les lleis penals civils. Però, arran de la presa de possessió de la capitania general del general Eliseo Alvarez

Arenas, i de l'entrada en un dels tribunals del coronel Joaquim Loygorri, valencià, que havia estat diputat «mut» a les Corts de Madrid, tot canvià radicalment, i els processos i la celebració dels judicis s'acceleraren i enduriren, prescindint-se d'aquelles proves que podien aportar els defensors. El que volien aquells dos monstres era desallotjar les presons, bé que fos corrent el risc d'augmentar el nombre d'innocents afusellats al camp de tir del poble de Paterna, on tenien lloc les execucions dels presos antifranquistes. Per cert que encara avui es recorden a València dues injustícies enormes comeses pel general Alva-rez Arenas, poc abans de celebrar-se el judici contra Joan Peiró: la del prestigiós savi de fama mundial, el metge valencià Sr. Joan Peset, el qual, després d'ésser jutjat i condemnat a mort, tornaren a jutjar; fou condemnat altra vegada a la mateixa pena i executat, tot i la tenaç intervenció de l'arquebisbe de la capital valenciana per evitar aquella mort; i la dels germans Uribe, comunistes, que foren jutjats i condemnats dues vegades i, finalment, afusellats ràpidament, sense que, encara avui, s'hagi pogut saber, com en el cas d'en Peiró, quines foren les mans amagades que, d'una manera decisiva, van intervenir perquè es cometessin semblants monstruositats jurídiques i humanes.

El Sr. Lluís Serrano Díaz, defensor militar de Joan Peiró, que era alferes de Regulars, molt abans d'encarregar-se de la seva defensa, ja havia tingut diversos altercats, força sorollosos, amb el coronel Loygorri, sempre motivats per les seves defenses de republicans antifeixistes, davant el tribunal que aquest coronel presidia. Una de les vegades, en jutjar un vell republicà, de 71 anys, del poble de Bellreguard, de la comarca de Gandia, que havia pertangut al mateix partit polític que Loygorri, quan aquest, en el consell de guerra, el va interrogar amb tota la «mala llet» li digué: «No digui que no em coneix, perquè no solament em coneix, sinó que en les

eleccions en què em vaig presentar per diputat va votar contra meu». Paraules que el defensor va demanar que constessin en l'acta del judici, tot protestant que haguessin estat pronunciades en el consell de guerra. Loygorri, adonant-se, potser, que havia anat massa enllà en la seva parcialitat, en lloc de condemnar a la pena de mort aquell pobre vell republicà es va conformar a condemnar-lo a trenta anys de presidi major. I d'això, encara se n'ufanava el molt cínic coronel Loygorri.

Un bon dia del mes d'abril de 1942, en els passadissos de la Presó Model valenciana, es trobaren l'alferes Serrano i el coronel Loygorri. El coronel digué a l'alferes:

«Home, Serrano, li ha tocat el millor honor a què pot aspirar un defensor militar. Digui'm, vejam si accepta aquesta defensa». Era el sumari d'en Joan Peiró. I tot seguit li va llegir uns informes que anaven units al sumari, en els quals Peiró era acusat d'haver participat en els fets de l'anomenada Setmana Tràgica, de Barcelona, l'any 1909. Realment impressionat per aquella lectura, el futur defensor de l'ex-ministre de la República i obrer vidrier li va contestar:

«Quin remei em queda, coronel! Hauré d'acceptar aquesta defensa, com tantes i tantes altres n'he hagudes d'acceptar. Fins i tot les de provats assassins, segons les acusacions del fiscal... Amb tot, digui'm, coronel, quins motius legals puc emprar per a refusar-la, i ho faré». Cal recordar que en aquells temps tots els defensors en els consells de guerra eren d'ofici, o sigui designats per les mateixes autoritats militars.

El coronel Loygorri li contestà: «Amb aquesta defensa, s'hi pot lluir moltíssim i aconseguir glòria com a defensor...»

Quin altre remei li tocà que fer-se càrrec d'aquella defensa d'en Peiró!

El defensor, doncs, s'emportà el sumari a casa per estudiar-lo. Tot menjant a taula, no pogué resistir la

temptació de llegir-lo, amb molta atenció, i, sobtadament, la mala opinió que en Loygorri volia que tingués d'en Peiró començà a desaparèixer, mentre anava apareixent la veritable personalitat i la humanitat d'en Joan Peiró. Li va cridar força l'atenció la gran quantitat de testimonis de descàrrec que hi havia en aquell voluminós sumari. Lògicament va pensar que aquell home, ben lluny d'ésser un assassí, era un idealista, una personalitat d'unes qualitats humanes raríssimes, demostrades enmig del clima de violències en què, durant la guerra, molt a pesar seu, s'havia vist immergit. I tanmateix cap onada d'aquell gran drama no l'havia ni tan sols esquitxat. Durant el drama no tal sols no havia fet cap mal, sinó que, fins i tot contra l'opinió d'alguns dels seus companys, havia fet molt de bé, àdhuc a moltes persones que li constava que eren enemics polítics. Un ésser humà així —es digué—, havia de defensar-lo, perquè ho mereixia, contra vent i marea.

Acabada la lectura del sumari, l'alferes Serrano tornà a anar a la presó, aquella mateixa tarda, i va demanar una comunicació especial en un locutori aïllat, al qual com a defensor tenia dret. Va comparèixer Joan Peiró, acompanyat del company Pepe Requena Montalar, que també el mateix defensor havia defensat. Requena li digué que ell i els altres cenetistes que es trobaven a la presó li pregaven que volgués defensar Joan Peiró.

Lluís Serrano, ja com a defensor, va recalcar a en Peiró que no podia fer-se massa il·lusions, perquè el jutjaria un tribunal presidit pel coronel Loygorri. Que caldria lluitar tenaçment i hàbilment i cercar totes les proves i testimoniatges favorables per tal de vèncer la fòbia que contra els republicans tenien el coronel Loygorri i el capità general Alvarez Arenas.

Joan Peiró, molt serè i segur d'ell mateix, li va contestar que, des que l'havien identificat els alemanys i l'havien traslladat a Espanya, no es feia cap mena d'il·lusió, i que tenia la convicció que el jutjarien, el condemna-

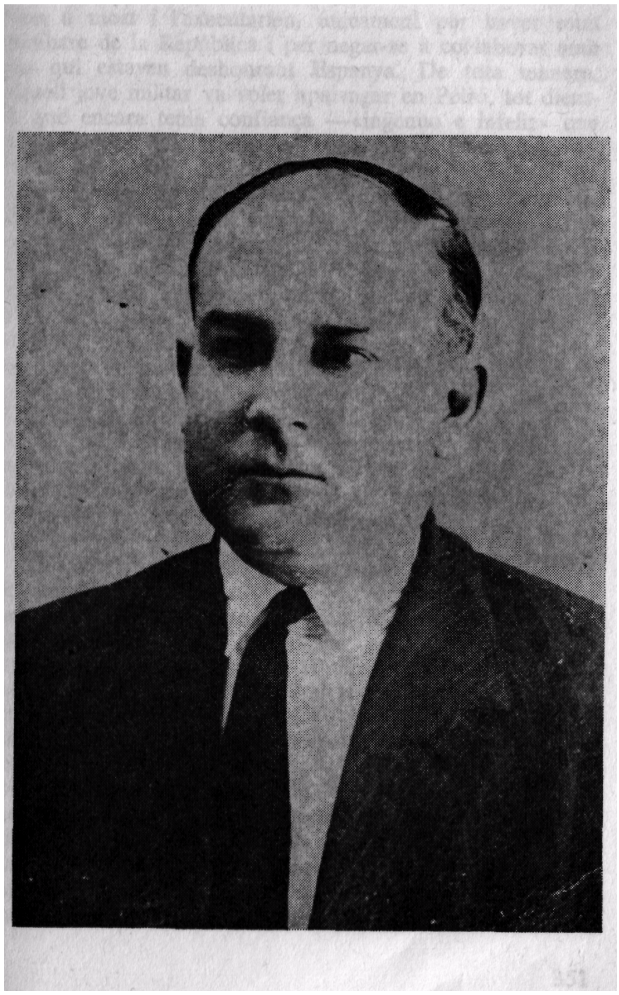

rien a mort i l'executarien, únicament per haver estat ministre de la República i per negar-se a col·laborar amb els qui estaven deshonrant Espanya. De tota manera, aquell jove militar va voler apaivagar en Peiró, tot dient-li que encara tenia confiança —«ingenuo e infeliz» que era— en la Justícia Militar. Després li va donar coneixement del sumari, des de l'ofici inicial de les forces alemanyes, que ocupaven França, comunicant la seva identificació i la resposta del ministre d'Afers Estrangers d'Espanya, Ramon Serrano Súñer, demanant l'extradició i que fos traslladat ràpidament a Espanya. Li va llegir també tots els informes de la policia, de la guàrdia civil i de la «Jefatura» de Falange Española i tots els testimoniatges de descàrrec, que no eren pocs. A tot això, en Peiró va manifestar-li: «M'han parlat molt de vostè, però ara estic segur d'haver trobat un home que, tot i la seva joventut, sé que em defensarà molt millor que jo no podia esperar. Però —va remarcar— li prego que no s'arrisqui massa, perquè tot serà inútil». A la sortida d'aquella primera entrevista amb en Peiró, el seu defensor estava profundament impressionat.

Després, passà algun temps, durant el qual va donar la impressió que el sumari obert contra en Peiró era adormit. El seu defensor, ocupat contínuament en altres defenses d'antifeixistes, creia que aquella demora l'afavoria. Mentrestant, aprofità el temps per a lligar molts caps i rebre moltes visites d'amics i companys del seu patrocinat. Entre elles, la de Sígfrid Català i Paco López, de València. Així mateix, el visitaren molt sovint Francesc Belis, oncle d'en Peiró, i Andreu Serra i Vicens, els quals feien les seves visites i gestions en nom i representació de la Cooperativa Obrera Cristallera, de Mataró, de la qual en Peiró havia estat director. També fou visitat nombroses vegades pels senyors Esteve Dolcet i Teixidó i el seu fill Joan, de Barcelona, als quals en Peiró havia salvat la vida els primers dies de l'aixecament

Joan Peiró i Belis quan tenia 20 anys. (Foto inèdita).

franquista. Totes aquelles persones s'oferien a fer tot el que calgués per salvar Joan Peiró.

A més, el defensor, tot i la feinada que tenia, no parava de treballar en la defensa del nostre amic. Juntament amb les persones esmentades i d'altres que eren amics personals d'en Peiró es traslladaren a Barcelona, a Mataró i, fins i tot, a Madrid en cerca de les persones que estiguessin disposades a testimoniar a favor d'ell. I, naturalment, en trobaren moltes, perquè eren moltes les persones a les quals en Joan Peiró havia salvat la vida, en iniciar-se la revolta feixista, amb l'enèrgica posició que adoptà en oposar-se i denunciar públicament —amb perill de la seva vida— la desgraciada actuació d'alguns irresponsables, pertanyents a totes les organitzacions, que trobaven un sàdic plaer assassinant molts ciutadans. Uns irresponsables que amb llur actuació no feien altra cosa que comprometre, i ben seriosament, els interessos de la Revolució que s'iniciava, a mesura que s'anaven vencent els militars insurgits, els capitalistes, l'Església i el més refinat de la reacció espanyola, que feien causa comuna amb els primers. Per cert que una de les moltes persones que el defensor d'en Joan Peiró va anar a visitar, per demanar si estaven disposades a testimoniar a favor del seu patrocinat, va ésser el tinent coronel que, el dia 19 de juliol de 1936, manava el Regiment d'Artilleria rodada número 7, que estava de guarnició a Mataró. En rebre la visita i exposar-li'n el motiu a aquell tinent coronel li saltaren les llàgrimes, i va explicar que, gràcies a aquell obrer vidrier mataroní, ell i els altres oficials de l'esmentat Regiment havien salvat la vida. Igualment van anar a visitar Luys G. Santamarina, conseller nacional de Falange, Inspector dels Sindicats d'aleshores i director del diari «Solidaridad Nacional», de Barcelona, imprès a la imprenta de l'antiga «Solidaridad Obrera», de la C.N.T. Santamarina es comprometé a testimoniar, el dia del consell de guerra, i abans si calia, en defensa d'en

Peiró, en agraïment al que aquest i alguns intel·lectuals barcelonins van fen per salvar-lo d'una mort segura.

Una vegada finalitzades totes les gestions realitzades a Catalunya, sempre acompanyat d'alguns dels amics mataronins esmentats, es traslladaren a Madrid, on, amb la mateixa finalitat, visitaren Francisco Ruiz Jarabo, que en aquella època era director general de Treball, en el seu despatx del Ministeri, que en aquell temps regia José Antonio Girón de Velasco, situat al darrer de San Bernardo. En exposar-li el motiu de la visita, Ruiz Jarabo els va fer grans elogis d'en Peiró i els va dir que, a més de treure'l de la presó de Cuenca, va treure també el seu germà, i així pogueren salvar la vida. Però, en dir-li que suposaven que no tindria cap inconvenient a comparèixer davant el consell de guerra contra l'home que els havia salvat la vida, per tal de manifestar el que els acabava de dir, Ruiz Jarabo els contestà, sense immutar-se *«que, dado el cargo que desempeñaba, le era totalmente imposible comparecer ante ningún tribunal; que podia darles cuantos testimonios escritos quisieran; y que quien podia comparecer era su hermano Dàmaso, puesto que éste era un simple magistrado de un tribunal laboral, por lo que su testimonio no le comprometería como a él ante sus superiores jeràrquicos»*. Com per compensar el seu comportament, els va assegurar que el ministre Girón faria tot el possible a favor d'en Peiró.

El defensor militar, Lluís Serrano, i l'Andreu Serra, que l'acompanyava, van sortir d'aquell despatx oficial fastiguejats i convençuts que tot el que els havien promès s'acabaria amb paraules i que res de positiu no es faria per salvar la vida de Joan Peiró. I així va ser. Tanmateix, cal dir que, encara que aquells germans Ruiz Jarabo i altres personatges haguessin intervingut coratjosament, tampoc no haurien aconseguit de salvar la vida d'en Peiró, perquè existien unes forces que estaven disposades a matar-lo. Però els germans Ruiz Jarabo tenien el deure

de remoure cels i terra, de fer tots els esforços humanament possibles, per intentar de salvar la vida de la persona que els havia salvats.

Aquest Francisco Ruiz Jarabo, després, va arribar a ser ministre de Justícia de Franco... Pensar-ho ens revolta les tripes d'indignació. I aquest personatge, en aquests moments, és un dels ultres que s'oposen que les llibertats ciutadanes siguin tornades al nostre país! Comprenem prou bé per què...

Acabada aquella gestió, l'alferes defensor, Lluís Serrano, tornà a València i en Serra a Mataró. Ambdós, desencoratjats del tot.

A més de les gestions efectuades a Espanya per intentar de salvar la vida d'en Peiró, també se'n feren a França, per persones de relleu. Una fou la que s'efectuà, per persones interposades, prop del Dr. Gregorio Marañón, que en aquell temps es trobava refugiat a París.

Pocs dies després d'haver tingut lloc l'entrevista celebrada a la presó de València entre els jerarques falangistes i en Peiró i en Pellicer, els quals es negaren enèrgicament, virilment, a col·laborar en el règim franquista, el defensor Lluís Serrano fou cridat al jutjat militar per tal que proposés les proves a practicar. El defensor, d'acord amb els amics d'en Peiró, amb la finalitat de guanyar temps i ajornar la celebració del consell de guerra, proposà una sèrie de proves, la majoria de les quals s'havien de practicar per mitjà d'exhort, prop de persones residents a Badalona, Barcelona, Cadis, Lleida, Madrid i Mataró. Es tractava de persones que podien testimoniar a favor d'en Peiró. La prova proposada per la defensa fou acceptada pel jutge instructor, la qual cosa permetia de pensar que el consell de guerra podia ajornar-se uns vuit mesos. La sorpresa, però, fou enorme quan es va saber que les proves admeses mai no van ser practicades, i es decretà, en canvi, la celebració del consell de guerra per a uns vint dies després.

Davant la nova situació, molt greu, per cert, els amics i companys d'en Peiró redoblaren els esforços per intentar de salvar-lo, costés el que costés. Alguns, per cert, cometeren algunes relliscades, volem creure que sense mala fe. Per exemple, encarregaren a l'advocat de València José Maria Ramírez y Rodríguez de Magenti un escrit de defensa, pel qual cobrà deu mil pessetes, i que no es va llegir mai davant el tribunal militar, perquè s'hi desfigurava totalment la veritable personalitat de Joan Peiró com a militant actiu de la C.N.T. i com a llibertari.

Uns quants dies abans del judici, el defensor va rebre la visita del pare Cruz Navarro, superior dels frares passionistes de Tafalla, enviat per la seva congregació perquè intercedís i testimoniés a favor d'en Peiró, puix que, segons ell, aquella congregació li devia la vida d'alguns dels seus membres. El defensor li va exposar amb tota claredat les circumstàncies que rodejaven el judici i li manifestà el seu pessimisme, que era compartit per Peiró. Temia que fatalment es produiria l'irreparable: la condemna a mort del seu patrocinat. El pare Cruz Navarro li contestà que no ho creia, perquè no pensava que Franco i el seu Govern fossin tan beneits, car si conservaven la vida d'aquell home no hi perdrien res; en canvi, si el mataven es tirarien al damunt tota l'opinió pública, i la repulsa seria general per part de totes les persones a les quals en Peiró havia salvat la vida. I, a més, la indignació de la classe obrera d'Espanya i de l'estranger es manifestaria sorollosament. El pare Cruz Navarro va assegurar que ell parlaria amb el coronel Loygorri i el capità general Alvarez Arenas. I així efectivament va fer-ho, si bé mai no s'ha pogut saber les respostes i reaccions d'aquells dos monstres.

Es interessant d'explicar que, la nit abans de celebrar-se el consell de guerra contra en Peiró, el testimoni de descàrrec, Luys G. Santamarina, acompanyat de l'advocat Barceloní Joan Gil Senís, del qual ja hem parlat, invita-

ren a sopar el defensor militar, Lluís Serrano. També va assistir al sopar el metge i cap de la Falange de València Adolfo Rincón de Arellano. Aquest tenia el seu pare, metge militar, condemnat a mort i tancat a la presó de Monte Olivate, per ser un *«republicano rojo»*. Durant el sopar, Santamarina digué a l'alferes Serrano que havia de defensar en Peiró amb tota l'energia, perquè ell i els seus amics volien evitar l'afusellament. El defensor li respongué que defensaria aquell home, com n'havia defensats tants, fins al límit de les seves possibilitats, però no pas perquè li ho demanessin ells, sinó perquè des del moment d'encarregar-se de la defensa s'ho havia proposat, per correspondre d'alguna manera a tot el que en Peiró havia fet durant la guerra a favor de la seva gent. I va afegir que no creguessin que fos tan inconscient de no saber a què s'exposava en defensar en Peiró: a perdre l'uniforme, a anar arrestat a un castell i ésser traslladat al desert del Sàhara.

LA CELEBRACIÓ DEL CONSELL DE GUERRA

Va ser el dia 21 de juliol de 1942, al matí, que se celebrà el judici. Aquell matí hi havia assenyalats quatre judicis davant el mateix tribunal.

El tribunal era compost pels militars següents: president: Federico Loygorri, coronel; ponent: marquès de Dos Aigües, capità; fiscal: Vicent Cerdà, tinent jurídic, i defensor, Lluís Serrano Díaz.

En entrar a la sala, el president del tribunal, coronel Loygorri, digué al defensor d'en Peiró:

—Serrano, té mitja hora per a parlar quan defensi el seu patrocinat.

El defensor li contestà:

—Ho sento, coronel, però en mitja hora no puc fer la defensa d'aquest home. Necessito més temps.

El malvat de Loygorri replicà:

—Doncs el tallaré, perquè avui tenim tres judicis més, i, perquè vostè s'hi vulgui lluir, com de costum, no ens farà anar a dinar a les tres de la tarda. Ah!, i molta atenció en el que digui, perquè li pot caure al damunt un paquet, i ben gros.

A aquesta amenaça insolent del coronel Loygorri, que demostrava que tot era preparat per condemnar Joan Peiró, el defensor contestà:

—Moltes gràcies, coronel, per l'advertiment. Però no hi ha cap llei que castigui un defensor per fer una defensa justa, sempre que no utilitzi paraules ofensives contra una institució o una persona. Procuraré ser breu, i, si em talla, protestaré.

El judici va començar de seguida. En Peiró seia al banc dels acusats. Estava molt serè i força atent a tot el que es deia en aquella farsa criminal que se celebrava contra ell.

El jutge instructor donà lectura al resum sumarial. El fiscal, ja molt vellet, va fer algunes preguntes, relacionades amb els informes que tenia al davant, sense cap mena de transcendència. El defensor, per la seva part, va fer llegir alguns dels folis del sumari —testimonis de descàrrec— i va demanar que constés en l'acta que no s'havien practicat les proves que ell havia proposat en el moment processal oportú.

Tot seguit es presentà el primer testimoni de descàrrec. No n'hi havia cap de càrrec. Era el senyor Luys C. Santamarina, el qual va fer una aparició espectacular, amb el seu uniforme blau fosc de delegat nacional de Falange i lluint al pit totes les medalles i condecoracions que li havia atorgat el règim franco-falangista. El testimoni Santamarina, amb audàcia, va afirmar que els ideals de la Falange tenien molt de comú amb els dels cenetistes, deixant de banda, naturalment —afegí—, que els cene-

tistes eren ateus, i els falangistes eren catòlics. Aquests mots li valgueren la interrupció del president, el qual li va preguntar:

—Vostè ens ha dit, a preguntes de la defensa, que havia estat condemnat a mort, a Barcelona, tres vegades, mentre durà el *«reinado rojo»*, en aquella ciutat catalana. ¿Pot dir a aquesta presidència i tribunal per què no arribaren a portar a terme aquelles sentències?

Luys G. Santamarina, altiu i digne, bé que amb un punt d'indignació pel to malèvol de la pregunta del coronel Loygorri, digué:

—Sí. La primera condemna a mort, la més perillosa, perquè em salvaren els intel·lectuals de Barcelona, perquè era intel·lectual com ells, i perquè em salvà també la intervenció d'aquest home digne que esteu jutjant en aquests moments. Les altres dues, perquè em traslladaren a València, en aquesta mateixa presó on se celebra aquest consell de guerra, i un temps després les forces d'alliberació nacional em posaren en llibertat.

D'altres testimonis de descàrrec declararen a favor de l'acusat. Entre ells, el superior dels Maristes de Mataró, el qual afirmà que, «gràcies a en Peiró i altres amics d'aquest, s'havien salvat d'ésser assassinats 32 germans de la seva comunitat». També declarà el jutge de la 1ª Instància, senyor Miquel Ciges Aparicio, el qual havia declarat en el sumari, i manifestà que havia salvat la vida gràcies a l'enèrgica intervenció de Joan Peiró.

Després va intervenir el fiscal, el qual va pronunciar unes quantes paraules, sense cap mena de passió, i com si recités una oració apresa. Acabà demanant la pena de mort contra en Peiró.

L'ambient de la sala canvià radicalment quan tocà de parlar al defensor militar, Lluís Serrano. Aquest, amb paraules eloqüentíssimes i apassionades, va fer ressaltar les grans virtuts cíviques i intel·lectuals que adornaven

l'home que seia a la banqueta i que ell defensava amb tot l'honor. En un moment donat digué que aquell home «havia exposat la seva reputació i fins i tot la seva vida, en defensar molts ciutadans que eren acusats de ser de dretes, i que això li havia valgut de ser acusat, per alguns dels seus companys, de germaneta de la caritat, d'apagafocs de la Revolució, etc., etc.». El defensor acabà la seva brillant defensa amb aquests mots:

—Com a home i com a militar combatent, lluny de considerar l'acusat un delinqüent i un assassí, jo li rendeixo admiració i agraïment per tot el que ha fet durant la guerra. Per tant, sol·licito del tribunal la seva total absolució.

En acabar el senyor Serrano la seva brillant intervenció, feta amb fermesa i convicció, es van poder observar les cares de sorpresa del fiscal i del ponent. En canvi, la cara del president Loygorri respirava odi, i semblava com si volgués fer desaparèixer amb el seu odi aquell militar que havia tingut l'atreviment de defensar, amb tanta valentia, un ex-ministre de la República i un conseqüent militant anarco-sindicalista.

Preguntat el processat, i molt ritualment, si «tenia algo que decir», en Joan Peiró, dignament i esguardant el seu defensor, amb mostres de profund agraïment, contestà:

—¿Qué puc dir jo després de tot el que ha dit el meu defensor?

Acabat el judici, el president del tribunal, coronel Loygorri, s'acostà al defensor i, davant l'estupefacció de tots els qui ho sentiren, li va dir:

—Tiene Vd. razón, Serrano, yo levanto primero un monumento a este hombre, por lo que hizo por nuestra gente, y luego le fusilo por haber sido ministro de la República».

Paraules monstruoses i vils que indignaren tots els presents i que arrancaren, entre dents, a Santamarina, aquests mots: *«¡Hijo de puta!»*.

La sentència no trigà gaire a ésser pronunciada. Es condemnava a mort Joan Peiró i Belis.

Davant la terrible notícia, els amics i companys d'en Peiró intentaren de fer, sense perdre temps, totes les gestions possibles per tal de salvar-lo. El defensor d'en Peiró redactà un recurs contra la sentència dictada per elevar-lo al Tribunal Suprem de Justícia Militar. Varen ésser Francesc Belis i Andreu Serra, aquest director de la Cooperativa Cristallera de Mataró, els qui anaren ràpidament a Madrid a lliurar-lo a mans del general Aranda, que en aquells temps exercia la presidència d'aquell alt tribunal. El recurs va ésser acceptat i fou lliurat als comissionats el rebut corresponent com a prova d'admissió.

Durant les hores que els comissionats mataronins foren a Madrid, intentaren de veure el general Franco, per demanar-li la seva intervenció, perquè la sentència dictada contra en Peiró no es portés a terme, i s'esperés la sentència que dictés el Tribunal Suprem. Temps perdut! *«El Caudillo està pescando salmones en Galícia* —els digueren—, *y no se le puede distraer para cosas tan fútiles como es salvar la vida de un anarquista, de un rojo y un ex-ministro de la República»*.

Tot i aquesta resposta que varen fer els qui ara parlen de reconciliació nacional i d'enterrar el passat, els dos mataronins no es descoratjaren. I anaren a veure el cunyat de Franco, Ramon Serrano Súñer, per demanar-li la seva intervenció per evitar l'irreparable. Tot i que en Serrano Súñer, com a ministre d'Afers Estrangers d'Espanya, havia estat el qui havia reclamat a Hitler l'extra-dicció d'en Peiró, va demostrar un cert interès a evitar l'afusellament. Si algun dia es pot posar el nas en els arxius secrets de l'Estat espanyol, potser es podrà arribar

a saber el perquè de l'actitud d'en Serrano Súñer, en aquest cas contradictòria amb la del seu cunyat, el general Franco. I, ja que parlem d'en Serrano Súñer, val la pena que reproduïm aquí algunes coses que ens va escriure, fa alguns anys, un bon amic nostre resident a Espanya, el qual està força assabentat dels detalls de la situació política del règim franquista. Ens deia així:

«Serrano Súñer, que és un home intel·ligent, és molt ambiciós i respira odi i amargor per totes les ferides sofertes políticament, produïdes pel seu propi cunyat. Amb tot, aquest fariseu que malparla del règim i del *«Caudillo»*, utilitza el parentiu per a fer-lo valer en les causes de molts milions de pessetes que defensa com a advocat. Amb aquesta semblança que us faig d'en Serrano Súñer, crec que he descrit suficientment qui és i què pot donar de sí aquest tipus i del que és capaç de fer. Si el seu cunyat li ho ordenava, és indubtable que hauria eliminat, no en Peiró, sinó tot un batalló d'antifeixistes i de «rojos».

«A més —afegia el meu amic, i això no es pot oblidar mai—, l'assumpte Peiró va ésser tractar, tant la seva execució com el seu indult, en un consell de ministres. Per tant, la responsabilitat total incumbeix a tot el govern i a Franco personalment, perquè va presidir aquell consell».

I encara escrivia el meu amic: «Tots aquests misteris s'aclariran quan l'actual règim s'enderroqui per sempre més, i llavors es coneixeran totes aquestes coses, i moltes altres que ens posaran els cabells de punta, perquè serà tot l'inrevés d'ara: tothom parlarà i amb escreix».

Acabat aquest incís, cal que reprenguem la nostra narració. Cal que expliquem que els dos comissionats mataronins apressaren en Serrano Súñer perquè fes quelcom, perquè intervingués prop del capità general de València, per tal que suspengués l'execució de la sentència dictada contra en Peiró. Malgrat que Serrano Súñer els va dir *«que estaba seguro que a Peiró no se le fusilaría»*, s'avin-

gué, per tranquil·litzar els seus visitants, a posar-se en comunicació telefònica amb el general Alvarez Arenas, capità general de València, per pregar-li que, d'acord amb el recurs presentat al Tribunal Suprem de Guerra i Marina, de Madrid, en demanda de revisió de la causa, suspengués l'execució d'en Peiró. La resposta tallant i brutal d'Alvarez Arenas, que sorprengué Serrano Súñer, ministre del Govern espanyol i cunyat del *«generalísimo»* Franco, va ésser: *«.que el solamente recibía las ordenes que le fuesen dadas por el ministre de la guerra o bien por Franco»*. I li penjà l'auricular sense contemplacions.

En donar compte als comissionats de la conferència telefònica que acabava de celebrar amb el capità general de València, Serrano Súñer els va dir: *«Señores, es lamentable. Esto es un crimen»*.

Acabada aquesta gestió, els dos comissionats tornaren immediatament a València, on s'entrevistaren amb el defensor Lluís Serrano i amb els altres amics que treballaven incansablement per salvar en Peiró de la mort. Amb ells convingueren de presentar, sense perdre-hi temps, el rebut que els havia lliurat el Tribunal Suprem de Guerra acceptant el recurs de revisió de la causa, a un notari de València, perquè el registrés.

Amb aquest document, el defensor d'en Joan Peiró anà immediatament a l'auditoria de guerra, on sol·licità de veure el tinent coronel auditor, el senyor Climent Cerdà i Reig, el qual en aquells moments no es trobava al seu despatx. El seu secretari, el capità Sànchez, li va dir que tornés mitja hora més tard. Però, en preguntar-li per què volia veure l'auditor, el defensor li ensenyà el rebut que portava. Llavors el capità Sànchez, molt seriosament, li va dir: «Perds el temps miserablement, perquè potser aquest home, en Peiró, a aquestes hores ja l'han afusellat. Ja ho anaven a fer ahir, però per dificultats sorgides a darrera hora ho ajornaren per a avui». Tanmateix, li va dir que tornés més tard per veure l'auditor.

Així ho va fer el defensor Serrano. Però, a auditoria, no hi trobà el tinent coronel Cerdà, sinó el capità del Cos Jurídic, habilitat i home de lleis, el Sr. José García Tre-vijano, que avui és un dels magistrats primers de l'audiència de València, d'un gran prestigi, que substituïa l'esmentat tinent coronel. En dir-li el motiu de la seva visita, o sigui lliurar-li el rebut del Tribunal Suprem, García Tre-vijano, demostrant un cert neguit, li va contestar que el lliuressin al seu ajudant Frederic, i que després ja decidirien tots dos el que calia fer. El defensor d'en Peiró, força irritat, li va dir que no es tractava de «ya *decidiremos»*, sinó que es tractava de la vida d'un home, que segons li havien dit anaven a executar aquella mateixa tarda. El capità García Trevijano, irritat, li contestà:

— ¿Y *què quieres que haga yo? ¡Vete, vete, a ver al capitàn general! ¡Èl es quien tiene la palabra! Lo que siento es encontrarme sustituyendo al auditor, que se ausentó de viaje, en estàs circunstancias.*

El defensor Serrano li digué:

— *Vd. que es hombre fundamentalmente de Leyes, y no un militar cualquiera habilitado, no puede desentenderse tan fàcil y despreocupadamente del asunto, pues le consta que, si lo fusilan, es un asesinato, con todos los agravantes. Cuando el Tribunal Suprema decida, si le condena a muerte siete veces, fusílenlo siete veces, però, hasta entonces, hacerlo serà un sucio crimen.*

El capità García Trevijano acotant el cap i alçant els braços, en signe d'impotència, li digué:

— ¿Y *què puedo hacer yo? Vete, vete a ver al capitàn general, puesto que es el quien tiene la última palabra.*

— *Si voy ahora mismo, però le dejo a Vd. la copia del acta notarial y el recibo del Supremo.*

En sortir d'auditoria, el defensor Lluís Serrano estava enfurismat i desmoralitzat. Amb tot, reprengué el coratge, per anar a jugar la darrera carta. En arribar a Capitania

General es topà amb el capità Reina, del Cos Jurídic, que era ajudant assessor del capità general Alvarez Arenas. En manifestar-li el motiu de la seva visita, aquell li digué que considerava que l'entrevista amb el capità general seria totalment inútil i que en fer-la s'exposava massa. Malgrat aquest advertiment, aquell valent i digne defensor de les causes justes insistí a veure l'Alvarez Arenas. Finalment, pogué arribar al seu despatx. Ferm davant d'ell, i posant-se a les seves ordres, exposà els motius de la seva visita. Discutiren, Alvarez Arenas s'exaltà i el defensor d'en Peiró, també, i es digueren mútuament paraules molt gruixudes. Tant, que l'alferes Serrano explotà, i digué a la cara d'aquell militarot feixista:

—— *A mi me habían enseñado, que los Nacionales luchàbamós, entre otras cosas, por la Justícia, y si me he jugado la vida continuamente, tanto que, desde la guerra, lo que pueda vivir mas lo considero de propina, porque debía haber quedado tendido en tantos campos de lucha como los miles de mis hermanos caídos, no ha sido por esa Justícia falsa y acomodatícia; y, si esta era nuestra Justícia, yo renuncio a ella y a mi condición de militar, antes de prostituir mi honor.*

Hom pot pensar quina va ésser la reacció que va tenir aquell energumen que era Alvarez Arenas, davant aquestes paraules. Amb els ulls encesos d'odi, i com si l'hagués tocat un ressort elèctric, s'aixecà de la butaca enfurismat, es plantà molt a prop de l'alferes Serrano i, tirant-li la fortor del seu alè en plena cara, li replicà:

—— *Muchacho, porque he leído tu hoja de servicios y me consta que eres un valiente, no te he metido todavía en un castillo, como te mereces por tus imprudencias. Però no seas loco y no me hagas tocar el timbre para que venga la guardià y te prenda ahora mismo. Por encima de mi, y por arriba de ti, estan los supremos intereses de la pàtria y del estado. Si ellos han decidido que Peiró muera,*

que muera con el un ministro de la maldita República contra la que nos levantamos. Ni tu ni yo vamos a apretar el gatillo, però tampoco podemos impedirlo.

Finalment, i després d'una llarga pausa, el digníssim defensor d'en Peiró tingué l'atreviment de dir al capità general Alvarez Arenas:

— *Mi general, haga conmigo lo que crea justo. Però, por Dios, impida ese fusilamiento injusto!*

El general Alvarez Arenas li contestà:

— *Vete, muchacho, vete por Dios antes que me arrepienta, y guarda para mejores causas esa impulsiva energia juvenil.*

En sortir d'aquell despatx, l'alferes Serrano tornà a trobar-se amb el capità Reina i altres ajudants, els quals, havent escoltat els crits, estaven consternats. El capità Reina va dir-li que l'única cosa que hi havia a fer a favor del condemnat era recollir el seu cadàver, i així evitaria que fos enterrat a la fossa comuna. A tal efecte, li donà una ordre escrita perquè la lliurés al jutjat número 8 d'execucions.

Sense perdre un minut, l'alferes Serrano se n'anà a veure —i per darrera vegada— en Joan Peiró a la presó. Quan hi arribà es trobà que ja l'havien posat en capella, amb sis cenetistes més. El va trobar amb la mateixa actitud de sempre. L'abraçà, i hagué d'ésser en Peiró qui va haver d'animar el jove militar. Peiró li pregà que continués el camí que havia emprès «de defensar sempre les causes justes de tots els idealistes que lluiten per un món millor que l'actual». En Peiró anava vestit amb el seu etern pijama de ratlles, amb el qual va morir.

En aquells moments es presentà un sacerdot, el qual es dirigí al condemnat a mort i li va dir:

— Fill meu, aquesta és la justícia dels homes, però la de Déu és molt diferent. Has de preparar-te per comparèixer davant d'Ell. —I tractà de convèncer-lo perquè es

confessés. Davant la negativa d'en Peiró, el capellà insistí de bell nou, tot dient-li, encara: — Ja no tens res a esperar ni témer d'aquest món, fill meu.

A aquestes paraules, el condemnat a mort va respondre sense cap mena de jactància, molt serenament:

— Com ha dit vostè, no tinc res a esperar ni témer d'aquest món. Però, tot i que dintre de poc obriré la porta de l'eternitat, no puc creure en el que em proposa. A més, si jo em confessés, com pretén que faci, cometria un acte hipòcrita, un veritable sacrilegi amb les idees que he defensat durant tota la meva vida. Per tant, no puc creure ni ho vull tampoc.

El capellà el mirà profundament en silenci i l'abraçà tot dient-li:

— Que moris en pau, fill meu.

El defensor, amb la mort en la seva ànima, abraçà en Peiró i, sense poder articular ni una sola paraula, amb llàgrimes als ulls i flaquejant-li les cames, va sortir d'aquella presó, on tants i tants de crims es cometien «per salvar Espanya», com deien els qui s'havien alçat contra la República.

Esmaperdut, va caminar una bona estona pels carrers dels voltants d'aquella presó, i finalment es decidí a anar a trobar els seus amics Paco i Estellés, per dirigir-se a Paterna en un automòbil i assistir a l'execució. Però, com devia estar de descompost aquell digníssim oficial de l'exèrcit, que els seus amics li pregaren que tornés directament a casa seva!

Quan entrà a la seva llar, com un somnàmbul, sense moral ni fe, pensant en els trets que en aquells moments segaven la vida generosa d'aquell home que havia defensat amb tota la força del seu cor tot allò que havia cregut i per què havia lluitat en la guerra fratricida d'Espanya també queia assassinat.

Després de la mort d'en Peiró, intentaren per diferents mitjans de desprestigiar aquell oficial, per tal d'apartar-lo de la defensa d'altres antifeixistes. No ho aconseguiren, perquè la forta personalitat d'aquell alferes era més pura i honrada que la de tots els seus detractors. En no aconseguir-ho, per fastiguejar-lo, com a primera providència, el traslladaren a l'Africà, *«para evitar que ese demonio de alferez, siga defendiendo mas rojos»*, com digué el coronel Loygorri.

Quan l'alferes Serrano va anar a fer la seva presentació reglamentària d'acomiadament al capità general, aquest l'interrompé, quan tot just començava a parlar, per dir-li: «Sí, *ya sé, trasladado a Africà»*.

L'alferes Serrano li replicà amb fermesa:

— Sí, *mi general, però no quiero ir a Africa. Después de nuestra conversación y de todo lo sucedido, yo ya no creo en este uniforme, y en todo lo que el representa. Yo soy otro, y no puedo servir algo en que he perdido la fe. Quiero pedirle mi separación y renuncia definitiva del ejército.*

El capità general Alvarez Arenas, hipòcrita, li contestà:

— *Lo siento, hijo mío, pero tu suerte ya no está en mis manos, sino en las del alto comisario de Marruecos, al que irás forzosamente a presentarte. Cuando llegues allá, habla con Orgaz y piensa, muchacho, que el ejército está muy necesitado de hombres de tu temple.*

L'alferes Serrano abans de marxar de València s'acomiadà del coronel Montesinos Checa, que estava indignadíssim amb el que havia passat en l'afer Peiró. Després, en arribar a Tetuan, es presentà al tinent general Luis Orgaz. Aquest el va rebre amb aquests mots: *«Caramba, Luis, iqué te has comido que te envían para que te castigue?»*. L'alferes li contestà explicant-li tot el que havia passat, causa del seu confinament a l'Africà.

El tinent general Orgaz no va poder retenir-se d'expressar la seva indignació, i va dir aquestes paraules:

— *No comprendo quién pueda haber hecho cometer a Franco esta tremenda barbaridad de fusilar a Peiró, que, si supieran airearla en el extranjero, traería muchos dolo-res de cabeza al régimen, que ya es suficientemente cues-tionado internacionalmente.*

El tinent general Orgaz no es prestà a castigar l'alferes Serrano, considerat rebel, i el confià a un amic seu, el coronel Josep Montaner i Canet. D'aquesta manera, doncs, va entrar en el Grup de Regulars número 6, que estava de guarnició a Xauen, la ciutat santa i misteriosa dels marroquins.

Malgrat, però, que estava sota la protecció del tinent general Orgaz, i cobert i abonat pel coronel Montaner, l'alferes Serrano, uns quants mesos després fou postergat en els ascensos, i li va arribar aviat la seva separació definitiva de l'exèrcit per *«conveniencias superiores del servicio»*.

Però el més extraordinari i inconcebible de tot va ésser el que s'esdevingué més tard, uns dos anys després, quan, el mes d'abril de 1944, exactament, es publicà en el «Diario Oficial del Ministerio del Ejército» la citació següent: *«Citando a Don Juan Peiró Belis, o persona que le repre-sente, para comunicarle la sentencia recaída en el Recurso de la causa número... presentada ante este Tribunal»*.

Els comentaris, feu-los vosaltres, amics del Casal de Catalunya. Creiem que val la pena de fer-los.

Volem remarcar que no pot explicar-se de cap de les maneres que, després de dos anys que havien assassinat en Peiró, els magistrats del Tribunal Suprem de Guerra i Marina no estiguessin informats que Peiró havia estat afusellat a Paterna. Com és inconcebible que sempre

s'hagi privat que es digui públicament quina va ésser la sentència que va dictar l'alt tribunal de Madrid; així no sabem si ratifica la de València o bé la rectifica. I potser mai no ho sabrem.

L'EXECUCIÓ I MORT D'EN JOAN PEIRÓ

El 24 de juliol de 1942, vetlla del sant patró dels militars espanyols de cavalleria, fou la data fatídica escollida per assassinar en Peiró i sis militants cenetistes més.

El general Alvarez Arenas va tenir el desvergonyiment de dir que aquella tarda es donaria el *«gustazo»* de no anar a la plaça de braus, per tal de vetllar el compliment de la sentència de mort contra en Peiró i els altres sis cenetistes. Entre aquests hi havia en Joan Gómez Subiela (a) «El Gadea» i un altre que també es deia Peiró, ambdós originaris del poble de Benaguasil (València).

A darreres hores de la tarda, tots els voltants del camp de tir del poble de Paterna, situat molt a prop del cementiri del poble, eren acordonats per les tropes. Els set condemnats a mort van arribar al lloc d'execució, altius i serens. El piquet d'execució era format per soldats, que havien de disparar els fusells contra aquells homes que ni a ells, ni a ningú, no havien fet cap mena de mal. Se sentí una veu de comandament enèrgica i brutal, però per sobre d'aquella veu se n'escoltà una altra de més potent i penetrant, que deia: *«¡Soldados, esta es la justícia de Franco!»* Aquestes paraules, pronunciades per en Peiró, produïren uns moments de titubeig entre els soldats. Llavors s'escoltà una altra veu terminant, imperiosa, la de l'oficial que ordenava: *«¡Fuego!»*

La descàrrega dels màusers va abatre els set cossos d'aquells homes indefensos. Una descàrrega coronada pels trets de gràcia que va disparar-los amb la seva pistola l'oficial, per tal d'assegurar millor les seves morts. Eren les vuit i trenta minuts del vespre, exactament.

Tot seguit, i després de la *«misión cumplida»*, les tropes, amb els seus caps respectius, es varen retirar. Abans, però, carregaren en una camioneta els set cadàvers destrossats pels trets de fusell, perquè fossin traslladats al cementiri per enterrar-los a la fossa comuna.

Al cementiri, s'hi havia amagat un abnegat amic i company d'en Peiró, d'ofici també vidrier, el qual des de dalt d'una escala va poder presenciar tot el que s'havia esdevingut moments abans. Amb aquest gest atrevit es jugava la vida, en el cas d'haver estat descobert. Aquell amic i company d'idees de Joan Peiró pretenia de poder recollir el cadàver del seu amic i enterrar-lo en el nínxol que aquell mateix dia havia adquirit, en propietat.

Heus ací com uns quants anys després em contà aquella dramàtica i terrible escena aquell amic:

— Imagina't per un moment els fets tals com te'ls explico: una camioneta arriba al cementiri i en descarreguen set cadàvers, després de l'abominable i vil assassinat. I jo voltat de tots ells, deixats en les positures més grotesques i horroroses, la meva consciència totalment emboirada, i removent els cadàvers a la recerca del que a mi m'interessava, i trepitjant sang pertot arreu. I més impressionant encara era veure la cara d'un mort en tals circumstàncies. N'hi ha per a tornar-se boig! No et pots fer una idea de com i de quina manera ha quedat gravat tot allò tan dantesc en el meu cervell! Mai no m'havia imaginat, ni pensat, que una mort violenta fos tan horrible.

»En Peiró no era el mateix després de mort. Si el vaig poder arribar a identificar va ésser pel seu tipus i per la roba que portava. Va morir en pijama. El seu cos era tres vegades més gros que el normal, per causa del nombre de ferides que tenia. Quatre perforades de part a part. Vaig haver de rentar-li la cara, taponar-li les ferides amb cotó mullat amb alcohol i deixar-lo en condicions de posar-lo dintre el taüt. A continuació, amb l'ajuda d'una

persona amiga, vàrem donar-li sepultura en el nínxol número 273 del cementiri de Paterna.

Creiem que, els comentaris que es mereix el relat que acabem de fer —relat d'una autenticitat a tota prova—, val més que els feu vosaltres, amics que l'heu escoltat.

Després d'aquell inqualificable assassinat, mai, mai!, les «piadoses» autoritats militars i governatives franquistes no comunicaren oficialment als familiars més pròxims d'en Peiró l'afusellament d'aquell ésser que tant volien i estimaven. Els familiars varen haver d'assabentar-se'n per mitjà d'una comunicació escrita que els envià el sots-prefecte de la ciutat de Narbona, de França.

Així va acabar Joan Peiró, aquell home que tant i tant destorbava tots els reaccionaris de casa nostra. Així va acabar, perquè el feixisme, quan no pot podrir i incorporar als seus rengles els militants d'esquerra i del moviment obrer, els aixafa, els destrossa, els martiritza i assassina sense cap mena de contemplació.

Cal, doncs, al nostre entendre, que tots els supervivents republicans, que van haver de viure la més gran tragèdia que mai s'hagués abatut sobre el nostre país prenguem consciència de tot això i evitem de caure en el nou parany que el franquisme, disfressat de demòcrata i liberal, prepara. I més que nosaltres, que ja estem a la davallada de la nostra vida, cal que no hi caiguin les noves promocions. Aquestes noves promocions que tenen el deure de fer un gran paper, que són cridades a arrencar les llibertats ciutadanes, la llibertat d'associació, dels partits polítics i dels sindicats obrers, el dret d'expressió lliure, de paraula i per escrit, el retorn de les llibertats autònomes de tots els pobles, fins que puguem conquerir una Confederació de Repúbliques Ibèriques, com predicava i aconsellava el malaguanyat Joan Peiró. Obtenir tot això, i sense oblidar, entre altres coses, l'amnistia total per a tots els presos i exiliats polítics. Tot això és la tasca més important i immediata a acomplir per tots, per joves i vells. I sense con-

treure cap mena de compromís ni hipotecar la nostra personalitat individual i col·lectiva, amb els franquistes, que, després de quaranta anys de destrossar-ho i malmetre-ho tot, en la sang, ara, disfressats, ens parlen de reconciliació nacional. Reconciliació amb ells, i per fer què? Però, en expressar-nos d'aquesta manera, ¿volem dir que som partidaris de la revenja i de tornar a viure una altra guerra civil? No, no, ben lluny de nosaltres tot això. El que no volem són compromisos ni directes ni indirectes amb els nostres enemics d'ahir i d'avui, com sembla que alguns elements que es diuen antifeixistes voldrien acceptar. Entre ells i nosaltres hi ha un gran riu de sang que ens separa. D'aquella sang generosa de milers, de centenars de milers de persones que, si un delicte cometeren en la seva vida, fou el d'enfrontar-se amb el franquisme, que s'havia alçat contra la República, aquella República que s'havia implantat precisament sense ni vessar una gota de sang, i que per això va ser l'admiració de tot el món.

Però, en darrer terme, qui finalment haurà de dir l'última paraula, i en plena llibertat, haurà d'ésser el poble, i no els *«combinards»*, ni els botiflers, ni els qui sempre han traït, com van fer el 18 de juliol de 1936.

Això es tot el que us volia dir, amics i companys del Casal de Catalunya, de París, que heu tingut la paciència d'escoltar-me.

APÈNDIXS

I

Text íntegre de l'article «Soldados», de Marcel·lí Domingo, diputat a les Corts de Madrid pel districte Tortosa-Roquetes, publicat al diari republicà d'esquerra «La lucha», de Barcelona, el juliol de 1917.

«S O L D A D O S:

«Hace unos días vuestros jefes y oficiales constituyéronse en Juntas de Defensa. Ellos sabían que había ascensos por favor y no por mérito. Ellos sabían que en Cuba antes y ahora en Africà, se concedían recompensas a personas que no habían expuesto su vida en el campo de batalla. Ellos sabían que se obligaba al Ejército a intervenir en las luchas civiles entre el capital y el trabajo, poniéndolo siempre al lado del capital. Ellos sabían que pesaba sobre el uniforme la vergüenza de la capitulación de Santiago y las inmoralidades de Marruecos. Ellos sabían que, al lado del rey, un cuadro militar no formado por los mejores, protegia sin mesura al que se decidia a arrastrarse, y abandonaba sin piedad al que se ceñía al cumplimiento estricto del deber. Ellos sabían que en el Ministerio de la Guerra se había robado por años y años casi todo el oro del Presupuesto del Estado, y a pesar de ello no había municiones, ni fusiles, ni cañones, ni campos de operaciones, ni industrias de guerra, ni caminos estratégicos, ni servicio de sanidad, ni dinero siquiera para el rancho de los soldados. Ellos sabían todo esto, y temero-

sos de su responsabilidad en días próximos o celosos de su dignidad, constituyéronse en Juntas de Defensa. Tenían el propósito de derribar la oligarquía de arriba y dar al Ejército los medios necesarios de sostén.

«Sabéis la primera decisión del Gobierno: encarcelar a los militares que tuvieron el valor cívico de constituir la Junta. Más, sabéis el relevo de Alfau, el nombramiento del general Marina y las órdenes expresas que a Marina le dió el rey. Marina vino a Barcelona con el mandato de fusilar a los militares detenidos en Montjuich. De volarles la cabeza a tiro limpio. De hacerlos polvo.

¿Por qué no se hizo esto? Porque los militares supieron agruparse, reunirse, consolidarse, sostenerse en el peligro. Por un lado, el general Marina no hubiera encontrado entre las fuerzas armadas un solo instituto dispuesto a cumplir tal orden. Ya lo intentó. Y ni Infantería, ni Caballería, ni Artillería, ni carabineros, ni guardia civil doblaron la cabeza. Aunque el rey lo exigiese, aunque lo mandase el capitán general, ellos no lo harían. Ellos no encaraban el fusil contra los militares que no habían realizado otro acto que exteriorizar el pensamiento y el descontento de la colectividad. Por otro lado los jefes y oficiales, en sus cuarteles, tenían las tropas dispuestas para ir a liberar a los detenidos. A los detenidos que Alfonso XIII pensaba fusilar.

«Sabéis cómo acabó todo. Marina dió cuenta a Madrid de la situación gravísima de Barcelona. De la disposición de espíritu de su guarnición militar. Madrid insistió en su orden primitiva. Insistió una vez, dos veces, tres veces. Pero ante la amenaza de renuncia del general Marina, cedió. Y los militares presos fueron libertados por orden del Gobierno. Y las tropas no hubieron de salir de sus cuarteles. Y todo, desde entonces, parece que, dentro del Ejército, vaya desenvolviéndose con normalidad aparente. Aparece nada más. Porque las Juntas hacen firmes sus peticiones. Porque las Juntas han llegado a promover una votación sobre el apoyo que el Ejército podría dar a éste o a otro Jefe del Estado, y unos militares se han pronunciado francamente por la República, y otros han votado por el Infante D. Alfonso, y otros han votado por el hijo del Infante D. Carlos. Y ni uno sólo ha propuesto la continuación en el Trono de D. Alfonso de Borbón.

«Soldados: Muy en breve otras clases sociales van a formular públicamente otra demanda. Una demanda más extensa, más humana que la de vuestros jefes y oficiales.

Van a pedir que abandone el más alto Poder del Estado el hombre que no ha sabido ejercerlo. Que caiga de una vez la dinastía que ha visto deshacer y arruinar en sus manos toda la gloria y toda la riqueza de este pobre país. Van a pedir que en España la justicia sea justa; la administración sea honrada; la escuela enseñe a todos; la tierra produzca lo que debe producir; la tributación sea equitativa; el Ejército sea voluntario y alcance a todo en tiempos de guerra; el trabajo sea recompensado; la dignidad del poder civil Van a pedir todo esto. Y lo van a pedir en la misma forma que han pedido lo suyo vuestros jefes y oficiales agrupándose, amenazando, saltando por encima de las leyes, negando los brazos para el trabajo, del mismo modo que ellos negaron las armas para cumplir las órdenes del Gobierno.

«¿Qué sucederá? D. Alfonso XIII fuera de aquí y nadie a su lado. Francia le ha cerrado sus puertas. Inglaterra no quiere oírle. Dentro de España tiene menos aún. Los militares que le rodean son los peores; vuestros jefes y oficiales ¡lo han dicho. Los políticos que le ayudan son los peores; lo dicen ellos mismos. Las oligarquías plutocráticas que por la protección que han recibido continuamente del Estado, podrían ser los únicos que le sostuvieran, niéganse a pagar impuestos nuevos, niéganse a suscribir empréstitos. No tiene a su lado un estado de opinión que lo defienda. ¡Nada!

«Sólo el Ejército será la esperanza. Y al Ejército acudirá el rey sin reinado; al Ejército acudirán los malos Gobiernos. A las bayonetas acudirá el rey, que no encontrará brazos que voluntariamente lo defiendan. A las bayonetas acudirán los políticos que vienen gobernando años y años teniendo de espaldas al país. ¿Qué hará el Ejército entonces? ¿Qué harán las bayonetas? Estos jefes y oficiales de las Juntas de Defensa, que se han insubordinado contra el Régimen actual, ¿qué harán cuando contra el Régimen actual se levanten en pie de guerra la mayoría de los españoles? Estos jefes y oficiales de las Juntas de Defensa que se han rebelado contra la oligarquía militar, ¿qué harán cuando los ciudadanos se rebelen contra la oligarquía capitalista y la oligarquía eclesiástica, y la oligarquía política y la oligarquía militar que han podrido hasta las entrañas de España? ¿Qué harán?

«¿Quedarán quietos en los cuarteles, negándose a salir, dejando la solución de esta lucha civil a la fuerza más fuerte? ¿Cumplirán entonces no sólo su deber de soldados

de la pàtria sino que harán honor a la viril actitud de estos días? ¿Saldrán a la calle cumpliendo los mandatos del rey que no quiere el país; de los Gobiernos constituidos por los peores? ¿Saldrán a la calle en defensa de las oligarquías?

«Soldados: Entonces es llegada vuestra hora. Ya habéis visto que la disciplina se vulnera en los cuarteles cuando conviene a las peticiones de vuestros jefes. Ya habéis visto como, en nombre de la justícia, no en nombre de la ley, vuestros jefes os han tenido dispuestos a salir a luchar contra los Poderes constituidos. Habréis aprendido de estàs lecciones. Pues, pensad que, por las peticiones que hacen, no vuestros jefes, sino vuestros hermanos, se romperà en breve la disciplina de la calle. Pensad que, en nombre de la justícia, se levantarán, no ya vuestros jefes, sino vuestros hermanos, vuestros padres, vuestras madres.

¿Dispararéis? ¿Haréis fuego? ¿Obedeceréis las ordenes de volar la cabeza de los que vienen del campo y de la fàbrica y del taller, del mismo sitio de donde vinísteis vosotros cuando fuísteis al cuartel; del mismo sitio a donde iréis vosotros cuando salgais para siempre del cuartel? «¿Dispararéis contra los de abajo para sostener a los de arriba? ¿Dispararéis contra el que no come para proteger al que vive harto? ¿Dispararéis contra el que pide justícia para aguantar en su puesto al que lo hace? ¿Dispararéis contra el que exige recta administración, para proteger al lado de la caja al que roba? ¿Dispararéis contra el que no puede vivir de su trabajo, para cubrir al que vive holgadamente de sus rentas?

«¿Dispararéis contra los que anhelan un Gobierno de los mejores; para retener en su lugar a estos Gobiernos formados por los peores? ¿Dispararéis contra los que juegan la vida por otra España, para lograr que siga su camino de perdición esta España que lleva en su alma los pecados de cien generaciones? ¿dispararéis, pensando que si vosotros no estuviérais sirviendo estaréis también en la calle y en la calle pondríais también el pecho ante los fusiles?

«Soldados: Os ha correspondido servir a la pàtria en la hora de su mayor angustia. En la hora de mayor debilidad de los de arriba y de mas firme resolución de los de abajo. Pensad que sois militares unas cuantas horas de vuestra vida. Que sois hombres, que habéis de ser nombres siempre. Y que nadie, por alto que esté, puede exigiros, en nombre de una disciplina quebrantada, el sacrificio de

vuestros entusiasmos y de vuestros deberes de ciudadanos. Un Régimen que sólo cuenta con las armas para soste-nerse, no tiene derecho a contar con las armas de aquellos que, sólo por deber forzado y no por espíritu, están con el,

Marcelino Domingo».

La publicació d'aquest article valgué a Marcel·lí Domingo d'ésser detingut pels militars i tancat a la caserna de les Drassanes de Barcelona. Fou maltractat de paraula i apal-lissat. Un dels militars que més es va distingir, clavant-li vàries bufetades, va ésser el capità Pérez Farràs, el qual disset anys més tard —oh ironies de la història i dels homes!—, va ésser condemnat a pena de mort per uns altres militars, per haver defensat la Generalitat de Catalunya, el 6 d'octubre de 1934.

II

L'any 1920, les Joventuts Sindicalistes de Barcelona, que eren addictes a la C.N.T., varen publicar un extens manifest dirigit a l'opinió pública espanyola, que va ésser reproduït al diari madrileny «España Nueva», el 17 de novembre d'aquell any. En aquest manifest es denunciava una bona part dels que composaven les bandes d'assassins del «Sindicat Lliure», així com dels personatges que els finançaven. Entre altres hi constaven els noms següents: Fernàndez, germà d'una artista de varietats; Mediavilla, confident força conegut; Rafael Camerón, ex-delegat del Sindicat Unic d'Arts Gràfiques; Josep Cinca, pinxo professional; Roca, de la Unió Monàrquica Nacional; Rodríguez, que vivia al carrer Escudellers, cantonada al de Tres Llits; els tres germans Jacas, que vivien al carrer Alt de Sant Pere, cantonada al passatge Comerç; Melchor, impresor. Era el que feia tots els impresos de la banda i del Sindicat Lliure. La impremta la tenia establerta al carrer Mare de Déu; Callao, home de confiança d'en Melchor; Pere Vives, advocat. Era el qui pagava a la banda de pistolers. Ex-espia dels alemanys i director visible del Centre Mellista, del carrer Alt de Sant Pere; Canes, pare, fill i gendre, constructors d'obres, ex-caps del requetè i caps dels Sometent. Eren homes de confiança de la Companyia de Jesús; Sabadell, advocat, acusador sistemàtic contra obrers cenetistes; Nicanor Costa, que era empleat municipal; Pons, perta-

nyent al Sometent; Tarrés, del Sometent; Salvador Francès; Batet; Gual, fill d'un contratista d'obres; Vallès; Banet, d'ofici mecànic; Serra, fill d'un carnisser de Gràcia. Treballava de mecànic a la Casa Elizalde; Germans Coll, de la barriada de Sants; Mañach, serraller d'obres. Tenia el seu taller a la barriada de Gràcia. Es el que va dipositar les tres mil pessetes de fiança que el jutge exigí per la llibertat provisional dels autors de l'atemptat contra Salvador Seguí, del carrer Mendizábal, de Barcelona, l'any 1920; Argemí, fabricant de productes químics. En el moment de la formació de la banda de pistolers del Lliure, va contribuir amb sis-cents pessetes a l'adquisició d'armes; un assistent de la guàrdia civil de la caserna de la Rambla de Santa Mònica, de Barcelona; Ramon Busquets (a) «Banyoles», que havia estat detingut com autor de la col·locació d'un artefacte a una flequeria de la barriada de la Barceloneta; Ignasi Juvert (a) «Jacques», un dels fundadors del «Sindicat Lliure»; Ramon Sales i Amenós, fundador principal dels Sindicats Lliures», que tenia una tenda de venda al detall al carrer d'Urgell, 12; Morales, de la barriada de la Barceloneta; Baró, metge, que va exercir la seva professió a Barcelona i al poble d'Oliana, de Lleida; Junyent, advocat; Bolós, carlí regidor de l'Ajuntament de Barcelona; Joan Bautista i Roca, advocat. El pare Lisbona, que escrivia al diari carií «El Correo Catalàn», de Barcelona; Bordas, regidor municipal de Barcelona; Marcos Rubio, que treballava als tallers de Can Girona, de la barriada del Poble Nou.

A Barcelona, encara, hi havia el famós pistoler conegut amb el sobrenom d'«El Panxeta de Sants», el qual, amb Francisco Blasco, era especialitzat a actuar contra els militants de la indústria vidriera. «El Panxeta de Sants» prengué part en els dos atemptats de què va ésser víctima en Joan Peiró, a la barriada de Sants, els anys 1922 i 1923. També hi havia en Parellada, el qual va ésser un dels primers, amb en Ramon Sales i altres que actuaven en el carlisme, a constituir els Sindicats Lliures. Ha mort, no fa gaires mesos, a la capital catalana, quan tenia més de 80 anys. Arran de la seva mort, s'ha dit que prenia part, com a «tècnic», en una escola de provocadors, la missió dels quals es d'introduïr-se en els grups de joves revolucionaris de Catalunya. Aquesta escola funciona en una ciutat important dels voltants de Barcelona.

*

Respecte als «Sindicats Lliures», és molt important de remarcar la declaració que Falange Española de las J.O.N.S. va fer pública el mes de gener de 1936, en la qual, entre altres coses, deia: «Nunca hemos tenido, ni tenemos, ni tendremos relación alguna con los antiguos Sindicatos Libres, ni con los que hoy se quieren formar con el mismo espíritu y tàctica». Tanmateix, en el moment de l'aixecament franquista, Falange Española i Sindicats Lliures» formaven part de la «Santíssima Trinitat Feixista» contra la República.

En aquell any 1936, abans d'esclatar la guerra, hi va haver una altra declaració, aquesta de Ramon Sales i Amenós, publicada al periòdic «La Tribuna» de Barcelona, i reproduïda al setmanari «Unión Obrera», portaveu dels «Sindicats Lliures», el 12 de juny de 1936, que tenim un viu interès a transcriure, malgrat els anys que han transcorregut des que fou feta: «En aquells temps — 1918, 1919, 1920, 1921, 1922— hi havia bandes de pistolers dels Sindicats Catòlics, de la patronal, del «Baró de Koenig», de Bravo Portillo, del Sometent, etc. etc. La totalitat d'aquella actuació borrascosa s'ha carregat damunt dels Sindicats Lliures i sobre les espatlles de Martínez Anido. Es un «sambenito» que portem al damunt, des de llavors. I declaro també que, per mèrits de lleialtat romanç fidel a l'amistat de Martínez Anido.

Aquestes declaracions de la Falange Española i de Ramon Sales són molt importants per als historiadors que vulguin treure tot el suc dels esdeveniments d'aquell temps.

* * *

Ens plau manifestar que algunes d'aquestes dades són extretes d'un treball força objectiu sobre els «Sindicats Lliures» que l'historiador espanyol Antonio Elorza va publicar a la «Revista del Trabajo», nº 35-36, de l'any 1971, editada per la Secretaria Tècnica del Ministeri del Treball, a Madrid.

III

El diari monàrquic madrileny, «A.B.C.», del dia 22 de desembre de 1963, en recordar que feia 25 anys que havia mort el general Martínez Anido, deia que «Martínez Anido cumplió con su deber como gobernador de Barcelona, como vicepresidente del Gobierno de Primo de Rivera y

como ministro de Orden Publico del actual régimen. Fue austero administrador y enérgico gobernante. Por eso en Martínez Anido se cebaron la difamación y la calumnia». I en la mateixa nota, el diari retreu allò que escrigué Miguel de Cervantes: «sin embargo, la verdad flota sobre la mentira como el aceite sobre el agua».

Perquè es així, perquè la veritat sempre sura, podem afirmar, amb proves, que el general Severiano Martínez Anido mai no va ésser un home auster. Com pretén el diari «A.B.C.» fer-lo passar per un home auster i honrat, quan, que nosaltres sapiguem, mai no va fer penitència pública de tots els crims i malifetes comesos en el transcurs de la seva massa llarga vida? Sembla ésser cert que Francesc Cambó, tot i que sempre estigué al servei de l'alta plutocràcia catalana i espanyola, sempre sentí una certa repugnància envers el general Martínez Anido, perquè el considerava un home brut de llot pestilent i tacat de sang humana, bé que algunes vegades els veiérem tots dos junts, en algunes fotografies que publicaven les revistes il·lustrades de l'època.

L'any 1887, a Martínez Anido, que aleshores era tinent de l'exèrcit espanyol, li fou encarregada la missió d'anar a L'Estartit, prop de Torroella de Montgrí, al front de 25 soldats, per tal d'establir un cordó sanitari que evités el desembarcament de tota persona que vingués d'Itàlia, on s'havia declarat la terrible malaltia del còlera. Sempre hem pensat que no va fer res per a evitar-ho, puix que a la petita vila de Torroella de Montgrí hi hagueren més de 300 defuncions, causades per aquella pesta. Com volien que el tinent Martínez Anido s'ocupés de prendre les mesures profilàctiques que calien per evitar o si més no per minimitzar l'entrada del còlera a la Costa Brava catalana, si quasi tot el temps el dedicava a córrer darrera de les noies i les dones casades, com sempre va fer en el transcurs de la seva vida, arribant a tenir amistançades a dojo i fotent fills per tot arreu? Algun d'aquests fills, per cert, quan tingué consciència d'home, renegà d'una manera vigorosa i valenta de la paternitat del seu pare, en Martínez Anido.

Aquest era l'home auster, l'home recte, de caràcter i honrat, que pretén fer-nos creure el diari de Torcuato Luca de Tena! Ens inclinem a creure que quan Martínez Anido era a Torroella de Montgrí per tal d'evitar la infiltració del virus del còlera, aquest virus s'infiltrà, i poderosament, a dins el seu cor. D'ací el fet, possiblement, que se'l volgués

treure gaudint, amb plaer sarcàstic, amb la sang proletària que feia vessar amb un sadisme i refinament exaltants. El cas patològic de Martínez Anido, si no és amb explicacions i estudis científics molt aprofundits, no s'explica d'altra manera.

Severiano Martínez Anido no va ésser mai auster i molt menys honrat. Dilapidà els cabals de l'Estat espanyol per mantenir un aparell policíac infamant i una colla d'assassins i mercenaris del Sindicat Lliure. Les seves mans i la seva consciència no les tenia pas netes; les tenia plenes de sang. De sang dels centenars de treballadors i d'homes d'esquerra catalans que va fer assassinar a Barcelona i a la seva «provincià», mentre exercí el càrrec de governador civil de la capital de Catalunya, des del mes de novembre de 1920 fins a la matinada del 23 d'octubre de 1922.

Nosaltres no sabem pas si quan va morir va quedar en pau o no amb la seva consciència i amb Déu. Quan aquest el va veure arribar dalt el Cel, ens hauria agradat veure quina cara li va fer, i si, de fet, el va admetre a conviure en les seves regions celestials... Perquè, tot i que Déu sigui tan bo i tan just com ens diuen, i que arriba a perdonar-ho tot, no podrem creure mai de la vida que arribés a perdonar a Severiano Martínez Anido i que l'admetés a casa seva, perquè Martínez Anido es banyà sempre, sàdicament i amb una crueltat refinadíssima, en la sang dels obrers, dels que es guanyen el seu pa amb la suor del front. Uns obrers que ell va assassinar pel «delicte» de defensar-se de l'explotació burgesa de què eren víctimes, així com va fer vessar la sant d'un home preclar, digne i honrat, el diputat republicà pel districte de Sabadell, paralitzat de les dues cames, l'advocat dels treballadors organitzats de la Confederació Nacional del Treball, Francesc Layret i Foix.

Quan el senyor José Sánchez Guerra, president del consell de ministres, polític monàrquic i catòlic fervent, es va veure obligat a destituir Martínez Anido, sense cap mena de contemplacions, raons serioses i gravíssimes tindria per fer-ho.

IV

Programa político de la «Unión Social Revolucionaria»

1.— Toda la riqueza del suelo y subsuelo de la Nación pasará a ser propiedad del Estado; pero, automàtica-

mente, al decretarse la expropiación, el Estado cederá en usufructo la propiedad de la riqueza a aquellos que la hacen producir; técnicos, auxiliares y manuales; clase media y proletariado que al fusionarse formarán la clase de los productores.

2.— El órgano funcional del nuevo régimen económico, tanto en la ciudad como en el campo, será el sindicato, el cual repartirá entre sus componentes los beneficios de la producción, independientemente de los sueldos que ellos mismos, de mutuo acuerdo se marquen, según la calidad de los trabajos que desempeñen. A mayor rendimiento mayores beneficios.

3.— Incautación de la Banca por el Estado, que pondrá a disposición de los sindicatos los fondos de las industrias, para que la vida económica de la producción no interrumpa la producción misma.

4.— Supresión de la herencia, la que con la propiedad en usufructo queda en principio suprimida.

5.— Abolición de la burguesía —la que, con las medidas anteriores, queda concretamente abolida—, pudiendo los burgueses, una vez vencidos, ingresar en los sindicatos como productores.

6.— La estructura político-administrativa del Estado, será la de una República federal. Su Hacienda, directamente relacionada con las haciendas locales y federales —que sin mermarse entre sí la autonomía, las tres atenderán en sus respectivas esferas, convenientemente delimitadas, a los gastos generales de la sociedad—, se formará a base de un impuesto único a los sindicatos y profesiones libres.

7.— La super-valía de la tierra será graduada y administrada por cada Estado federal dentro de su región.

8.— La propiedad urbana será administrada por los gobiernos locales de las ciudades, los que cobrarán un pequeño tributo por el alquiler de cada vivienda, regulando en beneficio propio la super-valía de las fincas, para atender a la conservación de las existentes y a la creación de las que sean precisas.

9.— El Estado creará cuantos sindicatos de industria sean necesarios para asegurar el sustento de todos sus individuos, impulsando siempre la producción, en el sentido que más convenga a las necesidades locales o nacionales.

10.— Inmediatamente de quedar encauzada la sindicación, se otorgará la libertad de pensamiento en todos sus órdenes.

11.— Concesión de derechos a la mujer en el mismo grado que los que posea el hombre.

12.— Administración por el Estado de toda la enseñanza elemental y superior, así como lo concerniente a Laboratorios, Asilos, Hospitales, etc.

13.— Limitación del culto a lo privado, siendo la profesión del sacerdote profesión libre, a semejanza de las del médico, abogado, escritor, etc.

14.— Sustitución del Ejército por una Milicia Territorial, de carácter defensivo formada por voluntarios. Supresión de las grandes unidades de combate en la Marina de Guerra, sustituyendo una parte de su tonelaje por unidades pequeñas, defensivas, servidas por voluntarios, como el resto de los buques de la Armada.

15.— Conversión de la zona de protectorado marroquí y demás colonias y protectorados españoles de África, en provincias libres, protegidas espiritual y culturalmente por España.

16.— La moral de la nueva sociedad colectivista que persigue este programa, será, como el espíritu del Derecho que la rija, la que se halla vinculada en la paz del trabajo, en la justicia y en la fraternidad universal».

INDEX ONOMÀSTIC

Abós I Serena, Miquel, 235.
Afarache, Progreso, 133.
Aguiló 1 Arrufà, Ramon, 55.
Aicart, Josep, 60.
Alarcón Pérez, Julio, 57.
Albaricies, Francesc, 76.
Albaricies i Alorda, Emili, 235.
Albarícies i Descàrrega, Jaume, 61, 235.
Alberola, Josep, 103.
Alcalá-Zamora, Niceto, 70, 145.
Alegre. Amàlia. 23, 29. 30.
Alemany, Joan, 60.
Alfau, 375.
Alfons XIII, 27, 241, 308. 375, 376.
Alfons, Infant, 375.
Alomar, Gabriel, 237, 261.
Alonso, Santiago (a) Trampa, 112, 135.
Alòs, Gaspar, 61.
Alsina i Bilbeny, Eduard (a) Cinto de la Palla, 61, 238. 241, 243, 244, 247, 248, 249, 250, 251.
Alvarado, germans, 57.
Alvarez, Ramon, 48.
Alvarez Arenas. Eliseo, 346, 348, 354, 355, 362. 364, 365, 367, 369.
Amado. Julio, 66.
Amador i Obón Antoni, 217, 218, 235.
Ambrosio, Gregorio. 62.
Andreu, 293.
Anglada, Salvador, 57.
Anguera de Sojo, Oriol, 171, 173, 174, 276.
Antoni (a) Andorrà, 148, 150.
Aragay, Amadeu, 231.
Aranda, Francisco, 345, 360.
Aranguren, general, 314.
Archs, Ramon, 60.
Argemí, 379.
Arín i Simó, Francesc, 76, 235.
Arlegui Bayones, Miguel, 47, 50, 55, 56, 57, 59, 66, 67, 71. 72, 75, 77, 79, 80, 84, 85, 86, 87, 91, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 215, 216 218, 222, 224, 225, 238, 239, 240, 241, 242, 269, 271, 293, 322.

Armengol, Bernat, 50, 54, 57.
Arnó, Adrià, 76.
Aroles i Batlló, Dionís, 235. Arquer, Josep, 15, 264.
Arqués, Josep, 58. «Arrespierre»,76.
Artal, Armand, 113. Artigas, Josep, 58, 61. Ascaso, Francisco, 344.
Aymerich, Josep, 60.
Azaña, Manuel, 176.
Aznar, Manuel, 275.

Badia, Miquel, 176.
Badori, (a) Pipes, 132.
Bagallal, Gabino, 54, 59.
Ballo, Benito, 60.
Bakunin, 139, 140.
Balaguer, Víctor, 259.
Balius i Mir, Jaume, 313, 314, 315, 316.
Ballano, Adolf, 76.
Baldrich, Carles (a) l'Oncle, 57, 238, 264.
Ballester, 311.
Ballester, dr., 203.
Baltà, 311.
Banet, 379.
Baratech i Alfaro, Feliciano, 57, 271.
Barcelona, Gonzalo, 62.
Bardina, 302.
Bardoy Bol, 62.
Bargués, Antoni, 62.
Barjau, Felip, 112, 128, 131.
Baró, 57, 271, 379.
Barrachi, Joan, 62.
Barranco Diego, 63.
Barranco, Luísa, 63.
Barrera, Emilio, 59.
Barrera i Maresma, Marti, 57, 235.
Barret, 54.
Barriobero, Eduardo, 55, 286.
Barrué, 97.
Bart. Jaume, 62.
Basterra, Ramon, 243.
Batalla, Ramon, 60.
Batés, Ramon, 232.
Batet, 379.
Batlle, Modest, 59.
Bau Emili, 61.

Bautista I Roca, Joan, 379.
Bel, Pius, 39, 61.
Belis, Francesc, 351, 360.
Belis, Josep, 331, 332.
Belis, Niabel, 339.
Bellavista, Ladislau, 76.
Belmonte, Fernández, Emili, 35.
Beltran, Miguel, 60.
Berenguer, Dámaso, 142, 143.
Bermejo, Manuel, 60, 94, 266.
Bermúdez de Castro, 109.
Bertran, Miquel, 300.
Bertran i Musitu, Josep, 59.
Blanch, Francesc, 230.
Blanco i Blanch, Antoni, 113, 115, 120, 128, 130, 135, 136.
Blasco, Francisco, 379.
Blum, 138.
Boal, Eveli, 60.
Boixader, F., 55.
Bolea, Antoni, 62.
Bolós, 379.
Bonet, Bernat, 243.
Bonet, Pere, 77, 252.
Bonjorn, Ramon, 31.
Bordas, 379.
Borillo, Vicenç, 111, 135.
Boronat, 76.
Borràs, Carles, 242.
Borràs, Fermi, 34.
Botas, 116.
Botella I Moya, Vicenç, 235.
Bover i Arqué, Joan, 111.
Bravo, Francisco, 62.
Bravo Portillo, Manuel. 50. 53, 54, 271, 380.
Bru, sant, 192, 195.
Bruguera, 45.
Buch, Amadeu, 57.
Buenacasa, Manuel, 43, 260, 307.
Burgès, Marià, 326.
Burgos Mazo, 53.
Busquets, Ramon, (a) Banyoles, 379.
Bussot, Dimes, 243.
Bustamante, Moisés, 61.

Caballé,
Jaume,242.
Cabanelles, 109.
Cabré, Andreu,
62. Calderón,
Lluís, 58.

Calduch, Josep, 60.
Callao, 378.
Calomarde i Costa, Antoni, 235.
Calvet, 232.
Cambó, Francesc, 24, 44, 51, 52, 59, 64. 381.
Camerón, Rafael, 378.
Campos, Manuel, 61.
Canalejas, José, 243.
Canals, Sebastià, 61, 243.
Cané i Barceló, Pere, 113, 115, 120, 123, 130, 135, 181, 269, 270, 273, 274, 308.
Canela, Josep, 60.
Canela i Recasens, Joan, 236.
Canes, 378.
Canés, 60.
Canet, Agustí, 60.
Cánovas Cervantes, 275.
Cánovas de la Cruz, Manuel, 345.
Canudes, Josep, 36.
Cañas, mn. Pere, 63.
Capella i Estrada, mn. Josep, 60.
Caracersa i Diaz, Salvador, 235.
Carallar, Jaume, 61.
Caralt, comte de, 59.
Carbó, Eusebi, 307, 311.
Carboneras. Àngel, 61.
Cardona i Civit, Daniel, 303, 304, 305. 306, 307, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319.
Cardona i Gelabert, Jordi, 318.
Cardona i Planas, Joaquim, 304.
Cardona I Planas, Josep, 305.
Carles, Infant, 375.
Carlos, 144, 148, 150.
Caro Reggio, Rafael, 106.
Carola, Agustí, 302.
Casacuberta, Salvador, 60.
Casanovas i Maristany, Joan, 55, 100.
Casals, 15.
Casares Quiroga, Santiago, 55.
Cases, Josep, 165, 166, 195.
Castariencas i Domingo, Manuel, 235.
Castelló, Serafí, 122, 133, 308,
Castillo. Josep, 60.
Català, Sigfrid, 351.
Cavanne, Luís, 66.
Centelles, Josep, 320, 321, 322, 325, 326.
Cercillo, Juan, 63.
Cerdà, Vicent, 356.
Cerdà i Reig, Climent, 362, 363.
Cerdeiro, Aurelio, 60.
Cerdeño Alcanó, Amalio, 61, 92. 94, 95, 97, 266.

Cervantes, 381.
Cervera, Emili, 60.
Cervera i Padrós, Francesc, 57.
Céspedes, 94, 98.
Chorro i Llopis, Ramon, 182.
Cid, Pedró, 55.
Ciges Aparicio, Miquel, 358.
Cinca, Josep, 58, 378.
Civit i Puigventós, Concepció, 304.
Clara, Sebastià, 76, 243.
Claramonte, Josep, 60, 80, 94, 265.
Claret, P., 50.
Claveria, Albert, 63.
Climent, Rafael, 60.
Codina I Solé, Bru, 58.
Colets, 311.
Coll, Albert, 60.
Coll Antoni, 60.
Coll, germans, 379.
Colomer, Andreu, 77.
Combes, Francesc, 59.
Comes, Ignasi, 59.
Comes i Pagès, Francesc (a) Parones, 61, 77, 100, 103, 104, 235, 241.
Companys i Jover, Lluís, 55, 176, 201, 205, 207, 208, 229, 231, 235, 236, 237, 240, 261, 293, 311, 339.
Companys, Mercè, 236, 237, 238.
Compte, Jaume, 301, 302.
Corachán, dr., 239.
Corominas, Àngel, 60.
Correa Véglison, Antonio, 318.
Costa, Joan, 76, 300.
Costa, Nicanor, 57, 378.
Crist, 282.
Cristóbal, Josep, 60.
Cros, 46.
Crusset, Jaume, 60.
Cruz, Juan de la, 237, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 276. Cruz Navarro, 57, 339.
Cruz Saldio, 355.
Cusi, Joan, 63.

Dant, 27.
Daura i Raduà, Gregori,
62. Dato, Eduardo. 54,
59. Dencàs, Josep, 176.
Desplà. Emili, 60.
Detouche, Eloi, 59.
Díez, Galo, 77.

Dolcet, Joan, 351.
Dolcet i Teixidó, Esteve, 351.
Domènech, Casimir, 61.
Domingo, Marcel·lí, 23, 137, 261, 312, 374, 378.
Domínguez, 76.
Domínguez, Baltasar, 57.
Domínguez, Josep, 60.
Don Marcial, 99.
Dos Aigües, marquès de, 356.
Duch, Josep, 60.
Durruti, Buenaventura, 132, 186, 302, 313, 344.

El Boter, 76.
El Madriles, 84.
Elías, Antoni, 62.
Entrialgo, Florencio, 269, 207. 273, 274.
Elorza, Antonio, 380.
Esmendia, Pere, 232.
Espasa, Joan, 77.
Espejo, 50.
Espinalt, Joan, 76.
Espino, Jaume, 60.
Esteban, germans, 307.
Estellés, 366.
Estop, 300.
Estrada, Josep, 60.

Febes, Gregori, 60.
Feced, Calvo, Inocencio, 50, 57, 80, 83, 93, 94, 95, 264, 265, 266, 269, 272.
Feliu, Antoni, 60.
Fernàndez, Lluís, 53, 378.
Ferrer, Eduard, 50, 54.
Ferrer, Joan, 252.
Ferrer, Joaquim, 237, 238.
Ferrer, Salvador, 217.
Ferrer i Guàrdia, Francesc, 15, 116.
Ferrés, Miquel, 300.
Figueras, Jaume, 60.
Figuerola, Joan, 60.
Flo, Agustí, 61.
Flo, Vicenç, 61.
Font, 77.
Foix, Jaume, 63.
Foix, Pere (a) Delaville, 121, 123, 124, 126, 127, 133, 136.

Fontdevil·la, Manuel, 275.
Forcadell, Francesc, 39, 63.
Fornells, Ricard, 341, 342.
Foronda, Mariano, 279.
Fortuny, Joaquim, 60.
Francès i Jarques, Josep, 235.
Francès, Salvador, 379.
Franco, 70, 339, 354, 355, 360, 361, 362, 368, 389.
Fuentes, Juan (pseudònim de Joan Peiró), 329.
Fuertes, Emilio, 62.

Gafo, P. Pedró, 48.
Galàn, Francisco, 106.
Galán Rodríguez, Fermín, 105, 109, 110, 111, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133. 134, 135, 136, 137, 138, 138, 140, 141, 142, 143, 144, 145.
Galarza, Àngel, 55, 145.
Gambús, Xavier, 229.
Gandhi, 288.
García, Miguel, 60.
García, P. Pedró, 48.
Garcia, Segundo, 109.
García Birlan, Antonio (a) Dyonisios, 122, 127, 133. 134.
Garcia Hernàndez, 105, 106, 141, 143, 144, 145.
Garcia i Massip, Baldomer, 296.
Garcia Trevijano, José, 363.
García Sànchez, 57.
Gardel, Carlos, 183.
Garibaldi, Giuseppe, 125.
Garriga, 332.
Garriga I Arquer, Josep, 58.
Garrigós, Josep, 63.
Gascón, Joan, 57.
Gascón Arroyo, Ginés, 57.
Gaspar, Josep, 60.
Gatell, Josep (a) Josepet, 39, 61.
Gelabert í Castellví, Madrona, 319.
Gené, Antònia, 17.
Gené, Esteve, 232, 293.
Gené i Sambola, Silvestre, 61.
Gener, Astre, 232.
Gil, Ramon, 61.
Gil Robles, 70, 301.
Gil Senis, Joan, 342, 355.
Giménez, Felipe, 61.
Giménez, Francesc, 61.
Giménez, Rossend, 60.
Gimeno, Julio. 55, 96.

Girón de Velasco, José Antonio, 353.
Gironès, Rafael, 60.
Godó, germans, 90, 239.
Golman, Fritz (a) Baró de Koenig, 51, 271, 380.
Gomar, Ramon, 60.
Gómez, Alfredo, 61.
Gómez Subiela, Joan (a) «el Gadea», 369.
Gonzàlez Alba, Manuel, 302.
Gonzàlez Rothwos, 34, 39, 44.
Gómez Vicente, José Antonio, 235.
Gras, Jaume, 62.
Graupera, Fèlix, 59, 271.
Grimau i Pallàs, Florenci, 58.
Gual, 379.
Gual, Jaume. 61.
Guerra del Río, Rafael, 55.
Guirau, Rafael, 61.
Guitart, Josep, 61.

Helder Cámara. 66, 215.
Helipe, Hilario. 60.
Hernández, Josep, 62.
Herreros, Tomàs, 62.
Hidalgo, 261.
Hitler, 360.
Homs, Andreu, 57, 80, 94, 95, 272.
Hortet, Andreu, 57, 78.
Humet i Cortès, Lluís, 60, 271.

Iglesias, Emiliano, 293. Inglés, Honorio, 59.
Isgleas, Francesc, 77.

Jacas, germans, 378.
Jesucrist, 77.
Joan de la Manta, 57, 78.
Jordan, Francesc, 60.
Jorge Sánchez, Eusebi, 235.
Jornet, Miquel, 63.
Jubany, Miquel, 63.
Julià i Cardona, Antònia, 305.
Junyent, 379.

Junoy, Emili, 261.
Junoy, Francesc, 59.
Junoy, Joan, 300.
Jonqueres, Ramon, 17.
Juvert, Ignasi, (a) «Jacques», 379.

Koenig, baró de, veure Golman, Fritz.

Laguia i Lliteras, Joan, 57, 78, 271.
Largo Caballero, Francisco, 113, 338.
Lasarte, 58.
Latasa, Hermenegildo, 60.
Laval, Pierre, 338.
Layret, Francesc, 56, 60, 224, 229, 230. 231, 232, 236, 237. 238,239, 240, 241, 261, 262, 272, 290, 293, 382.
Leal, Antoni, 111, 114.
Leal, Joaquim, 111, 114, 115.
Lenin, 139.
Lerroux, Alejandro, 45, 70, 274, 293, 301. 331.
Licer, Manuel, 39.
Lisbona, P., 379.
Lladó, Bru, 70, 78, 300.
Lleonart, Josep, 76.
Lligo, 59, 271.
Llobera, Ramon, 62.
Llobet, Joan, 60.
Llopart, Miquel, 60.
Llorens, mn. Josep Maria, 56.
Lombarte, Carlos, 307.
Lombroso, 178.
López, Juan, 133.
López, Paco, 351, 366.
López Ochoa, 109.
Loygorri, Joaquim, 346, 347, 348, 355, 356, 357, 358, 359, 367.
Lozano, Fèlix, 61.
Luca de Tena, Torcuato, 381.
Luís Blanco, Manuel, 184.

Mac-Donald. 138.
Macià, Francesc, 125, 126, 174, 306, 311, 312.
Mainegre, Ramon, 302,
Malet, 282, 285.

Manent i Pesas, Joan, 11. 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 76, 83, 92, 218, 266, 269, 270, 273, 274.
Manzanares i Barrera, Eusebi, 235.
Mañach, 379.
Marcet, Magí, 300.
Marco, Manolo, 76.
Marco, Narcís, 76.
Marcuse, 215.
Marimon i Cairol, Josep, 252.
Marín, Agapito, 59, 77, 80, 94, 95, 98.
Marín, Juan, 57, 237, 269, 270. 271, 272, 273, 274, 276.
Marina, 375.
Mariné, Antoni, 77.
Maristany, Eduard, 243.
Márquez, Benito, 23, 24, 66.
Martí, Josep, 43.
Martí, Pere, 61.
Martí t Julià, 304.
Martí i Texier, Guillem, 83, 92.
Martí i Cabot, Jaume, 35, 36.
Martínez, Ramon, 76, 113.
Martínez, Vicenç, 63.
Martínez Anido, Severiano, 11, 47, 50, 55, 56, 57, 59, 62, 66, 67, 68, 71, 72, 75, 76, 77. 78. 79, 80, 84, 87, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 215, 216, 217, 218, 222, 224, 225, 229, 232, 235, 236, 238, 239, 240, 241, 242, 248, 249, 251, 261, 265, 269, 271, 272, 293, 294. 322, 380, 381, 382.
Martínez Campos, 237.
Martínez Domingo, 236, 240, 254.
Martorell, 50.
Marx, 139.
Marzo, 116.
Mas, 232.
Mas, L, 59.
Mas, Miquel, 61,
Masachs, Adela, 289.
Masachs i Torrente, Domènec, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 285, 286, 287, 288, 289.
Mascarell, Manuel, 133, 135.
Massoni, Pere, 62.
Mateu, Pere, 181.
Mayalde, comte de, 339, 340.
Mayoral, 183.
Meca González, Saturnino, 235.
Mediavilla, 378.
Medina, P., 48.
Medina, Diego, 96, 98.
Melchor, 378.
Meléndez, Josep, 61.
Melis, 111.
Mella, Ricardo, 178.

Menacho, Benito, 61.
Mestre, Josep, 61.
Milans del Bosch, 52, 54, 59.
Miquel, Enrich, 61.
Miquel, Hortènsia, 296, 300.
Miquel, Josep (a) l'avi Miquel, 295, 296, 299, 300.
Miralles, 58.
Miró, Oleguer, 62.
Miró. Ramon, 61.
Miró i Trepat, Joan, 59, 271.
Molins, Jaume, 61, 255.
Monclús, Josep, 61.
Montagut, canonge, 49, 60.
Montaner, Antoni, 265.
Montaner i Canet, Josep, 368.
Montesinos Checa, 367.
Montgay, Francesc, 61, 218,
Montgay, Pere, 58.
Montornés, E., 13.
Montserrat, Josep, 61.
Monturiol, Francesc, 62.
Morales, 379.
Moralla i Costa, V., 18.
Muller, 138.
Muntades, 271.

Nakens, José, 290.
Nanot, Joan, 230, 243.
Napoleó, 282.
Negrín, Juan. 205, 206, 207, 208.
Nicolau d'Olwer, 240, 312.
Nin, Andreu, 236.
Núñez i García, 235.

Obiols, 181.
Ocaña i Martín, Antoni, 235.
Olària, germans, 58.
Olivares, Antoni, 58.
Oliveras, Lluís, 62.
Oller, 57.
Onofri, germans, 329, 330.
Orgaz, Luís, 367, 368.
Ors, Eugeni d', 261.

Pabón, Jesús, 52, 266, 269.
Paco el Rubio, 53.
Pagès, 311.
Pagès, Josep, 61.
Palau, Josep, 61.
Palau, Magí, 62.
Palau, P. Gabriel, 47.
Palau López, Anicet, 235.
Pallàs, Paulí, 50, 57, 238.
Panella, Ramon, 61.
Parellada, 379.
Parera i Gelabert, Anna, 305.
Parra, Diego, 63.
Parra, Jaume, 61.
Parrado, Jesús, 61.
Pascual i Mascaró, Salvador, 235.
Paxó, 332.
Pedró, 232.
Pedro, Julián de, 62.
Peiró. 369.
Peiró, Alfons,
61.
Peiró, Joan, 16, 43, 44, 77, 100, 113. 120, 121. 122, 123, 127,
133,134.135,148,149,208,243,275,276,306,327,329,330,331,332, 335,
336, 337. 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346. 347, 348, 351,
352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366.
367, 368, 369, 370, 371, 379.
Peiró, Josep, 252.
Pellejero, Florentino, 80, 88, 91, 266.
Pellicer, Josep. 344, 354.
Peña. 76.
Perea, 109.
Pérez, Josep, 60.
Pérez, Farràs, Enric, 301, 302, 313.
Peris, Ramon, 61.
Peset, Joan, 346.
Pestaña, Angel, 32, 33, 43, 58, 62. 76, 78, 79, 133, 148, 149.
Pétain, 318.
Pey, Joan, 61, 76, 253.
Pez, J., 217.
Pi, Ricard, 61.
Pi i Margall, 320.
Piera, Simó, 252, 255.
Piferrer, Vicari, 61.
Pinyol, Jordi, 273, 274.
Pinyol, Pilar, 273.
Piñón i Oriola, Camil. 217, 223, 235, 252.
Piqueras, Josep, 61.
Pita, 59.
Pladevall, Jaume, 329, 330.
Plaja i Saló, Hermós. 122, 133, 134.
Planas, Llorenç, 61.

Planellas, Josep, 61.
Poblet, Josep, 35.
Polo, 50, 59.
Pons i Solanes, Felip, 59, 379.
Portas, 116.
Porter, Ramon, 252.
Portet, Lleó, 63.
Pou i Sabater, 286.
Poza, 293.
Prades, Josep, 61.
Prat, Marià, 339.
Prat, Jaume, 242, 250.
Prlmo de Rivera, Miguel, 11, 48, 67, 68, 109, 125, 134, 137, 152, 156,
248, 280, 281, 285, 287, 302, 305, 308, 380. Pueyo,
Pedró, 61.
Puig, Antoni, 76.
Puig, Espartacus, 339.
Puig d'Asprer, 55.
Puig i Ferreter, Joan, 295.
Pujol, 253.
Pujol, Esteve, 58.

Queipo de Llano, Gonzalo, 109, 129.
Ouemades, Salvador, 217.
Quer, Elias, 62.
Quintanilla, Eleuterio, 48.

Ràfols, Francesc, 61.
Ramírez i Rodríguez de Magenti, José Maria, 355.
Ramon, Jaume, 63.
Ramos, Pedró, 61.
Ramper, 280.
Raventós, Salvador, 101, 103.
Rebull i Cabré, Daniel (a) David Rey, 235.
Recasens, Rossend, 58.
Recasens i Muset, Ramon, 235.
Reina, capità, 364, 365.
Renom, Pere, 59.
Requena Montalar, Pepe, 348.
Respaut, 150.
Ribas, Domingo. 61.
Rico, Marcel·lí, 76.
Rico, Pedró, 55.
Riera, Francesc, 232.
Riera, Josep. 61.

Rincón de Arellano, Adolfo, 356.
Ríos, Fernando de los, 312.
Rius, Joan, 61.
Rius, Josep, 58, 243.
Rivero, José, 61.
Rivero, Josep, 63.
Roca, 378.
Roca, Baptista, 61.
Roca, Emili, 331.
Ròdenas, 56, 57.
Ròdenas, Armand, 61.
Ròdenas, Llibertat, 100.
Ròdenas, Ramon, 57.
Rodríguez, 378.
Rodríguez, Jesús, 133.
Rodríguez de Vigurí, 142.
Roig, 58.
Roig, Marc, 58.
Roig i Bergadà. 261.
Roigé i Rodó, Josep, 50, 235.
Romanones, Comte de, 46.
Romero, 59, 77, 88, 89, 98.
Ronda, 290.
Rosas, Josep, 300.
Rosell, 293.
Rosés, Jaume, 58.
«Rossa, la, 332.
Rovira, Miquel, 58.
Rubinat, Jaume, 61.
Rubio, 109.
Rubio, Marcos, 379.
Rueda, Enric (a) Rodin, 217, 222, 223, 235.
Ruiz Jarabo, Dámaso, 353.
Ruiz Jarabo, Francisco, 353, 354.
Ruiz Pérez, Salvador, 35.
Rull, 50.
Rusiñol, Santiago, 320, 321.

Sabadell, 378.
Sabaté, Enric, 242.
Sabater, Pau (a) El Tero, 54, 60.
Sabater I Curto, Pare. 248. 249.
Sala, Alfons. 59.
Salari, 58.
Sales i Amenós, Ramon, 57, 70, 222. 248. 249, 288. 269. 271, 272, 379, 380.
Sallent, Joan, 300.
Sallés, 232.

Salmerón, 196.
Saló, Joan, 77.
Salvador, Manuel, 63.
Salvador, Ramon, 63, 218.
Salvador i Serrano, Manuel, 235.
Samper, Antoni, 61.
Samsó, mn. Josep, 63.
Sànchez, capità, 362.
Sànohez Guerra, José. 72. 75, 76, 96. 97, 125. 126. 382.
Sànchez Guerra, Rafael, 145.
Sancho, Alejandro, 117.
Sancho, Joan, 242, 314.
Sanjosé, Enric, 58.
Sanjurjo, 152.
Sans, Francesc, 61.
Sans, Joan, 61.
Santamarina, Luys G.. 343. 352, 355, 356. 357. 358, 360.
Santandreu, Francesc, 300.
Sans, Ricard, 132.
Sariol i Baldú, 311.
Sbert, 207, 208.
Seculorm, 58.
Sediles, 145.
Sedó, 271.
Segalà, Jaume, 77.
Segarra, Emili, 39, 61.
Seguí i Rubínat, Salvador (a) Noi del Sucre, 61, 66, 71, 100, 101, 103, 216, 217. 235, 240, 252, 254, 255, 256. 259, 260, 261, 262. 263, 264, 265. 266, 269, 272, 277, 293. 379.
Serra, 58, 379.
Serra, Narcís, 307.
Serra i Moret, 112.
Serra i Vicens, Andreu, 351. 353, 354. 360.
Serrallonga, Joan de, 259.
Serrano Batanero, 55.
Serrano Díaz, Luis, 346, 348, 353, 354. 356. 358. 359, 362, 363, 364. 365, 367 368.
Serrano Súñer, Ramon, 339. 351, 361. 362.
Serret i Bruguera, Joan, 45, 112, 135, 203, 206, 242. Simón, Manuel, 58.
Sirvent, Manuel, 77.
Sobreviela, Toribio, 61.
Solanes, Joan, 61.
Solano, Josep, 61.
Solé i Cuadrat, Antoni. 239.
Soler, Antoni (a) El Mallorquí. 53.
Soler, Josep, 61.
Soler i Guillamet, Josep. 235.
Soler i Juan. Vicenç, 83. 92.
Sòria, Carles. 314, 315.
Sors. 307, 311.

Subirà, Agustí, 61. Subirà, Dídac, 61. Subirats, Agustí, 61.
Sunyer, Sebastià, 77.

Tàpías, 62.
Tarradellas, Josep, 379.
Tarrés, 379.
Tejedor, Genaro, 84, 92, 93.
Terrades, Francesc (a) Trompet, 39, 61.
Ticci, Josep, 242.
Tolón, Albert, 61.
Torrecasana, Jaume, 61.
Torrents, Jaume, 58, 264.
Torres, Domingo, 125.
Torres, Josep, 61, 62.
Tresols, 50.
Trinxet, 54.
Tubau, Lluís, 62.

Ulled, Jesús, 55, 63. Ulled, Rafael, 55. Uribe, germans, 346.

Vel, José del, 55.
Vallejo, Jesús, 76.
Vallès, 379.
Vallès, Francesc, 216, 217.
Vallès i Bruguera, Guillem, 235.
Vandellòs, Pere, 61.
Vandervelde, 138.
Vega i Fernández, Jesús, 235.
Ventosa i Calvell, Joan, 59.
Ventura, Andreu, 61.
Ventura i Roca, Josep, 61.
Vera, Fulgencio, (a) Mirete, 57, 237.
Vera, Sebastià, 62.
Viadiu i Valls, Josep, 235, 252, 266.
Vicente, Felipe, 61.
Vidal, Acrato, 77.
Vidal i Cucurulla, Josep, 235.
Vidal i Cucurulla, Narcís, 235.

Vila, Francesc, 63
Vilajoana (a) El Tronqui, 58.
Vilalta, Teresita, 294.
Vilalta i Gras, Pere, 263, 289, 290, 293. 294.
Vilarasa, Joaquim, 62.
Vilella, Gaietà, 59, 271.
Villanueva, Jaume, 61.
Villaplana, Evarist, 61.
Villarroel, 182.
Villaverde, José, 125.
Vinyals, 58, 78.
Vives, Pere, 378.
Von Ratibor, 53.

Weiler, Valeríano,
65.

Yragari, Joan, 60.

Zapatero, Juan, 65.
Zugazagoitia, Julián, 206, 207, 208, 339.

INDEX

Notes biogràfiques 11

Pròleg.....15

A les noves promocions juvenils.....19

I

I. Una tal Amàlia Alegre 23

II. La revolta de les criades.....30

III. Aquell 26 d'agost de 1918.....33

IV. Els sindicats lliures.....47

V. L'atemptat contra el general Martínez Anido.....72

VI. Els enterraments de Salvador Seguí i de Fran cesc Comes 100

VII. Fermin Galán i la C.N.T.....105

VIII. Un viatge de nuvis 144

IX. Un projecte reformista 151
X. Si veiéssiu una dona pels carrers 175
XI. L'atracador 178
XII. La repartidora social 184
XIII. La cartoixa profanada.....190
XIV. Vostè, la meva dona? 209
XV. La C.N.T. i els segrestaments 213

II

I. Francesc Layret 229
II. Eduard Alsina, «en Cinto de la Palla» 241
III. Salvador Seguí.....252
IV. Domènech Masachs.....277
V. Pere Vilalta i Gras 289
VI. L'avi Miquel 295
VII. Jaume Compte i Enric Pérez Farràs.....301
VIII. Daniel Cardona 303
IX. L'escultor Josep Centelles 320
X. Joan Peiró
1. Els seus primers passos en la lluita obrera..327
2. Joan Peiró i *Perill a la reraguarda*.....335
3. La mort de Joan Peiró.....337

Apèndixs....373
I. Text íntegre de l'article «Soldados», de Marcel·lí Domingo, publicat a «La Lucha» el juliol del 1917.....375
II. Sobre les bandes del «Sindicat Lliure» 379
III. Sobre l' «austeritat» de Martínez Anido 381
IV. Programa polític de la «Unión Social Revolu cionaria» 383

Index onomàstic 387